

รายงานการวิจัย

แผนงานวิจัย เรื่อง

บางกระทุ่มโมเดล : ยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อเสริมสร้าง
ชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์ อย่างยั่งยืน

Bang Krathum Model : Area Based Approach Strategies to Create
Liveable and Sustainable Communities

โดย

พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ (สุเทพ ดีเยี่ยม) และคณะ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช
พ.ศ. ๒๕๖๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800766036

รายงานการวิจัย

แผนงานวิจัย เรื่อง

บางกระทุ่มโมเดล : ยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อเสริมสร้าง
ชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์ อย่างยั่งยืน

Bang Krathum Model : Area Based Approach Strategies to Create
Liveable and Sustainable Communities

โดย

พระครูปลัดสวพัฒนพุทธิคุณ (สุเทพ ดีเยี่ยม) และคณะ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช
พ.ศ. ๒๕๖๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800766036

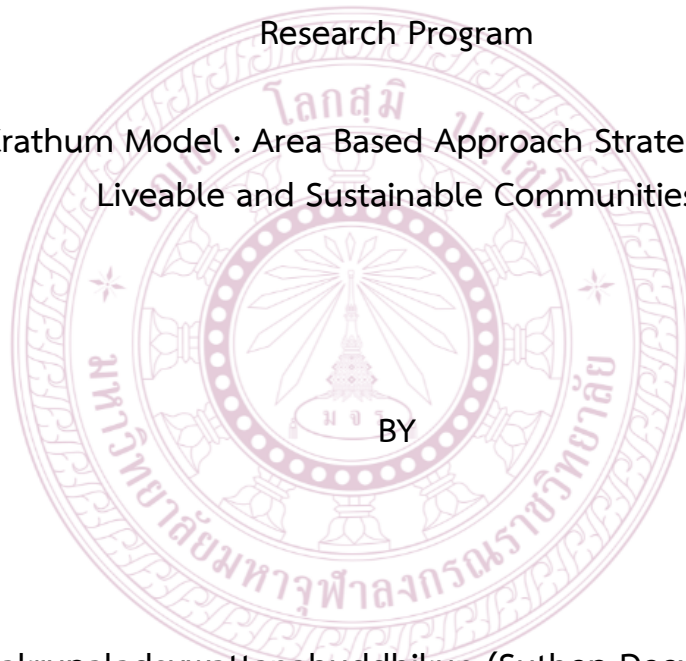
(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Research Program

Bang Krathum Model : Area Based Approach Strategies to Create
Liveable and Sustainable Communities

Phrakrupaladsuwattanabuddhikun (Suthep Deeyiam) et al
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Buddhachinaraj Buddhist College
B.E.2566

Research Project Funded
By Thailand Science Research and Innovation Fund

MCU RS 800766036

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย:	บางกระท่อมโมเดล : ยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อเสริมสร้าง ชุมชน น่าอยู่และสร้างสรรค์ อย่างยั่งยืน
ผู้วิจัย:	พระครูปลัดสุวัฒนพุทธิคุณ, ดร. (สุเทพ ดีเยี่ยม) และคณะ
ส่วนงาน:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช
ปีงบประมาณ:	๒๕๖๖
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

บทคัดย่อ

การวิจัย เรื่อง “บางกระท่อมโมเดล : ยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อเสริมสร้าง ชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์ อย่างยั่งยืน” มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาและพัฒนากาท่องเที่ยวเชิงพระพุทธรูปและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระท่อม จังหวัดพิษณุโลก และ ๒) เพื่อเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอบางกระท่อม จังหวัดพิษณุโลก เพื่อเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธรูป เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยได้มุ่งเน้นศึกษาความเป็นมาของผู้คนในท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมภูมิปัญญา รวมถึงประเพณีที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน เพื่อนำไปสู่การยกระดับทุนทั้งที่อยู่ในตัวคน และกระจายอยู่ในสถานที่ต่างๆ ให้รวบรวมเป็นหมวดหมู่ โดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งเป็นตัวแทนชุมชน หน่วยงานภาครัฐ พระสงฆ์ กลุ่มผู้เป็นบุคคลในท้องถิ่นในพื้นที่โดยตรงของอำเภอบางกระท่อม และนักท่องเที่ยว จำนวน ๓๐ ท่าน และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) กับผู้เกี่ยวข้อง จำนวน ๑๐ ท่าน

ผลการวิจัยพบว่า

๑. การพัฒนากาท่องเที่ยวเชิงพระพุทธรูปและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระท่อม จังหวัดพิษณุโลก พบว่า มี ๖ ด้าน คือ ๑) ด้านความสามารถในการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยว ชุมชนควรเชื่อมโยงกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่าง ๒) ด้านความสามารถในการเข้าถึง วัด เทศบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนด้านการจัดทำสื่อโฆษณา ประชาสัมพันธ์ ๓) ด้านสิ่งดึงดูดใจควรจัดประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยวในการช่วยเหลือให้การสนับสนุนในเรื่องการโฆษณา ประชาสัมพันธ์ ๔) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ควรจัดทำป้ายบอกทางหรือสถานที่ต่างๆ ให้ชัดเจน ๕) ด้านกิจกรรม ควรสร้างอัตลักษณ์การท่องเที่ยว สู่ความเป็นเลิศ ความโดดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธรูปและวัฒนธรรม และ ๖) ด้านการให้บริการของแหล่งท่องเที่ยว ควรมีการจัดตั้งศูนย์บริการข้อมูลข่าวสารทางด้านการท่องเที่ยวตามจุดแหล่งท่องเที่ยวสำคัญต่างๆ

๒. ยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอบางกระท่อม จังหวัดพิษณุโลก เพื่อเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธรูป พบว่า ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนของชุมชนในอำเภอบางกระท่อม จังหวัดพิษณุโลก เพื่อนำมาเป็นเกณฑ์ในค้นหายุทธศาสตร์การเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธรูปของชุมชนในอำเภอบางกระท่อม จังหวัดพิษณุโลก จึงเสนอให้มีจุดเน้นไปที่การสร้างกลยุทธ์ที่มุ่งให้เกิดการ

พัฒนาการท่องเที่ยวซึ่งสามารถสรุปได้ ๔ ประการ คือ ๑) ยุทธศาสตร์การสร้างสุขภาพที่ดีทั้งสุขภาพกายและสุขภาพใจของคนในชุมชนอย่างยั่งยืน ๒) ยุทธศาสตร์การจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อให้สถานที่ต่างๆ ในชุมชนมีความน่าอยู่มากขึ้น ๓) ยุทธศาสตร์การป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดในชุมชนอย่าง และ ๔) ยุทธศาสตร์การการผลิตสินค้าทางเกษตรที่มีคุณภาพและปลอดภัย

คำสำคัญ : ยุทธศาสตร์, การพัฒนา, ชุมชนน่าอยู่

Research Title: Bang Krathum Model : Area Based Approach Strategies to Create Liveable and Sustainable Communities.

Researchers: Phrakrupaladsuwattanabuddhikun, Dr. (Suthep Deeyiam) et al

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Buddhachinaraj Buddhist College

Fiscal Year: 2022/2566

Research Scholarship Sponsor: Thailand Science Research and Innovation Fund

ABSTRACT

The research on " Bang Krathum Model : Area Based Approach Strategies to Create Liveable and Sustainable Communities. "has the objectives. 1) To study and develop Buddhist and cultural tourism in Bang Krathum District, Phitsanulok Province and 2) To propose a strategy for spatial development in Bang Krathum District. Phitsanulok Province to strengthen livable and creative communities in a sustainable manner according to Buddhism. It is a qualitative research method. The researcher has focused on studying the history of the local people, history, wisdom culture. Including traditions that have been passed down for a long time. To lead to raising the level of capital both within people and distributed in various places Gather them into categories. By means of in-depth interviews. Important informant which represents the community, government agencies, monks and local people in Bang Krathum District and 30 tourists. Focus group with 10 people involved.

The results of research

1. Development of Buddhist and cultural tourism in Bang Krathum District Phitsanulok Province found that there were 6 areas: 1) Ability to organize travel programs The community should link with various related agencies. 2) Regarding accessibility, temples, municipalities and related agencies should provide support in the preparation of advertising media. public relations. 3) Attraction There should be coordination between agencies involved in tourism in helping to support advertising. public relations. 4) Facilities Signs should be made to clearly indicate directions or locations. 5) Activities should create a tourism identity. to excellence The distinctiveness of Buddhist and cultural tourist attractions and 6) Services provided by tourist attractions Tourism information service centers should be established at various important tourist attractions.

2. Strategy for spatial development of Bang Krathum District Phitsanulok Province. To strengthen livable and creative communities in a sustainable manner according to Buddhism. Found that : Strategies for strengthening livable and sustainable communities in Bang Krathum District Phitsanulok Province. To be used as a criterion in searching for strategies to strengthen livable communities. And create sustainably according to the Buddhist principles of the community in Bang Krathum District Phitsanulok Province. Therefore, it is proposed to focus on creating strategies aimed at tourism development. Which can be summarized into 4 points: 1) Strategy for creating good health, both physical and mental health, of people in the community in a sustainable manner. 2) Environmental management strategy to make various places The community is more livable. 3) Strategies for preventing and solving drug problems in communities, and 4) Strategies for producing quality and safe agricultural products.

Keywords : Strategic, Development, Livable Communities

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการวิจัยฉบับร่างสมบูรณ์เรื่อง บางกระทู้โมเดล : ยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่ เพื่อเสริมสร้าง ชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์ อย่างยั่งยืน “Bang Krathum Model : Area Based Approach Strategies to Create Liveable and Sustainable Communities” นี้ สำเร็จเสร็จสิ้น ได้ด้วยความร่วมมือของบุคคลหลายฝ่ายดังนี้

ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่ให้โอกาสแก่ผู้วิจัยจากวิทยาลัย สงฆ์พุทธชินราชได้ทำวิจัยศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมและเป็นผลงานทางวิชาการ

ขอขอบพระคุณ พระเดชพระคุณ ท่านเจ้าคุณอาจารย์ พระสุธีรัตนบัณฑิต รองศาสตราจารย์ ดร., พระครูสุธีกิตติบัณฑิต รองศาสตราจารย์ ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัย พุทธศาสตร์ และบุคลากรทุกภาคส่วนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง มีเมตตาตรวจงานวิจัยคอยเสนอแนะแก้ไข เพื่อให้งานออกมาสมบูรณ์ที่สุด ตลอดถึงอำนวยความสะดวกทุกอย่างแก่คณะผู้วิจัย

ขอขอบคุณคณะกรรมการผู้ตรวจงานวิจัยทุกท่านที่เมตตาเสนอแนะปรับปรุงแก้ไข งานวิจัยให้แก่คณะผู้วิจัย ซึ่งจะทำให้ผลงานออกมาสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และได้นำมาปรับปรุงแก้ไข

ส่วนดีที่เกิดจากงานวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยขอถวายบูชาพระรัตนตรัย คุณครูอุปัชฌาย์อาจารย์ มารดาบิดา และผู้มีพระคุณทุกท่าน ตลอดถึงทุกท่านที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้

พระครูปลัดสวพัฒน์พุทธิคุณ, ผศ.ดร. และคณะ
๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๖

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ซ
สารบัญแผนภาพ.....	ณ
สารบัญภาพ.....	ญ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย.....	๓
๑.๓ ปัญหาการวิจัย.....	๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๔
๑.๕ นิยามศัพท์ในการวิจัย.....	๕
๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย.....	๖
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๖
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๗
๒.๑ ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา.....	๗
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับยุทธศาสตร์.....	๒๐
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน.....	๒๗
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็ง.....	๓๕
๒.๕ สถานการณ์การท่องเที่ยวไทย.....	๔๗
๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับหลักพุทธธรรมในการพัฒนาการท่องเที่ยว.....	๖๕
๒.๗ ข้อมูลพื้นที่วิจัย.....	๘๑
๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๘๒
บทที่ ๓ ระเบียบวิธีวิจัย.....	๙๒
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๙๒
๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๙๔
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๙๕
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๙๖
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๙๗

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
บทที่ ๔ ผลการศึกษาวิจัย.....	๙๙
๔.๑ สภาพบริบททั่วไปทางด้านการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก.....	๙๙
๔.๒ จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรค ทางการท่องเที่ยว เชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก....	๑๑๒
๔.๓ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน.....	๑๑๕
๔.๔ การพัฒนาชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ให้เป็นชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์.....	๑๑๙
๔.๕ ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา.....	๑๒๓
๔.๖ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย.....	๑๕๔
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	๑๕๘
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๑๕๘
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย.....	๑๗๐
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๗๓
บรรณานุกรม.....	๑๗๕
ภาคผนวก.....	๑๘๐
ผนวก ก หนังสือแนะนำ.....	๑๘๑
ผนวก ข แบบสัมภาษณ์.....	๑๘๓
ผนวก ค ภาพประกอบ.....	๑๘๙
ผนวก ง รายชื่อผู้ให้ข้อมูล.....	๑๙๔
ผนวก จ ประวัติผู้วิจัย.....	๑๙๘

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๔.๑ ข้อมูลการวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคทางการท่องเที่ยวเชิง พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก.....	๑๑๒
๔.๒ ข้อมูลการวิเคราะห์ของชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ในการเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์.....	๑๑๓
๔.๓ แผนงานการพัฒนาด้านกายภาพ.....	๑๒๗
๔.๔ โครงการ/กิจกรรมการพัฒนาด้านกายภาพ.....	๑๒๘
๔.๕ แผนงานการพัฒนาด้านการพัฒนาทรัพยากร.....	๑๓๑
๔.๖ โครงการ/กิจกรรมการพัฒนาด้านการพัฒนาทรัพยากร.....	๑๓๒
๔.๗ แผนงานการพัฒนาด้านการมีส่วนร่วม.....	๑๓๔
๔.๘ โครงการ/กิจกรรมการพัฒนาด้านการมีส่วนร่วม.....	๑๓๕
๔.๙ แผนงานการพัฒนาด้านการประชาสัมพันธ์และบริการ.....	๑๓๘
๔.๑๐ โครงการ/กิจกรรมการพัฒนาด้านการประชาสัมพันธ์และบริการ.....	๑๓๙
๔.๑๑ แผนงานการพัฒนาด้านสุขภาพ.....	๑๔๔
๔.๑๒ โครงการ/กิจกรรมการพัฒนาด้านสุขภาพ.....	๑๔๔
๔.๑๓ แผนงานการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม.....	๑๔๗
๔.๑๔ โครงการ/กิจกรรมการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม.....	๑๔๗
๔.๑๕ แผนงานการพัฒนาด้านสังคม.....	๑๕๐
๔.๑๖ โครงการ/กิจกรรมการพัฒนาด้านสังคม.....	๑๕๐
๔.๑๗ แผนงานการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ.....	๑๕๓
๔.๑๘ โครงการ/กิจกรรมการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ.....	๑๕๓

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
๑.๑ กรอบแนวคิดการวิจัย.....	๖
๔.๑ สรุปองค์ความรู้จากการวิจัย.....	๑๕๕

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
๔.๑ วัดสนามคีตตะวันตกและวัดสนามคีตตะวันออก ๒ ฝั่งแม่น้ำ.....	๑๐๐
๔.๒ วิหารวัดสนามคีตตะวันตก.....	๑๐๑
๔.๓ พระพุทธรูปปูนปั้นลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ศิลปะรัตนโกสินทร์ตอนต้น “หลวงพ่อดโต”.....	๑๐๑
๔.๔ ประตูทางเข้าวิหาร.....	๑๐๑
๔.๕ ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในวิหาร.....	๑๐๒
๔.๖ หลวงพ่อเพชร พระประธานปางฉันทสมอในโบสถ์วัดไพรสสุวรรณ.....	๑๐๓
๔.๗ โบสถ์วัดไพรสสุวรรณ.....	๑๐๔
๔.๘ มณฑปทรงพระปรารักษ์แบบย่อมุมไม้สิบสองด้านหน้าโบสถ์วัดไพรสสุวรรณ.....	๑๐๕
๔.๙ วัดโคกสลอด.....	๑๐๖
๔.๑๐ โบสถ์เก่าวัดโคกสลอด.....	๑๐๗
๔.๑๑ หอระฆังโบราณวัดโคกสลอด.....	๑๐๘
๔.๑๒ ต้นตาลในท้องที่ตำบลท่าตาล อำเภอบางกระทุ่ม.....	๑๐๙
๔.๑๓ ชุมชนศูนย์กลางของอำเภอบางกระทุ่ม.....	๑๑๐
๔.๑๔ การทำกล้วยตากในท้องที่อำเภอบางกระทุ่ม.....	๑๑๑
๔.๑๕ บ้านสนามคีตตะวันตก.....	๑๑๒
๔.๑๖ ที่ตั้งแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมสำคัญในอำเภอบางกระทุ่ม.....	๑๑๙

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยเป็นประเทศที่ร่ำรวยด้วยประเพณีวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติมาช้านานและด้วยกระแสแห่งโลกาภิวัตน์ที่ขับเคลื่อนให้ผู้คนสามารถเดินทางด้วยความสะดวกรวดเร็ว ส่งผลต่อการเป็นจุดหมายในการท่องเที่ยวของประชาคมโลกมานานกว่า ๕๐ ปี โดยในปี พ.ศ. ๒๕๖๒ ประเทศไทยมีรายได้จากการท่องเที่ยวต่างชาติรวมทั้งหมด ๓.๐๖ ล้านล้านบาท โดยมีจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในไทย ๓๙.๗๗ ล้านคน คิดเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ ๑๒ ของ GDP ปฏิเสธไม่ได้ว่าการดำรงอยู่ของกระแสโลกาภิวัตน์ส่งผลต่อความเจริญทางเศรษฐกิจของประเทศมาอย่างยาวนาน

ในด้านการส่งเสริมศักยภาพเศรษฐกิจการท่องเที่ยวในระดับฐานรากนั้น ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๘๐) ได้กำหนดกรอบด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขันที่มุ่งเน้นการพัฒนาภาคการผลิตและบริการให้สามารถแข่งขันได้ เกิดความยั่งยืน ประชาชนมีคุณภาพชีวิตและมีรายได้ที่ดีขึ้น รวมทั้งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔) ยุทธศาสตร์ที่ ๓ การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืน มีแนวทางเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันในเชิงธุรกิจของภาคบริการเพื่อตอบสนองต่อโจทย์การพัฒนารองรับการเป็นแหล่งท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศ^๑

การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวในช่วงที่ผ่านมา มีการดำเนินการร่วมกันจากหลากหลายหน่วยงานเพื่อ อำนวยความสะดวก สร้างความเชื่อมโยง และกระจาย การท่องเที่ยวออกสู่เมืองรองมากขึ้น รวมถึงมีการ ก่อสร้างเครือข่ายถนนเชื่อมโยงจุดผ่านแดนของ ประเทศเพื่อนบ้านเพื่อสร้างเส้นทางการท่องเที่ยวใน ภูมิภาค โดยในปี ๒๕๖๓ มีการดำเนินงานที่สำคัญที่ สนับสนุนการบรรลุเป้าหมาย อาทิ การจัดทำ แผนแม่บทการพัฒนาโครงข่ายทางรถไฟ สนับสนุน เขตเศรษฐกิจพิเศษ การท่องเที่ยว และการพัฒนาพื้นที่ ของสำนักงานนโยบายและแผนการขนส่งและจราจร โครงการพัฒนาเมืองการค้าและการท่องเที่ยวชายแดน ของกรมท่าอากาศยาน และ โครงการส่งเสริมและ พัฒนาการท่องเที่ยวธรรมชาติเพื่อนำเทคโนโลยีดิจิทัล มาช่วยในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวให้ เกิดประสิทธิภาพของกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจ และสังคม^๒

องค์กรภาครัฐได้มีแนวทางในหลักการสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยได้ยึดหลักการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ลดความเหลื่อมล้ำและขับเคลื่อนการเจริญเติบโตจากการเพิ่มผลิตภาพการผลิตบนฐานของการใช้ภูมิปัญญาและนวัตกรรมโดยกำหนดเป้าหมายทั้งในด้าน รายได้ความเป็นธรรมการลดความเหลื่อมล้ำที่มุ่งเน้นสร้างรายได้และความเจริญความเข้มแข็งทาง

^๑ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔), กรุงเทพฯ, ๒๕๖๐.

^๒ การท่องเที่ยว แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ < http://nscr.nesdb.go.th/wp-content/uploads/๒๐๒๑/๐๑/๐๖_NS_๐๕.pdf> หน้า ๒๗๒.

เศรษฐกิจโดยให้ภาคเอกชนและภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการร่วมกับภาครัฐเพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์มั่นคงมั่งคั่งยั่งยืนเพื่อสนับสนุนส่งเสริมยกระดับผลิตภัณฑ์และพัฒนาช่องทางการตลาดที่หลากหลายเพื่อให้สามารถจำหน่ายได้และมุ่งปรับตัวสู่การค้าแบบสากล

หนึ่งในแนวคิดดังกล่าวของภาครัฐเพื่อสนองโจทย์ดังกล่าวนี้พบว่ากรมการพัฒนาชุมชนได้ริเริ่มแนวคิดนวัตกรรมวิถีในการจัดการชุมชนเพื่อให้มีศักยภาพพร้อมรองรับการเป็นเจ้าบ้านที่ดีชวนกันคิดชวนกันทำผลิตสินค้าและบริการรวมทั้งมีการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวระดับชุมชนที่มีเสน่ห์ดึงดูดและมีคุณค่าเพียงพอให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมเยือนเพื่อกระจายรายได้ให้คนในชุมชนอันเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากมาตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๕๖๑ ซึ่งเป็นแนวคิดที่น่าสนใจและประสบความสำเร็จในบางพื้นที่มาโดยลำดับ

ประเทศไทยเป็นประเทศที่ร่ำรวยด้วยประเพณีวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติมาช้านานและด้วยกระแสแห่งโลกาภิวัตน์ที่ขับเคลื่อนให้ผู้คนสามารถเดินทางด้วยความสะดวกรวดเร็วส่งผลต่อการเป็นจุดหมายหมายในการท่องเที่ยวของประชาคมโลกมานับกว่า ๕๐ ปี โดยในปีพ.ศ. ๒๕๖๒ ประเทศไทยมีรายได้จากการท่องเที่ยวต่างชาติรวมทั้งหมด ๓.๐๖ ล้านล้านบาทโดยมีจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในไทย ๓๙.๗๗ ล้านคน คิดเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ ๑๒ ของ GDP ปฏิเสธไม่ได้ว่าการดำรงอยู่ของกระแสโลกาภิวัตน์ส่งผลต่อความเจริญทางเศรษฐกิจของประเทศมาอย่างยาวนาน

การจะพัฒนาการท่องเที่ยวให้เกิดประโยชน์กับชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่ และน่าชมชื่นจำเป็นอย่างยิ่งที่ชุมชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วม โดยมีภาคส่วนต่างๆ เข้ามาเกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานภาครัฐที่มีบทบาทหลากหลาย ภาคเอกชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยตรง หรือภาควิชาการทั้งสถาบันการศึกษาและองค์กรพัฒนาเอกชนหรือ NGOs ต่างๆ เข้ามาเกี่ยวข้องมากมาย การที่มีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมากมายหลากหลายเช่นนี้ ทำให้ทิศทางการพัฒนามีความหลากหลายแตกต่างไปตามภารกิจหรือแนวทางของแต่ละหน่วยงาน ดังนั้น ภาคส่วนต่างๆ โดยเฉพาะภาคประชาชนจึงจำเป็นต้องหันหน้าเข้ามา “ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรับผลประโยชน์” ทำให้เกิดทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในรูปแบบที่จะเกิดประโยชน์กับชุมชนท้องถิ่นสูงสุด เพื่อให้ทุกฝ่ายได้ร่วมกันขับเคลื่อนแผนยุทธศาสตร์ เพราะเมื่อทุกฝ่ายได้เข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ต้น เมื่อเกิดผลประโยชน์หรือผลเสีย ทุกฝ่ายจะได้ร่วมกันรับผิดชอบและร่วมรับผลประโยชน์ในระยะยาวร่วมกัน การร่วมคิดร่วมวางแผนเพื่อให้เกิดทิศทางการทำงานร่วมกัน เพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชนให้สามารถเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวได้จึงก่อให้เกิด “แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน พ.ศ. ๒๕๕๙-๒๕๖๓ (CBT Thailand)” จัดทำขึ้นโดยคณะกรรมการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ภายใต้คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ (ท.ท.ช.) ซึ่งผ่านความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีแล้ว เมื่อวันที่ ๓๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๐ โดยมีกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาเป็นประธานและองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) หรือ อพท. เป็นฝ่ายเลขานุการเพื่อประสานการทำงานกับภาคีทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว โดยชุมชนดังกล่าวจึงถือเป็นแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวฉบับแรกของประเทศไทยที่มุ่งเน้นการพัฒนาในระดับชุมชนเป็นหลักเพื่อให้เกิดการกระจายประโยชน์จากการท่องเที่ยวไปสู่เศรษฐกิจฐานรากอย่างแท้จริง โดยมีวิสัยทัศน์ว่า “การท่องเที่ยวโดยชุมชนของ

ไทยพัฒนาสู่สากลอย่างมีเอกภาพบนฐานการรักษา และจัดการทรัพยากรชุมชนอย่างยั่งยืนสู่ชุมชนแห่งความสุข”^๓

ในด้านการส่งเสริมศักยภาพเศรษฐกิจการท่องเที่ยวในระดับฐานรากนั้นยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๑-๒๕๘๐) ได้กำหนดกรอบด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขันที่มุ่งเน้นการพัฒนาภาคการผลิตและบริการให้สามารถแข่งขันได้เกิดความยั่งยืนประชาชนมีคุณภาพชีวิตและมีรายได้ที่ดีขึ้นรวมทั้งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๖๔) ยุทธศาสตร์ที่ ๓ การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืนมีแนวทางเสริมสร้างขีดความสามารถการแข่งขันในเชิงธุรกิจของภาคบริการเพื่อตอบสนองต่อโจทย์การพัฒนารองรับการเป็นแหล่งท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศ

อย่างไรก็ดีนับจากการเกิดวิกฤตการระบาดทั่วของไวรัสโคโรนา พ.ศ. ๒๕๖๒-๒๕๖๓ ที่เกิดการระบาดทั่วโลกที่กำลังดำเนินไปของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙ (COVID-๑๙; โควิด-๑๙) โดยมีสาเหตุมาจากไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่เริ่มต้นขึ้นในเดือนธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๒ และประเทศไทยเริ่มในเดือนกุมภาพันธ์อันนำมาสู่การประกาศรับนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศและจำกัดการเดินทางท่องเที่ยวของผู้คนเป็นเวลาหลายเดือนในกลางปี พ.ศ. ๒๕๖๓ เพื่อสนองต่อการป้องกันการดำเนินของโรคดังกล่าวทำให้ส่งผลกระทบต่อการจัดการชุมชนเพื่อให้มีศักยภาพพร้อมรองรับเป็นแหล่งท่องเที่ยวซึ่งเป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจจากภาคบริการที่ประสบกับวิกฤตภาคบริการและทำให้ขาดรายได้ไปจำนวนมากแสดงให้เห็นว่าการพัฒนาเศรษฐกิจโดยมุ่งเน้นการท่องเที่ยวในรูปแบบเดิมไม่ประสบผลสัมฤทธิ์เท่าที่ควรภายใต้วิกฤตที่มีการจำกัดการเคลื่อนย้ายของผู้คน ภายใต้วิกฤตทำให้พบว่าจุดแข็งของชุมชนบนฐานของการใช้ความคิดสร้างสรรค์และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในชนบทไทยทั้งในด้านวัฒนธรรมประเพณีการสร้างอัตลักษณ์ความรู้ทักษะความเชื่อและพฤติกรรมที่แสดงให้เห็นถึงการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนกับธรรมชาติและคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติสามารถปรับตัวเรียนรู้เพื่อการอยู่รอดทั้งของบุคคลชุมชนและสังคมจึงแสดงได้ประจักษ์ชัดว่าภายใต้วิกฤตทั้งทางเศรษฐกิจหรือสาธารณสุขภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงและอยู่รอดของชุมชนไทย

ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นถึงความสำคัญของการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาศึกษา เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์ร่วมกับหน่วยงาน/ชุมชน/เครือข่ายภาครัฐ โดยสอดคล้องกับแผนพัฒนาจังหวัด/ท้องถิ่นจากการพัฒนาของชุมชนภายใต้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในพื้นที่อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งเป็นพื้นที่อำเภอรอยต่อกับจังหวัดพิษณุโลกจังหวัดพิจิตร ที่ชุมชนสามารถบริหารจัดการจนอยู่รอดได้ภายใต้วิกฤตดังกล่าว อีกทั้งบริบทพื้นที่ยังมีความหลากหลายสามารถนำปัจจัยการผลิตที่มีในพื้นที่มาเป็นจุดแข็งด้านภูมิปัญญาวิถีชีวิตวัฒนธรรมที่สำคัญอำเภอหนึ่งของจังหวัดพิษณุโลก เพื่อเสริมสร้างองค์ความรู้ใหม่ด้านวิชาการค้นหาศักยภาพและส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนเพื่อสร้างชุดความรู้ภูมิปัญญาของชุมชนเพื่อสร้างศักยภาพเชื่อมโยงท่องเที่ยวเชิงชุมชน ภายใต้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนของอำเภอ บางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนอย่างแท้จริง

^๓ TAT REVIEW, “การท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน,” <<https://tatreviewmagazine.com/article/cbt-thailand/>>, March 2024.

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาและพัฒนากาท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอ บางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๑.๒.๒ เพื่อเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เพื่อ เสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนา

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

๑.๓.๑ แนวทางการพัฒนากาท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอ บาง กระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เพื่อรองรับการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเป็นอย่างดี

๑.๓.๒ การพัฒนากาท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ทั้งในด้านวัฒนธรรมประเพณี การสร้างอัตลักษณ์ ความรู้ ทักษะ ความเชื่อและ พฤติกรรมเป็นอย่างดี

๑.๓.๓ ยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก มีแนวทาง เสริมสร้างขีดความสามารถการแข่งขันในเชิงธุรกิจของภาคบริการเพื่อตอบสนองต่อโจทย์การพัฒนา รองรับการเป็นแหล่งท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศเป็นอย่างดี

๑.๓.๔ การเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนา จากแนวคิดนวัตกรรมในการจัดการชุมชนเพื่อให้มีศักยภาพพร้อมรองรับการเป็นเจ้าบ้านที่ดีชวนกันคิด ชวนกันทำผลิตสินค้าและบริการรวมทั้งมีการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวระดับชุมชนที่มีเสน่ห์ดึงดูด และมีคุณค่าเพียงพอให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมเยือนเป็นอย่างดี

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ขอบเขตด้านเนื้อหาโครงการวิจัยเรื่อง บางกระทุ่มโมเดล : ยุทธศาสตร์การพัฒนา เชิงพื้นที่เพื่อเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมุ่งเน้น ศึกษาความเป็นมาของผู้คนในท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมภูมิปัญญา รวมถึงประเพณีที่สืบทอด มาอย่างยาวนาน เพื่อนำไปสู่การยกระดับทุนทั้งที่อยู่ในตัวคน และกระจายอยู่ในสถานที่ต่างๆ ให้ รวบรวมเป็นหมวดหมู่ และง่ายต่อการบริหารจัดการของภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การศึกษาของเยาวชนในสถานศึกษา ประชาชนทั่วไป เพื่อสร้างความรักและหวงแหนวัฒนธรรมชาติ พันธุ์วรรณในท้องถิ่นของตน ที่สำคัญเพื่อนำไปสู่การสร้างชุดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาเพื่อต่อยอด การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ และผลิตโปรแกรมชุมชนท่องเที่ยวผลักดันให้ภาครัฐขับเคลื่อนเป็น นโยบายสาธารณะ และสร้าง (Application) แผนที่บูรณาการท่องเที่ยวยุคใหม่เชื่อมโยงอัตลักษณ์ ท้องถิ่นที่สามารถพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนอย่างทั่วถึง

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยได้กำหนดประชากรและผู้ให้ ข้อมูลสำคัญดังนี้

๑.๔.๒.๑ ประชากร ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คือ จำนวนประชากร ๔๘,๖๐๕ คน จำนวน ๑๔,๑๕๔ หลังคาเรือน (พิษณุโลก, สำนักสถิติแห่งชาติ)

๑.๔.๒.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย ผู้แทนเครือข่ายที่เข้าร่วมเป็นแกนนำในการสืบค้นภูมิปัญญา และต่อยอดพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ประกอบด้วย หน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ พัฒนาชุมชนจังหวัด พัฒนาชุมชนอำเภอ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพิษณุโลก สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ ได้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ สถานีศึกษาองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำท้องที่ท้องถิ่น/ท้องที่ ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน และภาคประชาชน ได้แก่ กลุ่มองค์กร ประชาชนชุมชนและเครือข่ายเอกชน จำนวน ๓๐ คน ในการขับเคลื่อนโครงการเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวสู่ความเชื่อมโยงระบบเศรษฐกิจชุมชน

๑.๔.๓ **ขอบเขตด้านพื้นที่** พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ศึกษาเรื่อง บางกระทุ่มโมเดล : ยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน ของอำเภอ บางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ครอบคลุมเขตการปกครองย่อยออกเป็น ๙ ตำบล ๘๗ หมู่บ้าน

๑.๔.๔ **ขอบเขตด้านระยะเวลา** การดำเนินการวิจัยโครงการวิจัยเรื่อง บางกระทุ่มโมเดล : ยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์ อย่างยั่งยืนใช้ระยะเวลา ๑ ปี ในกรอบปีงบประมาณ ๒๕๖๖ (โดยเริ่มตั้งแต่ ๑ ตุลาคม ๒๕๖๕ - ๓๐ กันยายน ๒๕๖๖)

๑.๕ นิยามศัพท์ในการวิจัย

ยุทธศาสตร์ หมายถึง การกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน การกำหนดยุทธศาสตร์ควรมีความสอดคล้องกับแนวโน้มที่สำคัญที่ระบุไว้ในการวิเคราะห์ศักยภาพปัจจัยภายในและภายนอก เป็นแนวทางหรือทิศทางในการบรรลุจุดหมายของหน่วยงาน โดยมีกระบวนการที่เชื่อมโยงระหว่างผลลัพธ์สุดท้ายที่ต้องการซึ่งอยู่ในรูปของผลประโยชน์ ตามพันธกิจและภารกิจ ให้สัมฤทธิ์ผลตามวิสัยทัศน์ และเป้าประสงค์

การพัฒนา หมายถึง การทำให้เจริญ การเปลี่ยนแปลงในทางเจริญขึ้น การคลี่คลายไปในทางที่ดีการกระทำที่เป็นเหตุให้บางสิ่งบางอย่างเจริญเติบโตขึ้น หรือขยายออกเพื่อให้ดีขึ้นกว่าที่มีอยู่เดิม และการพัฒนานั้นอาจจะเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม หรือมนุษย์ก็ได้

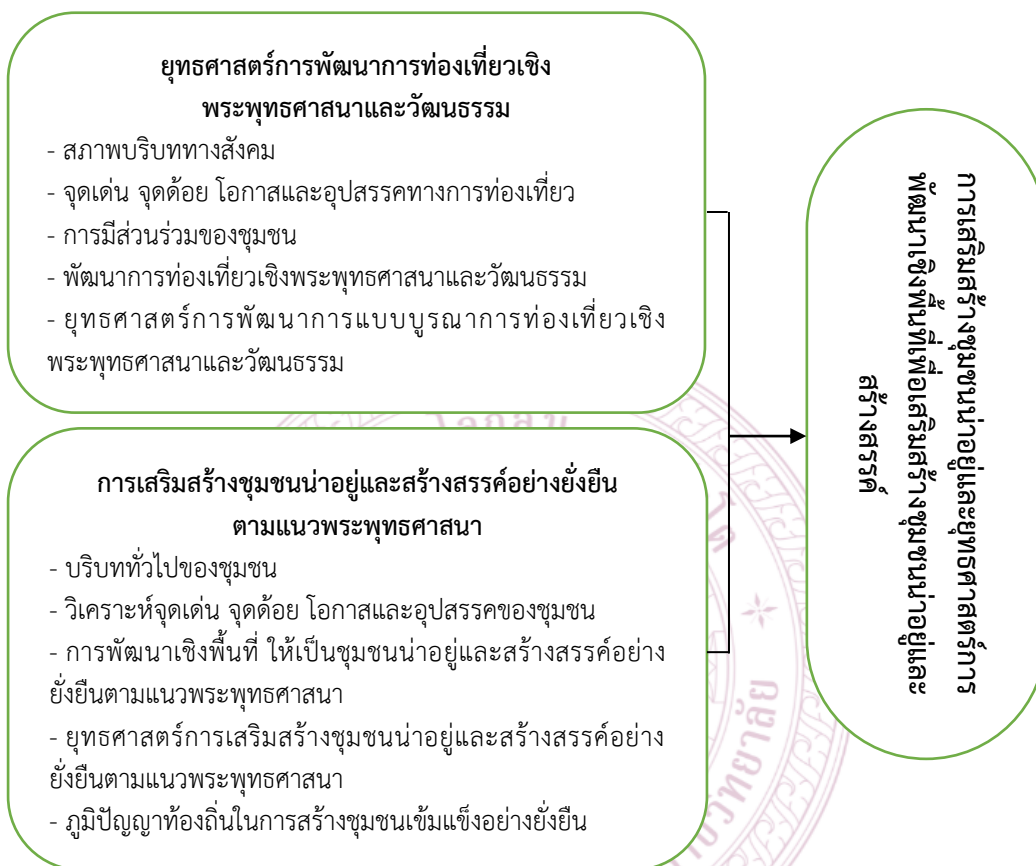
ท่องเที่ยว หมายถึง การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน สมาชิกในชุมชนต้องมีส่วนร่วมทั้งการคิดร่วม วางแผนร่วม ทำกิจกรรมร่วม ติดตามประเมินผลร่วมกัน เรียนรู้ร่วมกันและรับประโยชน์ร่วมกัน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน

ชุมชนน่าอยู่ หมายถึง ชุมชนที่ผู้อยู่อาศัยทุกวัยอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยมีองค์ประกอบที่เหมาะสม มีคุณภาพชีวิต สิ่งแวดล้อมและสังคมที่ดี รวมทั้งจิตสำนึกของการอยู่ร่วมกัน ดูแลห่วงใยและแบ่งปัน

ชุมชนน่าชม หมายถึง สถานที่ซึ่งเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ในท้องที่อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ที่มีศักยภาพสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ มีกรอบแนวคิดที่สำคัญในลักษณะของกระบวนการ และวิธีการศึกษาวิจัย รวมทั้งผลลัพธ์จากการศึกษา ดังนี้

แผนภาพที่ ๑.๑ กรอบแนวคิดการวิจัย

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ปัญหาของชุมชนได้รับการแก้ไขให้สอดคล้องกับความต้องการ เพื่อให้ชุมชนมีศักยภาพพร้อมรองรับเป็นแหล่งท่องเที่ยว

๑.๗.๒ มียุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้มีส่วนได้เสีย ทุกภาคส่วนในความภาคภูมิใจที่เป็นส่วนสำคัญของชุมชน

๑.๗.๓ องค์ความรู้ด้านส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน สามารถสร้างความเข้มแข็งของชุมชนได้อย่างยั่งยืน ชุมชนมีความสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดี ลดการพึ่งพาภายนอก

๑.๗.๔ ได้ชุดความรู้ภูมิปัญญาของชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก จากการใช้ความคิดสร้างสรรค์และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ทั้งในด้านวัฒนธรรมประเพณี สามารถสร้างอัตลักษณ์ ความรู้ ทักษะ ความเชื่อและพฤติกรรมที่แสดงให้เห็นถึงการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ส่งผลให้สามารถปรับตัวเรียนรู้เพื่อการอยู่รอดทั้งของบุคคลชุมชนและสังคม

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “บางกระท่อมโมเดล : ยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์ อย่างยั่งยืน” ผู้วิจัยได้ ศึกษาค้นคว้า แนวคิด ทฤษฎี และเอกสารผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- ๒.๑ ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับยุทธศาสตร์
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็ง
- ๒.๕ สถานการณ์การท่องเที่ยวไทย
- ๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับหลักพุทธธรรมในการพัฒนาการท่องเที่ยว
- ๒.๗ ข้อมูลพื้นที่วิจัย
- ๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา

ทฤษฎีการพัฒนา มีแนวคิดริเริ่มจากการพัฒนาที่มนุษย์อยู่ภายใต้อิทธิพลของธรรมชาติ และวิวัฒนาการมาเป็นการพัฒนาที่มนุษย์พยายามเอาชนะธรรมชาติ จากนั้นจึงเป็นการพัฒนาที่มนุษย์เอาชนะธรรมชาติได้ และนำธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ ทั้งหมดนี้เป็นการพัฒนาเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้น (Better change) ช่วยเพิ่มอัตราเร่งในการทำกิจกรรมหรือการผลิตให้รวดเร็วขึ้น (Better speed) และทำให้สภาพความเป็นอยู่ของมนุษย์ดีขึ้น (Better life) กว่าเดิมทั้งในด้านคุณภาพและปริมาณ ดังนี้

๒.๑.๑ ทฤษฎีการพัฒนา

ทฤษฎีการพัฒนาที่สำคัญมี ๓ ทฤษฎี^๑ คือ ทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization Theory) ทฤษฎีพึ่งพา (Dependency Theory) ทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐาน (Basic Needs Theory)

๒.๑.๑.๑ ทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization Theory)

ทฤษฎีนี้อาศัยทฤษฎีเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก (Neo-Classical Theory) และทฤษฎีสังคมศาสตร์ของอเมริกันมาประยุกต์เป็นกรอบการวิเคราะห์ปัญหา ซึ่งจุดเน้นของแนวคิดทฤษฎีนี้ คือ การที่จะพัฒนาประเทศให้ทันสมัยนั้นต้องมีการดำเนินไปในทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม การเมือง ความรู้สึกนึกคิด และความรู้ของคนในสังคมจะขาดด้านใดด้านหนึ่งไม่ได้ เพราะแต่ละด้านมีความสัมพันธ์กันตลอดจนส่งผลซึ่งกันและกัน ทฤษฎีภาวะทันสมัยเน้นในเรื่องต่อไปนี้คือ

^๑ ปกรณ์ ปรียากร, ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาในการบริหารการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: สามเจริญพานิช, ๒๕๓๘), หน้า ๒๕-๕๐.

- ๑) เน้นการสร้างความสำเร็จเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยอาศัยอุตสาหกรรมเป็นตัวนำในการพัฒนา
- ๒) เน้นบทบาทของรัฐในการวางแผนจากส่วนกลาง (Top – down Planning)
- ๓) เน้นพัฒนาสังคมเมือง (Urbanization) โดยสร้างสังคมเมืองให้ทันสมัย
- ๔) เน้นการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย ทั้งนี้เพราะทฤษฎีนี้เน้นการพัฒนาอุตสาหกรรม
- ๕) เน้นการใช้ทุนเข้มข้นจากภายนอกประเทศ

๒.๑.๑.๒ ทฤษฎีพึ่งพา (Dependency Theory)

ทฤษฎีนี้เกิดจากปัญหาความด้อยพัฒนาในกลุ่มประเทศละตินอเมริกา โดย เป็นการศึกษาถึงปัญหารากเหง้าของความด้อยพัฒนาในประเทศโลกที่สาม โดยมีขอบข่ายที่ครอบคลุมถึงการพัฒนาแบบพึ่งพา (Self-dependency) ชาตินิยม (Nationalism) โครงสร้างนิยม (Structuralism) และพัฒนานิยม (Developmentalism) แนวคิดนี้เป็นแนวคิดที่ต่อต้าน ลัทธิจักรวรรดินิยม (Imperialism) ซึ่งนักพัฒนาของประเทศด้อยพัฒนาและประเทศที่มีความเจริญ แล้วต่างก็พยายามหาความหลุดพ้นจากสภาพความด้อยพัฒนา โดยการปรับปรุงโครงสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การเมืองระหว่างประเทศที่พัฒนาและประเทศที่ด้อยพัฒนา การปรับปรุงความสัมพันธ์ทางการผลิตเพื่อเตรียมรับการเปลี่ยนแปลงทางคุณภาพของเศรษฐกิจและสังคมใหม่ Frank, Cardose, Doossantos ได้เสนอแนวคิดทฤษฎีพึ่งพาเอาไว้ดังนี้ คือ

- ๑) ถ้าพัฒนาตามทฤษฎีภาวะทันสมัย ประเทศตะวันตกที่เจริญจะเป็นศูนย์กลางทุกอย่าง ในขณะที่ประเทศด้อยพัฒนาจะเป็นบริวาร หรือต้องพึ่งพาทนอยู่ตลอดเวลา
- ๒) ควรมีการปฏิรูปโครงสร้างทางเศรษฐกิจ และสังคมเสียใหม่ เพื่อที่จะนำไปสู่การกระจายผลของการพัฒนาอย่างเป็นธรรม
- ๓) กระบวนการที่สามารถกระทำได้คือ การลดการพึ่งพาจากภายนอก และการที่ประเทศพยายามเพิ่มขีดความสามารถในการพึ่งตนเองให้มากขึ้น

๒.๑.๑.๓ ทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐาน (Basic Needs Theory)

เกิดจากแนวคิดของนักวิชาการกลุ่ม องค์การกรรมระหว่างประเทศ (ILO = International Labour Organization) และนักเศรษฐศาสตร์ เช่น ดัดเลย์ ซีเยร์ (Duley Seer), พอล สทริทเทิน (Pual Streeten), กุนนาร์ ไมด์ดัล (Gunnar Myrdal) ซึ่งเรียกร้องให้มีการดำเนินการวิเคราะห์เพื่อกำหนดเงื่อนไขทางสังคมและการจัดเตรียมสถาบันต่างๆก่อนการพัฒนาตามทฤษฎีนี้แนวทางการพัฒนามาจากกรอบความคิดในการวางแผนจากส่วนกลาง ไปสู่การวางแผนจากระดับล่าง (bottom – up planning) ตามความต้องการความจำเป็นขั้นพื้นฐานของประเทศ จุดเน้นสำคัญของทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐาน คือ

- ๑) เน้นการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการที่จำเป็นพื้นฐานของประชาชน

- ๒) เน้นการกระจายอำนาจ (Decentralization) และความเจริญไปยังพื้นที่เป้าหมายอย่างทั่วถึง
- ๓) ให้ความสำคัญกับการพัฒนาภาคเกษตรกรรม และพื้นที่ชนบทมาก
- ๔) สนับสนุนการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม (Appropriate Technology)
- ๕) เน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิต (Quality of Life) ของประเทศ
- ๖) เน้นการพัฒนาทุก ๆ ด้านไปพร้อม ๆ กันแบบบูรณาการ (Integration) ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การบริหาร ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- ๗) สนับสนุนการใช้แรงงาน และทุนภายในประเทศ (Labour & Capital)
- ๘) เน้นการมีส่วนร่วม (Participation) ของประชาชนในชุมชน

ไมเคิล โทดาโร (Michael Todaro) สรุปเอาไว้ว่าหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นต้นมา ทฤษฎีการพัฒนาที่สำคัญมีอยู่ ๔ ทฤษฎี แต่ขณะเดียวกันเมื่อไม่นานมานี้ก็มีความพยายามเสนอทฤษฎีที่เข้ามารวมทั้งหมดแล้วจึงเป็น ๕ ทฤษฎี^๒ ดังนี้

๑. ทฤษฎีการพัฒนาตามขั้นตอน (Linear-stages theory) ทฤษฎีนี้ยึดประเทศอุตสาหกรรมเป็นแม่แบบ วิเคราะห์ว่าประเทศเกษตรกรรมส่วนใหญ่ ยังไม่ พัฒนาเศรษฐกิจจึงพยายามวางแผนให้พัฒนาไปสู่อุตสาหกรรม โดยกำหนดเป็นขั้นตอนเช่น ทฤษฎีความเจริญเติบโตของ รอสทาว (Rostow's Stages of Growth) หรือตัวแบบการออมและการลงทุนเพื่อ สร้าง ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของฮาร์ รอดและโดมาร์ (Harrod-Domar Growth Model) เป็นต้น

๒. ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้าง (Structural-change models) ทฤษฎี นี้ ต้องการให้ เปลี่ยนโครงสร้างจากภาคเกษตรไปเป็นภาคอุตสาหกรรมซึ่งสามารถผลิตได้มูลค่ามากกว่า อาจต้อง มีการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรไปยังภาคอุตสาหกรรม เพื่อดูดซับ แรงงานส่วน เกิน และพัฒนาเทคโนโลยีในการผลิตเช่น ทฤษฎีการพัฒนาของลูอิส (Lewis Theory of Development) เป็นต้น

๓. ทฤษฎีพึ่งพา ระหว่าง ประเทศ (International-Dependence Revolution) นัก ทฤษฎีในประเทศกำลังพัฒนาหรือมองจากจุดยืนของประเทศ กำลังพัฒนาโดยเฉพาะละตินอเมริกา นั้นไม่เห็นด้วยกับทฤษฎีการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยของตะวันตกเพราะ มองว่าเป็นการครอบงำซึ่งจะ ทำให้เกิดการพัฒนานี้พึ่งพาโดย เฉพาะอย่างยิ่งการพึ่งพาทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีจนมีสภาพ เหมือนเป็นอาณานิคมสมัยใหม่ และยิ่งพัฒนาไปจะมีคนรวยเพียงกลุ่มน้อยที่ได้รับผลประโยชน์ ปัญหา ความเป็นธรรมและการกระจายรายได้ จะยิ่งรุนแรงยิ่งขึ้น รวมไปถึงการสร้างค่านิยมในการพัฒนา ในทางที่ผิดที่ต้องพึ่งภายนอกอยู่ตลอด

^๒ Michael P. Todaro, **Economic development**, 5th ed, (New York: Longman, 1994), pp. 66-89.

๔. ทฤษฎีเสรีนิยม ใหม่ (Neoclassical Counterrevolution) ทฤษฎีนี้เกิด ในช่วง ทศวรรษ ๑๙๘๐ เมื่อรัฐบาลอนุรักษ์นิยมของตะวันตกได้แก่ สหรัฐอเมริกาอังกฤษแคนาดาและ เยอรมนีตะวันตกพร้อมใจกันรับเอาแนวคิดเสรีนิยม ใหม่มาเป็นหลักการกำหนดนโยบายแนวคิดนี้ จะ เน้นเศรษฐศาสตร์มหภาคทางด้านอุปทาน (Supply-side macroeconomics) หมายความว่า สนใจการปรับปรุงทางการผลิต มากกว่า การบริโภคขณะเดียวกันก็เน้นการแปรรูป ลดขนาดของรัฐ ลดการวางแผน จากส่วนกลางลดการควบคุมและลดกฎระเบียบแนวคิดนี้มี อิทธิพลต่อองค์การ ระหว่างประเทศที่สำคัญ คือธนาคารโลกและกองทุนการเงิน ระหว่างประเทศ หรือ IMF ตลอดจน องค์การระหว่างประเทศอื่นๆ จึงทำให้สามารถเผยแพร่ แนวคิดของการเปิดเสรีไปอย่างรวดเร็ว

๕. ทฤษฎีความเจริญเติบโตแนวใหม่ (New Growth Theory) ทฤษฎีนี้ เห็นว่าการเปิด เสริมปัญหา เพราะความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจพึ่งพิงภายนอกขณะที่สถานการณ์ ภายนอกผันผวน ยากจะคาดการณ์ ได้นอกจากนี้การเติบโตที่เกิดขึ้นยังมีภาวะไม่ แน่นนอนขึ้นอยู่กับ การเปลี่ยนแปลง ของภายนอก เช่น การเคลื่อนย้ายทุนและการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี ดังนั้น การเพิ่มของผลผลิตมวล รวมจึงเป็นการ ปรับตัวระยะสั้นและอาจไม่ยั่งยืน ด้วยเหตุนี้ทฤษฎีนี้จึงหันมาสนใจความเจริญเติบโต แนวใหม่ ที่เน้นการ เติบโตจากภายใน (Endogenous growth theory) และเน้นการ เติบโตที่ยั่งยืน (Sustainable growth) ซึ่งมีความสัมพันธ์โดยตรงระหว่างทุนกับแรงงานไม่ใช่เป็นเพียงการ เคลื่อนย้ายทุน

ทฤษฎีความเจริญเติบโตแนวใหม่จึงเน้นการใช้ทรัพยากรภายใน และเน้นการ พัฒนาทุน มนุษย์ (Human capital) โดยเฉพาะลงทุนทางด้านการศึกษาก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) และการวิจัยและการพัฒนา (R & D) ซึ่งเป็นทาง เลือกอีกทางเลือกหนึ่งของการ ลงทุนในปัจจุบัน ทฤษฎีความเจริญเติบโตจากภายในนี้เริ่มเข้ามาทดแทนทฤษฎีรุ่นเก่าที่เน้นความ เจริญเติบโตจากภายนอก (Exogenous growth theory) นอกจากนี้ทฤษฎีความเจริญเติบโตจาก ภายในยัง มองว่าความเจริญเติบโตขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมเริ่มต้น (Initial conditions) เช่นระดับ การศึกษาระดับการพัฒนาของตลาดทุน และที่สำคัญ คือแบบแผนการกระจายรายได้ก็มีผลต่อความ เจริญเติบโตเช่นกัน เนื่องจากการกระจายรายได้มีผลทำให้คนมีทุนต่างกัน และมีการลงทุนต่างกัน ระบบเศรษฐกิจที่มีการกระจายรายได้ดีนั้นคนลงทุนก็มากและสามารถลงทุนพร้อมๆ กันได้จึงชักชวน ให้เศรษฐกิจเติบโตเข้าสู่จุดดุลยภาพที่สูงกว่าได้

๒.๑.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา

แนวคิดและกระบวนทัศน์ใหม่เกี่ยวกับการพัฒนา (New Development Paradigm) กระบวนทัศน์ (Paradigm) หมายถึง “ทฤษฎีพื้นฐานอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง อันกำหนดแบบแผนการคิดและการปฏิบัติในประชาคมหนึ่งๆ เมื่อใดทฤษฎีพื้นฐานดังกล่าว เปลี่ยนแปลงจะทำให้แบบแผนการคิดและการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย (Paradigm shift)” เรื่องราวเกี่ยวกับการพัฒนาและความหมายของการพัฒนา มีการเปลี่ยนแปลงของกระบวน ทัศน์ที่เต็มไปด้วยความขัดแย้งและเกิดวิาทะในการช่วงชิงอำนาจในการนิยามความหมายมาตั้งแต่ การเริ่มก่อกำเนิดของทฤษฎีแรกแห่งการพัฒนา (The First Theory of Development) ในสมัยของ ประธานาธิบดี Harry Truman ของจักรวรรดินิยมอเมริกาภายหลังจากการยุติลงของสงครามโลก ครั้งที่สอง ตามมาด้วยการต่อสู้ระหว่างสองลัทธิคือ เสรีนิยมและสังคมนิยม รวมทั้งนโยบายที่

เป้าหมาย (Point Four Programmed) เพื่อถ่วงดุลอำนาจ ช่วงชิงและครอบงำประเทศอ่อนแอให้เป็นฐานกำลังในการต่อสู้กับปฏิปักษ์สงครามระหว่างลัทธิได้ดำเนินติดต่อกันมาจนกระทั่งเกิดการล่มสลายของลัทธิสังคมนิยมโซเวียต รวมทั้งการเปลี่ยนท่าทีแนวทาง และนโยบายทางการเมืองของพันธมิตรหลายๆ ประเทศ การล่มสลายของลัทธิเศรษฐกิจการเมืองของประเทศที่เป็นปฏิปักษ์ทำให้เกิดการแพร่กระจายและขยายตัวของแนวคิดเศรษฐกิจกระแสหลัก (Main Stream Economy) ประเทศบริเวณและกึ่งบริวารซึ่งเปรียบเสมือนประเทศอาณานิคมยุคใหม่ (New Colony) ของจักรวรรดินิยมอเมริกา ได้นำเอาแนวคิดแบบเศรษฐกิจกระแสหลัก รวมทั้งแนวคิดแบบ ปฏิฐานนิยมไปกำหนดแนวทางในการพัฒนาประเทศจนประจักษ์ต่อมาว่า แนวคิดดังกล่าวหาได้สอดคล้องกับวัฒนธรรม รวมทั้งวิถีการดำรงชีวิต (Mode of Living) ของผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมของตนแม้แต่น้อย โดยแนวคิดดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนบุคคลอย่างไร้ขอบเขต รวมทั้งเป็นสาเหตุให้เกิดการทำลายล้างระบบนิเวศ ระบบศีลธรรม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างไม่ยั้งคิด จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ใหม่ รวมทั้งการก่อกำเนิดของกระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนาขึ้น

๒.๑.๒.๑ ความหมายของการพัฒนา

การพัฒนา หมายถึง การทำให้เจริญ การเปลี่ยนแปลงในทางเจริญขึ้น การคลี่คลายไปในทางที่ดีการกระทำที่เป็นเหตุให้บางสิ่งบางอย่างเจริญเติบโตขึ้น หรือขยายออกเพื่อให้ดีขึ้นกว่าที่มีอยู่เดิม และการพัฒนานั้นอาจจะเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม หรือมนุษย์ก็ได้^๓

สุมิตร สุวรรณ ให้ความหมายว่า การพัฒนา (Development) คือ การเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น^๔

สนธยา พลศรี กล่าวว่า การพัฒนาถูกกำหนดความหมายจากหลายแหล่งและหลายสาขาวิชาทำให้ลักษณะของการพัฒนามีหลายประการแต่ลักษณะที่สำคัญมีดังต่อไปนี้

๑. เป็นการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ เช่นด้านสุขภาพปริมาณและสิ่งแวดล้อมของสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้น หรือให้มีความเหมาะสมอันเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างรอบด้าน ไม่ใช่เปลี่ยนแปลงในด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียวเท่านั้นหรืออาจจะเรียกได้ว่าต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบ

๒. มีลักษณะเป็นกระบวนการคือเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามลำดับขั้นตอนและอย่างต่อเนื่องกันโดยแต่ละขั้นตอนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเป็นลำดับไม่สามารถข้ามขั้นตอนหนึ่งได้

๓. มีลักษณะเป็นพลวัตคือเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลาไม่หยุดนิ่ง แต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะเป็นแบบรวดเร็วหรือช้าๆ ปริมาณมากหรือน้อยก็ได้

^๓ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๗๗๙.

^๔ สุมิตร สุวรรณ, รัฐกับแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนา, (นครปฐม: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๔), หน้า ๒๐.

๔. เป็นแผนและโครงการ คือเกิดขึ้นจากการเตรียมการไว้ล่วงหน้าว่าจะเปลี่ยนแปลง ใด ด้านใด ด้วยวิธีการใด เมื่อไร ใช้งบประมาณเท่าใด ใครรับผิดชอบ เป็นต้นไม่ใช่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการเตรียมการไว้ล่วงหน้า

๕. เป็นวิธีการการพัฒนาเป็นมรรควิธี หรือกลวิธีที่นำมาใช้ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามเป้าหมายที่กำหนดไว้เช่น การพัฒนาสังคม การพัฒนาชนบท การพัฒนาการเมือง การพัฒนาเศรษฐกิจการพัฒนาชุมชนต่างก็เป็นวิธีการพัฒนาแบบหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง

๖. เป็นปฏิบัติการ คือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ไม่เป็นเพียงแนวความคิด หรือเป็นเพียงแนวคิด หรือเป็นเพียงรายละเอียดของแผนและโครงการเท่านั้น เพราะการพัฒนาเป็นวิธีการที่ต้องนำมาใช้ปฏิบัติจริงจึงจะเกิดผลตามที่ต้องการ

๗. เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ เพื่อประโยชน์ของมนุษย์ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์โลกประเภทเดียวที่สามารถจัดทำแผนโครงการและคิดค้นวิธีการพัฒนาตนเองและสิ่งต่างๆ ได้การเปลี่ยนแปลงใดก็ตามถ้าไม่ได้เกิดจากการกระทำของมนุษย์แล้ว จะไม่ใช่การพัฒนาแม้ว่าจะมีลักษณะอื่นๆเหมือนกับการพัฒนาก็ตาม

๘. ผลที่เกิดขึ้นมีความเหมาะสมหรือพึงพอใจ ทำให้มนุษย์และสังคมมีความสุขเพราะการพัฒนาเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมของมนุษย์นั่นเอง

๙. มีกฎเกณฑ์หรือเครื่องชี้วัด คือ สามารถบอกได้ว่าลักษณะที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นการพัฒนาหรือไม่ซึ่งอาจดำเนินการได้หลายวิธีเช่นเปรียบเทียบกับสภาพเดิมก่อนที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงกำหนดเกณฑ์มาตรฐานในการชี้วัดในด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านคุณภาพสามารถเปลี่ยนแปลงได้เนื่องจากมนุษย์และสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาทั้งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลของการพัฒนาจึงมีความจำเป็นต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกระบวนการพัฒนาให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นด้วยการพัฒนาใหม่ๆจึงเกิดขึ้นอยู่เสมอ^๕

Constantino, Renato ให้ความหมายว่า การพัฒนา (Development) คือขบวนการที่ต่อเนื่อง ซึ่งแสดงความสามารถของมนุษย์ในการควบคุมการดำรงชีพของเขาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ซึ่งเขาได้รวบรวมแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาว่าต้องมุ่งเน้นไปยัง

๑. ความสามารถในการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในอนาคต
๒. ความสามารถของตัวบุคคลในการช่วยเหลือตนเอง
๓. ความสามารถในการควบคุมตัวเอง^๖

Misra R.P. and Jonjo, M. ให้ความหมาย การพัฒนาว่า เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่มนุษย์ต้องการทำให้ดีขึ้นตามความคิดของตน กระบวนการนั้นจะไม่ใช้สภาวะการณ์ใดสภาวะการณ์หนึ่ง

^๕ สนธยา พลศรี, กระบวนการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕), หน้า ๕-๖.

^๖ Constantino, Renato, *The Challenge of the Churches*, (Paper presented during the First Gregorio Aplieday Lecture on Nationalism, Manila, Philippines, May 18, 1984), p. 112.

กระบวนการจะอ้างอิงถึงค่านิยมต่างๆ เป็นพื้นฐาน และค่านิยมต่างๆ นั้น ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนา^๗

Roger Everette M. and Burdgerabel J ให้ความหมาย การพัฒนา คือ รูปแบบหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งแนวการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้จะช่วยปรับปรุงโครงสร้าง องค์การทางสังคมดีขึ้น^๘

Freire ให้ความหมายว่า การพัฒนา เป็นการมีเป้าหมายที่ถูกต้อง ซึ่งมีความสำคัญมาก และเป็นสิ่งจำเป็นจนอาจกล่าวได้ว่าเป็นหนทางเพิ่มขึ้นที่มีค่า^๙

สรุปได้ว่า การพัฒนา เป็นการเจริญขึ้นของระดับองค์กรทางสังคม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าเป็นการทำลายรูปแบบของโครงสร้างทางสังคมแบบเก่า และการเปลี่ยนแปลงจะเริ่มจากการจัดระบบในส่วนบนขององค์กรแล้วแผ่ขยายซึมลงสู่ส่วนล่าง และดำเนินเรื่อยไปจนครอบคลุมองค์การอย่างกลมกลืน

ซีรต์น์ เจริญสินโอฬาร กล่าวว่า การพัฒนาเป็นวาทกรรมอย่างหนึ่ง (a discourse) ซึ่งได้รับความสนใจจากนักวิชาการอย่างกว้างขวาง โดยมีการศึกษา วิจัย วิเคราะห์ และวิพากษ์วิจารณ์ในหลาย ขณะเดียวกันการพัฒนาเป็นกระบวนการ (process) ที่ได้รับ การตีค่าในระดับสูงส่งผลให้สิ่งที่ตรงกันข้ามกับกระบวนการนี้ไม่ได้รับการตีค่ากลายเป็น “ความด้อยพัฒนา” สิ่งที่ตรงกันข้ามกับแนวคิด “การพัฒนา” ที่อาจมีคุณค่าสูงยิ่งยากที่จะประเมินคุณค่า หลายอย่าง เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น แต่เพราะการพัฒนาเป็นกระบวนการที่สัมพันธ์กับค่านิยมสมัยใหม่ สิ่งที่ตรงกันข้ามกับความสมัยใหม่จึงได้รับการประเมินค่าในระดับต่ำหรืออาจจะไม่มีค่าควรแก่การศึกษาและใช้ประโยชน์เลยก็ได้ ซึ่งการพัฒนาไม่ว่าจะในระดับใดก็ตาม มีแนวคิดที่สำคัญ ๕ ประการ คือ

๑. การพัฒนาเป็นกระบวนการ (Process) การพัฒนาเป็นกระบวนการศึกษาวิเคราะห์ ปัญหา และความต้องการของมนุษย์ รวมทั้งศึกษาแนวทางในการแก้ปัญหา และความต้องการของมนุษย์ทุกด้านอย่างเป็นบูรณาการและอย่างมีประสิทธิภาพ โดยจะเริ่มตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน และระดับประเทศชาติในที่สุด

๒. การพัฒนาเป็นวิธีการ (Method) การพัฒนาประกอบด้วยวิธีการในการจัดการระบบ ทรัพยากรต่างๆ และทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำเนินการ เพื่อให้การพัฒนามีความต่อเนื่องวิธีการพัฒนานี้รวมเอาการสร้างองค์การพัฒนา และเสริมสร้างทักษะและความรู้ของประชาชนในสังคมโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในแต่ละท้องถิ่น

๓. การพัฒนาคือการเคลื่อนไหว (Movement) การพัฒนามีลักษณะเคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่ง อยู่กับการพัฒนาจึงมีความเกี่ยวข้องกับการระดมความร่วมมือทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการ

^๗ Misra, R.P. and Jonjo, M. (ed.), **The Changing Perspective of Development Problems In Misra**, (Hong Kong: Maruzen Investment Hong Kong), 1981), p. 111.

^๘ Roger, Everette M. and Burdgerabel J, **Social Change In Rural Societies**, (New Jersey: Prentice – Hall, 1972), p. 23.

^๙ Freire, P., **Education : The Practice of Freedom**, (London: Writers and Readers Publishing Cooperative, 1972), p. 110.

ระดมความร่วมมือจากกลุ่มบุคคลที่เป็นเป้าหมายของการพัฒนา ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลด้อยโอกาสในการแสดงความคิดเห็น สะท้อนปัญหาความต้องการร่วมตัวและตระหนักรู้ถึงปัญหาความต้องการพื้นฐานร่วมกัน รวมทั้งร่วมกันคิดและแก้ปัญหาต่างๆ เหล่านั้น ขณะเดียวกันการพัฒนามีความจำเป็นที่จะให้กลุ่มบุคคลภายใต้โครงการพัฒนาต่างๆ เข้าใจบริบททางสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของตน รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน กลุ่มบุคคลจะต้องมีการกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้เปลี่ยนแปลงความคิดเห็นและทัศนคติไปในทางก้าวหน้าและสร้างสรรค์และพัฒนาทักษะความรู้ที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาด้วย

๔. การพัฒนาคือการจัดทำโครงการหรือโปรแกรม (Project or Program) โครงการหรือโปรแกรม เป็นการปฏิบัติการอย่างหนึ่งของการพัฒนาสังคมโครงการพัฒนาต่างๆ ทำให้วัตถุประสงค์ของการพัฒนาเป็นจริงได้ โครงการพัฒนาที่ได้รับผลสำเร็จจะต้องได้รับความร่วมมือจากบุคคลกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายของการพัฒนา ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่เป็นเป้าหมายของการพัฒนาประกอบด้วย บุคคลทุกระดับชั้น นับตั้งแต่กลุ่มผู้นำ กลุ่มผู้ปฏิบัติงานด้านต่างๆ จนถึงกลุ่มรักษาความสะอาดและรักษาความสงบเรียบร้อยในองค์กร

๕. การพัฒนาคือโอกาส (Opportunity) การให้โอกาสแก่บุคคลในการพัฒนาชีวิต สังคม ชุมชน และสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่จำเป็น คนที่จะได้รับโอกาสมากยิ่งขึ้น คือคนยากจน หรือคนด้อยโอกาส ยิ่งด้อยโอกาสมากที่สุดยิ่งควรได้รับโอกาสมากขึ้นเท่านั้น ซึ่งจะช่วยให้การได้รับสิทธิมากขึ้นในเรื่องความยุติธรรมทางสังคม (Social Justice) และการพัฒนาคุณภาพของคน^{๑๐}

๒.๑.๒.๒ ความสำคัญของการพัฒนา

การพัฒนา (Development) นั้นมีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับทุก ๆ คน อีกทั้งมีบทบาทที่สำคัญมากในทุก ๆ ประเทศ ไม่ว่าจะเป็นประเทศขนาดเล็ก ขนาดใหญ่ เป็นชาติที่มีความอ่อนแอทางเศรษฐกิจและการเมืองหรือประเทศมหาอำนาจก็ตาม การพัฒนามีความจำเป็นอย่างยิ่งโดยเฉพาะประเทศที่ด้อยพัฒนาแล้ว ซึ่งการพัฒนาจะเป็นบทบาทสำคัญยิ่งในการแก้ไขปัญหาวิกฤติทางเศรษฐกิจ (Economic Crisis) เช่นภาวะเงินเฟ้อ (Inflation) การถดถอยทางเศรษฐกิจ (Economic Recession) และการว่างงาน (Unemployment)

การพัฒนาเป็นคำที่ใช้กันกว้างขวางและโดยทั่วไปทำให้ความหมายแตกต่างกันออกไปแล้วแต่ผู้ใช้จะให้ความหมายการพัฒนาเน้นไปในเรื่องใดบ้าง จากความหมายต่าง ๆ ที่นักวิชาการหลายท่านให้ความหมายนั้น สรุปแล้วจะครอบคลุมและมุ่งไปยังเศรษฐกิจ (Economics) สังคม (Sociology) มานุษยวิทยา (Humanity) การวางแผน (Planning)

สืบเนื่องจากสภาพธรรมชาติที่มนุษย์เป็นสัตว์สังคม หมายถึง โดยธรรมชาติของมนุษย์ย่อมอยู่รวมกันเป็นกลุ่มไม่อยู่อย่างโดดเดี่ยว และการอยู่รวมกันเป็นกลุ่มของมนุษย์อาจมีได้หลายลักษณะและเรียกต่างกัน เป็นต้นว่า ครอบครัว (Family) เผ่าพันธุ์ (Tribe) ชุมชน (Community) สังคม (Society) และประเทศ (Country) และเมื่อมนุษย์อยู่รวมกันเป็นกลุ่มย่อมเป็นธรรมชาติ เพราะในแต่ละกลุ่มจะต้องมี “ผู้นำกลุ่ม” และ “ผู้ตาม” คือประชาชนหรือคนในกลุ่ม รวมทั้งมี

^{๑๐} ชัยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, วาทกรรมการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: วิชาฯ, ๒๕๔๒), หน้า ๗.

“การควบคุมดูแลกันภายในกลุ่ม” หรือ “การจัดระเบียบภายในกลุ่ม” ซึ่งอาจเรียกว่า การบริหารหรือการพัฒนาภายใน ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยและความสุข ในบางกรณีการควบคุมดูแลอาจเกี่ยวข้องกับภายนอกด้วย เช่น กรณีการติดต่อ ประสานงาน การต่อสู้หรือการทำสงครามกับกลุ่มอื่น สภาพเช่นนี้ ได้มีวิวัฒนาการตลอดมาโดยผู้นำกลุ่มขนาดใหญ่ เช่น ในระดับประเทศอาจเรียกว่า “นักบริหาร” หรือ “ผู้บริหาร” ขณะที่การควบคุมดูแลหรือการจัดระเบียบนั้น เรียกว่า การบริหารที่กล่าวมานี้ เป็นมุมมองในแง่ของนักบริหาร แต่ถ้าในมุมมองของนักพัฒนา อาจเรียกผู้บริหารและการบริหารนั้นว่า นักพัฒนาและการพัฒนาตามลำดับ ด้วยเหตุผลเช่นนี้ มนุษย์จึงไม่อาจหลีกเลี่ยงจากการพัฒนาได้ง่ายและทำให้กล่าวได้อย่างมั่นใจว่า “ที่ใดมีกลุ่มที่นั่นย่อมมีการพัฒนา”

ในมุมมองของนักพัฒนานั้น สภาพของกลุ่มมนุษย์ในยุคเริ่มแรก ซึ่งธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์ อิทธิพลของธรรมชาติจะมีต่อมนุษย์ที่รวมกันอยู่ในกลุ่มมาก โดยการดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพของมนุษย์จะอยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ อีกทั้งธรรมชาติและผู้นำเป็นตัวกำหนดแนวทางการพัฒนา ซึ่งครอบคลุมวิธีการประกอบอาชีพด้วยลักษณะการพัฒนาและการประกอบอาชีพในยุคนั้นไม่ซับซ้อนและจำนวนประชากรก็มีไม่มาก ต่อมาเมื่อจำนวนมนุษย์ที่รวมตัวกันอยู่ในกลุ่มมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ทำให้กลุ่มมีขนาดใหญ่ขึ้น เปลี่ยนเป็นชุมชนและเป็นประเทศ ซึ่งในเวลาเดียวกันนั้น ทรัพยากรธรรมชาติเริ่มเสื่อมโทรม ผู้นำและผู้ตาม คือประชาชนพยายามเอาชนะธรรมชาติ โดยได้ใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านและการลองผิดลองถูก เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาและการประกอบอาชีพ

เมื่อกลุ่มมีขนาดใหญ่และมั่นคงขึ้นเป็นประเทศ ธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติได้ถูกนำมาใช้เป็นจำนวนมาก บางส่วนเสื่อมสลายถูกทำลายและสิ้นสภาพไปเป็นจำนวนมาก ประกอบกับผู้นำและผู้ตามหรือประชาชนมีการศึกษาสูงขึ้น มีความรู้ความสามารถ ประสบการณ์และความชำนาญ เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมเพิ่มมากขึ้น นำวิชาความรู้ที่เป็นศาสตร์ (Science) หรือความรู้ที่เป็นระบบข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยีมาใช้เพิ่มขึ้นยิ่งไปกว่านั้น จำนวนประชากรได้เพิ่มมากขึ้น เกิดการแข่งขันกันระหว่างกลุ่ม ระหว่างประเทศหรือหลายๆ ประเทศ เพื่อเร่งปริมาณและเวลาในการทำงานและการผลิต เป็นต้น ปัจจัยเหล่านี้ทำให้ผู้นำประเทศต้องค้นหาแนวทางการพัฒนาต่าง ๆ เพื่อเอาชนะธรรมชาติ พึ่งพาธรรมชาติน้อยลงหรือไม่ต้องอยู่ภายใต้อิทธิพลของธรรมชาติ ตัวอย่างเช่น เดิมมนุษย์อยู่ภายใต้อิทธิพลของธรรมชาติ ทุกปีจะเกิดน้ำท่วม ต่อมามนุษย์มีวิชาความรู้มีความสามารถ และมีเทคโนโลยีสูงขึ้น ได้สร้างเขื่อนป้องกันน้ำท่วม และย่นนำธรรมชาติไปใช้ประโยชน์มากขึ้น เช่น มนุษย์นำน้ำจากน้ำตกไปผลิตเป็นพลังงานไฟฟ้า และมีหน่วยงานที่คอยเฝ้าระวังและเตือนภัยเกี่ยวกับธรรมชาติ เช่น กรมอุตุนิยมวิทยา เป็นต้น สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น (Human Component) ถือว่า เป็นการประดิษฐ์คิดค้นหรือสร้างผลผลิตใหม่ (Innovation) เพื่อนำมาใช้แทนสิ่งที่ธรรมชาติสร้างขึ้น (Natural Component) หรือใช้แทนทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resource) ที่นับวันจะลดน้อยลง

ที่กล่าวมานี้ ถือว่าเป็นวิวัฒนาการของแนวคิดพื้นฐานของการพัฒนาของมนุษย์ (ผู้นำและผู้ตาม) ที่ล้วนเกี่ยวข้องกับธรรมชาติโดยเริ่มต้นจาก “หนึ่ง” คือการพัฒนาในสภาพที่มนุษย์อยู่ภายใต้อิทธิพลของธรรมชาติและวิวัฒนาการมาเป็น “สอง” คือการพัฒนาที่มนุษย์พยายามเอาชนะธรรมชาติ จากนั้นจึงเป็น “สาม” คือการพัฒนาที่มนุษย์เอาชนะธรรมชาติได้และนำธรรมชาติมาใช้

ประโยชน์ ทั้งหมดนี้เป็นการพัฒนาเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้น (Better Change) ช่วยเพิ่มอัตราเร่งในการทำกิจกรรมหรือการผลิตให้รวดเร็วขึ้น (Better Speed) และทำให้สภาพความเป็นอยู่ของมนุษย์ดีขึ้น (Better Life) กว่าเดิมทั้งในด้านคุณภาพและปริมาณ^{๑๑}

๒.๑.๒.๓ กระบวนการของการพัฒนา

กระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนา (New Development Paradigm) หมายถึง “กระบวนความคิดและการปฏิบัติที่ทุกฝ่ายเข้ามาเรียนรู้ร่วมกันโดยการทำงานด้วยกัน ใช้ความพยายามร่วมกันและไม่มาเป็นปกติภัยต่อกัน” วิธีการส่งเสริมให้คนมีความรักกันและมีความรู้ร่วมกัน มีการค้นคว้าวิจัยจนได้เครื่องมือที่เรียกว่า (AIC) ซึ่งเป็นวิธีการและเทคนิคในการเอาคนที่ทำงานร่วมกันทั้งหมดในระบบเข้ามาประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) ซึ่งจะดำเนินการใน ๓ ขั้นตอน

ขั้นที่ ๑ คือ A : Appreciation ขั้นที่ ๒ คือ I : Influence ขั้นที่ ๓ คือ C : Control ขั้นที่ ๑ คือ A : Appreciation คือ “การทำให้ทุกคนเกิดการยอมรับและชื่นชมคนอื่นโดยไม่รู้สึกหรือแสดงการต่อต้านหรือวิพากษ์วิจารณ์” ในกระบวนการขั้นนี้ ทุกคนจะมีโอกาสแสดงออกอย่างทัดเทียมกันด้วยภาพ ข้อเขียนและคำพูด ว่าเขาเห็นสถานการณ์ในปัจจุบันเป็นอย่างไร และเขาอยากเห็นความสำเร็จในอนาคตเป็นอย่างไร ซึ่งจะทำให้ทุกคนมีโอกาสใช้ข้อเท็จจริง เหตุผล และความรู้สึกตลอดจนการแสดงออกในลักษณะต่างๆ ตามข้อเท็จจริง เมื่อทุกคนได้แสดงออกโดยได้รับการยอมรับจากคนอื่น ๆ จะทำให้คนมีความรู้สึกที่ดีมีความสุข มีความอบอุ่น และเกิด “พลังร่วม” ขึ้นในระหว่างคนที่มาประชุมด้วยกันในช่วงของการแสดงออกว่าแต่ละคนอยากเห็นความสำเร็จในอนาคตเป็นอย่างไรเป็นการใช้จินตนาการที่ไม่ถูกจำกัดด้วยปัจจัยและสถานการณ์ต่างๆ ในปัจจุบัน จึงทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ การมองการณ์ไกล การมองภาพกว้างและการคิดสิ่งแปลกใหม่ได้ดีกว่าการคิดจากสภาพปัญหาหรือข้อขัดข้องที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน นั่นคือ การใช้ “จิตนาการ” (Imagination) ซึ่งจะมีพลังมากขึ้นกลายเป็น “วิสัยทัศน์ร่วม” (Shared Vision) หรือ “อุดมการณ์ร่วม” (Shared Ideal) ซึ่งได้แก่ “สิ่งที่มุ่งมาดปรารถนาร่วมกันหรือเป้าหมาย” นั่นเอง

ขั้นที่ ๒ คือ I : Influence คือ การใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่แต่ละคนมีอยู่มาช่วยกันกำหนดวิธีการสำคัญหรือยุทธศาสตร์ (Strategy) ที่จะทำให้บรรลุวิสัยทัศน์ร่วมหรืออุดมการณ์ร่วมของกลุ่มได้อย่างดีที่สุดในขั้นนี้ทุกคนมีโอกาสทัดเทียมกันที่จะให้ข้อคิดเห็นว่า วิธีการสำคัญที่จะทำให้บรรลุวิสัยทัศน์ร่วมหรืออุดมการณ์ร่วมนั้นประกอบด้วยอะไรบ้างเมื่อทุกคนแสดงความคิดเห็นแล้ว จะนำ “วิธีการ” ที่เสนอแนะทั้งหมดมาจัดหมวดหมู่แยกแยะ และพิจารณาร่วมกัน จนกระทั่งได้ “วิธีการสำคัญ” ที่กลุ่มเห็นพ้องต้องกันว่า จะนำไปสู่ความสำเร็จตามที่กลุ่มต้องการ ซึ่งในการพิจารณาเลือกวิธีการสำคัญนั้น สมาชิกกลุ่มจะมี “ปฏิสัมพันธ์” (Influence หรือ Interaction) ซึ่งกันและกันสูงรวมถึงการถกเถียงโต้แย้งกันด้วยทั้งนี้เพื่อให้ได้วิธีการที่กลุ่มเห็นร่วมกันว่าดีที่สุด เนื่องจากเป็นการ

^{๑๑} วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, การบริหารการพัฒนาชนบทเปรียบเทียบ : การบริหารการพัฒนาชนบทตามแนวทางแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ความจำเป็นพื้นฐานและโครงการอีสานเขียว, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรินต์ติ้งเฮาส์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๑๙.

ถกเถียงโต้แย้งในระดับวิธีการดังกล่าว มี “เป้าหมาย” หรือ “อุดมการณ์” ร่วมกัน ฉะนั้น กลุ่มยังมีแนวโน้มที่จะรักษาความสามัคคีไว้ได้โดยไม่ยากนัก

ขั้นที่ ๓ คือ C : Control คือ การนำ “วิธีการสำคัญ” มากำหนดเป็น “แผนปฏิบัติการ” (Action Plan) อย่างละเอียดว่า ทำอะไร มีหลักการและเหตุผลอย่างไร มีกำหนดเวลาอย่างไรใครรับผิดชอบเป็นหลัก ใครต้องให้ความร่วมมือ จะต้องใช้งบประมาณค่าใช้จ่ายเท่าไร จากแหล่งใดจะมีรายได้จากการดำเนินงานดังกล่าวหรือไม่ถ้ามีประมาณเท่าไร และรายละเอียดอื่นๆ ตามที่เห็นว่าควรระบุไว้ในขั้นนี้สมาชิกกลุ่มแต่ละคนจะเลือกเองว่า สมควรใจจะเป็นผู้รับผิดชอบหลักในเรื่องใดจะเป็นผู้ให้ความร่วมมือในเรื่องใด จะเป็นผู้ร่วมคิดแผนปฏิบัติการข้อใด เป็นการกำหนด “ข้อผูกพัน” (Commitment) ให้ตนเองเพื่อ “ควบคุม” (Control) ให้เกิดการกระทำอันจะนำไปสู่การบรรลุผลที่เป็นเป้าหมายหรืออุดมการณ์ร่วมกันของกลุ่มในที่สุดนอกจากการเข้ารับผิดชอบหรือไม่ความร่วมมือตาม “แผนปฏิบัติการ” ที่กลุ่มร่วมกันกำหนดขึ้นแล้ว สมาชิกกลุ่มในแต่ละคนยังอาจกำหนด “ข้อผูกพันเฉพาะตัว” (Personal Commitment) ได้อีกด้วย เพื่อเป็นการใช้พลังในส่วนของตัวเองแต่ละคนให้เกิดผลในทางสร้างสรรค์มากที่สุด

กระบวนการ AIC จะสร้างพลังสร้างสรรค์ขึ้น เมื่อฝ่ายต่างๆ เข้ามาทำ กิจกรรมร่วมกันด้วยความรักความเมตตา ตัว A (Appreciation) คือ ธรรมะอย่างสูง ได้แก่ ความรักและความเมตตาคนอื่น ต้องรับฟัง อดทน และยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น ซึ่งตรงกับหลักของพระพุทธศาสนา ฉะนั้น “A” ทำให้เกิดพลังความดีเข้ามา อาจเรียกว่าเป็น “การพัฒนาทางจิตวิญญาณ” (Spiritual Development) พอคนที่เข้ามาร่วมกิจกรรมมีความรักความเมตตาต่อกัน ก็เกิดการเรียนรู้ร่วมกันจากการท างานด้วยกัน ที่เรียกว่า “Interactive learning through action” จึงให้การพัฒนาประสบความสำเร็จ เพราะทำให้เกิด “การเรียนรู้” ที่แท้จริง ซึ่งมีพลังมาก ปกติแล้วคนมักจะเรียนรู้กันยากเพราะฉะนั้น “การพัฒนา” ต้องการ “การเรียนรู้” อย่างมากของทุกฝ่าย นั่นคือ ต้องมี “I” (Influence) ได้แก่ การเรียนรู้ร่วมกันให้เกิดพลัง และต้องมี “C” (Control) ซึ่งได้แก่ “การจัดการ” (Management) และ “แผนปฏิบัติการ” (Action Plan) ที่กำหนดว่าใคร จะทำอะไรอย่างไร เมื่อใดมีค่าใช้จ่ายเท่าไร จะได้เงินจากไหน ถ้าไม่พอจะทำอย่างไร เป็นต้น

การที่จะผลักดันกระบวนการทัศน์ใหม่ในด้านการพัฒนาให้มีบทบาทในทางปฏิบัตินั้นจะต้องใช้กระบวนการให้ทุกฝ่ายเข้ามาร่วมกันทำงานและเรียนรู้ร่วมกันด้วยความรัก ทุกฝ่ายในที่นี้หมายถึง เบญจภาคี คือ

๑. ชุมชน ได้แก่ องค์กรประชาชน สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา อาสาสมัคร และประชาชนทั่วไป

๒. รัฐ ได้แก่ รัฐบาล และหน่วยงานของทางราชการ

๓. นักวิชาการ ได้แก่ สถาบันการศึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิผู้เชี่ยวชาญ และผู้ชำนาญการต่างๆ

๔. องค์กรเอกชน ได้แก่ มูลนิธิสมาคม องค์กรสาธารณประโยชน์องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรการกุศล สื่อมวลชน ตลอดจนชมรม และกลุ่มต่างๆ

๕. องค์กรธุรกิจ ได้แก่ บริษัท ห้างร้าน และนักธุรกิจ

ปัจจุบันสังคมไทยเกิดปัญหาสังคมขึ้นมากมาย เช่น อาชญากรรม โสเภณีความยากจนซึ่งเชื่อมโยงไปกับเรื่องความเสื่อมเสียทางศีลธรรม สรุปแล้วเรียกว่า เป็นวิกฤตการณ์ทางสังคม (Social

Crisis) มีสาเหตุทั้งที่เกิดขึ้นในสังคมไทยเอง และสาเหตุจากกระแสโลกที่เปลี่ยนแปลงไปกรณีดังกล่าวเป็นปัญหาของประเทศต่างๆ ทั่วโลก การที่จะแก้ไขได้ต้องเปลี่ยนกระบวนความคิดหรือวิธีคิดใหม่ โดยให้ผุ้มีกำลังกันทุกส่วนเข้ามาเชื่อมโยงกันทำงาน เพราะเราจะแก้ปัญหาละเรื่องไม่ได้ต้องทำพร้อมกันทุกเรื่อง โดยมีครอบครัวและชุมชนเป็นหลักและอาศัยเครื่องมือ วิธีการท างานเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย โดยใช้กระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนา (New Development Paradigm) เพื่อก่อให้เกิดแนวทางใหม่แห่งความร่วมมือในการพัฒนาของทุกฝ่าย ทั้งทางราชการ ชุมชน องค์กรเอกชน สาธารณะประโยชน์หรือองค์กรพัฒนาเอกชน สถาบันวิชาการ สถาบันทางศาสนา และภาคธุรกิจ ในอันที่จะพัฒนาทางเศรษฐกิจ จิตใจ สิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมไปพร้อมกัน เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืน โดยระดมทรัพยากรกำลังและทรัพยากรทั้งหมดมาเชื่อมโยงกันในการดำเนินงานสร้างสรรค์สังคม

Coralie Bryant and Louise G. White ได้ศึกษาการพัฒนาที่มีมาตั้งแต่สมัยศตวรรษที่ ๑๘ แต่ว่ายุคหลังสงครามโลกครั้งที่สองประเทศต่างๆ ได้รับเอกราชและเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจมาก สังคมจึงถกเถียงกันถึงเรื่องการพัฒนาเป็นอย่างมาก ประเด็นที่ถกเถียงคือจุดกำเนิดลักษณะและการนำการพัฒนาไปปฏิบัติส่วนใหญ่ หาทางเพิ่มและกำหนดทิศทางการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นรากฐานของการกำหนดจุดมุ่งหมายของการพัฒนา นอกจากนี้ยังมีการประเมินขอบเขตของการเปลี่ยนแปลงตามทิศทางที่เกิดขึ้นจริงหรือควรที่จะเกิดขึ้น ในบรรดาปัญหาเหล่านี้ มีประเด็นหลักอันหนึ่ง คือ ใครควรเป็นผู้ตัดสินใจกำหนดทิศทางและกำหนดลักษณะของการเปลี่ยนแปลง ประวัติของแนวคิดในการพัฒนาอาจจำแนกได้เป็น ๒ ยุค คือ ยุคแรกที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจและยุคหลังจากนั้น

๑. ยุคแรกที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจ หลังสงครามโลกครั้งที่สองประเทศในเอเชียและแอฟริกาเริ่มได้เอกราช เริ่มจากอินเดียซึ่งต่อสู้ เพื่อเอกราชจนสำเร็จทำให้ประเทศที่เกิด ใหม่เริ่มมองหาแนวทางพัฒนา ใหม่ๆ แต่ช่วงทศวรรษ ๑๙๕๐-๑๙๖๐ นั้น นักเศรษฐศาสตร์ ครอบงำกรรมการพัฒนาการพัฒนาช่วงนี้ถือว่าการพัฒนาเป็นสิ่งเดียวกันกับความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งเกิดจากการพัฒนาอุตสาหกรรมและประสิทธิภาพการผลิตการวางแผนพัฒนา จึงเน้นการ พัฒนาอุตสาหกรรม ซึ่งมีอยู่ ๒ แนวแนวแรกซึ่งเป็นแนวทางที่นิยมทำมากที่สุดคือกระตุ้นให้เกิด ภาคอุตสาหกรรม ใหม่โดยนำเข้าสินค้า อุตสาหกรรมก่อน ขณะที่การผลิตแบบดั้งเดิมก็ยังยินยอม ให้คงอยู่เป็นคู่แข่ง ส่วนแนวที่สองนิยมน้อยกว่าคือ การเปลี่ยนจากการผลิตแบบดั้งเดิม มาเป็นอุตสาหกรรม ทั้งนี้เพราะต้องการใช้แรงงานจากภาคการผลิตดั้งเดิมมากกว่าการนำเข้าเทคโนโลยี เศรษฐศาสตร์มีอิทธิพล แ่ไปยังสาขาอื่นที่เกี่ยวข้องด้วยเพราะในบรรดาสังคมศาสตร์ด้วยกันนั้น เศรษฐศาสตร์ มีการศึกษาดูตารางและตัวเลขที่ชัดเจนที่สุดดังนั้นจึงมีวิธีการวัดและการศึกษาเชิงปริมาณที่แน่นอนซึ่งสาขาอื่นไม่มีนักวิชาการในสาขาอื่น เช่น มานุษยวิทยารัฐศาสตร์ สังคมวิทยาและ รัฐประศาสนศาสตร์ ก็พยายามแทรกปัจจัยอื่นๆ เพิ่มเข้าไป กับการพัฒนาด้วยเช่น เห็นว่ารูปแบบของการพัฒนาบางอย่าง จะทำให้เกิดการพัฒนาได้ดีกว่ารูปแบบอื่น แต่ก็ไม่มีหลักฐานยืนยันได้ ชัดเจนเท่ากับเศรษฐศาสตร์ แนวคิดของ เศรษฐศาสตร์ จึงเป็นที่ยอมรับมากกว่า ซึ่งขณะนั้นเศรษฐศาสตร์ เน้นที่การพัฒนาอุตสาหกรรม

๒. ยุคหลังจากการเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจ หลังจากที่เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำจากการพัฒนาตามแนวทางของนักเศรษฐศาสตร์แล้ว นักเศรษฐศาสตร์ก็ออกมาแก้ต่างว่าความร่ำรวยใหม่ที่เป็นผลมาจากการพัฒนานั้น จะแผ่กระจายผล (Trickle down) ไปยังคนจนเอง พร้อมกันนั้นยังตั้งสมมติฐานขึ้นมาใหม่ว่าความเหลื่อมล้ำเป็นรูปตัวยูคว่ำ (Inverted U) นั่นคือเมื่อมีความเจริญเติบโตเกิดขึ้น ความเหลื่อมล้ำ จะเพิ่มใน ตอนต้น แต่เมื่อถึงระยะหนึ่งแล้วจะลดลง สาเหตุที่เพิ่ม ตอนต้นก็เพราะคนบางกลุ่มมี โอกาสจากการพัฒนา ดีกว่าคนกลุ่มอื่นแต่ พอผ่านไป คนกลุ่มอื่น จะเข้ามา มีรายได้จากนั้นความเหลื่อม ล้ำจะค่อยๆ ลด ลงแต่อย่างไร ก็ตาม ประเด็นความ สัมพันธ์ระหว่างความเจริญเติบโตกับความ เป็นธรรมยังเป็นไปอย่าง สับสน การศึกษาในทศวรรษ ๑๙๖๐ และ๑๙๗๐ แน่ใจว่าความ เจริญเติบโตกระจายผลไปยังคนจนจริงหรือไม่ ในทศวรรษ ๑๙๘๐นักเศรษฐศาสตร์หลายคน เช่น วิลเลียมโลเออร์ (William Loehr) และจอห์น พาวเวลสัน (John Powelson) ก็ถือว่าความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของบางประเทศก่อให้เกิดประโยชน์ ในวงกว้าง ขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่ทำมาในทศวรรษ ๑๙๕๐ นักเศรษฐศาสตร์ สองคนนี้ ยังตั้งข้อสงสัยต่อสมมติฐานรูปตัวยูคว่ำ เพราะไม่พบว่าความ เจริญเติบโตกับความไม่ เป็นธรรม มีความ สัมพันธ์กัน เหตุผลที่พบผลกลับกันนี้อาจ เป็นเพราะ ไม่ได้ ศึกษาอย่างต่อเนื่อง หรือความไม่ เป็นธรรม อาจมีมาก่อนแล้ว ทั้งยังยกการศึกษาอีกหลายชิ้นมา ยืนยันว่าความเหลื่อมล้ำเกิด จากปัญหา ทางการเมืองและประเด็นทางโครงสร้าง รวมทั้งโอกาสที่คนจนจะได้รับประโยชน์ จากการพัฒนาขนาดของการใช้จ่ายของนโยบายการคลังและผลของนโยบายเฉพาะด้านต่างๆ^{๑๒}

สรุปได้ว่า การพัฒนาเป็นวิวัฒนาการของแนวคิดพื้นฐานของมนุษย์มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับทุก ๆ คน ซึ่งมนุษย์พยายามเอาชนะธรรมชาติโดยใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านและการลองผิดลองถูก เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาและการประกอบอาชีพ และในความสำคัญระดับประเทศ การพัฒนาจะเป็นบทบาทสำคัญยิ่งในการแก้ไขปัญหาวิกฤติทางเศรษฐกิจ ในมุมมองของนักพัฒนา อาจเรียกผู้บริหารและการบริหารนั้นว่า นักพัฒนาและการพัฒนา ด้วยเหตุผลเช่นนี้ มนุษย์จึงไม่อาจหลีกเลี่ยงจากการพัฒนาได้ง่ายและทำให้กล่าวได้อย่างมั่นใจว่า “ที่ใดมีกลุ่มที่นั่นย่อมมีการพัฒนา” เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้น ช่วยเพิ่มอัตราเร่งในการทำกิจกรรมหรือการผลิตให้รวดเร็วขึ้นและทำให้สภาพความเป็นอยู่ของมนุษย์ดีขึ้นกว่าเดิมทั้งในด้านคุณภาพและปริมาณ การพัฒนาเป็นแนวคิดที่น่าสนใจเป็นการกระตุ้นให้คิดถึงลักษณะของสังคมที่ดีแต่ก็เป็นแนวคิดที่กว้างที่ยากจะหาข้อสรุป อาจกล่าวในเบื้องต้นได้ว่าคำว่า “การพัฒนา” เป็นคำที่มีความหมาย ในทางดี เป็นคำที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของการเปลี่ยนแปลงความทันสมัย หรือความเจริญเติบโต การพัฒนาเป็นรูปแบบอย่างหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ส่วนความทันสมัยก็เป็นกรณีเฉพาะอันหนึ่งของการพัฒนา สำหรับทางด้านการพัฒนาอุตสาหกรรม เป็นมิติหนึ่งของการพัฒนาโดยหลักทั่วไปแล้วการพัฒนาเป็นลักษณะทางสังคมที่กำลังเปลี่ยนจากสิ่งที่เคยเป็นในอดีตไปสู่สิ่งที่ต้องการจะเป็นซึ่งขึ้นอยู่กับเป้าหมายของการพัฒนาของแต่ละสังคม การพัฒนาเป็นกระบวนการที่ได้รับการตีค่าในระดับสูง

^{๑๒} Coralie Bryant and Louise G. White, *Managing development in the third world*, (Colorado: Westview Press, 1982), pp. 4-14.

แต่สิ่งที่ไม่ได้รับการตีค่านั้นอาจมีคุณค่าสูงยิ่งยากที่จะประเมินคุณค่าหลายอย่าง เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น แต่การพัฒนาไม่ว่าจะในระดับใดก็ตาม มีแนวคิดที่สำคัญ ๕ ประการ คือ ๑) กระบวนการศึกษาวิเคราะห์ ๒) วิธีการในการจัดการระบบทรัพยากร ๓) มีลักษณะเคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ ๔) โครงการ หรือโปรแกรมเพื่อการปฏิบัติการ และ ๕) ให้โอกาสแก่บุคคลในการพัฒนา ชีวิต สังคม ชุมชน และสิ่งแวดล้อม

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับยุทธศาสตร์

ยุทธศาสตร์การพัฒนาศาสตร์ส่วนใหญ่จะเน้นที่การพัฒนากำลังคนเพื่อสนองต่อการพัฒนาประเทศในด้านต่างๆ เช่น เพื่อเพิ่มผลผลิตภาพ หรือเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ เป็นต้น

๒.๒.๑ ความหมายของยุทธศาสตร์

คำว่า “ยุทธศาสตร์” (Strategy) มีผู้ให้ความหมายของไว้อย่างหลากหลายและน่าสนใจดังต่อไปนี้

ยุทธศาสตร์ (Strategy) เรื่องการฝึกอบรม หมายถึง กลไกหรือเครื่องมือที่จะทำให้องค์การมีหรือเพิ่มความสามารถในการแข่งขันที่ต้องการ สำหรับทั้งในปัจจุบันและในอนาคต และแนวทางหรือวิธีการที่จะช่วยให้ได้มาซึ่งความสามารถในการแข่งขันดังกล่าวนี้

ยุทธศาสตร์ (Strategy) คือชุดของการปฏิบัติการซึ่งผู้บริหารเลือกนำมาใช้เพื่อเพิ่มสมรรถนะขององค์การของตนเมื่อเทียบกับคู่แข่ง หากผลของการใช้ยุทธศาสตร์ทำให้องค์การมีสมรรถนะที่เหนือกว่า สิ่งนี้หมายถึงการมีขีดความสามารถในการแข่งขัน

ยุทธศาสตร์ (Strategic) เป็นเทคนิคที่ใช้อยู่ในกิจการทหารมีหลักฐานอยู่ในตำราพิชัยสงคราม “ซุนวู” ของจีนได้รวบรวมหลักการวางแผนยุทธศาสตร์ทางการทหารไว้ ปัจจุบันนักธุรกิจภาคเอกชน ได้ประยุกต์แนวคิดและวิธีการของแผนยุทธศาสตร์มาใช้ในการแข่งขันทางธุรกิจโดยคำนึงถึง การแข่งขันให้อยู่รอด การมุ่งหวังผลกำไรเป็นหลัก ต่อมาภาครัฐได้นำแนวทางของภาคเอกชน มาใช้ประยุกต์ต่อเพื่อให้การบริหารงานภาครัฐสามารถปรับกลไกได้ทันยุคสมัยโดยคำนึงถึงการสนองความต้องการของประชาชนเป็นหลัก^{๑๓}

ยุทธศาสตร์ (Strategy) เป็นแผนการดำเนินงานที่สร้างขึ้นมาอย่างเป็นระบบ ซึ่งมีองค์ประกอบต่างๆ สัมพันธ์สอดคล้องกัน เป็นแผนที่มิวิสัยทัศน์หรือภาพฝันที่วาดไว้ เป็นการร่วมจิต มีเป้าประสงค์อันแสดงถึงเจตจำนงค์ร่วมของทุกฝ่าย ผนึกพลังใจของทุกฝ่ายเพื่อกระทำพันธกิจอันถือเป็นหน้าที่รับผิดชอบ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เพื่อให้เกิดผลกระทบและได้ผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ แผนยุทธศาสตร์ที่ดีมาจากการวิเคราะห์อดีต รู้ปัจจุบัน เพื่อไล่ให้ทันอนาคต วิเคราะห์สถานการณ์ที่ผ่านมา วิเคราะห์ทรัพยากร ทุนต่างๆ อันเป็นศักยภาพหรือความสามารถที่ยังไม่ได้พัฒนาหรือยังไม่ได้พัฒนาเต็มที่ หรือที่ยังซ่อนเร้นอยู่ แผนยุทธศาสตร์ที่ดีเป็นผลที่เกิดจาก

^{๑๓} ทิวกาน นุกิจ, ยุทธศาสตร์คืออะไร, <<http://oknation.nationtv.tv/blog/nakamonTH/2016/09/25/entry-1>>, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๖.

กระบวนการวางแผนที่ดี บริหารจัดการแผนอย่างมีประสิทธิภาพ เกิดเป็นประสิทธิผลที่ปรากฏจริง เป็นแผนที่มิใช่เป้าประสงค์ดี ก่อให้เกิดการร่วมมือ มีหลักการดีก่อให้เกิดการร่วมคิด มีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ก่อให้เกิดการร่วมทำ และมีการแบ่งบทบาทหน้าที่จัดการดี ก่อให้เกิดการร่วมแรง ในภาษาไทยก็พูดกันเป็นวลีว่า ร่วมแรงร่วมใจ ร่วมคิดร่วมทำ^{๑๔}

จากความหมายของยุทธศาสตร์ที่กล่าวมาแล้ว สามารถสรุปได้ว่า “ยุทธศาสตร์ คือทิศทางนโยบาย และกระบวนการที่องค์กรตัดสินใจเลือก เกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดเพื่อตอบสนองความต้องการและความคาดหวังของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยมีอนาคตเป็นตัวกำหนด”

๒.๒.๒ องค์ประกอบของยุทธศาสตร์

องค์ประกอบของยุทธศาสตร์ประกอบด้วยพื้นฐาน ๕ ประการ คือ ๑) การกำหนดทิศทาง (Direction Setting) ๒) การประเมินองค์การและสภาพแวดล้อม (Environment Scanning) ๓) การกำหนดยุทธศาสตร์ (Strategy Formulation) ๔) การดำเนินยุทธศาสตร์ (Strategy Implementation) ๕) การประเมินผลและการควบคุม (Evaluation and Control)

๒.๒.๒.๑ การกำหนดทิศทาง

ในการกำหนดทิศทางขององค์กรจะประกอบด้วย การกำหนดวิสัยทัศน์ (Vision) และการกำหนดภารกิจ (Mission) หรือ กรอบในการดำเนินงานที่ชัดเจนจะช่วยให้องค์กรสามารถกำหนดทิศทางในระยะยาว ภารกิจ (Mission) ในกระบวนการบริหารจัดการเชิงยุทธศาสตร์นั้น ขั้นตอนแรกองค์การจะต้องระบุภารกิจและเป้าหมายหลักที่สำคัญของบริษัท ซึ่งภารกิจหมายถึง ประกาศหรือข้อความของบริษัทที่พยายามกำหนดว่าจะทำอะไรในปัจจุบัน และกำลังจะทำอะไรในอนาคตและองค์การเป็นองค์การแบบใด และจะก้าวไปสู่การเป็นองค์การแบบใดทั้งนี้เพื่อบรรลุสู่ความเป็นเลิศเหนือคู่แข่ง ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วข้อความเรื่องภารกิจขององค์กรจะประกอบไปด้วย ข้อความที่บ่งบอกถึงคุณค่าทางปรัชญาสำคัญที่ผู้บริหารตัดสินใจกระทำ ซึ่งแสดงถึงพันธะของบริษัทที่มีต่อเป้าหมายและสอดคล้องกับคุณค่าของผู้บริหาร นอกจากนี้แล้วภารกิจยังจะสร้างสภาพแวดล้อมในการกำหนดกลยุทธ์และเป้าหมาย คือการบอกถึงสิ่งที่องค์การปรารถนาให้เกิดขึ้นในอนาคต และพยายามบรรลุ โดยมีการกำหนดให้ชัดเจน กระชับ ตรงจุด และสามารถวัดได้ ทั้งนี้การกำหนดเป้าหมายจะมีการกำหนดให้ชัดเจนขึ้นกว่าการกำหนดภารกิจที่จะต้องทำสิ่งใด

๒.๒.๒.๒ การประเมินองค์การและสภาพแวดล้อม (Environment Scanning)

ในการประเมินสภาพแวดล้อมขององค์กรนั้นจะประกอบไปด้วยการประเมินสภาพแวดล้อมภายนอก และการประเมินสภาพแวดล้อมภายใน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ทราบถึง จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค หรือโดยทั่วไปจะเรียกว่าการวิเคราะห์ตามตัวแบบสว็อท (SWOT Analysis) เป็นเครื่องมือในการประเมินสถานการณ์ ซึ่งช่วยผู้บริหารกำหนดจุดแข็งและจุดอ่อนจากสภาพแวดล้อมภายใน โอกาสและอุปสรรคจากสภาพแวดล้อมภายนอก ตลอดจน

^{๑๔} เสรี พงศ์พิศ, คู่มือการทำวิสาหกิจชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทยการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๒๐.

ผลกระทบที่มีศักยภาพจากปัจจัยเหล่านี้ต่อการทำงานขององค์กร SWOT มาจากตัวย่อภาษาอังกฤษ ๔ ตัว ได้แก่

S มาจาก Strengths หมายถึง จุดเด่นหรือจุดแข็ง ซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยภายใน เป็นข้อดีที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายในบริษัท เช่น จุดแข็งด้านส่วนประสม จุดแข็งด้านการเงิน จุดแข็งด้านการผลิต จุดแข็งด้านทรัพยากรบุคคล บริษัทจะต้องใช้ประโยชน์จากจุดแข็งในการกำหนดกลยุทธ์การตลาด

W มาจาก Weaknesses หมายถึง จุดด้อยหรือจุดอ่อน ซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยภายใน เป็นปัญหาหรือข้อบกพร่องที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายในต่างๆ ของบริษัท ซึ่งบริษัทจะต้องหาวิธีในการแก้ปัญหานั้น

O มาจาก Opportunities หมายถึง โอกาส ซึ่งเกิดจากปัจจัยภายนอก เป็นผลจากการที่สภาพแวดล้อมภายนอกของบริษัทเอื้อประโยชน์หรือส่งเสริมการดำเนินงานขององค์กร โอกาสแตกต่างจากจุดแข็งตรงที่โอกาสนั้นเป็นผลมาจากสภาพแวดล้อมภายนอก แต่จุดแข็งนั้นเป็นผลมาจากสภาพแวดล้อมภายใน นักการตลาดที่ดีจะต้องเสาะแสวงหาโอกาสอยู่เสมอ และใช้ประโยชน์จากโอกาสนั้น

T มาจาก Threats หมายถึง อุปสรรค ซึ่งเกิดจากปัจจัยภายนอก เป็นข้อจำกัดที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายนอก ซึ่งธุรกิจจำเป็นต้องปรับกลยุทธ์การตลาดให้สอดคล้องและพยายามขจัดอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้น

๒.๒.๒.๓ การกำหนดยุทธศาสตร์ (Strategy Formulation)

การกำหนดยุทธศาสตร์เป็นการพัฒนาแผนระยะยาวบนรากฐานของโอกาสและอุปสรรค ที่ได้จากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกและการวิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อนที่ได้จากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน โดยองค์กรจะต้องกำหนดและเลือกยุทธศาสตร์ที่ดีที่สุดที่เหมาะสมกับองค์การที่สุดผู้บริหารต้องพยายามตอบคำถามว่าทำอย่างไรองค์การจึงจะไปถึงเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ได้โดยใช้ความได้เปรียบในการแข่งขันขององค์กรกำหนดเป็นยุทธศาสตร์

๒.๒.๒.๔ การนำยุทธศาสตร์ไปปฏิบัติ (Strategy Implementation)

การนำยุทธศาสตร์ไปปฏิบัติ คือกระบวนการที่ผู้บริหารแปลงยุทธศาสตร์และนโยบาย ไปสู่แผนการดำเนินงาน กำหนดรายละเอียดด้านต่าง ๆ เช่น ด้านงบประมาณหรือวิธีการดำเนินงาน ซึ่งกระบวนการนี้อาจจะเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงภายในด้านวัฒนธรรม โครงสร้าง หรือระบบการบริหาร เพื่อให้สามารถดำเนินการตามยุทธศาสตร์ได้อย่างเป็นรูปธรรม

๒.๒.๒.๕ การประเมินผลและการควบคุม (Evaluation and Control)

การควบคุมกลยุทธ์ เป็นหน้าที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลยุทธศาสตร์ที่นำไปปฏิบัติ ทั้งนี้ในการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัตินั้นมักจะเกิดข้อผิดพลาดที่ต้องการการปรับปรุง เพื่อให้แน่ใจว่ายุทธศาสตร์นั้นจะก่อให้เกิดผลการปฏิบัติงานที่ตรงตามแผนที่ได้ตั้งไว้

๒.๒.๓ ลักษณะยุทธศาสตร์ที่ดี

๒.๒.๓.๑ การกำหนดยุทธศาสตร์ ต้องเป็นกระบวนการที่มีส่วนร่วมจากทั้งผู้บริหาร พนักงาน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากองค์กร โดยมุ่งหวังให้เกิดการยอมรับในทุกฝ่ายในองค์กร เพื่อให้ทราบถึงความสำคัญและวัตถุประสงค์ของการจัดทำยุทธศาสตร์

๒.๒.๓.๑ ยุทธศาสตร์ที่กำหนดขึ้นมา ประกอบไปด้วย วิสัยทัศน์ พันธกิจขององค์กร ค่านิยมร่วม ประเด็นยุทธศาสตร์ เป้าประสงค์ตามประเด็นยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ ตัวชี้วัด ค่าเป้าหมาย แผนงาน/โครงการ งบประมาณ และผู้รับผิดชอบแผนงาน/โครงการ ต้องครอบคลุมทุกพันธกิจขององค์กรและมีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ

๒.๒.๓.๑ ยุทธศาสตร์ที่กำหนดขึ้นมาต้องมีความชัดเจน โดยในแผนยุทธศาสตร์อาจจำเป็นต้องมีคำอธิบายประกอบเพื่อให้หน่วยงานสามารถนำไปปฏิบัติได้ถูกต้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอธิบายวิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ เป้าประสงค์ ตัวชี้วัด

๒.๒.๓.๑ ทุกหัวข้อหรือประเด็นในยุทธศาสตร์ต้องสอดคล้องเชื่อมโยงกันเพื่อให้ท้ายที่สุดขององค์กรสามารถบรรลุเป้าหมายหรือวิสัยทัศน์ขององค์กร กล่าวคือ หากจะมองจากล่างบนพื้นฐานทุกโครงการจะต้องเป็นโครงการเชิงกลยุทธ์และสามารถสนับสนุนให้กลยุทธ์ประสบความสำเร็จ ซึ่งจะส่งผลต่อความสำเร็จของยุทธศาสตร์

๒.๒.๔ ประโยชน์ของยุทธศาสตร์

ยุทธศาสตร์ที่ดีมีประโยชน์ดังนี้

๒.๒.๔.๑ ช่วยทำให้ผู้บริหารของแต่ละหน่วยงานหันมาให้ความสนใจอย่างแท้จริงในเรื่องขององค์กรมากขึ้น

๒.๒.๔.๒ กระตุ้นให้ผู้บริหารทราบถึงปัญหา อุปสรรคตลอดจนการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นและเตรียมหามาตรการรองรับไว้ล่วงหน้าเป็นการลดความเสี่ยงและความเสียหาย

๒.๒.๔.๓ ช่วยทำให้ผู้บริหารเข้าใจในธรรมชาติของการดำเนินงานอย่างชัดเจนขึ้น และมองเห็นภาพของการพัฒนา

๒.๒.๔.๔ ช่วยให้การกำหนดวัตถุประสงค์ แผนงาน โครงการและการใช้ทรัพยากรขององค์กรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๒.๒.๔.๕ ช่วยสร้างความเข้าใจทุกต้องระหว่างสมาชิกขององค์กรและทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับทิศทางการดำเนินงาน ตลอดจนความคาดหวังต่าง ๆ

๒.๒.๔.๖ ช่วยก่อให้เกิดการประสานงานและบูรณาการทางความคิดการดำเนินงานกิจกรรมต่าง ๆ อันเป็นการผนึกกำลังภายในองค์กร

กล่าวโดยสรุป การวางแผนยุทธศาสตร์เป็นการแบ่งสรรทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดอย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล เป็นเครื่องมือสำคัญในการปรับเปลี่ยนองค์กรให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง

๒.๒.๕ ขั้นตอนการจัดทำแผนยุทธศาสตร์

วัฒนา พัฒนพงษ์^{๑๕} กล่าวว่า ขั้นตอนการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ มีขั้นตอนวิธีการดำเนินงานพอสรุปได้ ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การกำหนดวิสัยทัศน์ เป็นขั้นตอนของการกำหนดจุดมุ่งหมายที่ยาวไกลที่สุดขององค์กร โดยทั่วไปนิยมใช้เป็นจุดมุ่งหมายหลักขององค์กรไม่ควรเปลี่ยนแปลงบ่อยนัก ความจริงวิสัยทัศน์เป็นจุดมุ่งหมายที่มีอยู่แล้วในแผนแม่บทขององค์กรมาใช้หรือนำมาปรับปรุงอีกครั้งหนึ่งเพื่อให้ทันต่อสถานการณ์ กล่าวอีกนัยหนึ่งการกำหนดวิสัยทัศน์ คือ การหาคำตอบให้กับคำถามที่ว่า “ความต้องการจะเป็นอะไร” (What do we want to be)

ขั้นตอนที่ ๒ การกำหนดพันธกิจ เป็นขั้นตอนของการกำหนดวิธีการดำเนินงานเบื้องต้นเพื่อเป็นหลักประกันว่า สิ่งที่ต้องการจะเป็นนั้นมีโอกาสที่จะบรรลุถึงได้ กล่าวอีกนัยหนึ่ง พันธกิจ คือ การหาคำตอบให้กับคำถามที่ว่า “ทำไมเราจึงต้องจัดตั้งองค์กรของเราขึ้นมา” (Why do we exist) คำตอบคือเราตั้งองค์กรขึ้นมาเพื่อต้องการจะเป็นอย่างที่เราคาดหวังไว้

ขั้นตอนที่ ๓ การกำหนดค่านิยมร่วม เป็นขั้นตอนของการกำหนดค่านิยมหลักขององค์กรที่จะสามารถทำหน้าที่เป็นเป้าหมายพฤติกรรมและความเชื่อของบุคคลขององค์กรให้เป็นในทิศทางเดียวกัน กล่าวอีกนัยหนึ่ง การกำหนดค่านิยมร่วม ก็คือ การหาคำตอบให้กับคำถามที่ว่า “อะไรคือสิ่งที่เราเชื่อ” (What do we believe in)

ขั้นตอนที่ ๔ การกำหนดความสามารถหลัก เป็นขั้นตอนของการกำหนดความสามารถหลักขององค์กรที่จะสามารถทำหน้าที่เป็นเป้าหมายพฤติกรรมการทำงานของบุคลากรขององค์กรให้มีทักษะและความสามารถพิเศษในทิศทางที่องค์กรต้องการ กล่าวอีกนัยหนึ่งการกำหนดความสามารถหลักก็คือการหาคำตอบให้กับคำถามที่ว่า “อะไรคือความสามารถหลักที่บุคลากรของเราควรมี” (What kind of core competency should we have)

ขั้นตอนที่ ๕ การกำหนดวัตถุประสงค์หลัก เป็นขั้นตอนการกำหนดวัตถุประสงค์ระยะยาวขององค์กร หรือวัตถุประสงค์ที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัติจัดตั้งหน่วยงานราชการหรือรัฐวิสาหกิจ หรือวัตถุประสงค์ที่ระบุไว้ในหนังสือบริคณห์สนธิในการจัดตั้งบริษัทสำหรับภาคเอกชน

ขั้นตอนที่ ๖ การกำหนดจุดมุ่งหมายเชิงกลยุทธ์ หรือยุทธศาสตร์ ขั้นตอนการกำหนดจุดมุ่งหมายระดับกลยุทธ์ในรอบ ๓ ปี หรือ ๕ ปี ขององค์กรตามปกติองค์กรต้องกำหนดจุดมุ่งหมาย หรือเป้าหมายเชิงกลยุทธ์ ในรอบ ๓ ปี หรือ ๕ ปี ขององค์กรแต่ละด้านมีอะไรบ้าง

ขั้นตอนที่ ๗ การกำหนดดัชนีวัดความสำเร็จแบบสมดุล ขั้นตอนนี้ คือขั้นตอนการพิจารณาว่า จากจุดมุ่งหมายเชิงกลยุทธ์หรือยุทธศาสตร์ที่กำหนดไว้นั้น สามารถนำมากำหนดเป็นดัชนีวัดความสำเร็จแบบสมดุลได้กี่ด้าน หรือกี่มิติ ตามทฤษฎีของเคปแลน และ นอร์ตัน (Kaplan and

^{๑๕} วัฒนา พัฒนพงษ์, การบริหารแบบมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์, (กรุงเทพมหานคร: ปรดีการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๓๐.

Norton) ได้กำหนดมิติของ BSC ไว้ ๔ ด้าน คือ (๑) มิติด้านการเงิน (๒) มิติด้านกระบวนการภายใน (๓) มิติด้านการเรียนรู้และการเติบโต (๔) มิติด้านลูกค้า^{๑๖}

ขั้นตอนที่ ๘ การกำหนดกลุ่มผลสัมฤทธิ์หลัก เป็นขั้นตอนของการกำหนดกลุ่มผลสัมฤทธิ์หลักขององค์กร ซึ่งจะต้องกำหนดให้ได้ว่าอะไรคือผลสัมฤทธิ์หลักที่ต้องการ

ขั้นตอนที่ ๙ การแปลงกลยุทธ์สู่การปฏิบัติด้วยการกำหนดรายชื้อแผนงานและโครงการ ขั้นตอนนี้ คือ ขั้นตอนที่เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างแผนกลยุทธ์และการนำแผน กลยุทธ์ไปปฏิบัติ กล่าวอีกนัยหนึ่ง เป็นการกำหนดคำตอบให้กับคำถามที่ว่า “เราต้องการจะทำอะไรบ้าง” ในทางปฏิบัติ กิจกรรมในขั้นตอนนี้จะมีอยู่ ๒ ขั้นตอนหลักคือ

๑. ขั้นกำหนดรายชื้อแผนงาน วิธีการกำหนดรายชื้อแผนงานนิยม กำหนดโดยการระดมสมองเพื่อค้นหาปัญหาหลักขององค์กรว่าในรอบ ๓ ปี หรือในรอบ ๕ ปี องค์กรนี้น่าจะมีปัญหาหลักอะไรบ้าง คำตอบที่ได้คือรายชื้อแผนงาน นั่นเอง

๒. ขั้นตอนกำหนดรายชื้อโครงการ โดยวิธีกำหนดรายชื้อโครงการนิยมกำหนดโดยการค้นหาสาเหตุของปัญหาหลักภายใต้แต่ละแผนงานว่ามีสาเหตุมาจากอะไรบ้าง สาเหตุแต่ละสาเหตุก็คือ รายชื้อโครงการแต่ละโครงการนั่นเอง

๒.๒.๖ การกำหนดยุทธศาสตร์

เมื่อวิสัยทัศน์และพันธกิจชัดเจนเป็นที่ยอมรับแล้ว ขั้นตอนต่อมา คือ การกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน การกำหนดยุทธศาสตร์ควรมีความสอดคล้องกับแนวโน้มที่สำคัญที่ระบุไว้ในการวิเคราะห์ศักยภาพปัจจัยภายในและภายนอกองค์กรด้วย โดยพิจารณาโอกาสสำคัญที่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมแล้วหาวิธีการที่จะใช้จุดแข็งขององค์กรให้ได้ประโยชน์และพิจารณาจุดอ่อนขององค์กร รวมทั้งการพิจารณาถึงภาวะคุกคามที่สำคัญ ใช้จุดแข็งในการป้องกันตัวหรือนำไปใช้ในโอกาสอื่นที่เกิดขึ้น การกำหนดยุทธศาสตร์ มีขั้นตอน ดังนี้

๒.๒.๖.๑ การพัฒนาวิสัยทัศน์และพันธกิจ องค์กรจะต้องจัดให้มี วิสัยทัศน์และระบุพันธกิจไว้อย่างชัดเจน ในระบบงบประมาณแบบใหม่ที่เรียกว่า การงบประมาณที่มุ่งเน้นผลงาน หรือ PBB (Performance Base Budgeting) องค์กรจะต้องเขียนวิสัยทัศน์พันธกิจ ในแบบฟอร์มของงบประมาณ ของสำนักงานงบประมาณ

๒.๒.๖.๒ การวิเคราะห์สถานการณ์ เป็นการวิเคราะห์สภาพขององค์กรความต้องการของประชาชน และการวิเคราะห์สภาพทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม เป็นต้น

๒.๒.๖.๓ การพัฒนายุทธศาสตร์ เป็นการกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายซึ่งมาจากที่ตั้งไว้ โดยเป้าหมายมาจากผลผลิต (Output) วัตถุประสงค์มาจากผลลัพธ์ (Outcome) ส่วนเป้าประสงค์ (Goal) นั้นจะมาจากผลลัพธ์ขั้นปลาย (Ultimate outcome) ที่ได้วางเอาไว้

๒.๒.๖.๔ การนำไปสู่การปฏิบัติ โดยการนำเอาดัชนีชี้วัดมาตรวจสอบว่า ได้มีการดำเนินการไปตามแผนหรือไม่ อย่างต่อเนื่องเป็นไปตามห้วงระยะเวลา ความถี่ที่กำหนด

^{๑๖} อ้างแล้ว, วัฒนา พัฒนพงษ์, การบริหารแบบมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์, หน้า ๓๒.

๒.๒.๖.๕ สอบทาน ตรวจสอบ เป็นการประเมินผล โดยการนำเอาผลการตรวจสอบและประเมิน ตามห้วงระยะเวลาต่างๆ มาสรุป

๒.๒.๗ การประเมินยุทธศาสตร์

สุวิมล ติรากานันท์ (๒๕๕๑ : ๘๐ – ๘๓) กล่าวว่ามาตรฐานการประเมินเป็นเครื่องมือใช้ในการประเมินแผนงานและโครงการองค์การ ประกอบด้วย ๔ มาตรฐานย่อยคือ

๒.๒.๗.๑ มาตรฐานการนำไปใช้ประโยชน์ ประกอบด้วยมาตรฐานที่กล่าวถึงเงื่อนไขการประเมินการที่นำไปใช้ประโยชน์ เป็นแนวทางที่บอกถึงประเด็นที่เกี่ยวกับความต้องการของผู้ใช้ผลการประเมินความน่าเชื่อถือของผู้ประเมินขอบเขต และการเลือกใช้ข้อมูลความชัดเจนของการแปลผล ความชัดเจนของการเขียนรายงาน การเผยแพร่รายงาน การรายงานผล การประเมินผลตามระยะเวลาที่กำหนด และผลกระทบจากการประเมิน

๒.๒.๗.๒ มาตรฐานความเป็นไปได้ ประกอบด้วย มาตรฐานเกี่ยวกับ ความเป็นไปได้ ในการที่จะดำเนินโครงการประเมินเป็นการพิจารณาตั้งแต่เทคนิค วิธีการที่ใช้ไปจนถึงค่าใช้จ่ายในการประเมินประกอบด้วย ประเด็นเกี่ยวกับกระบวนการเทคนิค ที่ใช้ในการปฏิบัติ บรรยายการคาดการณ์ขององค์กรประสิทธิภาพด้านค่าใช้จ่าย

๒.๒.๗.๓ มาตรฐานความเหมาะสม ประกอบด้วย มาตรฐานเกี่ยวกับด้านความเหมาะสม เนื่องจากผลการประเมินมีผลต่อโครงการและแผนงานที่จะนำไปสู่ภาคปฏิบัติให้มีความเหมาะสมกับสภาพความต้องการของบุคคลในองค์กร

๒.๒.๗.๔ มาตรฐานความถูกต้อง ประกอบด้วย มาตรฐานเกี่ยวกับความถูกต้อง เป็นการกล่าวถึงวิธีการประเมินในแต่ละขั้นตอนที่จะทำให้มั่นใจว่า การประเมินมีความแม่นยำถูกต้อง ประกอบด้วย ประเด็นเกี่ยวกับการอธิบายถึงสิ่งที่ถูกประเมินการวิเคราะห์บริบท การอธิบายวัตถุประสงค์และวิธีดำเนินการอธิบายแหล่งข้อมูลคือความตรงของการวัดความเที่ยงของการวัดการเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ การสรุปผลอย่างมีหลักการความชัดเจนในการรายงานผล

สรุปได้ว่า ยุทธศาสตร์ คือ กลยุทธ์การดำเนินงานตามแผนการพัฒนากลายเป็นระบบและมีกระบวนการที่ชัดเจน ในการกำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้เกี่ยวข้อง การกำหนดกิจกรรมการดำเนินงาน โดยการจัดทำเป็นหลักสูตรฝึกอบรม กำหนดเป็นกลยุทธ์ประกอบด้วยวิสัยทัศน์ และมาตรการอื่นที่กำหนดเป้าหมายความสำเร็จในการมุ่งพัฒนาและยกระดับความรู้ ทักษะ ขององค์การนำไปสู่การทำงานทั้งหลาย หรือเป็นแผนการในการบริหารงานในอนาคต มีลักษณะที่เป็นขั้นตอนที่มีความยืดหยุ่นได้ตามสถานการณ์ มีศิลปะการความชำนาญในการปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ตั้งไว้ เพื่อให้เป็นไปตามวิธีการในอนาคตข้างหน้าภายใต้การพิจารณาถึงความเป็นไปได้ และมีทิศทางในการปฏิบัติในอนาคตที่ชัดเจนแน่นอน ในการกำหนดแผนยุทธศาสตร์เพื่อการปฏิบัติงานเป็นเพียงจุดเริ่มต้นเท่านั้น การนำแผนยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติ การนำแผนพัฒนาไปใช้ตลอดถึงการติดตามประเมินผลแผนพัฒนาว่าบรรลุวัตถุประสงค์มากน้อยเพียงใด ควรมีการปรับปรุงแก้ไขขยายขอบเขต หรือยุติการดำเนินการ ซึ่งประชาชนจะเป็นผู้ตัดสินว่า ยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาที่กำหนดขึ้นสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนมากน้อยเพียงใด

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community base sustainable tourism) คือการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชน เพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน” โดยมองว่าการท่องเที่ยวต้องทำงานครอบคลุม ๕ ด้าน พร้อมกัน ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยมีชุมชนเป็นเจ้าของและมีส่วนในการจัดการ

การท่องเที่ยวยังสามารถเป็นเครื่องมือในการพัฒนา โดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเงื่อนไขและสร้างโอกาสให้องค์กรชุมชนเข้ามามีบทบาทสำคัญในการวางแผนทิศทางการพัฒนาชุมชนของตนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนที่มีแนวโน้มว่าการท่องเที่ยวจะรุกคืบเข้าไปถึง หรือต้องการเปิดเผยชุมชนของตนให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง ให้มีการสร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการวางแผนการบริหารจัดการทรัพยากรและกระจายอำนาจการตัดสินใจโดยเน้นความสำคัญของการจัดการธรรมชาติแวดล้อมและใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนไปพร้อมกัน ในช่วง ๒ - ๓ ปีที่ผ่านมาคำว่า Community-based Tourism : CBT การท่องเที่ยวที่ให้ชุมชนเป็นฐานการบริหารจัดการ "การท่องเที่ยวโดยชุมชน" เป็นที่รู้จักและใช้กันอย่างแพร่หลายในหลายๆความหมาย ความเข้าใจและประสบการณ์ ซึ่งการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นส่วนหนึ่งที่จะนำไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ เป็นเรื่องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การจัดการด้านโฮมสเตย์ ที่ต้องมี “ชุมชน” เป็นส่วนประกอบสำคัญ^{๑๗}

การท่องเที่ยวกลายเป็น"เครื่องมือ"ที่รัฐบาลให้ความสำคัญเนื่องจากมีความสำคัญต่อการสร้างรายได้ เพื่อพัฒนาประเทศอย่างมากและยังเป็นรายได้ที่เป็นอันดับต้นๆ ของประเทศ และมีการกระจายไปในหลายภาคอย่างค่อนข้างชัดเจน เช่นการเดินทาง ที่พัก การซื้อของที่ระลึก ภัตตาคาร ร้านค้าต่างๆ จึงมีการประกอบกิจการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทั้งโดยตรงและทางอ้อม ขยายมากขึ้น เช่นการเพิ่มขึ้นของสถานที่พัก ทั้งโรงแรมขนาด ๕ ดาว ๔ ดาว ไปจนถึงที่พักแบบพื้นบ้านที่เรียกว่า โฮมสเตย์ การเพิ่มขึ้นของร้านอาหาร และแหล่งบริการอื่นๆ เพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศ และการขยายตัวไปในแทบทุกภูมิภาคของไทย ก่อให้เกิดการตื่นตัวเพราะมองว่าเป็นเรื่องง่ายที่จะมีรายได้เพิ่มจากการท่องเที่ยว ที่เป็นผู้นำซื้อสินค้าถึงที่ไม่ว่าจะที่ไหนก็ตาม แต่จากการที่ทรัพยากรการท่องเที่ยวมีจำกัดไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวทางด้านธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น ซึ่งผู้ดูแลหรือเป็นเสมือนเจ้าของก็คือประชาชนที่อยู่ในชุมชนนั้นๆ ว่าจะมีการบริหารจัดการการท่องเที่ยวได้อย่างไร เพราะทรัพยากรทุกอย่างต้องมีข้อจำกัดในการใช้ทั้งสิ้น อย่างไรก็ตามการใช้อย่างยั่งยืน และเป็นไปได้หรือไม่ที่จะดำเนินการตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และควรทำอย่างไร เมื่อ “ชุมชน” กลายเป็น “สินค้า” หรือ “เครื่องมือ” ที่เป็นทั้งผู้กระทำและผู้ถูกกระทำ ในขณะเดียวกันเป็นสิ่งที่ทำลายและละเลยต่ออนอย่างยิ่ง เหมือนกับการที่ต้องคำนึงถึงความรู้สึก ความยินดีของผู้เกี่ยวข้อง ทั้งยังเป็นผู้ที่ถูกกล่าวอ้างถึงอยู่ตลอดเวลาในการที่

^{๑๗} การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน: กระบวนทัศน์ การส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวยุคใหม่, (กรุงเทพมหานคร: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๕๑.

รัฐบาลจะดำเนินการพัฒนาใดๆ จึงต้องให้ความสำคัญต่อชุมชนในระดับต้นๆ และชุมชนต้องได้รับประโยชน์อยู่เสมอ

เมื่อชุมชนมาเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวก็จะมีคำใหม่ๆ เกิดขึ้น อาทิเช่น การท่องเที่ยวชุมชน การท่องเที่ยวโดยชุมชน การท่องเที่ยวผ่านชุมชน การท่องเที่ยวในชุมชน ก็ขึ้นอยู่กับนิยามแห่งการสื่อความหมายต่อคำดังกล่าว แต่ที่แน่นอนก็คือ “ชุมชน” เป็นสิ่งที่ต้องถูกกระหนาบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และอย่างใดคือการท่องเที่ยวโดยชุมชน Community Based Tourism : CBT ที่เหมาะสมอันจะเป็นแนวทางสำหรับการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวในชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรมและเห็นผล

๒.๓.๑ ความหมายการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน องค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชน^{๑๘} มีดังนี้

๒.๓.๑.๑ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และมีการผลิตที่พึ่งมาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน มีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์

๒.๓.๑.๒ ด้านองค์กรชุมชน มีระบบสังคมที่เข้าใจกัน มีปราชญ์หรือผู้มีความรู้และมีทักษะในเรื่องต่างๆ หลากหลาย รู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา

๒.๓.๑.๓ ด้านการจัดการ มีกฎ-กติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยวมีองค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเข้ากับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้ มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม มีกองทุนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน กิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างความรู้และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง จึงทำให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างผู้มาเยือนกับคนในชุมชน สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม

๒.๓.๑.๔ ด้านการเรียนรู้ ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวสารสร้างกับรู้ และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน มีการจัดการซึ่งทำให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างผู้มาเยือนกับชาวบ้านอีกทั้งยังเป็นการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรม

ซูวิทย์ ศิริโชคเวชกุล กล่าวถึง การท่องเที่ยวโดยชุมชนว่าเป็นแนวทางการท่องเที่ยวที่ได้รับความสนใจอย่างมากในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของโลกและของภูมิภาค ซึ่งหัวใจสำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation) ในกิจกรรมทางการท่องเที่ยว เช่น การประดิษฐ์ และจำหน่ายสินค้าหัตถกรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

^{๑๘} ฉลองศรี พิมลสมพงศ์, การวางแผนและพัฒนาตลาดการท่องเที่ยว, (พิมพ์ครั้งที่ ๗), (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๒๑.

เทศกาลประเพณี การนำนักท่องเที่ยวชมกระบวนการทางการเกษตร ท่องเที่ยวโดยชุมชนที่หลายประเทศนำไปปฏิบัติและประสบความสำเร็จมีรูปแบบ^{๓๙} ดังนี้

๑. การจำหน่ายสินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน (Product Sales) เช่น สินค้าหัตถกรรม อาหารประจำวัน

๒. กิจกรรมการแสดงทางวัฒนธรรม (Cultural Shows) เช่น การฟ้อนรำ การละเล่นพื้นบ้านการแสดงดนตรีเฉพาะชุมชน

๓. กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงหมู่บ้าน (Village Based Activities) คือ กิจกรรมทางการท่องเที่ยว ซึ่งชุมชนในหมู่บ้านเป็นผู้ดำเนินการเพื่อเสนอแก่นักท่องเที่ยว กิจกรรมการปักค้างแรมในหมู่บ้าน สำหรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้าไปท่องเที่ยวในชุมชนแห่งนั้น

กล่าวโดยสรุป การท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การท่องเที่ยวที่ชุมชนเป็นผู้กำหนดกระบวนการทิศทาง และรูปแบบการท่องเที่ยวของตนเอง ซึ่งมีชาวบ้านที่เป็นเจ้าของชุมชนเป็นเจ้าของทรัพยากรท่องเที่ยวและมีส่วนร่วมในการพัฒนาจัดการแหล่งท่องเที่ยว และอนุรักษ์ทั้งธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม วิถีชีวิตและรูปแบบการดำเนินชีวิต เพื่อสร้างการพัฒนาให้เกิดการยั่งยืนสู่ชนรุ่นหลังและเกิดประโยชน์สูงสุด

๒.๓.๒ หลักการทำงานการท่องเที่ยวโดยชุมชน

จากแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่มองชุมชนเป็นศูนย์กลางหรือฐานเพื่อกำหนดทิศทาง แผนงาน แผนปฏิบัติการของตนเองโดยดำเนินการร่วมกันทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมนั้น จึงทำให้กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาแบบองค์รวมและเกี่ยวกับกลุ่มคนต่างๆ มากมาย เมื่อมองในบริบทของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ต้องการให้ชุมชนมีส่วนร่วมและได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวจึงควรต้องมีหลักการร่วมกัน^{๔๐} ดังนี้

๒.๓.๓.๑ การท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องมาจากความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ชุมชนได้มีการวินิจฉัยวิเคราะห์สภาพปัญหา ผลกระทบการท่องเที่ยวอย่างรอบด้านแล้ว ชุมชนร่วมตัดสินใจลงมติที่จะดำเนินการตามแนวทางที่ชุมชนเห็นสมควร

๒.๓.๓.๒ สมาชิกในชุมชนต้องมีส่วนร่วมทั้งการคิดร่วม วางแผนร่วม ทำกิจกรรมร่วม ติดตามประเมินผลร่วมกัน เรียนรู้ร่วมกันและรับประโยชน์ร่วมกัน

๒.๓.๓.๓ ชุมชนต้องการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม เป็นชมรม เป็นองค์กร หรือจะเป็นองค์กรชุมชนเดิมที่มีอยู่แล้วเช่นกัน องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ก็ได้ เพื่อกลไกที่ทำหน้าที่แทนสมาชิกทั้งหมดในระดับหนึ่ง และดำเนินการด้านการกำหนดทิศทาง นโยบายการบริหาร การจัดการ การประสานงาน เพื่อให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นไปตามเจตนารมณ์ของสมาชิกในชุมชนที่เห็นร่วมกัน

^{๓๙} ชูวิทย์ ศิริโชคเวชกุล, การท่องเที่ยวโดยชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ., ๒๕๔๔), หน้า ๒๓.

^{๔๐} บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: เพรสแอนด์ ดีไซน์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๔-๑๖.

๒.๓.๓.๔ รูปแบบ เนื้อหา กิจกรรม ของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ต้องคำนึงการอยู่ร่วมกันอย่างมีศักดิ์ศรี มีความเท่าเทียมกัน ความเป็นธรรม และให้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมในเชิงสร้างสรรค์และลดผลกระทบในเชิงลบ

๒.๓.๓.๕ มีกฎ กติกาที่เห็นร่วมจากชุมชน สำหรับการจัดการท่องเที่ยวที่ชัดเจน และสามารถกำกับดูแลให้เป็นไปตามกติกาที่วางไว้

๒.๓.๓.๖ ชุมชนที่จัดการท่องเที่ยว สมาชิกในชุมชน ชาวบ้านทั่วไปและนักท่องเที่ยว ควรมีกระบวนการเรียนรู้ระหว่างกันและกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนากระบวนการทำงานการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ถูกต้องเหมาะสม และมีความชัดเจน

๒.๓.๓.๗ การท่องเที่ยวโดยชุมชน จะต้องมีความมาตรฐานที่มาจากข้อตกลงร่วมภายในชุมชนด้วย เช่น ความสะอาด ความปลอดภัย การกระจายรายได้ที่เป็นธรรมของผู้ที่เกี่ยวข้อง และพิจารณาถึงขีดความสามารถในการรองรับ

๒.๓.๓.๘ รายได้ที่ได้รับจากการท่องเที่ยว มีส่วนไปสนับสนุนการพัฒนาชุมชนและรักษาสิ่งแวดล้อม

๒.๓.๓.๙ การท่องเที่ยวจะไม่ใช่อำชีพหลักของชุมชน และชุมชนต้องดำรงอาชีพหลักของตนเองไว้ได้ ทั้งนี้หากอาชีพของชุมชนเปลี่ยนเป็นการจัดการท่องเที่ยว จะเป็นการทำลายชีวิตและจิตวิญญาณดั้งเดิมของชุมชนอย่างชัดเจน

๒.๓.๓.๑๐ องค์กรชุมชนมีความเข้มแข็งพอที่จะจัดการกับผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นได้ และพร้อมจะหยุดเมื่อเกินความสามารถในการจัดการ ซึ่งสิ่งเหล่านี้หากมองในแง่ความพร้อมของชุมชนและประสิทธิภาพในการบริหารจัดการท่องเที่ยวในมิติของชุมชนแล้ว การท่องเที่ยวโดยชุมชนจะเป็นไปได้ด้วยดีนั้นยังต้องพิจารณาจากมิตินอกชุมชนที่เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยได้แก่ การตลาด นโยบายรัฐที่เข้ามาสนับสนุน และพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว เป็นต้น

กระบวนการทำงานเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว หากชุมชนมีความพร้อมมีปัจจัยเอื้ออำนวยต่อการเข้ามามีบทบาทจัดการการท่องเที่ยวแล้วนั้น ผู้นำชุมชนและแกนนำที่หลากหลาย ตัวแทนกลุ่มต่างๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรี กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสหกรณ์การเกษตร ฯลฯ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น องค์กรบริการส่วนตำบล เจ้าหน้าที่ป่าไม้ ครูอาจารย์ในโรงเรียน เป็นต้น ร่วมกันประชุมสัมมนาเพื่อสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งเป็นการผนึกกำลังความคิดสร้างสรรค์ ประสานแนวคิดของทุกคนให้เห็นเป็นภาพเดียวกันในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และนำวิสัยทัศน์ที่ได้มากำหนดเป็นเป้าหมาย เป็นทิศทางของการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนในระยะต่อไป

พจนา สวนศรี ได้กล่าวไว้ว่าชุมชนหลายแห่งตัดสินใจเปิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนและเป็นผู้จัดการเองนั้น มีรูปแบบการคิดตัดสินใจด้วยการมองวิสัยทัศน์ ๓ รูปแบบด้วยกัน^{๒๑} คือ

^{๒๑} พจนา สวนศรี, คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism Handbook), (กรุงเทพมหานคร: โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ, ๒๕๔๖), หน้า ๑๘๕-๑๘๘.

๑. มองกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือหนึ่งในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารกับคนภายนอก ให้เกิดความรู้ความเข้าใจต่อสภาพปัญหาชุมชนที่ประสบอยู่ และหวังว่าจะได้เพื่อนที่เข้าใจ ร่วมแก้ไขปัญหาดังกล่าว ร่วมกัน อันเป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม เพื่อประสานการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหามาตรฐานของชุมชนนั้น

๒. การท่องเที่ยวทำให้เกิดผลกระทบทางสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม จำเป็นที่ชุมชนต้องรวมตัวกันเข้ามาจัดการให้นักท่องเที่ยวและผู้ที่เกี่ยวข้องให้ปฏิบัติอยู่ในกฎ กติกาของชุมชน การจัดระเบียบการแบ่งปันผลประโยชน์แก่ผู้คนที่เกี่ยวข้องและผลประโยชน์ในชุมชน การสร้างมาตรฐานต่างๆ ของการท่องเที่ยวโดยชุมชนเอง ทั้งเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบมากเกินไปจนขีดความสามารถที่ชุมชนจะจัดการได้

๓. การท่องเที่ยวเป็นกระบวนการเรียนรู้ระหว่างคนกับธรรมชาติ เป็นการสร้างโอกาสในการฟื้นฟูวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และสิ่งแวดล้อม โดยมองที่รายได้เป็นเพียงแค่ผลพลอยได้จากกระบวนการเรียนรู้ท่ามกลางการท่องเที่ยว

ซึ่งทั้ง ๓ รูปแบบนี้มีพื้นฐานการคิดจากชุมชนเอง ที่มีความภูมิใจในวัฒนธรรม และภูมิปัญญาของตนเองที่พร้อมจะสื่อต่อคนภายนอก โดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอด นอกจากนั้นแล้ว ชุมชนเองยังต้องการความเข้าใจ ความร่วมมือของนักท่องเที่ยวในเคารพในกฎ กติกาที่ชุมชนร่วมกันสร้างไว้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของคนต่างวัฒนธรรม

การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งมาจากการกำหนดจากวิสัยทัศน์ที่จัดทำร่วมกันในชุมชน และนำมากำหนดเป็นวัตถุประสงค์ที่เป็นรูปธรรม ให้มีความชัดเจนขึ้นโดยชุมชนจะมีการกำหนดวัตถุประสงค์หลักอยู่ ๔ ประการด้วยกัน คือ

๑. เพื่อให้กิจกรรมการท่องเที่ยว เป็นกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา เป็นกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับกิจกรรมการพัฒนาชุมชนในรูปแบบอื่นๆ ที่ต้องเอื้ออำนวยการเรียนรู้ต่อการกันและกันได้ เช่น การท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ไปเยือนชุมชนชาวประมงพื้นบ้าน นักท่องเที่ยวควรเกิดการเรียนรู้บทบาทของประมงขนาดเล็กที่ทำหน้าที่อนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งด้วย

๒. เพื่อให้กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นตัวกระตุ้นส่งเสริมให้ชุมชนโดยเฉพาะคนหนุ่มสาวได้เข้าใจ ให้คุณค่า ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนให้กลับฟื้นคืนสภาพได้ในระยะต่อไป

๓. เพื่อก่อให้เกิดการรวมตัวกันของคนในชุมชน ที่เผชิญต่อผลกระทบจากการท่องเที่ยวแบบเดิม ให้เข้ามามีส่วนร่วมจัดการลดผลกระทบดังกล่าว และจัดระเบียบชุมชนให้เป็นระบบที่ทำให้ชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

๔. เพื่อเป็นเครื่องมือการเผยแพร่ให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องของวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตกับสาธารณชนภายนอก

จะเห็นได้ว่าในมิติของชุมชนไม่ได้มองเรื่องรายได้เป็นเรื่องหลัก ผิดกับในระดับนโยบาย การท่องเที่ยวมักจะให้ความสำคัญเรื่องรายได้เป็นอันดับแรก หากเอาคุณค่า วิถีชีวิตที่เป็นพื้นฐานที่สำคัญในสังคมไทย อันได้แก่ การมีน้ำใจ ความเอื้ออารี ประกอบกับการมีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ ความรักในศิลปวัฒนธรรม อันเป็นทุนทางสังคมของคนไทย ก็จะทำให้การริเริ่มและมองการท่องเที่ยวได้ถูกทิศทางยิ่งขึ้น

เนื่องจากการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนเป็นสิ่งที่ต้องเกี่ยวข้องกับคนภายนอก ดังนั้น ทักษะ ความชัดเจน การจัดการให้เหมาะสม จึงเป็นเรื่องที่ชุมชนเองยังมีความกังวลอยู่พอสมควร แม้ว่าจะมีปัจจัยที่เอื้อ และการสนับสนุนจากภายนอกพอสมควร แต่ชุมชนเองต้องสามารถคาดการณ์ และประเมินว่า วัสดุทัศน วัตถุประสงค์ ของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น มีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงไร โดยการร่วมกันอภิปราย ระดมความคิดเห็น จากชุมชนให้กว้างขวางจนสามารถสรุปด้วยมติของชุมชนเอง ซึ่งมีองค์ประกอบการประเมินอยู่ ๗ ประการด้วยกัน คือ

๑. ผู้นำชุมชนและแกนนำชุมชน สามารถวิเคราะห์สถานการณ์ภายนอก และสภาพปัญหา ชุมชนตลอดจนมองแนวทางแก้ไขปัญหได้แบบชัดเจน และมองกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรม หนึ่ง หรือกิจกรรมร่วมเชื่อมต่อทิศทางการแก้ไขปัญหโดยภาพรวมของชุมชนได้ แล้วจึงได้กำหนด เป็นวัตถุประสงค์เป้าหมายการทำกิจกรรมการท่องเที่ยว

๒. การมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งหมด เนื่องจากเป็นสิ่งที่ต้องเกี่ยวข้องกับสิทธิของชุมชน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมชุมชนที่ชุมชนต้องมีการคิดไตร่ตรองวินิจฉัย และร่วมตัดสินใจจะเปิดหมู่บ้านรองรับอย่างไร ควรเป็นรูปแบบใด ใครบ้างที่เกี่ยวข้อง ใครมีบทบาทจัดการอย่างไร และภายหลังนักท่องเที่ยวกลับแล้วมีการลดผลกระทบอย่างไร ด้วยวิธีการใด ตลอดจนการแบ่งปันผลประโยชน์ภายในชุมชน

๓. ชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการจัดตั้งองค์กรภายในชุมชน เพื่อรับผิดชอบกิจกรรมนี้ หรือ ผลักดันให้องค์กรชุมชนอื่นที่พิจารณาแล้วว่า มีความพร้อมทำหน้าที่รับผิดชอบเป็นหน่วยงานหนึ่งของ องค์กรนั้นๆ แต่ทั้งนี้การดำเนินการขององค์กรต้องเป็นไปด้วยความโปร่งใส เพราะมีผลประโยชน์ที่เข้า มาเกี่ยวข้อง

๔. การพิจารณาเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น หรือของดีในชุมชนเพื่อจัดปรับเป็นกิจกรรม ท่องเที่ยวให้สอดคล้องต่อชุมชน ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมให้น้อยที่สุดเท่าที่สามารถ จะทำได้

๕. ความพร้อมของผู้ที่สนใจจะเกี่ยวข้องกับกิจกรรมท่องเที่ยว จะมีบทบาทหลากหลาย มากขึ้น คือ จะมีผู้ที่เกี่ยวข้องกับที่พัก อาหาร การดูแลความปลอดภัย การนำพานักท่องเที่ยว การสื่อ ความหมาย และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ต้องไม่ใช่กระจุกตัวอยู่เฉพาะกลุ่มแกนนำภายในชุมชนเท่านั้น ควรมีระบบกระจายที่ทั่วถึงและเป็นธรรม

๖. การเสริมสร้างบรรยากาศการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ที่ระรอนักท่องเที่ยว เพื่อสามารถจัดปรับกระบวนการให้เหมาะสม สอดคล้องยิ่งขึ้น และร่วมแก้ไขปัญหที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการลดผลกระทบของการท่องเที่ยวในครั้งต่อไป

๗. ประสพการณ์ทักษะในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ต้องบูรณาการความต้องการ ความผลิตผลิต ความตื่นตัวและการเรียนรู้ ให้เป็นโปรแกรมและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสม ของแต่ละพื้นที่

๒.๓.๓ การเตรียมความพร้อมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นเสมือนงานพัฒนาชุมชนอย่างหนึ่ง เป็นสิ่งที่ดูเหมือนง่ายแต่ทำ ยาก ที่ว่ายากนั้นก็เพราะการท่องเที่ยวเป็นการพัฒนาที่ตอบสนองกระแสบริโภคนิยม การท่องเที่ยว ทำให้ชุมชนหลุดออกจากรฐานการผลิตเดิมในภาคการเกษตร สู่อุตสาหกรรมบริการ กำลังซื้อที่สูงกว่าของ

นักท่องเที่ยวจะสามารถกำหนด “สินค้า” และ “บริการ” ได้ตามความต้องการ ทำให้สภาพทางสังคมและวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวมักถูกครอบงำจากวัฒนธรรมภายนอกที่เข้ามาพร้อมกับนักท่องเที่ยวเป็นดาบสองคมและมีความเสี่ยงอย่างยิ่งในการนำไปใช้ในการพัฒนา

พจนา สวนศรี^{๒๒} ได้กล่าวไว้ว่า ก่อนที่จะเปิดหมู่บ้านต้อนรับนักท่องเที่ยว ชุมชนควรจะต้อง “รู้ตัว” เข้าใจและตระหนักต่อการท่องเที่ยวนี้ตลอดจนการสร้างภูมิคุ้มกัน โดยการเตรียมความพร้อมชุมชน ซึ่งผู้ดำเนินการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนควรมีกระบวนการทำงาน

ขั้นที่ ๑ ให้ข้อมูลด้านการท่องเที่ยวให้ชุมชนในการพิจารณาทั้งด้านบวกและลบของการท่องเที่ยว ซึ่งในขั้นตอนนี้อาจจะมีเฉพาะผู้นำหรือกลุ่มสนใจ

ขั้นที่ ๒ สร้างการมีส่วนร่วม เป็นการดึงเอากลุ่มที่สนใจการท่องเที่ยวโดยชุมชน และกลุ่มองค์กรต่างๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรี กลุ่มออมทรัพย์ และผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำทางธรรมชาติดมาพูดคุยเรื่องผลดี-ผลเสีย อีกครั้ง เพื่อให้เขาเหล่านั้นได้ร่วมกันตัดสินใจเรื่องนี้ร่วมกัน

ขั้นที่ ๓ ศึกษาชุมชนร่วมกับชาวบ้าน โดยการทำงานร่วมกับชาวบ้านเพื่อศึกษาในหัวข้อ ดังนี้ การสำรวจทางกายภาพ ทำแผนที่รอบนอก (แสดงแหล่งทรัพยากรธรรมชาติและที่ดินทำกิน) แผนที่รอบในหมู่บ้าน (แสดงที่ตั้งของบ้านเรือน ทรัพยากรคนสร้างและทรัพยากรธรรมชาติ) ศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน ศึกษาความสัมพันธ์ของชุมชนกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยว ศึกษากลุ่มต่างๆ ในชุมชน ซึ่งผลการศึกษานี้จะทำให้เห็นศักยภาพ-ข้อจำกัดของชุมชน และปัญหาของชุมชนร่วมกัน

ขั้นที่ ๔ วิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน ทั้งในด้านศักยภาพ-ข้อจำกัด โอกาสและความเสี่ยง ในขั้นตอนนี้จะทำให้ชุมชนได้มองเห็นได้ด้วยตนเอง และสามารถเชื่อมโยงเรื่องท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนได้ การวิเคราะห์ข้อมูลในครั้งนี้จะทำให้เกิดการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา และอาจพบว่าเพื่อแก้ปัญหาให้ตรงจุด อาจจะไม่จำเป็นต้องใช้เรื่องการท่องเที่ยวเลยก็เป็นได้

ขั้นที่ ๕ ร่วมกันพัฒนาศักยภาพและแก้ไขจุดอ่อน อาทิ รวบรวมองค์ความรู้ ซึ่งแต่ละชุมชนจะแตกต่างกันออกไปมีเอกลักษณ์เฉพาะชุมชน เช่น บางชุมชนเด่นด้านการพัฒนาชุมชน บางชุมชนเด่นระบบการจัดการนิเวศที่ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้เหมาะสม เป็นต้น ซึ่งชุมชนต้องร่วมกันดึงเอกลักษณ์ ให้เห็นร่วมกันก่อนนำสู่การเผยแพร่ออกไป ปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวให้เหมาะสม สอดคล้อง ปลอดภัย ไม่ทำลายระบบนิเวศเดิมมากนัก เช่น การปรับทางเดินในป่าเขา เป็นต้น ปรับปรุงบ้านพักและความสะอาดภายในชุมชนให้เป็นมาตรฐานของชุมชน แต่ละแห่งที่ตกลงร่วมกัน โดยมีคณะกรรมการของชุมชน ตรวจสอบอย่างสม่ำเสมอ ฝึกอบรมบุคลากรด้านการท่องเที่ยวในชุมชน เช่น นักสื่อความหมาย การสร้างเวทีเรียนรู้กับนักท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งในขั้นตอนนี้จะเห็นความสามารถของชุมชน ในการรองรับการท่องเที่ยวทั้งความพร้อมจำนวนบุคลากร และขีดความสามารถในการรองรับทั้งพื้นที่ทางธรรมชาติ และรูปแบบกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน

^{๒๒} อ่างแก้ว, พจนา สวนศรี, คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism Handbook), หน้า ๑๘๘-๑๙๐.

ขั้นที่ ๖ วางรูปแบบการบริหารจัดการ ในขั้นตอนนี้จะเป็นการจัดตั้งองค์กรขึ้นมาทำงาน หรืออาจใช้องค์การที่ชุมชนมีอยู่เดิมแต่เพิ่มเติมบทบาทหน้าที่ มีการกำหนดวัตถุประสงค์ให้ชัดเจน กำหนดรูปแบบของการท่องเที่ยว โปรแกรมและราคาการจัดสรรผลประโยชน์ สู่ชาวบ้านและชุมชน และมาตรการในการป้องกันผลกระทบ โดยอาจจะเป็นการสร้างกฎ-กติกา เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติทั้ง ชาวบ้านและนักท่องเที่ยว

ขั้นที่ ๗ ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้รับรู้และช่วยให้ข้อมูลแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง

ขั้นที่ ๘ ทดลองดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว ในขั้นตอนนี้จะมีการจัดท่องเที่ยวนำร่อง เพื่อทดสอบความพร้อมของชุมชน โดยการเชิญบุคคลหรือหน่วยงานภายนอกที่มีประสบการณ์หรือ เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว โดยชุมชนเข้าร่วมกิจกรรม ให้แสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ เพื่อเป็น ทิศทางต่อไปในอนาคต

ขั้นที่ ๙ ประเมินผล ในขั้นตอนประเมินผล อาจแยกออกมาเป็น ๒ ส่วน คือ การ ประเมินผลและสรุปบทเรียนหลังเสร็จกิจกรรมทุกครั้ง และการประเมินผลเป็นช่วงๆ ทุกๆ ๓-๖ เดือน เป็นต้น ซึ่งการประเมินผลจะช่วยให้เกิดการทบทวนตนเอง และแก้ไขข้อบกพร่อง

ขั้นที่ ๑๐ พัฒนางองค์กร การฝึกอบรม เช่น การบริหารจัดการ การสร้างการมีส่วนร่วม การสื่อความหมาย เป็นต้น การศึกษาดูงาน สำหรับแกนนำองค์กรชุมชนเพื่อจัดการท่องเที่ยว เพื่อ เสริมโลกทัศน์ พัฒนาทักษะการบริหาร การจัดการในชุมชนอื่นๆ ที่มีลักษณะคล้ายๆ กัน เพื่อเป็น ตัวอย่างนำไปประยุกต์ หรือเป็นบทเรียนที่ชุมชนต้องพึงระวังผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นได้ และวาง มาตรการป้องกันไว้แต่เริ่มแรก

กระบวนการทั้ง ๑๐ ขั้นตอนแล้ว จะเหมือนการทำงานพัฒนาปกติแน่นอน แต่สิ่งที่ยากก็ คือเรื่องท่องเที่ยวเป็นเรื่องที่ชาวบ้านไม่คุ้นเคยมาก่อน และไม่มั่นใจว่าตนเองจะทำได้ แต่ละคำถามใน แต่ละขั้นตอนในกระบวนการเตรียมชุมชน จะต้องเป็นการปลุกกระตือรือร้นของท้องถิ่น ให้คนท้องถิ่น อยากรู้จักตนเอง และเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง การท่องเที่ยวก็จะเป็นความชัดเจนมากขึ้นว่า เป็น การเข้ามาเพื่อให้ชุมชนได้นำเสนอตัวอย่างต่อสาธารณะ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นหัวใจสำคัญของการ ท่องเที่ยว นอกจากปลุกสำนึกของชุมชนแล้วยังเป็นการสร้างจิตสำนึกของนักท่องเที่ยวต่อการ อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการเห็นคุณค่าทางวัฒนธรรมของชุมชนที่ได้เข้ามาเยี่ยมชม

สรุปได้ว่า การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีเป้าหมายอยู่ที่การอยู่ร่วมกับ ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนภายใต้เงื่อนไข การบีบคั้นจากนโยบาย ที่ทำให้มีการแย่งชิงทรัพยากร (ความรู้ อำนาจ กฎหมายอยู่ในมือของภาครัฐ) เช่น ความขัดแย้งเรื่องไร่มุขเวียน การจัดการ ท่องเที่ยวโดยชุมชนถูกมองว่าเป็นทัวร์เถื่อน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ ความเป็นชุมชน วัฒนธรรมชนเผ่า กฎหมายบางอย่างไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชนเผ่า เกิดเครือข่ายการจัดการ ท่องเที่ยว โดยสร้างผลกระทบ คือ พันธุ์ชีวิต เกิดรายได้เสริม หน่วยงานและบุคคลภายนอกเข้าใจวิถี ชีวิต กระบวนการทำงานของโครงการในประเด็นการท่องเที่ยว เตรียมความพร้อมชุมชน งานสร้าง เครือข่าย งานพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน / ของที่ระลึก

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็ง

๒.๔.๑ ความหมายชุมชนเข้มแข็ง

อนุก เหล่าธรรมทัศน์ ให้ความเห็นว่า แนวคิดประชาสังคมเป็นแนวคิดที่เน้นเรื่อง ความสมานฉันท์ ความกลมเกลียว ความกลมกลืนมากกว่าจะมาดูความแตกต่างหรือความแตกแยก ภายใน เพราะฉะนั้นจึงเป็นแนวคิดที่รวมเอาชนชั้นกลาง ชนชั้นสูงเข้ามาด้วย มีทั้งกลุ่มคนที่สนใจใน ปัญหาเดียวกันร่วมกับกลุ่มคนที่ทำงานด้านนี้เพื่อให้เข้าร่วมทำ งานแบบมีส่วนร่วมไม่ใช่อยู่เฉยใน ฐานะเป็นราษฎรที่เป็นเพียงผู้รับผลประโยชน์หรือบริการจากรัฐอย่างเดียว แต่เป็นพลเมืองที่ดีที่พร้อม จะเข้าไปทำหน้าที่แทนรัฐนอกจากนี้ยังให้ความเห็นว่ายังมีคำว่า “ความเป็นชุมชน” ซึ่งมีความหมาย ใกล้กับประชาสังคม แต่จุดเน้นไปในเรื่องชนบทที่เข้มแข็ง ไม่อยากเห็นชนบทล่มสลาย ชุมชนจะมี ลักษณะเป็นการเห็นหน้าค่าตาซึ่งกันและกัน มีความเป็นพวกพ้องและมีความใส่ใจต่อกันในการทำงาน เพื่อชุมชน ขณะที่ประชาสังคมเป็นแนวคิดเมืองใช้สื่อความหมายของสังคมขนาดใหญ่กว่าชุมชนเป็น สังคมที่มีความสัมพันธ์กันแบบหลวม ๆ จึงมีการสื่อสารเพื่อสร้างความสัมพันธ์พัฒนาและสร้าง กิจกรรมหรือสัญลักษณ์หรือสถาบันขึ้นมา ความผูกพันนี้เป็นเรื่องของความเชื่อในคนแปลกหน้าและ ทำงานร่วมกัน โดยอาศัยทั้งการแสดงออกและร่วมปฏิบัติแม้จะอยู่คนละถิ่นหรือไม่พบหน้ากันเลย^{๒๓}

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม ให้ความหมายคำว่า ชุมชน องค์กรชุมชน และประชาสังคมเพื่อ แยกแยะให้เห็นประเด็นดังนี้^{๒๔}

ชุมชน (Community) หมายถึงกลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวพันกันมีการติดต่อสื่อสารเกี่ยวข้อง กันอย่างเป็นปกติต่อเนื่องอันเนื่องมาจากการอยู่ในพื้นที่ร่วมกัน หรือการมีอาชีพร่วมกันหรือการ ประกอบกิจกรรมซึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกันหรือการมีวัฒนธรรม ความเชื่อ ความสนใจร่วมกัน

องค์กรชุมชน (Community organization) หมายถึงองค์กรหรือกลไกการจัดการที่ชุมชน จัดตั้งขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งที่เป็นนิติบุคคลและไม่เป็นนิติบุคคลเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกันมี การเรียนรู้ การจัดการและการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

ประชาคม (Community) ในความหมายกว้าง หมายถึง กลุ่มประชาชนอันหลากหลายที่ เกี่ยวพันกับพื้นที่หรืออาณาเขตหนึ่ง ๆ เช่น จังหวัด อำเภอ ลุ่มน้ำ และมีความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของใน พื้นที่หรืออาณาเขตนั้นๆ

ประชาสังคม (Civil society) หมายถึง สังคมที่ประชาชนทั่วไปมีบทบาทสำคัญในการ จัดการเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของประชาชนโดยอาศัยองค์กร กลไก กระบวนการและกิจกรรม อันหลากหลายที่ประชาชนจัดขึ้น หรือหมายถึงส่วนของสังคมที่ไม่ใช่ภาครัฐที่ดำเนินงานโดยอาศัย อำนาจตามกฎหมายและไม่ใช่อำนาจธุรกิจที่ดำเนินงานโดยมุ่งหวังกำไร

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ให้ความหมายว่า ชุมชน เข้มแข็ง หมายถึง การที่ประชาชนในชุมชนต่าง ๆ ของเมืองหรือชนบทรวมตัวกันเป็น “องค์กรชุมชน” โดยมีการเรียนรู้ การจัดการและการแก้ไขปัญหาาร่วมกันของคนในชุมชนแล้วถึงได้เกิดการ

^{๒๓} อนุก เหล่าธรรมทัศน์, *วิพากษ์สังคมไทย*, (กรุงเทพมหานคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย), ๒๕๓๘.

^{๒๔} ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม, *ประชาคมตำบล : หมายเหตุจากนักคิด สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา*, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์), ๒๕๔๑.

เปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ตลอดจนมีผลกระทบต่อภายนอกชุมชนที่ดีขึ้นตามลำดับ มีการช่วยเหลือกันเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน ด้วยความเอื้ออาทรต่อชุมชนอื่น ๆ ในสังคม

จากความหมายของชุมชนและชุมชนเข้มแข็งตามที่คณะของนักวิชาการต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยสรุปดังนี้ ชุมชน หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มาอยู่รวมกันในพื้นที่ใดที่หนึ่งหรือสถานที่ใดที่หนึ่ง โดยมีกิจกรรม มีวัฒนธรรม ความเชื่อ ความรู้สึกนึกคิดลักษณะการใช้ชีวิตและความสนใจร่วมกัน ตลอดจนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนที่ตนเองอยู่มีความร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ชุมชนเข้มแข็งหมายถึงชุมชนที่สามารถคิด กำหนดทิศทาง วิธีการดำเนินชีวิตที่เป็นไปตามความต้องการของตนเองไม่รอการพัฒนาจากภายนอก โดยที่สมาชิกในชุมชนมีการติดต่อสื่อสาร มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ช่วยเหลือเกื้อกูลกันตลอดถึงมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเองและสามารถพึ่งตนเองได้ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภายใต้ภูมิปัญญาของตน ขณะเดียวกันก็สามารถปรับตัวได้เท่าทันกับสถานการณ์ภายนอกที่เปลี่ยนแปลงไปประชาสังคม หมายถึงส่วนรวมทั้งภาคประชาชนภาครัฐ ภาคธุรกิจ ภาคเอกชน ผู้คนในสังคมแสดงออกซึ่งสำนึกและความรับผิดชอบที่มีต่อสังคมส่วนรวมโดยเข้าไปมีส่วนร่วมและรับผิดชอบต่อเพื่อก่อให้เกิดสังคมที่ดีงาม

๒.๔.๒ การสร้างชุมชนเข้มแข็ง

ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์ กล่าวถึงการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนประชาคมและประชาสังคมว่าแยกได้ ๒ แนวคิดใหม่ ๆ คือ^{๒๕}

๑. แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน เน้นว่าชุมชนต่างมีการสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดจากชาวบ้านเองและสามารถดำรงความเป็นชุมชนที่ปรับตัวเข้าสู่ยุคสมัยได้เป็นอย่างดีปัญหาอยู่ที่นโยบายภาครัฐที่นำ ชาติสู่ระบบทุนนิยมเอาเศรษฐกิจและนายทุนเป็นตัวตั้งจนบั่นทอนความเป็นชุมชนให้มีศักยภาพลดลง ดังนั้นรัฐควรหันมาให้ความสำคัญในการเอาชาวบ้านหรือชุมชนเป็นตัวตั้งในการกำหนดนโยบายหรือการพัฒนา และหันมาให้ความสำคัญต่อการเข้าร่วมมือกับชุมชนอย่างจริงจัง

๒. แนวคิดวัฒนธรรมพลเมือง แนวคิดนี้กลุ่มหนึ่งเห็นด้วยกับแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนที่ว่ารัฐเข้ามาก้าวก่ายการพัฒนาสังคมท้องถิ่นมากจนเกินไป จนทำให้ชุมชนท้องถิ่นและประชาชนขาดการตื่นตัวในการปกครองตนเอง และการเมืองในปัจจุบันทำให้พื้นที่เมืองกลายเป็นพื้นที่ของระบบทุนนิยม และต่อไปชุมชน ประชาสังคมควรมีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมสาธารณะ มีการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยของประชาชนโดยประชาชนไม่ใช่ประชาธิปไตยผ่านตัวแทน แต่เป็นประชาธิปไตยที่ชุมชนมีอำนาจสาธารณะเพื่อสร้างชุมชนและประชาสังคมรวมถึงพัฒนาประชาธิปไตยได้

^{๒๕} ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์, กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง, (ขอนแก่น: ศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนาการสาธารณสุขมูลฐานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑.

๒.๔.๓ ลักษณะของชุมชนที่มีความเข้มแข็ง

ชุมชนที่มีความเข้มแข็งอาจมีลักษณะดังที่ ขนิษฐา กาญจนรังษินนท์ กล่าวไว้ คือ^{๒๖}

๑. สมาชิกของชุมชนมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองและชุมชนที่จะแก้ไข ปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง

๒. สมาชิกของชุมชนพร้อมที่จะร่วมกันจัดการกับปัญหาของตนเองและชุมชน

๓. มีกระบวนการของชุมชนที่มีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องจนวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งขับเคลื่อนโดยผู้นำองค์กรชุมชน ในลักษณะเปิดโอกาสให้กับสมาชิกทั้งหมดเข้ามามีส่วนร่วม โปร่งใสและพร้อมรับการตรวจสอบ

๔. สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมประเมินสถานการณ์ของชุมชน กำหนดวิสัยทัศน์ร่วม คิด ตัดสินใจดำเนินงาน ติดตามประเมินผลการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาชุมชนผ่านกระบวนการ ชุมชน

๕. สมาชิกของชุมชนเกิดการเรียนรู้ผ่านกระบวนการชุมชน

๖. มีแผนของชุมชนที่ประกอบด้วยการพัฒนาทุก ๆ ด้านของชุมชนที่มุ่งการ พึ่งตนเองได้ในที่สุด ไม่ใช่การพึ่งพาตลอดไป

๗. การพึ่งความช่วยเหลือจากภายนอกเป็นการพึ่งเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเอง ได้ในที่สุด ไม่ใช่การพึ่งพาตลอดไป

๘. มีเครือข่ายการร่วมมือกับภาคีการพัฒนา อาจเป็นหมู่บ้าน ชุมชนอื่น ท้องถิ่น ภาครัฐ เอกชน นักธุรกิจ นักวิชาการและอื่น ๆ ในลักษณะการมีความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมความ อ่อนแอและความเข้มแข็งของชุมชน

ความอ่อนแอหรือเข้มแข็งของชุมชนนั้น อุทัย ดุลยเกษม และเอนก นาเคบุตร กล่าวไว้ว่า แม้จะไม่มีตัวชี้วัดที่ชัดเจนแต่มีตัวบ่งชี้สำคัญบางประการซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป ดังนี้^{๒๗}

๑. การขาดแคลนทรัพยากรชุมชน การพัฒนาประเทศในรอบสามสิบห้าปีที่ผ่านมา ทรัพยากรธรรมชาติได้ถูกนำ มาใช้ในกระบวนการผลิตเพื่อการส่งออก ทั้งป่าไม้ หินแร่ ผืนดิน ตลอดจนแม่น้ำลำธาร และความหลากหลายในธรรมชาติ เมื่อทรัพยากรเหล่านี้ถูกดึงออกจากชนบท ทำให้ชาวชนบทต้องประสบกับความขาดแคลนแหล่งอาหารที่สำคัญไปอย่างชนิดที่ไม่มีวันได้กลับคืน ยิ่งทรัพยากรมนุษย์ของชุมชนชนบทด้วยแล้ว จะเห็นได้ชัดเจนว่าเด็กหนุ่มสาวที่มีความสามารถในด้าน การศึกษา จะถูกดึงออกจากชุมชนเป็นกลุ่มแรก เพื่อเข้าสู่ระบบการศึกษาในเมืองส่วนใหญ่ไม่ได้ กลับไปทำงานในชุมชนเดิมของตน ด้วยเหตุนี้ชุมชนชนบทจึงเหลืออยู่เฉพาะบุคคลที่ไม่สามารถจะ ศึกษาในระดับสูงทำให้ชุมชนอ่อนแอลงในที่สุด นอกจากนี้ทรัพยากรสินในรูปของเงินก็ถูกดึงดูดออกจาก

^{๒๖} ขนิษฐา กาญจนรังษินนท์, การสร้างเครือข่ายเพื่อ การพัฒนาเรียบเรียง Networking for Development ของ Paul Starkey (1997), (กรุงเทพมหานคร: เอกสารกลุ่มงานวิจัยและพัฒนา กรมการพัฒนาชุมชน), ๒๕๔๒.

^{๒๗} อุทัย ดุลยเกษม และเอนก นาเคบุตร, เสริมความแข็งแกร่งให้ตำบลจากวิถีคิดสู่วิถีปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา), ๒๕๔๑.

ชุมชนชนบทผ่านทางกลไกการตลาด ระบบธนาคารพาณิชย์ และผ่านระบบการตลาดและการบริการ ทำให้ชุมชนชนบทขาดแคลนทุนที่จะใช้ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนอย่างพอเพียงและต่อเนื่อง

๒. การขาดแคลนกลไกการส่งเสริมการเรียนรู้ แม้จะมีโรงเรียนทั้งระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา รวมทั้งโครงการศึกษานอกระบบโรงเรียนอีกไม่น้อย แต่กิจกรรมการศึกษาเหล่านี้มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ มีทักษะ และความคาดหวังที่จะเข้าสู่โลกแห่งการงานในชุมชนเมืองเป็นหลัก ดังนั้นเด็กหนุ่มสาวที่ก้าวเข้าสู่ระบบการศึกษาเหล่านี้จึงอพยพโยกย้ายเข้าสู่เมืองเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้นักกลไกหรือโครงสร้างของชุมชนที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้จากของจริงและการเรียนรู้แบบปฏิสัมพันธ์กันระหว่างสมาชิกในชุมชนก็ขาดหายไปด้วย มีข่าวสารข้อมูลจำนวนมากได้ถูกส่งผ่านช่องทางต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ มาสู่ชาวชนบท แต่ชาวชนบทเองขาดความรู้ ทักษะในการวิเคราะห์ และเลือกสรร ทำให้ชาวชนบทตกอยู่ในอำนาจการครอบงำ ขององค์กรภายนอกชุมชน และนี่ก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชุมชนชนบทอ่อนแอ

๓. การแทรกซึมของกลไกการตลาด การโฆษณาชวนเชื่อผ่านสื่อชนิดต่าง ๆ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ได้ทำให้คนที่รับข้อมูลข่าวสารอ่านสื่อเหล่านี้แทบไม่มีเวลาคิดไตร่ตรอง หรือมีเวลาแต่ขาดความสามารถในการคิดวิเคราะห์คนจำนวนมากตกอยู่ในอำนาจการครอบงำของระบบการตลาด ดังนั้นจึงทำให้ทรัพย์สินที่สร้างขึ้นได้ถูกนำไปใช้จ่ายในเรื่องที่ไม่มีความจำเป็นและหลาย ๆ กรณี การใช้จ่ายเงินผ่านการโฆษณาชวนเชื่อ ทำให้ต้องเป็นหนี้สินเป็นจำนวนมาก

๔. การแทรกซึมและการครอบงำของกลไกรัฐ ก่อนการดำเนินงานตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ ๑ (พ.ศ.๒๕๐๔) การควบคุมของรัฐในด้านต่าง ๆ ในชุมชนชนบทนั้นมีอยู่แล้ว แต่ยังไม่มากนัก ชุมชนยังพอมีอิสระในการดำเนินกิจการต่าง ๆ ด้วยตนเองได้ต่อเมื่อมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ชุมชนได้สูญเสียอิสรภาพของตนเองไปมาก เพราะกลไกของรัฐได้เข้ามายุติกรรมการดำเนินกิจกรรมภายในชุมชนไว้เกือบหมดสิ้น ตั้งแต่เรื่องการศึกษา การสาธารณสุข การเกษตร การประมง การศาสนา การพัฒนาชุมชน การเข้ามาจัดการในเรื่องต่าง ๆ ของชุมชนโดยรัฐนั้นโดยทั่ว ๆ ไปน่าจะเป็นสิ่งที่ดี แต่ถ้าพิจารณาในแง่ของการเสริมสร้างศักยภาพและการเรียนรู้ให้แก่ชุมชนอย่างแท้จริงแล้วกลับเป็นการทำลายการพัฒนาศักยภาพของชุมชนโดยไม่ตั้งใจ

กระทรวงมหาดไทย มีนโยบายส่งเสริมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีขีดความสามารถในการบริหารจัดการ มีศักยภาพในการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน และให้บริการสาธารณะอย่างมีคุณภาพได้มาตรฐาน ตรงตามเจตนารมณ์ของประชาชน และเป็นไปตามครรลองของระบอบประชาธิปไตย ทั้งนี้กระทรวงมหาดไทยมีเครือข่ายการทำงานร่วมกันกับองค์กรต่าง ๆ บนหลักของธรรมาภิบาล การมีส่วนร่วม ความเสมอภาคสิทธิมนุษยชนและความรับผิดชอบต่อสาธารณะโดยมีประเทศชาติและประชาชนเป็นเป้าหมายดำเนินการเพื่อให้เกิดผลใน ๕ ด้าน ปากท้องพร้อมปลอดภัย ก้าวไกลทางการเมือง ปฏิรูปการปกครองอย่างต่อเนื่อง และส่งเสริมเรื่องประชาคม โดยมีรายละเอียดในเรื่องการส่งเสริมประชาคม ดังนี้

วิสัยทัศน์การพัฒนาชนบท กำหนดให้กระบวนการประชาคม หรือการทำให้คนในชุมชนรู้สึกว่าเป็นเจ้าของชุมชนทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันซึ่งเป็นกระบวนการที่สนับสนุนส่งเสริมให้กลุ่มองค์กรทั้งภาคประชาชน ภาคธุรกิจและภาครัฐในระดับพื้นที่ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น เรียนรู้ประสบการณ์การพัฒนา และร่วมกันทำกิจกรรมสาธารณะในชุมชนของตน โดยใช้เวทีประชาคมเป็น

เวทีที่สนับสนุนทั้งข้าราชการและประชาชนในสาขาอาชีพต่าง ๆ รวมทั้งผู้นำ องค์กรศาสนาได้ร่วมกัน ทบทวนฟื้นฟู ห่อหุ้มคุณค่าหรือค่านิยม ความเชื่อ จุดมุ่งหมายและวิสัยทัศน์ในการพัฒนาที่มีคน เป็นเป้าหมายผ่านการทำ กิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันที่สำคัญ เช่น การจัดเวทีประชาคม หรือเวทีชาวบ้าน สร้างวิสัยทัศน์การพัฒนา การเสนอปัญหาสำคัญ การมีส่วนร่วมกับหน่วยราชการหรือจัดทำ แผนพัฒนา เป็นต้น

ดังนั้น กระบวนการประชาคมควรมีลักษณะเด่นเฉพาะตัว ๓ ประการ คือ เป็นการรวมตัว กันของกลุ่มคนผู้มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมบทบาทในการจัดการแก้ไขปัญหาของสังคม ส่งเสริมการ บริหารปกครองที่ดี และมีอิสระปราศจากการควบคุมบังคับจากภาครัฐ แต่อาจได้รับการสนับสนุนจาก รัฐ

๒.๔.๔ องค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็ง

บุญชร แก้วสอง และคณะ ทำการศึกษาศักยภาพขององค์กรชาวบ้านในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ ได้สรุปองค์ประกอบที่สำคัญในการพิจารณาศักยภาพขององค์กรชาวบ้าน ดังนี้^{๒๘}

๑. อุดมการณ์ร่วม ในการสร้างอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจและการเมืองแก่ชุมชน โดยมีพื้นฐานร่วมกันจากวัฒนธรรมชุมชนและร่วมกันแก้ไขปัญหา โดยอุดมการณ์ดังกล่าวนี้จะเป็ นแรงจูงใจและยึดเหนี่ยวให้ชุมชนสามารถจัดการกับปัญหาได้อย่างเข้มแข็ง และเป็นจุดแข็งของชุมชน

๒. ศักยภาพในการริเริ่มโครงการ เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาอีกทั้งความสามารถ ในการประสานประสพการณ์เพื่อใช้ในกิจกรรมโครงการ

๓. ศักยภาพการบริหารจัดการ สามารถที่จะแบ่งบทบาทหน้าที่ การจัดการทั้ง เรื่องคนเรื่องเงินและกิจกรรม รวมทั้งกระจายผลประโยชน์สู่สมาชิกได้อย่างทั่วถึง

๔. ศักยภาพในการระดมทุน ทั้งการการระดมทุนในชุมชน และนอกชุมชน ใน รูปแบบต่าง ๆ เช่น การลงทุน การเก็บเงินจากสมาชิก การทอดผ้าป่า หรือรูปแบบการกู้ยืมการ ประสานโครงการพัฒนาแบบให้เปล่าจากภาครัฐ การประสานงบประมาณจากองค์กรพัฒนาเอกชน และแหล่งทุนภาคธุรกิจ รวมถึงความเสมอภาคในการเข้าถึงแหล่งทุน และมีความสามารถในการนำ เงินทุนมาใช้ในการดำเนินกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๕. ศักยภาพในการต่อรองทางการเมือง การรวมตัวกันเป็นเครือข่ายของชาวบ้าน สามารถที่จะมีอำนาจต่อรองทางการเมือง ซึ่งมีให้เห็นในหลายกรณีปัญหา เช่น ปัญหาป่าไม้ ที่ดิน สิ่งแวดล้อม หรือปัญหาการประกอบอาชีพ ซึ่งการต่อรองทางการเมืองจะทำให้ชาวบ้านลดความกลัว และกล้าแสดงออกต่อผู้มีอำนาจหรือกลุ่มทุนมากขึ้น

๖. ศักยภาพของผู้นำชาวบ้าน ผู้นำ ถือว่ามีความสำคัญอย่างสูง อาจประกอบไป ด้วยผู้นำทางความคิด ผู้นำทางด้านศีลธรรม ผู้นำทางด้านอาชีพหรือเทคนิคการปฏิบัติผู้นำที่สามารถ

^{๒๘} บุญชร แก้วสอง และคณะ, “รายงานผลการประเมินผลโครงการพัฒนาขนาดเล็กภาคอีสาน”, ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๗ (อัดสำเนา).

ประยุกต์งานและประสานงานกับทางราชการและเอกชน รวมทั้งประสานงานภายในหมู่บ้านบน ศักยภาพของผู้เฒ่าต่าง ๆ เหล่านี้มีอยู่จริงและได้รับการพัฒนาอย่างสม่ำเสมอ

กาญจนา แก้วเทพ เสนอเรื่องความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนอาจพิจารณาจาก^{๒๙}

๑. ตัวบุคคลหรือทุนมนุษย์ สิ่งที่ยังบอกความเข้มแข็งของชุมชนคือ การเจริญเติบโตในเชิง ปริมาณและคุณภาพขององค์กร นั่นคือมีสมาชิกเพิ่มขึ้น และมีการสืบทอดคนรุ่นใหม่ ๆ เข้ามามีส่วน ร่วมในชุมชนและพลังแห่งศีลธรรมทั้งของสมาชิกและผู้เฒ่า ผู้นำอาจดูได้จากความสามารถและการ ประสานผลประโยชน์ สิ่งสำคัญที่ต้องดูอีกอย่างคือ พลังสร้างสรรค์ของสมาชิกในการคิดค้นและทำ กิจกรรมอย่างมีชีวิตชีวาและมีความต่อเนื่อง

๒. ปริมาณและคุณภาพของกิจกรรม ผลงานหรือกิจกรรมของกลุ่มมีความต่อเนื่องดำ เนิน การอย่างเป็นเครือข่าย และขยายกิจกรรมใหม่ ๆ นอกจากนี้พิจารณาได้จากความสามารถในการ จัดการกับปัญหาที่องค์กรเผชิญในภาวะวิกฤต

๓. ปริมาณและคุณภาพของทุนที่เป็นวัสดุอุปกรณ์หรือสภาพแวดล้อม พิจารณาจาก ปริมาณของวัตถุที่เพิ่มมากขึ้นหรือได้มา เช่น กลุ่มวัวควายมีวัวควายเพิ่มขึ้น กลุ่มสมุนไพรมีการรักษา พันธุ์พืชและป่าตามธรรมชาติ เป็นต้น ส่วนมิติเชิงคุณภาพ พิจารณาจากความยั่งยืนของทุน เช่น ระบบการบริหารจัดการที่ทำให้สามารถเพิ่มวัตถุและสภาพแวดล้อมที่เป็นทุน เป็นต้น

๔. ทุนเพื่อนหรือเครือข่าย การมีเครือข่ายสมาชิกหรือกิจกรรมสะท้อนให้เห็นถึง ความสามารถในการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และเห็นถึงศักยภาพในการระดมทุน ในแง่ปริมาณอาจ ดูได้จากเครือข่ายสมาชิกที่มีกว้างขวางมากขึ้น ในแง่คุณภาพดูได้จากความสามารถในการจัดการกับ เครือข่ายในลักษณะของความร่วมมือในการปฏิบัติ และลักษณะของอำนาจในการเจรจาต่อรองหรือ ประสานงาน

๕. สถานภาพขององค์กรชุมชน ซึ่งองค์ประกอบหนึ่งถึงสี่เป็นเพียงการพิจารณาจาก องค์กรชุมชนเท่านั้น การพิจารณาศักยภาพควรอ้างอิงจากภายนอกด้วย นั่นคือการประเมินการ ยอมรับต่อองค์กรชุมชน บุคคลภายนอกที่เข้ามาเกี่ยวข้องให้การยอมรับในเรื่องต่าง ๆ มากน้อยแค่ ไหน นอกจากนี้ยังเสนอว่าการพิจารณาความเข้มแข็งของชุมชนหากมองในมุมกว้างแล้วน่าจะ พิจารณาถึงขีดความสามารถของชุมชนในการควบคุมตัวแปรที่ควบคุมไม่ได้ เช่น การกำหนดราคาขาย การอยากให้ลูกหลานอยู่ในหมู่บ้านกรรมสิทธิ์ในที่ดินและป่าชุมชน โดยมีความสามารถในการควบคุม ได้มากยิ่งขึ้น

บุญนาค ตีวงกุล ได้วิเคราะห์ปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลให้ชุมชนเข้มแข็ง ดังนี้^{๓๐}

๑. โครงสร้างทางสังคมแนวนอน หมายถึง สมรรถภาพทางอำนาจในชุมชนเท่าเทียมกันใน อำนาจในการเข้าถึงทรัพยากรหรือโอกาสในชุมชนไม่แตกต่างกัน เงื่อนไขนี้เป็นปัจจัยทำให้เกิดความ รักความสามัคคี ก่อให้เกิดความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างกว้างขวาง

^{๒๙} กาญจนา แก้วเทพ, องค์กรชุมชน : กลไกเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม, (กรุงเทพมหานคร: แพลน พรินติ้ง, ๒๕๔๐), หน้า ๔๓.

^{๓๐} บุญนาค ตีวงกุล, ชนบทไทย : การพัฒนาสู่ประชาสังคม, (นครปฐม: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๓), หน้า ๖๔๕.

๒. ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง แบ่งออกเป็น ๓ ด้านคือ การผลิต การบริโภคการสะสม และการกระจายส่วนเกิน ประชาชนมีสิทธิและอำนาจในการเข้าถึงและการจัดการทรัพยากร มีรูปแบบการผลิตที่สนองความต้องการของตนเป็นหลัก และเชื่อมโยงกับระบบนิเวศน์ การบริโภคเน้นการพออยู่พอกินไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ไม่สะสมมากแต่มีการกระจายส่วนเกินสู่ญาติมิตรและสังคมในรูปการแบ่งปัน การทำบุญ การชำระภาษี

๓. ค่านิยมทางศาสนาหรืออุดมการณ์ในการใช้ชีวิต ความเชื่อในเรื่องกรรม การเคารพนบนอบต่อธรรมชาติเอื้อให้เกิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีประสิทธิภาพ

๔. การเรียนรู้เพื่อชีวิต กระบวนการเรียนรู้ท้องถิ่น การสืบสานภูมิปัญญาดั้งเดิมจากครอบครัว วัด สถานประกอบการ โดยการสังเกต ฟัง ถาม ทดลองทำ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเป็นการเรียนรู้ที่นำไปสู่การปฏิบัติจริง

๕. กลุ่มผู้นำตามธรรมชาติ ผู้นำตามธรรมชาติในชุมชนเกิดขึ้นได้หลายเงื่อนไขเช่น การประพัตดินในกรอบของศีลธรรม การเป็นผู้ต่อสู้เพื่อชุมชนหรือเป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านความรู้ชุมชนที่มีโครงสร้างทางสังคมแนวนอน จะเกิดผู้นำตามธรรมชาติอย่างหลากหลายตามกิจกรรมที่เกิดขึ้นและมีการทำงานในรูปการปรึกษาหารือ แสวงหาความร่วมมือในการแก้ไขปัญหา

๖. ระบบความสัมพันธ์เชิงสังคมที่แน่นแฟ้น สิ่งที่เห็นเป็นรูปธรรมคือ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน เปรียบเหมือนระบบความมั่นคงและสวัสดิการชุมชนสมาชิกในชุมชนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดผ่านระบบครอบครัว เครือญาติ เพื่อนฝูง มีกฎเกณฑ์ แบบแผนดำเนินชีวิตร่วมกันชุมชนที่มีความแน่นแฟ้น จะมีพลังสามารถจัดการแก้ไขปัญหาได้เป็นอย่างดี

๗. กลไกที่เอื้อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ การติดต่อสื่อสารที่ต่อเนื่องตลอดเวลาไม่ว่าจะเป็นสถานที่พบปะของชุมชนในวิถีชีวิตและกิจกรรมต่าง ๆ หรือกระบวนการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อรูปแบบต่าง ๆ ล้วนเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ปรึกษาหารือกัน อันจะนำไปสู่การปรับตัวของชุมชนได้อย่างรวดเร็วทันเหตุการณ์

ชนิษฐา กาญจนรังษินท์ ได้กล่าวถึงลักษณะชุมชนที่มีความเข้มแข็งไว้ดังนี้^{๓๑}

๑. สมาชิกชุมชนมีความเชื่อมั่นว่าตนเองและคนในชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองได้

๒. สมาชิกของชุมชนรักที่จะพึ่งตนเอง มีความเอื้ออาทร รักห่วงใยกัน และพร้อมที่จะจัดการกับปัญหาของตนเองและชุมชนร่วมกัน

๓. สมาชิกเลือกผู้นำ ชุมชน ผู้นำ การเปลี่ยนแปลง และผู้แทนชุมชนด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

๔. สมาชิกทุกคนมีการตัดสินใจและทำ งานร่วมกันในชุมชนอย่างต่อเนื่อง จนเป็นวิถีชีวิตของชุมชน โดยมีผู้นำชุมชนร่วมผลักดันอย่างแข็งขัน

^{๓๑} อ้างแล้ว, ชนิษฐา กาญจนรังษินท์, การสร้างเครือข่ายเพื่อ การพัฒนาเรียบเรียง Networking for Development ของ Paul Starkey (1997), หน้า ๕.

๕. สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมประเมินสภาพปัญหาของชุมชน ร่วมกำหนดอนาคตของชุมชนร่วมคิด ตัดสินใจดำเนินงาน ติดตามและประเมินผลการแก้ปัญหาและการพัฒนาของชุมชน

๖. สมาชิกชุมชนเรียนรู้ที่จะพัฒนาตนเองและชุมชน จากการเข้าร่วมเวทีชาวบ้านและการทำงานร่วมกัน

๗. มีแผนของชุมชนในการพัฒนาทุกด้าน โดยมุ่งพึ่งตนเองเอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกชุมชนทุก ๆ คน และหวังผลการพัฒนาที่ยั่งยืน

๘. การพึ่งภายนอก เป็นการพึ่งเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด ไม่ใช่การพึ่งพาตลอดไป

๙. มีเครือข่ายความร่วมมือกับหมู่บ้าน ชุมชน ท้องถิ่น หน่วยงาน และบุคคลต่าง ๆ ในลักษณะความสัมพันธ์แบบเพื่อนแท้

ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์ ยังวิเคราะห์ว่าองค์ประกอบของประชาสังคมน่าจะประกอบด้วย^{๓๒}

๑. จิตสำนึกประชาคม (civil consciousness) หมายถึง ความคิดและความยอมรับในเรื่องการรวมตัวกันอย่างอิสระด้วยความรัก ความเอื้ออาทร การยอมรับในความคิดเห็นของกันและกัน ในอันที่จะเรียนรู้ร่วมกัน หรือแก้ไขปัญหาที่เผชิญอยู่เพื่อสังคมร่วมกัน การรวมตัวกันจึงเป็นลักษณะร่วมคิด ร่วมระดมทรัพยากรร่วมปฏิบัติ รวมทั้งร่วมรับผิดชอบผลของการปฏิบัติเป็นความสัมพันธ์ในแนวนอน (Horizontal) มีอิสระและมีการเรียนรู้ร่วมกัน

๒. โครงสร้างองค์กรประชาสังคม (civil organization) หมายถึง การรวมตัวกันซึ่งอาจเป็นองค์กรที่เป็นทางการ (นิติบุคคล) หรือไม่เป็นทางการก็ได้ เป็นกลุ่มที่รวมตัวกันเฉพาะคราวหรือบางครั้งเฉพาะเรื่องหรือต่อเนื่อง สมาชิกของกลุ่มสมัครใจและอาสาที่จะทำงานร่วมกันในฐานะพลเมืองซึ่งอาจจะเป็นบุคคลในภาครัฐ ภาคธุรกิจ ประชาชนหรืออื่น ๆ เข้ามาทำงานเพื่อสังคมไม่จำกัดรูปแบบ เช่น องค์การสาธารณะในลักษณะต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นมูลนิธิ สหกรณ์ กลุ่มออมทรัพย์ ฯลฯ ประเด็นที่สำคัญอยู่ที่จิตสำนึกประชาสังคมครบถ้วน และการมีองค์กรหรือสถาบันหมายถึงมีการจัดระบบการจัดการเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของสังคมที่สร้างสรรค์ประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม คือระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และการสัมพันธ์กันด้วยความสมานฉันท์ปราศจากการครอบงำจากอำนาจรัฐและอำนาจทุน

๓. เครือข่ายประชาสังคม (civil network) หมายถึง โครงสร้างและกระบวนการซึ่งเชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่มองค์กรประชาสังคมต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ปัจจัยสำคัญของเครือข่ายประชาสังคมคือระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และการสัมพันธ์กันด้วยความสมานฉันท์ เครือข่ายจะช่วยรวมพลังแห่งจิตสำนึกของสมาชิกและ องค์กรประชาสังคมต่าง ๆ ให้เกิดเป็น “อำนาจที่สาม” คือ พลังของสังคมที่มีความเข้มแข็งในสังคมขึ้นมา

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กล่าวถึงองค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็งประกอบด้วย

^{๓๒} อ่างแก้ว, ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์, กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง, หน้า ๑๙.

๑. มีบุคคลหลากหลายรวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชนเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ
๒. มีเป้าหมายร่วมกันและยึดโยง เกาะเกี่ยวกันด้วยประโยชน์สาธารณะของสมาชิก
๓. มีจิตสำนึกของการพึ่งตนเอง รักและเอื้ออาทรต่อกัน มีความรักท้องถิ่น ชุมชนของคน

เอง

๔. มีอิสระในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ
๕. มีการระดมใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ
๖. มีการเรียนรู้เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายในแนวราบ และติดต่อสื่อสารกันหลายรูปแบบ
๗. มีการจัดกิจกรรมที่เป็นสาธารณะของชุมชนอย่างต่อเนื่อง
๘. มีการจัดการ บริหารงานกลุ่มที่หลากหลาย และมีเครือข่ายที่ดี
๙. มีการเสริมสร้างผู้นำ การเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายในชุมชนสืบทอดกันตลอดไป

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม กล่าวถึงแนวทางในการสร้างประชาคม/ประชาสังคมเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนว่า ขึ้นกับเงื่อนไขดังนี้^{๓๓}

๑. ความเป็นชุมชนที่แท้จริง ซึ่งอาจเป็นชุมชนที่เกิดขึ้นจากวิกฤตการณ์ (community by crisis) หรือชุมชนที่เป็นผลจากความปรารถนาาร่วมกันของสังคม (community by design)
 ๒. มีจิตวิญญาณและความรับผิดชอบ
 ๓. มีองค์ความรู้ มีภูมิปัญญา โดยเฉพาะบนรากฐานของภูมิปัญญาตะวันออกหรือภูมิปัญญาแบบไทย ๆ ที่มีพุทธปรัชญาเป็นแก่นซึ่งเชื่อมโยงกับรากฐานทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน
 ๔. มีพื้นที่สาธารณะ (public space) เพื่อการรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรม
 ๕. มีสื่อท้องถิ่นเพื่อเป็นเครื่องมือในการสื่อสาร ขยายความคิด ความรับรู้และยกระดับจิตสำนึกสาธารณะ (public consciousness) ให้สมาชิกในชุมชนตระหนักถึงภาระหน้าที่
 ๖. ต้องสร้างความรู้คู่การปฏิบัติโดยนำ องค์ความรู้มาปรับใช้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ ร่วมคิด และตัดสินใจแก้ปัญหาในทางปฏิบัติ
- จากที่นักวิชาการหลายท่านได้อธิบายถึงองค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็งเอาไว้ข้างต้น ผู้วิจัยสรุปว่า องค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็งประกอบด้วย ๒ ส่วนคือองค์ประกอบภายในชุมชน ประกอบด้วย

๑. อุดมการณ์ร่วมภายในชุมชนที่เป็นแรงจูงใจและยึดเหนี่ยวให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการกับปัญหาของตน เช่น การมีวิสัยทัศน์ ความรู้ คุณธรรม ภาวะผู้นำ ความรักความเอื้ออาทรของสมาชิก มีความรักท้องถิ่นรักชุมชนของตน มีพัฒนาการและความปรารถนาของสมาชิกแต่ละคนของชุมชน สมาชิกของชุมชนมีความรู้ มีทรัพยากรในการผลิตในระดับครัวเรือน มีเศรษฐกิจพอมีพอกิน สมาชิกมีคุณธรรมตามแนวทางของศาสนา มีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเพื่อนบ้านหรือสมาชิกของชุมชน การมีภูมิปัญญาดั้งเดิมของท้องถิ่น

^{๓๓} อ่างแล้ว, ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม, ประชาคมตำบล : หมายเหตุจากนักคิด สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, หน้า ๑๖.

๒. ศักยภาพในการระดมทุนภายในชุมชน เช่น การรวมกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจร่วมกันของคนในชุมชน การประสานโครงการพัฒนาแบบให้เปล่าจากภาครัฐองค์การพัฒนาเอกชน ความสามารถในการบริหารจัดการเงินทุนรวมถึงการกระจายผลประโยชน์สู่สมาชิกอย่างยุติธรรม

๓. ศักยภาพในการต่อรอง การรวมตัวกันเป็นเครือข่ายทำให้เกิดอำนาจในการต่อรอง และกล้าแสดงออกมากขึ้น มีจิตสำนึกของการพึ่งตนเอง มีอิสระในการร่วมคิดร่วมตัดสินใจร่วมทำร่วมรับผิดชอบ

๔. ศักยภาพของผู้นำและสมาชิกในชุมชน ผู้นำถือว่ามีความสำคัญอย่างสูง อาจประกอบไปด้วย ผู้นำทางความคิด ผู้นำทางด้านศีลธรรม ผู้นำทางด้านอาชีพหรือเทคนิคการปฏิบัติ ผู้นำที่สามารถประยุกต์ ประสานงานกับทางราชการและเอกชน รวมทั้งประสานงานภายในหมู่บ้าน ความรู้ความสามารถและทักษะรวมทั้งความคิดและพลังแห่งศีลธรรมทั้งของสมาชิกและผู้นำ อาจดูได้จากความสามารถและการประสานผลประโยชน์ สมาชิกอาจดูได้จากพลังสร้างสรรค์ในการคิดค้นและทำกิจกรรมอย่างมีชีวิตชีวาและมีความต่อเนื่อง

๕. ปริมาณและคุณภาพของกิจกรรม ผลงานหรือกิจกรรมของกลุ่มมีความต่อเนื่อง ดำเนินการอย่างเป็นเครือข่าย และขยายกิจกรรมใหม่ ๆ นอกจากนี้พิจารณาได้จากความสามารถในการจัดการกับปัญหาที่องค์กรเผชิญในภาวะวิกฤต จิตสำนึกที่ตื่นตัวของชุมชน การจัดการกับความขัดแย้งภายในและภายนอกชุมชน มีการจัดกิจกรรมที่เป็นสาธารณะของชุมชนอย่างต่อเนื่อง องค์ประกอบภายนอกชุมชน

๒.๔.๕ การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งบนมิติวัฒนธรรม

อุทัย ดุลยเกษม และเอนก นาคะบุตร กล่าวถึงการพัฒนาในมิติทางวัฒนธรรมว่าเป็นการมองปัญหาแบบองค์รวม สรรพสิ่งต่าง ๆ มีความสัมพันธ์กันโดยที่ไม่แยกเป็นส่วน ๆ รวมทั้งการมองวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่อธิบายสิ่งที่เป็นปรากฏการณ์ เชื่อมโยงระบบนิเวศกับความสัมพันธ์ของคนในสังคม รวมทั้งคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ คือ ความเป็นตัวของตัวเองไม่ถูกครอบงำความคิดจากใครปัญหาวัฒนธรรมทุกวันนี้คือการครอบงำทางความคิด ที่วางอยู่บนผลประโยชน์ของตัวเองเป็นที่ตั้ง โดยขาดความรับผิดชอบต่อชุมชน สังคม โดยอาศัยต้นทุนทางวัฒนธรรมที่สะสมอยู่ก่อนแล้วทั้งสิ้น ในรูปแบบที่หลากหลาย ตั้งแต่ศีลธรรม ศิลปะ และภูมิปัญญาโดยอาศัยกระบวนการเสริมสร้างพลังสังคม ดังนี้^{๓๔}

๑. การเสริมสร้างต้นทุนทางวัฒนธรรม ทั้งภูมิปัญญา ความรู้ อุดมการณ์คุณค่าทางศีลธรรมและทรัพยากรส่วนรวมอันจะทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันและเกิดความพร้อมที่จะร่วมกันในการทำ กิจกรรมเพื่อท้องถิ่นของตนเอง

๒. การเสริมสร้างประชาสังคม เป็นการดึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชุมชนด้วยการเข้ามามีส่วนในการวางกฎเกณฑ์และกติกาสังคมเพื่อให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมกันรับผิดชอบต่อตรวจสอบและได้ประโยชน์จากสังคมอย่างเสมอภาคและเป็นธรรม

^{๓๔} อ้างแล้ว, อุทัย ดุลยเกษม และเอนก นาคะบุตร, เสริมความแข็งแรงให้ตำบลจากวิถีคิดสู่วิถีปฏิบัติ, ๒๕๔๑, หน้า

๓. การเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน โดยให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการสร้างพลังในการดูแลท้องถิ่นเพื่อให้สามารถมีอาชีพพอเพียงและดูแลปกป้องสิทธิท้องถิ่นและทรัพยากรของตนได้อย่างยั่งยืน

๔. การเคารพสิทธิของความแตกต่างหลากหลายของพหุสังคม ที่ผู้คนมีความแตกต่างกันทั้งฐานะทางเศรษฐกิจ ระบบการผลิต วิถีชีวิตและชาติพันธุ์ การเคารพสิทธิความเป็นคนอย่างเท่าเทียมกันมิติทางวัฒนธรรมที่มีผลกระทบต่อชุมชน

เนลลิว บุรีภักดี กล่าวถึงการพัฒนามิติวัฒนธรรมว่า การที่ชุมชนจะมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมนั้น ต้องมาจากการเคลื่อนไหวมิติทางวัฒนธรรมอย่างมีพลวัต อันจะทำให้เกิดพลังสร้างสรรค์การร่วมคิด ร่วมทำ กิจกรรมของชุมชนด้วยจิตวิญญาณก็จะส่งผลต่อความยั่งยืนของผลงานที่จะเกิดขึ้น มิติทางวัฒนธรรมที่ควรคำนึงถึง ได้แก่^{๓๔}

๑. การพัฒนาแบบองค์รวม คือการมองความสัมพันธ์ระหว่างสรรพสิ่งต่าง ๆ ว่ามีความสัมพันธ์กันโดยที่ไม่แยกแยะเป็นส่วน ๆ มองอย่างเป็นระบบและมองเห็นภาพรวมในวงกว้างของชุมชนที่มีต่อสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ สิ่งเหนือธรรมชาติ และระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง โดยคำนึงถึง

๑.๑ ระบบคุณค่า ที่แต่ละคนแต่ละภูมิภาคจะมีระบบคิดที่แตกต่างกันซึ่งนำมาสู่การสร้างระบบคุณค่าของชุมชนที่ไม่เหมือนกัน ดังนั้นจะทำให้เข้าใจความเชื่อมโยงเป็นชุมชนที่สามารถอธิบายได้ด้วยเหตุผลของแต่ละชุมชน โดยคำนึงถึงความหลากหลายทางชีวภาพเป็นการมองอย่างเป็นองค์รวม (holistic)

๑.๒ ระบบอุดมการณ์อำนาจในชุมชน มีอุดมการณ์เชิงอำนาจซึ่งอาจจะเป็นอำนาจทางการเมืองหรือเศรษฐกิจ แต่ในขณะเดียวกันอำนาจจากพลังอื่น ๆ เช่น อำนาจอันศักดิ์สิทธิ์อำนาจของผีบรรพบุรุษ ผีอารักษ์ ผีป่า ผีบ้าน ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ผีสงฆ์เทวดา โดยจะเห็นถึงการผสมผสานที่แทรกอยู่ในประเพณี พิธีกรรม จนแยกไม่ออกเพราะชาวไร่ชาวนามีชีวิตโดยมีธรรมชาติเป็นเครื่องบังคับให้มีวิถีชีวิตเช่นนั้น คือต้องอาศัยต่อสู้กับธรรมชาติตลอดเวลาในเมื่อไม่สามารถช่วยตัวเองได้ตามลำพัง จึงมีความพยายามที่จะจัดระบบความสัมพันธ์ที่จะทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างสันติจนเกิดเป็นจารีตประเพณี พิธีกรรมให้คนรุ่นต่อมาได้ยึดถือปฏิบัติ สิ่งเหล่านี้เป็นอุดมการณ์อำนาจเพราะแสดงถึงศรัทธาของชุมชนที่สามารถสร้างความเชื่อมั่นให้คนในชุมชนที่มีอำนาจที่จะควบคุมชีวิตที่มีอยู่ เป็นอำนาจอันศักดิ์สิทธิ์และหล่อหลอมในวิถีชีวิตด้วยจารีตของชุมชน และคำนึงถึงความหลากหลายทางชีวภาพที่เชื่อมต่อถึงกัน และมีอำนาจต่อการร่วมพลังที่สร้างสรรค์และแสดงถึงศักยภาพในการร่วมมือเพื่อความเป็นอยู่เพื่อท้องถิ่นของตนเองที่มองกว้างกว่าความเป็นเพียงชุมชน ที่กำหนดกรอบอำนาจตามตำแหน่งหน้าที่เหมือนที่รัฐ ตั้งขอบเขตพื้นที่ให้เป็นหมู่บ้านตำบล อำเภอ จังหวัด และมีการแต่งตั้งผู้มีอำนาจในท้องถิ่นเป็นผู้ปกครองอย่างปัจจุบัน

๑.๓ ระบบภูมิปัญญา เป็นการสั่งสมเป็นระบบคิด ระบบความรู้ ระบบคุณค่ามีการกลั่นกรองและสืบทอดต่อเนื่องกันมาทั้งทางตรงคือการประสบเหตุการณ์ด้วยตนเองและทางอ้อมคือการได้ยินได้ฟังมาจากคำสอน คำบอกเล่า แต่เป็นสิ่งที่มิอยู่ทุกแห่งหนเป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิด

^{๓๔} เนลลิว บุรีภักดี, การวิจัยชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: เอส.อาร์.พรินติ้ง แมสโปรดักส์, ๒๕๔๕), หน้า ๕๙.

ได้เองแล้วนำ มาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้านทั้งกว้างและลึกที่ชาวบ้านสามารถคิดเองทำ เองโดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่มาแก้ปัญหาการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างทันสมัย เรียนรู้ความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในชุมชนจากธรรมชาติ จากคน สัตว์ พืช วัฒนธรรม สภาพแวดล้อม โดยไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ได้จากการบอกเล่าแบบปากต่อปากแบบเป็นลายลักษณ์อักษรจากแผ่นใบลานในวัด แผ่นหิน การเขียนลงกระดาษเพื่อเป็นการสืบทอดทั้งยังเป็นการกระจายภูมิปัญญาออกไป

๑.๔ การจัดการความสัมพันธ์กับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมด้วยการเรียนรู้ การสร้างสรรค์ การผลิตและการถ่ายทอดความรู้ผ่านองค์กรทางสังคม มีการถ่ายทอดที่ทำให้เห็นถึงภูมิปัญญาที่ชาวบ้านได้นำมาจากถิ่นเดิมมาสร้างใหม่ พร้อมกับการปรับปรุงสร้างสรรค์ให้เหมาะสมตามสภาพภูมิปัญญามีลักษณะเป็นองค์รวม ที่สืบสานสัมพันธ์กันไปทั้งหมดกับธรรมชาติ ไม่แยกส่วนจากศาสตร์แบบทันสมัยที่มีการจำแนกแจกแจงออกไปเป็นส่วนย่อยๆ เช่น คนนี้จะรู้เรื่องการผลิต คนนี้จะรู้เรื่องการตลาด ทั้งหมดนี้จึงเห็นได้ว่าเป็นการส่งสมระบบคุณค่าและศีลธรรม การเกื้อกูลระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ มากกว่าการถูกรอบงำจากปัจจัยแวดล้อมภายนอก

๒. คุณค่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การไม่ถูกรอบงำทางความคิดจากใครจะทำให้เกิดพลังสร้างสรรค์ต่อการมีส่วนร่วม ดังนั้นจึงทำอย่างไรที่ชุมชนจะไม่ถูกรอบงำทางความคิด โดยมีระบบคุณค่า ภูมิปัญญาที่สามารถเข้าใจภาพของวิถีชีวิตแบบองค์รวม

๓. กระบวนการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์กระบวนการนี้สามารถผลิตสิ่งใหม่ ๆ และการรู้จักปรับตัวของชุมชน ภายใต้บริบททางสังคมและสภาพแวดล้อมที่มีความหลากหลายในแต่ละชุมชน ทำให้เกิดพลังในการคิดค้นและแสวงหาทิศทางการพัฒนาที่หลากหลายตามศักยภาพที่ตนมีอยู่ โดยไม่ต้องอยู่บนพื้นฐานความคิดจากวัฒนธรรมที่หยุดนิ่ง และตายตัวอันเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการพัฒนาไปในทิศทางเดียวกัน ดังนั้นจำเป็นที่นักพัฒนาจะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบมิติทางวัฒนธรรมเพื่อที่จะได้เข้าใจและเลือกพัฒนาให้มีทิศทางที่หลากหลาย และสามารถกำหนดทางเลือกในการพัฒนาให้สอดคล้องกับความเป็นจริงทางสังคม และวัฒนธรรม ด้วยกระบวนการเสริมสร้างทุนทางวัฒนธรรมตั้งแต่ศีลธรรม ภูมิปัญญา ศิลปะและทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นเสมือนพลังของชุมชนในการพัฒนาชุมชนดังนี้

๓.๑ การเสริมสร้างประชาสังคม ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน กฎเกณฑ์และกติกาของสังคมเพื่อให้ทุกคนมีความรับผิดชอบ ตรวจสอบและได้ประโยชน์จากสังคมอย่างเสมอภาค และเป็นธรรม ซึ่งจะช่วยผลักดันให้เกิดการพัฒนาในด้านอื่น ๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมให้ก้าวหน้าไปพร้อม ๆ กันด้วยความเสมอภาคและเป็นธรรม

๓.๒ การเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน จะทำหน้าที่ตรวจสอบปกป้องรักษาสิทธิของชุมชนและการพึ่งตนเองจะพัฒนาศักยภาพของชุมชนไปสู่ความยั่งยืน

๓.๓ การเคารพสิทธิความหลากหลายของพหุสังคม ในการเลือกที่จะพัฒนาไปตามวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันผู้วิจัยสรุปได้ว่า การพัฒนาบนมิติวัฒนธรรมคือ การพัฒนาที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม มีการเคลื่อนไหวในมิติทางวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่องทั้งระบบ คุณธรรมและอุดมการณ์ อำนาจในชุมชน ระบบภูมิปัญญา การจัดการความสัมพันธ์กับธรรมชาติ

สิ่งแวดล้อมด้วยการเรียนรู้การสร้างสรรค์การผลิตและการถ่ายทอดความรู้ผ่านองค์กรทางสังคม การไม่ถูกรอรับทางความคิด

๒.๕ สถานการณ์การท่องเที่ยวไทย

คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ (ท.ท.ช.) มีอำนาจและหน้าที่หลักในการส่งเสริมการบริหารและพัฒนาการท่องเที่ยว รวมทั้งจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติเสนอต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาอนุมัติ ซึ่งที่ผ่านมาได้มีการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙ เพื่อใช้เป็นกรอบและแนวทางในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวของประเทศไทยในระยะ ๕ ปี ทั้งนี้ เพื่อมุ่งให้ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ มีขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวในระดับโลก สามารถสร้างรายได้และกระจายรายได้สู่ชุมชนและท้องถิ่น โดยคำนึงถึงความเป็นธรรม สมดุล และยั่งยืน ผลการพัฒนามตามแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙ พบว่า การดำเนินงานของแผนประสบความสำเร็จ ทั้ง ๓ ตัวชี้วัด ได้แก่ ๑) ตัวชี้วัดด้านขีดความสามารถทางการแข่งขันด้านการท่องเที่ยว จากการจัดอันดับโดย World Economic Forum ด้วยดัชนี Travel & Tourism Competitive Index ในปี ๒๕๕๘ ประเทศไทยมีขีดความสามารถอยู่ที่อันดับ ๓๕ จาก ๑๔๑ ประเทศทั่วโลก แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ผ่านมาที่สามารถเพิ่มขีดความสามารถของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของไทยได้ ๒) ตัวชี้วัดด้านรายได้จากนักท่องเที่ยวต่างชาติและนักท่องเที่ยวไทย พบว่ารายได้จากการท่องเที่ยวในช่วงระหว่าง ปี ๒๕๕๔ - ๒๕๕๘ เพิ่มขึ้นร้อยละ ๑๕.๖ ต่อปี บรรลุเป้าหมาย ซึ่งตั้งไว้ที่ร้อยละ ๕ และ ๓) ตัวชี้วัดความสำเร็จสุดท้ายในด้านการจัดตั้งเขตพัฒนาการท่องเที่ยว ซึ่งได้มีการจัดตั้งทั้งหมด ๘ เขต ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าการดำเนินงานตามแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙ สำเร็จลุล่วงในทุกตัวชี้วัดความสำเร็จ

อย่างไรก็ดี แม้การดำเนินงานในระยะที่ผ่านมาจะประสบผลสำเร็จในด้านการเพิ่มปริมาณนักท่องเที่ยวและรายได้จากการท่องเที่ยว แต่ยังประสบปัญหาและอุปสรรคสำคัญหลายประการ อาทิ จำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้ยังคงกระจุกตัวอยู่ในเมืองท่องเที่ยวหลัก ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวในแง่ลบที่ต้องเร่งแก้ไขปรับปรุง เพื่อสร้างความเชื่อมั่นของนักท่องเที่ยว รวมทั้งความเสื่อมโทรมของทรัพยากรการท่องเที่ยว และขาดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ปัญหาการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวและการเชื่อมโยงระหว่างแหล่งท่องเที่ยว ข้อจำกัดในการพัฒนาและยกระดับบุคลากรด้านการท่องเที่ยว ความล่าช้าและความขัดแย้งของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว การขาดข้อมูลเชิงลึกเพื่อการวิเคราะห์และวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว ตลอดจนขาดการบูรณาการทำงานของกลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวทั้งระบบ สิ่งเหล่านี้ล้วนมีความจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ประกอบกับสภาพแวดล้อมและบริบทต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาทั้งที่เป็นปัจจัยภายใน เช่น สถานการณ์การเมืองของประเทศ นโยบายของภาครัฐ การปรับตัวของภาคเอกชน ความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของทุกภาคที่เกี่ยวข้อง เป็นต้นและปัจจัยภายนอก อาทิ สภาวะการแข่งขันในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและความคาดหวังของนักท่องเที่ยว การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแนวโน้ม

การพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรม ความร่วมมือและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งในระดับภูมิภาคและระดับโลก และนอกจากนี้ ปัจจุบันประเทศไทยอยู่ในช่วงเวลาแห่งการปฏิรูป เพื่อให้ก้าวไปสู่การเป็นประเทศที่มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน โดยประชาชนทุกภาคส่วนของสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิรูป เพื่อประสานประโยชน์และสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข จึงนับเป็นโอกาสอันดีที่ประเทศไทยให้ความสำคัญกับการกำหนดวิสัยทัศน์การพัฒนาการท่องเที่ยว ๒๐ ปี และแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔) โดยมีหลักการสำคัญ คือ การส่งเสริมความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ของประเทศ การวางตำแหน่งทางการตลาดในฐานะเป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพการเป็นแหล่งเพิ่มรายได้และกระจายความเจริญสู่ประชาชนและชุมชน รวมถึงการเชิดชูอัตลักษณ์และส่งเสริมวัฒนธรรมไทย โดยมีเป้าหมายของการพัฒนา คือ การยกระดับประเทศไทยให้เป็นประเทศพัฒนาแล้ว การบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ และการเป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพอย่างยั่งยืน

๒.๕.๑ สภาพแวดล้อมและบริบทการท่องเที่ยว

อุตสาหกรรมท่องเที่ยวถือเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมหลักของโลก ซึ่งในปี ๒๕๕๘ อุตสาหกรรมท่องเที่ยวทั่วโลกมีมูลค่ากว่า ๗.๘๖ ล้านล้านเหรียญสหรัฐ หรือร้อยละ ๙.๘ ของผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศทั่วโลก (Gross Domestic Product: GDP) ในส่วนของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของไทยนั้นได้สร้างรายได้กว่า ๒.๒๓ ล้านล้านบาท มีมูลค่าอุตสาหกรรมท่องเที่ยวกว่าร้อยละ ๑๗ ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ ซึ่งถือได้ว่าเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมสำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ กอปรกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวนั้นมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาตามสถานการณ์โลกและพฤติกรรมของผู้บริโภค อุตสาหกรรมท่องเที่ยวของไทยจึงต้องมีการปรับตัวตามกระแสโลกที่เปลี่ยนแปลงไป และวางแผนการพัฒนาให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด เพื่อรักษาและพัฒนาขีดความสามารถด้านการท่องเที่ยวของประเทศ ดังนี้^{๓๖}

๒.๕.๑.๑ สถานการณ์และแนวโน้มการท่องเที่ยวในตลาดโลก

๑) การท่องเที่ยวทั่วโลกมีการเติบโตและขยายตัวอย่างต่อเนื่อง จากรายงานขององค์การ การท่องเที่ยวโลก (The United Nations World Tourism Organization: UNWTO) พบว่าในปี ๒๕๕๘ มีจำนวนนักท่องเที่ยวทั่วโลกอยู่ที่ ๑.๒ พันล้านคน โดยในช่วงปี ๒๕๕๓ - ๒๕๕๘ จำนวนนักท่องเที่ยวทั่วโลกมีอัตราการเติบโตอยู่ที่ร้อยละ ๖ ทั้งนี้ UNWTO ได้คาดการณ์ว่าในปี ๒๕๗๓ จะมีนักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวระหว่างประเทศทั่วโลกจำนวนกว่า ๑.๘ พันล้านคน หรือคิดเป็นอัตราการขยายตัวเฉลี่ยร้อยละ ๓.๓ ต่อปี ซึ่งคาดการณ์เป็นนักท่องเที่ยวที่เดินทางมายังภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก จำนวน ๕๓๕ ล้านคน คิดเป็นอัตราเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ ๕๗ ในจำนวนดังกล่าวแบ่งออกเป็นนักท่องเที่ยวในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน ๒๙๓ ล้านคน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จำนวน ๑๘๗ ล้านคน โอเชียเนีย จำนวน ๑๙ ล้านคน และเอเชียใต้ จำนวน ๓๖ ล้านคน

^{๓๖} คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, แผนพัฒนาการท่องเที่ยว ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔), (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๖๐), หน้า ๔ - ๑๓.

๒) ในปี ๒๕๕๘ การท่องเที่ยวทั่วโลกมีมูลค่าประมาณ ๗.๘๖ ล้านล้านเหรียญสหรัฐ คิดเป็นร้อยละ ๙.๘ ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศทั่วโลก (Gross Domestic Product: GDP) มีการเติบโตจากปี ๒๕๕๐ ซึ่งมีมูลค่าอยู่ที่ ๖.๓ ล้านล้านเหรียญสหรัฐ ร้อยละ ๓ ต่อปี ทั้งนี้ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการขยายตัวของการท่องเที่ยว ได้แก่ ๑) ปัจจัยโดยตรง (Direct Contribution) ประกอบด้วย การใช้จ่ายใช้สอยของนักท่องเที่ยวต่างชาติ และนักท่องเที่ยวในประเทศ รวมถึงการใช้จ่ายของรัฐบาลในภาคบริการด้านการท่องเที่ยวส่งผลโดยตรงต่อ GDP ของการท่องเที่ยวโลกประมาณ ๒.๕ ล้านล้านเหรียญสหรัฐ หรือประมาณร้อยละ ๓๑ และ ๒) ปัจจัยโดยอ้อม (Indirect Contribution) ประกอบด้วย การลงทุนจากอุตสาหกรรมอื่นที่มีความเกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยว การใช้จ่ายของรัฐบาลในการสนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยทั่วไป และการซื้อสินค้าและบริการโดยธุรกิจในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเพื่อนำมาใช้ผลิตผลิตภัณฑ์ขั้นสุดท้ายของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว สิ่งเหล่านี้ล้วนส่งผลอย่างมีนัยสำคัญต่อ GDP การท่องเที่ยวโลก ทำให้ในปี ๒๕๕๘ มีมูลค่าต่อ GDP การท่องเที่ยวโลก ประมาณ ๕.๔ ล้านล้านเหรียญสหรัฐหรือคิดเป็นร้อยละ ๖๙ ของมูลค่าของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวโลก

๒.๕.๑.๒ สถานการณ์และแนวโน้มการท่องเที่ยวของประเทศไทย

๑) อุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยขยายตัวอย่างต่อเนื่อง จากจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เพิ่มสูงขึ้นติดอันดับที่ ๑๑ ของโลก สะท้อนให้เห็นจากแนวโน้มจำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้ที่ขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง โดยในระยะที่ผ่านมาจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จาก ๑๔ ล้านคน ในปี ๒๕๕๒ มาเป็น ๒๙.๘ ล้านคน ในปี ๒๕๕๘ ซึ่งมากเป็นอันดับที่ ๑๑ ของโลก ประเทศที่เดินทางมาท่องเที่ยวประเทศไทยมากที่สุดได้แก่ จีน มาเลเซีย ญี่ปุ่น เกาหลี และลาว ตามลำดับ สำหรับแนวโน้มนักท่องเที่ยวภายในประเทศ (ไทยเที่ยวไทย) พบว่าในช่วงปี ๒๕๕๔ - ๒๕๕๘ มีการเติบโตกว่าร้อยละ ๙ ต่อปี โดยในปี ๒๕๕๗ นักท่องเที่ยวไทยเดินทางคิดเป็น ๑๓๖.๒ ล้านคนครั้ง และเพิ่มสูงขึ้นในปี ๒๕๕๘ ที่ ๑๓๘.๘ ล้านคนครั้ง

๒) รายได้จากการท่องเที่ยวมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตามจำนวนนักท่องเที่ยว โดยในปี ๒๕๕๖ ประเทศไทยมีรายได้จากการท่องเที่ยวอยู่ที่ ๑.๒ ล้านล้านบาท เพิ่มขึ้น ร้อยละ ๑๙.๐๘ จากปีที่ผ่านมา แม้ว่าในปี ๒๕๕๗ จะมีเหตุการณ์ชุมนุมทางการเมือง ซึ่งส่งผลให้รายได้จากการท่องเที่ยวลดลงเหลือจำนวน ๑.๑๗ ล้านล้านบาท เพิ่มขึ้นเพียงร้อยละ ๔.๙๓แต่รายได้ก็สามารถปรับตัวขึ้นสูงกว่าระดับเดิมมาอยู่ที่ ๒.๒๓ ล้านล้านบาท ในปี ๒๕๕๘ ซึ่งในจำนวนนี้แบ่งเป็นรายได้จากนักท่องเที่ยวต่างชาติ จำนวน ๑.๔๔ ล้านล้านบาท และรายได้จากนักท่องเที่ยวไทย จำนวน ๐.๗๙ ล้านล้านบาท นอกจากนั้น จากการเก็บสถิติของ UNWTO ประเทศไทยมีรายได้จากนักท่องเที่ยวต่างชาติสูงถึง ๔๔.๖ พันล้านเหรียญสหรัฐ หรือสูงเป็นอันดับที่ ๖ ของโลก ทั้งนี้ คาดการณ์ว่ารายได้จากการท่องเที่ยวทั้งนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ ในปี ๒๕๕๙ จะมีรายได้รวม ๒.๔ ล้านล้านบาท และในปี ๒๕๖๐ จะมีรายได้สูงถึง ๒.๕ ล้านล้านบาท

๓) การใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวต่อครั้งสูงขึ้นถึงแม้วันพักเฉลี่ยของนักท่องเที่ยวจะลดลง โดยในปี ๒๕๕๘ นักท่องเที่ยวต่างชาติมีการใช้จ่ายเป็นจำนวน ๕,๐๗๒.๖๙ บาทต่อวัน เพิ่มขึ้นจากปีก่อนหน้ากว่าร้อยละ ๖.๒๓ ในทางตรงกันข้าม จำนวนวันพักเฉลี่ยของนักท่องเที่ยวลดลงมาอยู่ที่เฉลี่ย ๙.๕๕ วัน ซึ่งลดลงร้อยละ ๓.๕ จากปีที่ผ่านมาทั้งนี้เป็นผลมาจากการ

เพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยวในระยะใกล้ โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวจากประเทศจีนและมาเลเซียรวมทั้งประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียน อนึ่ง ปัจจัยโดยรวมยังส่งเสริมการพัฒนาของนักท่องเที่ยวต่างชาติ อาทิ สถานการณ์ภายในประเทศที่เริ่มดีขึ้นทำให้การท่องเที่ยวไทยฟื้นตัวอย่างรวดเร็ว การเพิ่มขึ้นของจำนวนนักท่องเที่ยวจีน และค่าโดยสารสายการบินระหว่างประเทศที่ลดลงการเติบโตของค่าใช้จ่ายต่อการเดินทางของนักท่องเที่ยว ๑๐ ประเทศหลักของไทย

๒.๕.๑.๓ การประเมินศักยภาพอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศไทย

๑) อุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ทำให้ในปัจจุบันการท่องเที่ยวได้กลายเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ โดยหากจะพิจารณาจากความพร้อมและศักยภาพของประเทศไทยที่มีต่อการท่องเที่ยวพบว่าประเทศไทยยังมีจุดเด่นและข้อได้เปรียบจากประเทศคู่แข่งหลายประการ เช่น ท่าเลที่ตั้งเป็นจุดศูนย์กลางของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ อุตสาหกรรมไมตรีของคนไทย เป็นต้น นอกจากนี้ ในปี ๒๕๕๘ World Economic Forum: WEF ได้จัดอันดับขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทยอยู่ในอันดับที่ ๓๕ จาก ๑๔๑ ประเทศทั่วโลก โดยหากพิจารณาในด้านที่สำคัญ พบว่าด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ประเทศไทยอยู่ในอันดับที่ ๑๖ ด้านโครงสร้างพื้นฐานของการคมนาคมทางอากาศ อยู่ในอันดับที่ ๑๗ ด้านแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อยู่ในอันดับที่ ๓๔ ด้านความพร้อมของระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ อยู่ในอันดับที่ ๖๐ ทั้งหมดนี้ล้วนแล้วแต่เป็นจุดแข็งของการท่องเที่ยวของไทย

๒) การท่องเที่ยวของประเทศไทยได้รับการคัดเลือกให้เป็นที่สุดของโลกในการจัดอันดับระดับนานาชาติหลายอันดับ เช่น กรุงเทพฯ ได้รับเลือกเป็นเมืองท่องเที่ยวที่ดีที่สุดใภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ในปี ๒๕๕๘ โดย Master Card (Master Card's Asia Pacific Destinations Index ๒๐๑๕) รางวัลชายหาดที่ดีที่สุดของเอเชียในปี ๒๕๕๘ จาก World Travel Awards รางวัลประเทศท่องเที่ยวที่ดีที่สุดในการท่องเที่ยวครอบครัว การท่องเที่ยวเชิงพักผ่อน สถานที่ท่องเที่ยวเพื่อการวิวาห์ ในปี ๒๕๕๗ รางวัลสถานที่เพื่อการประชุมและจัดงานยอดเยี่ยมจาก TTG Travel Awards ในปี ๒๕๕๗ และประเทศไทยได้รับรางวัลด้านการท่องเที่ยว Grand Travel Award จากนิตยสารTravel News นิตยสารธุรกิจท่องเที่ยวชื่อดังจากภูมิภาคแอฟริกาใต้ ในปี ๒๕๕๔ ติดต่อกันเป็นเวลา ๙ ปี เนื่องจากความมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและความหลากหลายของสถานที่ท่องเที่ยว ทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นถึงความสามารถของประเทศไทยในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยมระดับโลก อย่างไรก็ตาม ทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวต้องได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถคงความนิยมและรักษาอันดับขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ

๓) อุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศไทย ยังคงมีทั้งจุดแข็ง จุดอ่อน และศักยภาพในการพัฒนาตามวงจรการท่องเที่ยว ดังนี้

๓.๑) การวางแผนและตัดสินใจเที่ยว ที่ผ่านมามีประเทศไทยมีการจัดการและการทำการตลาดได้เป็นอย่างดี จากการจัดอันดับของ WEF ทางด้านประสิทธิภาพของการตลาดประเทศในการดึงดูดนักท่องเที่ยวในปี ๒๕๕๘ ประเทศไทยได้รับคะแนน ๕.๔ จาก ๗.๐ หรือเป็นอันดับที่ ๒๓ จาก ๑๔๑ ประเทศ ทั่วโลก อย่างไรก็ตามพบว่ายังมีโอกาที่จะพัฒนาต่อยอด

และสร้างมูลค่าเพิ่มทางการตลาดได้ อาทิ การอำนวยความสะดวกในขั้นตอนการดำเนินการขอวีซ่า การพัฒนาระบบวางแผนท่องเที่ยวและระบบจองบัตรโดยสาร รวมทั้งการปรับใช้เทคโนโลยีเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวอย่างครบวงจร

๓.๒) การเดินทางเข้าสู่ประเทศไทย ความครอบคลุมของเครือข่ายเที่ยวบินระหว่างประเทศและการเป็นศูนย์กลางในการท่องเที่ยวเชื่อมโยงประเทศอื่นในภูมิภาค ถือเป็นจุดแข็งของประเทศไทย จากการจัดอันดับของ International Air Transport Association ในด้านอัตราส่วนที่นั่งต่อกิโลเมตร บินต่อสัปดาห์ (Available International Seat-Km per Week) ในปี ๒๕๕๘ ประเทศไทยมีอัตราส่วนดังกล่าวสูงถึง ๒,๒๐๖ ที่นั่ง ซึ่งอยู่ในอันดับที่ ๑๓ จาก ๑๔๑ ประเทศทั่วโลก อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยยังมีข้อจำกัดในด้านความเชื่อมโยงของระบบขนส่งมวลชนระหว่างสนามบินและตัวเมือง ขาดสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว ปัญหาขีดความสามารถในการรองรับของสนามบิน และปัญหาขาดแคลนบุคลากร เป็นต้น

๓.๓) การพักอาศัยในประเทศไทย จากการสำรวจข้อมูลโรงแรมและสถานที่พักแรมในประเทศไทย พบว่า มีจำนวนที่เพียงพอ มีความหลากหลาย และอยู่ในระดับราคาที่เหมาะสม จากผลสำรวจ ห้องพักโดย Euro monitor และธนาคารแห่งประเทศไทย ในปี ๒๕๕๘ พบว่าประเทศไทยมีจำนวนห้องพักมากกว่า ๖๓๒,๐๐๐ ห้อง โดยมีการเติบโต กว่าร้อยละ ๓ ต่อปี ในช่วงปี ๒๕๕๔ - ๒๕๕๘ และยังได้รับคะแนนจาก Trip Advisor ในปี ๒๕๕๘ ด้านคุณภาพของโรงแรมสูงถึง ๔.๘ จาก ๕.๐ อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อจำกัดในด้านมาตรฐานและการบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการพัฒนาต่อยอดเพื่อให้สอดคล้องกับสภาวะการณ์โลก

๔) การเดินทางภายในประเทศไทย ระบบการคมนาคมขนส่งและโลจิสติกส์ของประเทศไทยมีความพร้อมในระดับหนึ่ง โดยมีเส้นทางคมนาคมทางอากาศเชื่อมโยงสู่เมืองหลักและเมืองรองอย่างครอบคลุมทั้งประเทศ มีเส้นทางคมนาคมทางถนนที่ได้มาตรฐาน แต่ยังมีปัญหาในด้านการบริหารจัดการและการเชื่อมโยงของระบบขนส่งมวลชน ปัญหาในด้านคุณภาพและมาตรฐานของระบบขนส่งมวลชนสาธารณะ เส้นทางที่เชื่อมโยงไปยังแหล่งท่องเที่ยวรอง ตลอดจนการขาดระบบข้อมูลและสารสนเทศที่นำมาใช้พัฒนาและสนับสนุนการเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศ

๕) ความพึงพอใจในการท่องเที่ยว ประเทศไทยมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมที่หลากหลายและมีชื่อเสียงจำนวนมากซึ่งกระจายไปทั่วทุกภูมิภาค อีกทั้งบุคลากรไทยมีความโดดเด่นด้านการบริการแต่ยังมีปัญหาในเรื่องความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว การกระจุกตัวของแหล่งท่องเที่ยวหลักในบางพื้นที่ ทำให้เกิดปัญหาด้านขีดความสามารถในการรองรับปัญหามลพิษและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน ปัญหาด้านความสามารถทางภาษาซึ่งจะส่งผลกระทบต่อศักยภาพของการท่องเที่ยวไทยในอนาคต หากยังไม่มีมาตรการด้านการบริหารจัดการอย่างเร่งด่วนเพื่อรักษาขีดความสามารถในการแข่งขันและพัฒนาอย่างยั่งยืน

๖) ความสะดวกสบายและความปลอดภัยในการท่องเที่ยว แม้ว่าอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของไทยได้รับการยอมรับในด้านคุณภาพการบริการและมีเครือข่ายอำนวยความสะดวกด้านการสื่อสารที่ค่อนข้างครอบคลุมแต่ในด้านความปลอดภัยและสุขอนามัยยังมีความจำเป็นที่จะต้องได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในเรื่องมาตรฐานด้านความปลอดภัยและ

สุขอนามัยของประเทศไทยยังอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ เกิดอาชญากรรม อุบัติเหตุ และการหลอกลวงนักท่องเที่ยวบ่อยครั้ง ซึ่งจากการจัดอันดับขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทย ในปี ๒๕๕๘ ประเทศไทยอยู่ในอันดับที่ ๘๙ ของโลก ในด้านสุขอนามัย อันดับที่ ๑๑๖ ในด้านความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม และอันดับที่ ๑๓๒ ในด้านความปลอดภัย โดยทั้งสามมิตินี้เป็นจุดที่ประเทศไทยต้องเร่งพัฒนา เพื่อส่งเสริมขีดความสามารถด้านการท่องเที่ยว พร้อมทั้งจะรองรับการเพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยวในอนาคตได้อย่างยั่งยืน

๗) การทบทวนประสบการณ์การท่องเที่ยวหลังจากเดินทางกลับสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศไทยได้รับคะแนนความพึงพอใจที่สูงเมื่อเทียบกับประเทศคู่แข่งในภูมิภาค โดยมีระดับคะแนนเฉลี่ยโดย Trip Advisor ในปี ๒๕๕๘ ที่สูงถึง ๔.๖ จาก ๕.๐ คะแนน อย่างไรก็ตาม จำนวนข้อความแสดงความคิดเห็นเชิงบวกผ่านสื่อออนไลน์ยังอยู่ในระดับต่ำ เมื่อเทียบกับจำนวนนักท่องเที่ยวขาเข้า พบว่ามีเพียง ๑๒๐ ข้อความต่อนักท่องเที่ยวต่างชาติ ๑,๐๐๐ คน เมื่อเทียบกับประเทศออสเตรเลียซึ่งเป็นประเทศชั้นนำในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกที่ประสบความสำเร็จในด้านการได้รับความความคิดเห็นเชิงบวก จากนักท่องเที่ยวกว่า ๗๑๘ ข้อความต่อนักท่องเที่ยวต่างชาติ ๑,๐๐๐ คนบน Trip Advisor ในปีเดียวกัน จากการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวของไทยตามวงจรการท่องเที่ยว พบว่าประเทศไทยมีความโดดเด่นเรื่องสถานที่ท่องเที่ยวที่สามารถสร้างความพึงพอใจได้สูง แต่ยังขาดการรักษาแหล่งท่องเที่ยว ความปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยว ยังต้องปรับปรุงและภาพลักษณ์ด้านลบต่อเนื่องที่ต้องเร่งแก้ไข ความสะอาดและสุขอนามัยของสถานที่ท่องเที่ยวเป็นอีกประเด็นที่ประเทศไทยต้องให้ความสนใจในการพัฒนา เพื่อยกระดับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้มีมาตรฐานสูงขึ้นและดึงดูดนักท่องเที่ยวตลาดคุณภาพ

๒.๕.๑.๔ แนวโน้มสำคัญที่จะส่งผลต่ออุตสาหกรรมท่องเที่ยวของโลกใน

อนาคต

เนื่องจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีการเปลี่ยนแปลงไปตามแนวโน้มของโลก ดังนั้น จึงต้องมีการวิเคราะห์แนวโน้มหลักของโลกหลายประการที่จะเป็นปัจจัยขับเคลื่อนการเติบโตของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวและส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวของไทย โดยปัจจัยและแนวโน้มที่คาดว่าจะส่งผลต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศไทยอย่างมีนัยสำคัญ สรุปได้ดังนี้

๑) การเติบโตของชนชั้นกลางและรายได้ที่เพิ่มขึ้น (Growing middle class and rising disposable income) ด้วยพัฒนาการทางเศรษฐกิจโลกอย่างต่อเนื่องและโอกาสทางธุรกิจที่เพิ่มสูงขึ้น ประชากรในกลุ่มชนชั้นกลางทั่วโลก มีแนวโน้มการเติบโตกว่าร้อยละ ๕ ต่อปี ในช่วงปี ๒๕๕๒ – ๒๕๗๓ โดยปัจจัยขับเคลื่อนหลักมาจากประเทศในกลุ่มเอเชียแปซิฟิก และเมื่อพิจารณา ๑๐ อันดับสูงสุดของนักท่องเที่ยวขาเข้าในประเทศไทย พบว่าเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มาจากประเทศที่มีสัดส่วนของกลุ่มคนชนชั้นกลางค่อนข้างสูง โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวจีนและชาวอินเดีย อีกทั้งคาดว่าจะมีอัตราการเติบโตของสัดส่วนของกลุ่มคนชนชั้นกลางเพิ่มสูงขึ้นอีกในอนาคตซึ่งกลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มีความเต็มใจในการใช้จ่ายระหว่างการท่องเที่ยวในระดับสูง ดังนั้น จึงควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับความต้องการทางด้านคุณค่าและมีความสอดคล้องทางด้านภาษากับนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ เพื่อเป็นการแปรแนวโน้มของโลกให้เป็นการพัฒนาทางด้านรายได้ให้แก่อุตสาหกรรมท่องเที่ยวของไทย

๒) การเติบโตของสายการบินต้นทุนต่ำ (Low cost carriers [LCC] on the rise) จะส่งผลต่อการพัฒนาการเชื่อมต่อและเพิ่มความสะดวกในเส้นทางการเดินทางภายในและระหว่างประเทศทั่วโลก อันจะเป็นการเพิ่มทางเลือกในการเดินทางและลดค่าใช้จ่าย จึงเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการเติบโตของการเดินทางและจำนวนของนักท่องเที่ยวทั่วโลก โดยคาดการณ์ว่าความต้องการท่องเที่ยวด้วยบริการสายการบินต้นทุนต่ำจะได้รับความนิยมมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ในปัจจุบันการใช้บริการสายการบินต้นทุนต่ำเพื่อเดินทางท่องเที่ยว มีส่วนแบ่งการตลาดอยู่ที่ร้อยละ ๒๖ ของการเดินทางทางอากาศทั่วโลก โดยในประเทศไทยมีส่วนแบ่งการตลาดอยู่ที่ร้อยละ ๒๔ สำหรับเที่ยวบินระหว่างประเทศ และร้อยละ ๖๓ สำหรับเที่ยวบินในประเทศ สิ่งนี้แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นในการสนับสนุนและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานสำหรับเส้นทางคมนาคมทางอากาศ รวมถึง การส่งเสริมความร่วมมือของสายการบินในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวภายในประเทศสู่เมืองรองต่างๆ การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวกับประเทศเพื่อนบ้านและการเชื่อมต่อระหว่างประเทศ เชิงยุทธศาสตร์ที่สำคัญ อาทิ จีน และอินเดีย เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวจากกลุ่มประเทศดังกล่าวให้เดินทางสู่ประเทศไทยเพิ่มมากขึ้น

๓) การเติบโตของสังคมผู้สูงอายุซึ่งมีการใช้จ่ายใช้สอยเพื่อการท่องเที่ยวสูง (Ageing population with high willingness to spend) จากการคาดการณ์ของ Horvath HTL ในอีก ๓๕ ปี ข้างหน้าหรือภายในปี พ.ศ. ๒๕๕๓ จะมีสัดส่วนผู้สูงอายุหรือผู้ที่มีอายุ ๖๐ ปีขึ้นไปต่อประชากรโลกเพิ่มสูงขึ้นกว่าร้อยละ ๒๑ เมื่อเทียบกับปี ๒๕๕๖ ซึ่งมีสัดส่วนผู้สูงอายุต่อประชากรทั้งหมดเพียงร้อยละ ๑๒ โดยกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุเหล่านี้ถือเป็นกลุ่มที่มีความเต็มใจในการใช้จ่ายใช้สอยระหว่างการเดินทางท่องเที่ยวต่อปีสูงกว่านักท่องเที่ยวในช่วงอายุอื่น เช่นกลุ่ม Millennials หรือกลุ่ม Gen Y ถึง ๓ เท่า โดยในปี ๒๕๕๘ นักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุทั่วโลก มีค่าใช้จ่ายด้านการท่องเที่ยวโดยเฉลี่ยอยู่ที่ ๘,๗๓๖ เหรียญสหรัฐต่อคนต่อปี ในขณะที่ค่าใช้จ่ายด้านการท่องเที่ยวของกลุ่ม Millennials เฉลี่ยอยู่ที่ ๒,๙๑๕ เหรียญสหรัฐ ดังนั้น กลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุนับเป็นกลุ่มเป้าหมายที่มีศักยภาพสูงและควรให้ความสำคัญในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยวรองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้โดยการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวตามหลักการ Tourism For All เพื่อสร้างโอกาสในการเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยว

๔) การใช้เทคโนโลยีระหว่างการท่องเที่ยว (Adoption of travel technology during the travel journey) ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีทำให้สื่อสังคมออนไลน์หรือช่องทางออนไลน์มีส่วนสำคัญในการสืบค้นข้อมูลและเพิ่มความสะดวกสบายตลอดการเดินทางของนักท่องเที่ยว จากการคาดการณ์ของ Euro monitor พบว่าอัตราการเติบโตโดยเฉลี่ยของรายได้จากการใช้ช่องทางออนไลน์สำหรับการท่องเที่ยวทั่วโลก (Global online travel revenues growth) อยู่ที่ร้อยละ ๑๐ ต่อปี โดยเพิ่มขึ้นจาก ๑๖๖ พันล้านเหรียญสหรัฐ ในปี ๒๕๕๔ เป็น ๓๖๓ พันล้านเหรียญสหรัฐในปี ๒๕๖๓ อย่างไรก็ตาม โครงสร้างพื้นฐานและศักยภาพด้านระบบสารสนเทศและการสื่อสารของประเทศไทยในปัจจุบันยังเป็นข้อก้ำกัลดการพัฒนา ดังนั้น รัฐบาลควรให้ความสำคัญในการลงทุนพัฒนาและส่งเสริมระบบการท่องเที่ยวผ่านช่องทางออนไลน์และสนับสนุนการลงทุนด้านเทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่ให้กับธุรกิจท้องถิ่น เพื่อตอบสนองต่อแนวโน้มการท่องเที่ยวที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งในปัจจุบันการท่องเที่ยวของไทยยังล้าหลังด้านการส่งเสริมข้อมูลและอำนวยความสะดวก

สะดวกแก่นักท่องเที่ยวทางออนไลน์ที่ต้องเร่งพัฒนาเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวในอนาคต

๕) นักท่องเที่ยวมุ่งเน้นประสบการณ์และให้ความสำคัญกับความรู้เชิงลึกของแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ (Experiential travelers with more sophisticated expectations) ปัจจุบันนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการแสวงหาประสบการณ์ที่มากกว่าการท่องเที่ยวรูปแบบเดิมๆ ทั่วไป โดยต้องการสัมผัสวิถีชีวิตผู้คนและประเพณีท้องถิ่นอย่างแท้จริง มากกว่าการเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่กำลังได้รับความนิยมเป็นอย่างสูงในปัจจุบัน แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ๆ และการจัดสรรแพ็คเกจการท่องเที่ยวที่สามารถให้ประสบการณ์การท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้โดยการร่วมมือกับชุมชนท้องถิ่น

๖) แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงเชิงรูปแบบการท่องเที่ยว (Tourism segment trends) เนื่องด้วยปัจจัยและแนวโน้มที่กำลังเปลี่ยนไปในทุกมิติ ส่งผลให้กลุ่มนักท่องเที่ยวในอนาคตมีจุดประสงค์ในการท่องเที่ยวที่แปรเปลี่ยนจากเดิม อีกทั้งวิวัฒนาการดังกล่าวยังจะส่งผลสำคัญต่อตลาดการท่องเที่ยวโลก โดยสามารถจำแนกตามพฤติกรรมของกลุ่มนักท่องเที่ยว ออกเป็น ๑๓ กลุ่ม ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) การท่องเที่ยวทางทะเลและชายหาด (Sea Sun Sand Tourism) การท่องเที่ยวเพื่อการประชุมและนิทรรศการ (MICE) การท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sport Tourism) การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย (Adventure Tourism) การท่องเที่ยวเพื่อการเลือกซื้อสินค้า (Shopping Tourism) การท่องเที่ยวเชิงอาหาร (Gastronomy tourism) การท่องเที่ยวเพื่อสันทนาการและความบันเทิง (Entertainment Tourism) การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health & Wellness Tourism) การท่องเที่ยวเชิงสิ่งแวดล้อมและนิเวศ (Ecotourism) การท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ (Medical Tourism) การท่องเที่ยวเรือสำราญ (Cruise Tourism) และการท่องเที่ยวเชิงศาสนา (Religious Tourism)

แนวโน้มในระยะ ๑๐ ปีข้างหน้า นักท่องเที่ยวที่ยังคงเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวหลักของโลก ได้แก่ นักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวทางทะเลและชายหาด และนักท่องเที่ยวเพื่อการประชุมและนิทรรศการ เนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีส่วนแบ่งทางตลาดเชิงมูลค่าอยู่ในระดับสูง โดยเฉพาะกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และทางทะเลและชายหาด อีกทั้งยังมีแนวโน้มการเดินทางท่องเที่ยวในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้น สาเหตุประการหนึ่งมาจากความแพร่หลายของข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยว ที่แปลกใหม่ผ่านกระแสโลกสังคมออนไลน์หรือสื่อสังคมดิจิทัล อีกทั้งความต้องการสัมผัสแหล่งวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิม นอกจากนี้ กลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงกีฬาเริ่มมีแนวโน้มเติบโตอย่างชัดเจน เช่นเดียวกับกับกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงสิ่งแวดล้อมและนิเวศ รวมไปถึงกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ คาดว่าจะมีอัตราการเติบโตเพิ่มขึ้นแบบทวีคูณเช่นเดียวกัน ทั้งหมดนี้เป็นผลสืบเนื่องจากรายได้ของนักท่องเที่ยวที่เติบโตขึ้นและความต้องการในบริการแบบครบวงจรที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้บ่งชี้ถึงนโยบายของรัฐบาลในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ให้สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ เพื่อเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยวของประเทศ

๒.๕.๑.๕ ผลกระทบจากแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงต่อภาพรวมอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในอนาคต

๑) ประเทศไทยมีโอกาสสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มสูงขึ้นทั้งจากนักท่องเที่ยวต่างประเทศและนักท่องเที่ยวภายในประเทศ แนวโน้มการท่องเที่ยวที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและการเปลี่ยนแปลงเชิงรูปแบบการท่องเที่ยว แต่ด้วยปัจจัยพื้นฐานด้านการท่องเที่ยวที่แข็งแกร่งและมีการเติบโตของปัจจัยสนับสนุนอื่นๆ ของอุปสงค์หรือศักยภาพด้านความต้องการของนักท่องเที่ยว จึงทำให้ประเทศไทยมีโอกาสสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวได้มากขึ้น โดยเฉพาะการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว สินค้าและบริการการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพมาตรฐานเพียงพอกับความต้องการของนักท่องเที่ยวในอนาคต

๒) การพัฒนาการท่องเที่ยวในอนาคตควรมุ่งเน้นการบรรลุเป้าหมายเชิงคุณภาพของการเติบโตด้านรายได้จากนักท่องเที่ยวในกลุ่มต่างๆ อุตสาหกรรมท่องเที่ยวของไทยมีความสำคัญเชิงยุทธศาสตร์ต่อประเทศรัฐบาลไทยรวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน จึงมีความจำเป็นที่จะต้องเข้าใจพฤติกรรมและความต้องการที่แตกต่างกันของนักท่องเที่ยว แต่ละกลุ่มที่มีศักยภาพในการเติบโตในอนาคตเพื่อตอบสนองต่ออุปสงค์ของตลาดการท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนี้

(๑) กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูงสุดสำหรับประเทศไทย ประกอบด้วยกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงสิ่งแวดล้อมและนิเวศ กลุ่มนักท่องเที่ยวทางทะเลและชายหาด กลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ และกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เนื่องมาจากประเทศไทยมีศักยภาพและความได้เปรียบในเชิงปริมาณและความหลากหลายของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและธรรมชาติ อีกทั้งมีความพร้อมและความครบถ้วนทางการแพทย์ และคุณภาพการให้บริการด้านสุขภาพอย่างครบวงจรในราคาที่ย่อมเยาเมื่อเทียบกับประเทศคู่แข่งในภูมิภาค หากแต่ถ้าแหล่งท่องเที่ยวหลักของประเทศไทยล้นแล้วแต่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีความเปราะบาง อีกทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมหลายแห่งของประเทศยังขาดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังนั้น เพื่อรักษาและดึงดูดนักท่องเที่ยวกลุ่มที่มีศักยภาพเหล่านี้ รัฐบาลควรมุ่งเน้นยกระดับการท่องเที่ยวเหล่านี้ให้ทัดเทียมประเทศที่พัฒนาแล้ว รวมทั้งจำเป็นต้องมีการอนุรักษ์และจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเสี่ยงต่อการเสื่อมโทรม อาทิ แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและธรรมชาติ

(๒) กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูงระดับรองสำหรับประเทศไทย ประกอบด้วย กลุ่มนักท่องเที่ยวเพื่อการประชุมและนิทรรศการ กลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงอาหาร กลุ่มนักท่องเที่ยวเพื่อการเลือกซื้อสินค้า และกลุ่มนักท่องเที่ยวทางน้ำและเรือสำราญ โดยการพัฒนาเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ รัฐบาลควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยวให้เพียงพอกับความต้องการของนักท่องเที่ยวเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทางการท่องเที่ยว เนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีรายได้ค่อนข้างสูงและเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีค่าใช้จ่ายสูง

เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลและพิจารณารายได้ของนักท่องเที่ยวกลุ่มต่างๆ พบว่ากลุ่มนักท่องเที่ยวในแต่ละสาขาการท่องเที่ยวนั้นมีรายได้ที่แตกต่างกัน อาทิ นักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและนักท่องเที่ยวทางทะเลและชายหาดจะเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวทั่วไปที่มีรายได้ระดับปานกลาง ใน

ขณะเดียวกันนักท่องเที่ยวเชิงสิ่งแวดล้อมและนิเวศนักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ และนักท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ จะเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวชั้นดีหรือมีรายได้ค่อนข้างสูง ดังนั้นเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลที่มุ่งเน้นการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพและมีเป้าหมายด้านรายได้จากการท่องเที่ยวจึงควรให้ความสำคัญในระดับสูง (Priority) และระดับสูงมาก (High Priority) กับการพัฒนาสาขาการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูงและมีขีดความสามารถเหนือประเทศอื่นในภูมิภาค อีกทั้งต้องเล็งเห็นการเติบโตของความต้องการในตลาด เพื่อคว้าโอกาสที่จะก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำในภูมิภาคในกลุ่มท่องเที่ยวที่ประเทศไทยโดดเด่น เช่น กลุ่มการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงสิ่งแวดล้อมและนิเวศกลุ่มท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ และกลุ่มท่องเที่ยว ทางทะเลและชายหาด เป็นต้น

สรุปการศึกษาทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศต้นแบบและประเทศคู่แข่งรายสำคัญจากการศึกษาสถานการณ์ด้านการท่องเที่ยวและแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติของประเทศคู่แข่งและประเทศต้นแบบรายสำคัญทั้ง ๗ ประเทศ สามารถสรุปสาระสำคัญได้ว่า หลายประเทศเน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน อันรวมถึงการพัฒนาคุณภาพของสิ่งอำนวยความสะดวก การคมนาคม การอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวเพื่อการเข้ามาท่องเที่ยว และการพัฒนาคุณภาพของบุคลากร อีกทั้งข้อเรียนรู้คือการนำเอาเทคโนโลยีมาช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและเพื่ออำนวยความสะดวกด้านข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว ในด้านทิศทางการพัฒนาบางประเทศเลือกที่จะตั้งเป้าหมายดึงดูดนักท่องเที่ยวอย่างเฉพาะเจาะจง ในขณะที่บางประเทศตั้งเป้าหมายการพัฒนาเชิงกลุ่มการท่องเที่ยวที่ประเทศนั้นๆ มีศักยภาพ การบูรณาการเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ได้รับการเน้นย้ำในทุกแผนพัฒนาฯ เนื่องจาก การบูรณาการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยผลักดันแผนให้เป็น รูปธรรม และช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการปรับตัวให้เข้ากับความต้องการของนักท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

๒.๕.๒ นโยบายและแผนยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยว

ปัจจุบันอุตสาหกรรมท่องเที่ยวถือเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาและขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมของประเทศอีกทั้งมีขีดความสามารถทางการแข่งขันในระดับสูง ตลอดจนภาครัฐยังได้ให้ความสำคัญและให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่องผ่านยุทธศาสตร์และแผนงานด้านการท่องเที่ยวในทุกระดับ ได้แก่ ระดับนานาชาติ เช่น แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวอาเซียน (พ.ศ. ๒๕๕๙ – ๒๕๖๘) แผนการตลาดการท่องเที่ยวอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง (พ.ศ. ๒๕๕๘ – ๒๕๖๓) กรอบความร่วมมือระหว่างประเทศอื่นๆ เช่น CLMVT (กัมพูชา ลาว เมียนมา เวียดนาม ไทย) ระดับนโยบาย เช่น (ร่าง) ยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๗๙) (ร่าง) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔) ระดับส่วนกลาง เช่น ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย (พ.ศ. ๒๕๕๘ – ๒๕๖๐) แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๕ – ๒๕๕๙ ระดับจังหวัดและท้องถิ่น เช่น แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวจังหวัด แผนพัฒนาจังหวัดและกลุ่มจังหวัด แผนพัฒนาเขต

พื้นที่ท่องเที่ยวระดับสาขา เช่น แผนแม่บทอุตสาหกรรมการจัดประชุมและงานแสดงสินค้านานาชาติ (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔) แผนยุทธศาสตร์ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (พ.ศ. ๒๕๕๘ – ๒๕๖๒)^{๓๗}

๑. รายงานการคาดการณ์อนาคตการท่องเที่ยวโลกสู่ปี ๒๕๗๓ (Tourism Towards ๒๐๓๐) โดยองค์การการท่องเที่ยวโลก (UNWTO) คาดว่า แหล่งท่องเที่ยวใหม่จะได้รับผลประโยชน์จากแนวโน้มและโอกาสที่จะเกิดขึ้น ดังนั้นจึงควรเตรียมความพร้อมในการเปลี่ยนแปลงและความท้าทายที่จะเกิดขึ้นในอนาคต โดยการกำหนดนโยบาย ตลอดจนมาตรการต่างๆ ในด้านการส่งเสริมและพัฒนาสภาพแวดล้อมทางธุรกิจ โครงสร้างพื้นฐาน สิ่งอำนวยความสะดวก การตลาดและการพัฒนาบุคลากร เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจของประเทศ พร้อมทั้งสามารถป้องกันและลดผลกระทบทางลบต่างๆ ให้การท่องเที่ยวสามารถเติบโตได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืน

๒. แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวอาเซียน (พ.ศ. ๒๕๕๙ – ๒๕๖๘) ได้มุ่งเน้นการผลักดันการบูรณาการของอาเซียนในทุกมิติอย่างสมบูรณ์ โดยมุ่งพัฒนาการตลาด มาตรฐานคุณภาพทรัพยากรมนุษย์ ความเชื่อมต่อการลงทุนและการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมระหว่างประเทศในภูมิภาค ทั้งนี้ เพื่อพัฒนาอาเซียนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพที่มีขีดความสามารถในการแข่งขันอย่างยั่งยืน โดยมีเป้าหมายการพัฒนา คือ การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของการท่องเที่ยวของอาเซียน และเสริมสร้างความยั่งยืนและการกระจายรายได้สู่ทุกภาคส่วนของการท่องเที่ยว

๓. (ร่าง) ยุทธศาสตร์ชาติระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๗๙) เป็นแผนแม่บทระดับชาติ ที่วางรากฐานการพัฒนาของประเทศไทย ที่มุ่งพัฒนาให้ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้วด้วยการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีเป้าหมายหลัก คือ การพัฒนาให้ประเทศมีขีดความสามารถในการแข่งขันสูง มีรายได้สูงอยู่ในกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว คนไทยมีความสุข อยู่ดี กินดี สังคมมีความมั่นคง เสมอภาคและเป็นธรรมซึ่งจะช่วยยกระดับคุณภาพของประเทศไทยในทุกภาคส่วนและนำพาประเทศไทยให้หลุดพ้นทั้งปัญหาทางเศรษฐกิจปัญหาความเหลื่อมล้ำ ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน และปัญหาความขัดแย้งในสังคม ตลอดจนสามารถรับมือกับภัยคุกคามและบริหารจัดการกับความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

๔. (ร่าง) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔) จะมุ่งบรรลุเป้าหมายในระยะ ๕ ปีที่จะสามารถต่อยอดในระยะต่อไปเพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาระยะยาวตามยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปีโดยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวนั้น จะมุ่งพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิงบูรณาการให้เติบโตอย่างสมดุลและยั่งยืนโดยมีแนวทางการพัฒนา ๓ แนวทาง คือ (๑) ส่งเสริมการสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว โดยส่งเสริมการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการ พัฒนา กลุ่มคลัสเตอร์ท่องเที่ยว พัฒนา ความเชื่อมั่นและดำเนินกลยุทธ์ทางการตลาดพัฒนาทักษะฝีมือบุคลากร และพัฒนาระบบคมนาคมขนส่งให้เกิดความเชื่อมโยงกันเป็นโครงข่าย

^{๓๗} อ้างแล้ว, คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, แผนพัฒนาการท่องเที่ยว ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔), หน้า ๑๗ - ๑๘.

(๒) ปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวให้มีความทันสมัย จัดทำและบังคับใช้มาตรฐานด้านการท่องเที่ยว โดยปรับปรุงให้เอื้อต่อการพัฒนาสำหรับอนาคต สอดคล้องกับสถานการณ์ และส่งเสริมให้คนทุกกลุ่มสามารถเข้าถึงการท่องเที่ยวได้ (๓) ปรับโครงสร้างการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว

๕. ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย (พ.ศ. ๒๕๕๘ – ๒๕๖๐) เป็นแผนพัฒนาการท่องเที่ยวไทยในช่วงรอยต่อของแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติฉบับแรกและฉบับที่ ๒ โดยมีการเน้นย้ำเรื่องการวางรากฐานการพัฒนาให้มีการปรับตัวให้สอดคล้องกับทิศทางการเปลี่ยนแปลงของโลก และส่งเสริมการท่องเที่ยวให้ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพอย่างมีดุลยภาพและยั่งยืน โดยมี ๓ ยุทธศาสตร์หลัก ได้แก่ (๑) การส่งเสริมตลาดท่องเที่ยว (๒) การพัฒนาสินค้าและบริการ และ (๓) การบริหารจัดการการท่องเที่ยว เพื่อเป้าหมายการสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว ๒.๕ ล้านล้านบาทในปี ๒๕๖๐ และเป็นแหล่งกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น รวมทั้งการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีและชุมชนมีความเข้มแข็งและการมีจิตสำนึกในการพัฒนาบนพื้นฐานของความสมดุลและยั่งยืน

๖. แผนส่งเสริมตลาดการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (พ.ศ. ๒๕๖๐) ที่จัดทำขึ้นเพื่อมุ่งเน้นการขับเคลื่อนประเทศไทยไปสู่การเป็น “แหล่งท่องเที่ยวยอดเยี่ยม หรือ Preferred Destination” ซึ่งรวมถึงการปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์ของประเทศจาก “Value for Money” ไปสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่รองรับนักท่องเที่ยวระดับคุณภาพมากขึ้น อีกทั้งเป็นการเตรียมความพร้อมเพื่อผลักดันการท่องเที่ยวของประเทศไทยสู่ความยั่งยืน ซึ่งคงไว้ด้วยเอกลักษณ์ความเป็นไทยรักษาสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสริมสร้างผู้ประกอบการและแหล่งท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐานและคำนึงถึงชุมชนและสังคมในด้านการสร้างรายได้อย่างเท่าเทียมทุกภาคส่วน โดยให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการตลาดและ ประชาสัมพันธ์เพื่อเน้นคุณค่าการท่องเที่ยวของประเทศไทย การขับเคลื่อนห่วงโซ่มูลค่า (Value Chain) ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเพื่อสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว สร้างมูลค่าเพิ่ม และกระจายรายได้ไปยังยืนทุกภาคส่วนและการพัฒนาข้อมูลเชิงลึกด้านความต้องการของตลาดท่องเที่ยวจากนโยบายและยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวดังกล่าว นำมาสู่แนวคิดหลักในการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔) โดยแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของไทยในระยะ ๕ ปีถัดไปควรกำหนดภายใต้กรอบแนวคิดหลักๆ ดังนี้

หลักการสำคัญ คือ ส่งเสริมความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ของประเทศ วางตำแหน่งทางการตลาดเป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพ เป็นแหล่งเพิ่มรายได้ และกระจายความเจริญสู่ประชาชน เชิดชูอัตลักษณ์และวัฒนธรรมไทย

เป้าหมายของการพัฒนา คือ การยกระดับประเทศไทยให้เป็นประเทศพัฒนาแล้ว การบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ การเป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพอย่างยั่งยืน

ประเด็นยุทธศาสตร์หลัก คือ การยกระดับสินค้าและบริการ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ การพัฒนาการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว

๒.๕.๓ ผลการดำเนินงานตามแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙

แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๕ – ๒๕๕๙ กำลังจะสิ้นสุดภายในปี พ.ศ. ๒๕๕๙ ซึ่งได้มีการกำหนดวิสัยทัศน์ไว้ดังนี้ “ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ มีขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวในระดับโลก สามารถสร้างรายได้และกระจายรายได้

โดยคำนึงถึงความเป็นธรรม สมดุล และยั่งยืน” โดยได้กำหนดเป้าหมายไว้ ๓ ด้าน คือ ๑) อันดับขีดความสามารถในด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทยเพิ่มขึ้นไม่น้อยกว่า ๕ อันดับ หรือ เป็นลำดับ ๑ - ๗ ของทวีปเอเชีย ๒) รายได้จากการท่องเที่ยวของประเทศไทยเพิ่มขึ้นไม่น้อยกว่าร้อยละ ๕ และ ๓) กลุ่มท่องเที่ยวได้รับการพัฒนา ๘ กลุ่มท่องเที่ยว และเพื่อให้การพัฒนาสามารถบรรลุได้ตามวิสัยทัศน์ และเป้าหมายดังกล่าว จึงได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนา ๕ ยุทธศาสตร์ ได้แก่ ๑) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยว ๒) การพัฒนาและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืน ๓) การพัฒนาสินค้า บริการและปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยว ๔) การสร้างความเชื่อมั่นและส่งเสริมการท่องเที่ยว และ ๕) การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคประชาชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการประเมินผลการพัฒนาเมื่อสิ้นสุดระยะของแผนพัฒนาฯ สามารถสรุปได้ดังนี้^{๓๘}

๒.๕.๓.๑ ประสิทธิภาพและความสำเร็จของแผนฯ การประเมินประสิทธิภาพใน ๔ มิติ คือ วิสัยทัศน์ เป้าประสงค์การพัฒนา ยุทธศาสตร์ขับเคลื่อน และตัวชี้วัดความสำเร็จ มีผลการประเมินที่สำคัญ ดังนี้

๑) วิสัยทัศน์ จากการสำรวจ พบว่ากว่าร้อยละ ๖๑ เห็นด้วยอย่างยิ่งว่า วิสัยทัศน์ของแผนพัฒนาฯ นั้นมีประสิทธิภาพในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวประเทศไทย ซึ่งมีการเสนอแนะจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ให้เพิ่มการมุ่งเน้นการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ เพื่อดึงดูดกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ ซึ่งมีการใช้จ่ายต่อนักท่องเที่ยวและระยะเวลาในการท่องเที่ยวสูงขึ้น ปัจจัยดังกล่าวจะสามารถเพิ่มความมั่นคงและกระจายรายได้สู่ชุมชนได้

๒) เป้าประสงค์การพัฒนา กว่าร้อยละ ๘๔ เข้าใจถึงเป้าประสงค์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวไทยนั้นคือการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน การสร้างและกระจายรายได้ อย่างยั่งยืน และการเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ตาม จากการสอบถามความคิดเห็นเชิงลึก พบว่ามีเพียงร้อยละ ๓๕ เท่านั้นที่เห็นด้วยกับเป้าประสงค์ทั้งหมดซึ่งได้มีการนำเสนอว่าในการพัฒนาแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในฉบับต่อไป ควรจะมีการกำหนดเจ้าภาพ หน้าที่และความรับผิดชอบของแต่ละหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อย่างชัดเจน อีกทั้งต้องมีการนิยามเป้าประสงค์ของแผนอย่างชัดเจน เพื่อให้ง่ายต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่จะนำไปเป็นแนวทางพัฒนา

๓) ยุทธศาสตร์ขับเคลื่อน พบว่ามีเพียงร้อยละ ๔๑ ที่สามารถนำแนวทางทั้งหมดจากแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพราะการขับเคลื่อนแผนสู่การปฏิบัติที่ยังขาดการบูรณาการเชิงรวมระหว่างภาคีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน อีกทั้งหลายหน่วยงานยังไม่เห็นการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นหน้าที่หลักของหน่วยงาน จากสาเหตุดังกล่าวทำให้การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและโครงสร้างพื้นฐานไม่สามารถบรรลุเป้าหมายได้

^{๓๘} อ้างแล้ว, คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, แผนพัฒนาการท่องเที่ยว ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔), หน้า ๑๙ - ๒๐.

ตามที่คาดหวังและหากพิจารณาการประเมินผลตามเป้าหมายหรือตัวชี้วัดที่ได้กำหนดไว้ พบว่าในภาพรวมแผนพัฒนาฯ พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙ ประสบความสำเร็จบรรลุตามเป้าหมายในทุกด้าน ดังนี้

เป้าหมายที่ ๑ ด้านขีดความสามารถทางการแข่งขันด้านการท่องเที่ยว จากการจัดอันดับโดย World Economic Forum ด้วยดัชนี Travel & Tourism Competitive Index ซึ่งประกอบไปด้วย ๔ กลุ่ม ตัวชี้วัดครอบคลุม ๑๔ ตัวชี้วัดย่อย อาทิ สถานะแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาธุรกิจในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว โครงสร้างพื้นฐาน นโยบายการท่องเที่ยวและปัจจัยเกื้อหนุน รวมไปถึงทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยประเทศไทยมีเป้าหมายการเพิ่มอันดับขีดความสามารถอย่างน้อย ๕ อันดับ ภายในปี ๒๕๕๙ หรือเป็นลำดับ ๑ - ๗ ของภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ทั้งนี้พบว่าอันดับขีดความสามารถด้านการท่องเที่ยวของไทยโดยรวมพัฒนาขึ้น ๖ อันดับมาอยู่ที่อันดับ ๓๕ ของโลก ในปี ๒๕๕๘ ซึ่งบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

๑) ขีดความสามารถด้านการท่องเที่ยวโดยรวมเปรียบเทียบกับภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก คงที่ที่อันดับ ๑๐ ในภูมิภาคเมื่อเปรียบเทียบกับการจัดอันดับในปี ๒๕๕๔

๒) ขีดความสามารถด้านทรัพยากรมนุษย์ ธรรมชาติ และวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ดีขึ้น ๒ อันดับจากอันดับที่ ๖ มาสู่อันดับที่ ๔

๓) ขีดความสามารถด้านสถานะแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก คงที่อยู่ที่อันดับ ๙

๔) ขีดความสามารถด้านกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ถดถอยลง ๓ อันดับจากอันดับที่ ๑๐ มาสู่อันดับที่ ๑๓ แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาของประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคที่เร็วกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวยังไม่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวมากนัก

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาขีดความสามารถด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทยในรายละเอียด พบว่าความสามารถด้านความปลอดภัย และความสามารถด้านความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมยังอยู่ในลำดับที่น่าเป็นห่วง คืออยู่ในลำดับที่ ๑๓๒ และ ๑๑๖ ของโลก ตามลำดับ แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นที่จะพัฒนาความปลอดภัยและภาพลักษณ์ด้านความปลอดภัยในการมาท่องเที่ยวในประเทศไทย รวมถึงการวางมาตรการอย่างมีระบบ เพื่อส่งเสริมการฟื้นฟู อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อเพิ่มศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของประเทศ

เป้าหมายที่ ๒ ด้านรายได้จากนักท่องเที่ยว ในระยะ ๕ ปีที่ผ่านมา หรือช่วงระหว่างปี ๒๕๕๔-๒๕๕๘ รายได้จากนักท่องเที่ยวต่างชาติและนักท่องเที่ยวไทย เพิ่มขึ้นในอัตราร้อยละ ๑๕.๖ ต่อปี สูงกว่าเป้าหมายที่ตั้งไว้ร้อยละ ๕ ต่อปี นอกจากนี้ พบว่าที่พักและการเลือกซื้อสินค้าเป็นปัจจัยหลักในการสร้างรายได้จากนักท่องเที่ยวโดยส่งผลกว่าร้อยละ ๕๐ ของรายได้ทั้งหมดในช่วงปี ๒๕๕๗ - ๒๕๕๘

เป้าหมายที่ ๓ ด้านการจัดตั้งเขตพัฒนาการท่องเที่ยว (Cluster) พบว่าในระยะที่ผ่านมาได้มีการออกกฎกระทรวงกำหนดเขตพัฒนาการท่องเที่ยวไปแล้วรวม ๘ เขต ประกอบด้วย เขตพัฒนาการท่องเที่ยวฝั่งทะเลตะวันตกเขตพัฒนาการท่องเที่ยวฝั่งทะเลตะวันออกเขตพัฒนาการท่องเที่ยวอันดามัน เขตพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมล้านนาเขตพัฒนาการท่องเที่ยว

อารยธรรมอีสานใต้ เขตพัฒนาการท่องเที่ยวมรดกโลกด้านวัฒนธรรม เขตพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชีวิตลุ่มแม่น้ำโขง และเขตพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชีวิตลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนกลาง พร้อมทั้งได้มีการจัดทำแผนปฏิบัติการพัฒนาการท่องเที่ยว ภายในเขตพัฒนาการท่องเที่ยวทั้ง ๘ เขต เพื่อใช้เป็นกรอบแนวทางการบูรณาการการพัฒนาในเขตพื้นที่ในระยะ ๕ ปีถัดไป

๒.๕.๓.๒ ตัวชี้วัดความสำเร็จ ร้อยละ ๕๐ เห็นด้วยกับประสิทธิภาพของตัวชี้วัดความสำเร็จของแผนพัฒนาในขณะที่กลุ่มผู้สำรวจที่เหลือน้อยกว่าร้อยละ ๒๐ เห็นว่าควรมีการกำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จในด้านความยั่งยืนของการพัฒนา อาทิ จำนวนแหล่งท่องเที่ยวเชิงคุณภาพที่ได้รับการปรับปรุงและพัฒนา หรือจำนวนนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ มีการใช้จ่ายต่อนักท่องเที่ยวและระยะเวลาในการท่องเที่ยวที่ยาวนานขึ้น และในด้านความต่อเนื่องของแผนในการพัฒนาระยะยาว

๒.๕.๔ สรุปผลการวิเคราะห์ศักยภาพและโอกาสการพัฒนาการท่องเที่ยวไทย

อุตสาหกรรมท่องเที่ยวทั่วโลกมีแนวโน้มเติบโตอย่างต่อเนื่อง โดยมีปัจจัยขับเคลื่อนมาจากเศรษฐกิจโลกที่พัฒนาขึ้น ซึ่งส่งผลต่อการเพิ่มขึ้นของชนชั้นกลางที่มีศักยภาพในการท่องเที่ยว กอปรกับการเติบโตของสายการบิน ต้นทุนต่ำที่ช่วยลดค่าใช้จ่ายในการเดินทางและเพิ่มการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวรอง ทำให้มีจำนวนนักท่องเที่ยวทั่วโลกเพิ่มสูงขึ้นอีกทั้งการเติบโตของประชากรสูงวัยซึ่งเป็นกลุ่มที่มีความสามารถในการใช้จ่ายใช้สอยสูง ซึ่งช่วยสนับสนุนการเติบโตของกลุ่มนักท่องเที่ยวทั่วโลก ดังนั้น การพัฒนาการท่องเที่ยวควรให้ความสำคัญกับการอำนวยความสะดวกกลุ่มนักท่องเที่ยวสูงวัย อีกหนึ่งแนวโน้มสำคัญ คือการปรับใช้เทคโนโลยีในการท่องเที่ยว เนื่องจากการเติบโตอย่างก้าวกระโดดของการใช้เทคโนโลยีในชีวิตประจำวันและสื่อสังคมออนไลน์ การพัฒนาการท่องเที่ยวในอีก ๕ ปีข้างหน้าต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาเทคโนโลยี ทั้งในด้านการเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญและการเป็นเครื่องมืออำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยว นอกจากนี้ ความต้องการของนักท่องเที่ยวมีการเปลี่ยนแปลงไปเช่นเดียวกันจากการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อเยี่ยมชมสถานที่เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นประสบการณ์ ซึ่งนับเป็นโอกาสของประเทศไทยที่จะนำจุดเด่นด้านวัฒนธรรมและความเป็นอยู่วิถีไทยมานำเสนอต่อนักท่องเที่ยวได้อย่างมีเอกลักษณ์

ในขณะเดียวกัน ประเทศต้นแบบและคู่แข่งรายสำคัญของประเทศไทยได้มีการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างรวดเร็วโดยมีการเน้นย้ำที่การพัฒนาคุณภาพของการท่องเที่ยวอย่างองค์รวม อันประกอบด้วยการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานการคมนาคม การอำนวยความสะดวก คุณภาพของบุคลากร และการปรับใช้เทคโนโลยี อีกทั้งยังมีการผลักดันการดำเนินงานอย่างบูรณาการ ทั้งระหว่างภาครัฐ ภาครัฐกับเอกชน และภาครัฐกับประชาชน ซึ่งเป็นบทเรียนสำคัญของประเทศไทยในการพัฒนาระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งจะเป็นกลไกนำไปสู่การพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมและเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ จากการศึกษาแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งแผนยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี ซึ่งมุ่งให้ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน เป็นการวางหลักการการพัฒนาให้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยด้วยจุดมุ่งหมายเพื่อให้การท่องเที่ยวสามารถเป็นแหล่งสร้างรายได้และกระจายรายได้ได้อย่างยั่งยืน อันจะช่วยขับเคลื่อนประเทศไทยให้เป็นประเทศรายได้สูงที่พัฒนาแล้วตามเจตจำนงของแผนยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี

อย่างไรก็ดี ประเทศไทยยังประสบปัญหาในด้านความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความปลอดภัยความสะอาด คุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว และการกระจายตัวของ

นักท่องเที่ยว ดังนั้น แนวทางการพัฒนาตามแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔) จึงควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพของอุตสาหกรรมพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อเพิ่มความสะดวก ความปลอดภัย และการเชื่อมต่อสู่พื้นที่ท่องเที่ยวต่างๆ รวมทั้งการพัฒนาคุณภาพบุคลากรการท่องเที่ยว การสร้างจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน เพื่อเปิดโอกาสการพัฒนาและสนับสนุนการกระจายรายได้อย่างแท้จริง โดยมีการส่งเสริมการตลาดอย่างมีประสิทธิภาพและมีการปรับใช้เทคโนโลยีรวมถึงการวางระบบบริหารอย่างเป็นรูปแบบเพื่อเพิ่มการบูรณาการในการทำงาน

๒.๕.๕ ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยว

การศึกษาวิเคราะห์ถึงปัจจัยการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่อาจจะส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในอนาคต จะเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในอนาคต ทั้งในประเด็นการเตรียมพร้อมรองรับจากภาวะความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น และการพัฒนาเพิ่มศักยภาพของประเทศไทยเพื่อใช้ประโยชน์จากโอกาสใหม่ๆ ที่จะเกิดขึ้นจากภาวะการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไปพร้อมๆ กัน โดยสามารถสรุปกระแสการเปลี่ยนแปลงในอนาคตที่อาจจะกระทบต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทยได้ ดังนี้

๒.๕.๕.๑ กระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) การเชื่อมโยงของโลกได้ส่งผลกระทบต่อถึงกันหมดทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยีและการเคลื่อนย้ายของแรงงาน (Workforce flow) การรวมตัวกันของประเทศต่างๆ ในการเพิ่มอำนาจต่อรอง การไหลเวียนเงินทุน การขยายขอบเขตตลาดซึ่งกระแสโลกาภิวัตน์ส่งผลกระทบต่อท่องเที่ยวที่ผู้ประกอบการต้องเปลี่ยนมุมมองพัฒนาตัวเอง เพื่อรับมือกับคู่แข่งคู่ค้า และลูกค้าที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว

๒.๕.๕.๒ สังคมสูงวัย (Aging society) หลายประเทศก้าวสู่สังคมสูงวัย โดยเฉพาะลูกค้าหลักของไทยคือ กลุ่มยุโรป อเมริกา ญี่ปุ่น เกาหลีได้รวมถึงประเทศไทยเองก็กำลังก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยในปี ๒๐๓๐ และจากการคาดการณ์ขององค์การสหประชาชาติสัดส่วนของประชากรผู้สูงอายุทั่วโลกได้เพิ่มขึ้นจากร้อยละ ๙.๒ ในปี ๒๕๓๓ เป็นร้อยละ ๑๑.๗ ในปี ๒๕๕๖ มีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง โดยคาดการณ์ว่าผู้สูงอายุจะเพิ่มสูงถึง ร้อยละ ๒๑.๑ ในปี ๒๕๙๓ ซึ่งย่อมจะส่งผลกระทบต่อแรงงานที่อาจจะขาดแคลนในบางสาขา โครงสร้างประชากรและวัยแรงงานที่จะขับเคลื่อนเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไป และตลาดนักท่องเที่ยวสูงอายุจะมีขนาดใหญ่ขึ้น

๒.๕.๕.๓ สังคมเมือง (Urbanization) การเพิ่มขึ้นของเมืองใหญ่ทั่วโลกนำมาซึ่งความเจริญและโอกาสทางธุรกิจ แต่ก็มีผลกระทบตามมาเช่นกัน ได้แก่ความแออัดของชุมชน ปัญหาขยะ มลพิษ ค่าครองชีพที่สูงขึ้นในมุมด้านการท่องเที่ยวอาจทำให้เกิดการกลืนวัฒนธรรม เช่น วัฒนธรรมแฟชั่นเกาหลีใต้ร้านอาหารต่างประเทศ อาจเกิดการสูญเสียความเป็นท้องถิ่นของชุมชน มีการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง นอกจากนี้ยังเกิดการกระจุกตัวของคนในชุมชนเมืองทำให้หลายเมืองที่บริหารจัดการไม่ดีไม่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ทั้งที่มีโอกาส และเสน่ห์ของเมืองจะสูญเสียไปจากสิ่งก่อสร้างที่คล้ายกันของเมืองใหญ่

๒.๕.๕.๔ ชีวิตดิจิทัล (Digital lifestyle) มีผลให้นักท่องเที่ยวเดินทางด้วยตนเอง เพิ่มขึ้นความนิยมต่อโทรศัพท์ Smart phone ที่ไม่เพียงแต่เป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสาร แต่ยังสามารถใช้บริการข้อมูล (Data) ในระบบอินเทอร์เน็ตได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว ส่งผลให้

นักท่องเที่ยวไม่เพียงแต่สามารถค้นหาข้อมูลด้านการเดินทาง ที่พัก แหล่งท่องเที่ยว แต่ยังสามารถทำการจองได้โดยทันที (Real time) ซึ่งปัจจุบันผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวต่างให้ความสำคัญกับพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (E-commerce) เป็นอย่างมากตั้งแต่การให้บริการด้านข้อมูล การจอง และการซื้อขาย ซึ่งทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเตรียมตัวและเดินทางด้วยตนเองได้ง่ายกว่าเดิมมาก

๒.๕.๕.๕ ความปลอดภัยในการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับความปลอดภัยในการท่องเที่ยวมากขึ้น ประกอบกับการสื่อสารที่สะดวกรวดเร็วมีส่วนในการตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยว โดยเฉพาะพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤตที่เกี่ยวข้องกับโรคระบาด การก่อการร้าย การชุมนุมประท้วง และภัยพิบัติทางธรรมชาติดังจะเห็นได้จากวิกฤตทางการเมืองในประเทศไทย ส่งผลให้นักท่องเที่ยวลดลงอย่างมีนัยสำคัญ หรือผลของการระบาดของโรค SARS และไข้หวัดนก ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวทั่วโลก

๒.๕.๕.๖ สายการบินต้นทุนต่ำส่งผลต่อพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว การให้เปิดบริการสายการบินต้นทุนต่ำ (Low Cost Airline) และการแข่งขันที่สูงในธุรกิจการบิน ส่งผลให้ค่าโดยสารมีราคาถูกลงกว่าเดิม โดยเฉพาะบัตรโดยสารราคาพิเศษสำหรับการเดินทางนอกฤดูกาลท่องเที่ยว (Low season) นอกจากจะส่งผลกระทบต่อนักเดินทางเพิ่มขึ้น เพิ่มการกระจายตัวของการเดินทางนอกฤดูกาลท่องเที่ยว ยังส่งผลให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจก่อนการเดินทาง (Last minute) เพิ่มขึ้น ทั้งนี้จากการศึกษาของ Airline profiler พบว่า ในปี ค.ศ. ๒๐๑๓ ร้อยละ ๒๓ ของผู้โดยสารเครื่องบินทั่วโลก เดินทางด้วยสายการบินต้นทุนต่ำและสายการบินต้นทุนต่ำมีอัตราที่นั่งที่ขายได้โดยเฉลี่ยสูงกว่าสายการบินมาตรฐาน แต่โดยภาพรวมผู้โดยสารมีความพึงพอใจในบริการที่ได้รับจากสายการบินมาตรฐาน (Full service airlines) มากกว่าที่ได้รับในสายการบินต้นทุนต่ำสะท้อนให้เห็นว่ามากกว่า ๑ ใน ๕ ของผู้โดยสารเครื่องบิน ให้ความสำคัญต่อราคามากกว่าความสะดวกสบายและสายการบินต้นทุนต่ำมีแนวโน้มได้รับความนิยมเพิ่มขึ้น

๒.๕.๕.๗ การอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Environment) ผลกระทบจากการทำลายสภาพแวดล้อม การขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม ทำให้โลกได้รับผลกระทบและเป็นต้นเหตุของภัยพิบัติที่เพิ่มมากขึ้น หลายประเทศได้ให้ความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจังและนำมาสู่ภาคปฏิบัติมีสนธิสัญญาด้านสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและแนวทางปฏิบัติจากทุกภาคส่วนอย่างเป็นรูปธรรม นักท่องเที่ยวเริ่มให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวแบบมีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เรื่องของสิ่งแวดล้อมกลายเป็นปัจจัยที่หลายประเทศแสดงจุดยืนและหาแนวทางความร่วมมือและจัดทำเป็นแผนระดับชาติและอุตสาหกรรมท่องเที่ยวใช้เรื่องของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นจุดแข็งในการส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

๒.๕.๕.๘ การเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (Asian Economics Community: AEC) ภูมิภาคอาเซียนหรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นภูมิภาคที่มีอัตราการเติบโตเฉลี่ยของนักท่องเที่ยวสูงที่สุดในโลกนับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๘-๒๕๕๖ คือร้อยละ ๘.๕ โดยมีการคาดการณ์ว่าภายหลังการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนจะทำให้มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้าประเทศไทยเพิ่มขึ้น แนวโน้มการเติบโตของภูมิภาคอาเซียนจะกลายเป็นองค์กรทางภูมิรัฐศาสตร์ที่มีความสำคัญและทั่วโลกต่างจับตามอง จึงเป็นความท้าทายของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยที่จะใช้ประโยชน์จากตลาดที่ใหญ่ขึ้นในความร่วมมือในระดับภูมิภาค สำหรับการท่องเที่ยวในประเทศไทย

เมื่อเปรียบเทียบสัดส่วนจำนวนนักท่องเที่ยวจากประเทศกลุ่มอาเซียนกับปริมาณนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทย ปริมาณนักท่องเที่ยวในประเทศในกลุ่มอาเซียนมีแนวโน้มเติบโตสูงขึ้น ซึ่งประเทศไทยได้รับผลประโยชน์จากการเป็นศูนย์กลางในภูมิภาคอาเซียน ดังนั้น เมื่อเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนและการเปิดเสรีภาคทางการท่องเที่ยว จะเป็นปัจจัยสนับสนุนให้ประเทศไทยสามารถสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวได้เพิ่มมากขึ้น

๒.๕.๕.๙ การท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ (Special Interest Tourism) นักท่องเที่ยวมีแนวโน้มสนใจการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษมากขึ้น เช่น การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การท่องเที่ยวเชิงผจญภัยการท่องเที่ยวเชิงศาสนา การท่องเที่ยวเพื่อการประชุมและนิทรรศการ (MICE) และการท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sports Tourism) เป็นต้น รูปแบบการท่องเที่ยวดังกล่าวมีแนวโน้มขยายตัว เนื่องจากนักท่องเที่ยวมีแนวโน้มต้องการที่จะเรียนรู้และได้รับประสบการณ์ที่แตกต่างในการท่องเที่ยวแต่ละครั้ง ต้องการสัมผัสธรรมชาติที่บริสุทธิ์กิจกรรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งประเทศไทยมีความพร้อมของทรัพยากรพื้นฐานสำหรับการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ

๒.๕.๗ ทิศทางการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวไทย

ทิศทางการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวไทยในอนาคต ต้องพัฒนาไปสู่ความมั่นคง (Stability) ความมั่งคั่ง (Prosperity) และความยั่งยืน (Sustainability) โดยความมั่นคงคือความสามารถขับเคลื่อนการท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพแม้ในภาวะวิกฤตต่างๆ ทั้งจากภายในประเทศและต่างประเทศ ความมั่งคั่งคือ การท่องเที่ยวสามารถสร้างรายได้และสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้แก่ประเทศ และความยั่งยืนคือ การพัฒนาที่สนองความต้องการของนักท่องเที่ยวโดยไม่ส่งผลกระทบต่อสังคม สิ่งแวดล้อม และชุมชน เพื่อให้เกิดการเติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน ทิศทางการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวไทยต้องสามารถตอบสนองต่อแนวโน้มการท่องเที่ยวในตลาดโลกได้โดยมีส่วนแบ่งทางการตลาดเพิ่มขึ้นสามารถสร้างความสมดุลของการท่องเที่ยวจากการเพิ่มรายได้เพิ่มค่าใช้จ่าย เพิ่มจำนวนวันพักของนักท่องเที่ยว และมีการกระจายตัวของนักท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวตามภูมิภาคต่างๆ เพื่อให้เกิดการกระจายรายได้ไปยังชุมชนและท้องถิ่นอย่างทั่วถึง รวมทั้งได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาเร่งด่วนที่เป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว เพื่อเพิ่มศักยภาพและสร้างข้อได้เปรียบในการแข่งขันให้กับบุคลากรและผู้ประกอบการไทย ดังนั้น กรอบแนวคิดในการพัฒนาในระยะต่อไป จึงควรให้ความสำคัญกับคุณภาพของการท่องเที่ยว เพื่อจะพัฒนาให้ประเทศไทยเป็นประเทศจุดหมายปลายทางเพื่อการเดินทางมาพักผ่อนที่มีคุณภาพ (Quality Leisure Destination) โดยมีประเด็นสำคัญในการพัฒนา ๖ ประเด็น ดังนี้

๒.๕.๗.๑ เพิ่มความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยวและผู้เกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว (Higher Tourist & Stakeholder Satisfaction) โดยการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและบริการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพมาตรฐาน และมีภูมิทัศน์ที่สวยงาม มีความปลอดภัย ความสะอาด พัฒนาบุคลากร ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวให้มีใจพร้อมให้บริการ และการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสะดวก โดยมีการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการคมนาคมที่ได้มาตรฐานอย่างทั่วถึง ครอบคลุมเส้นทางหลักและเส้นทางรองที่จะเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว

๒.๕.๗.๒ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (Environment Protection) โดยการคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับ และมีการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ

๒.๕.๗.๓ การกระจายช่วงเวลาการท่องเที่ยว (Seasonality Expansion) เพื่อเป็นการสร้างรายได้และกระจายรายได้สู่แหล่งท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น

๒.๕.๗.๔ กระจายแหล่งท่องเที่ยวการจ้างงานสูงขึ้น (Income Distribution) เพื่อเป็นการเพิ่มทางเลือกให้กับนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยว และเป็นการเสริมสร้างการจ้างงานในท้องถิ่น เป็นการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น

๒.๕.๗.๕ เพิ่มค่าใช้จ่ายต่อหัวการเพิ่มมูลค่าสินค้าการท่องเที่ยว (Higher Revenue)

๒.๕.๗.๖ การเติบโตอย่างยั่งยืนของจำนวนนักท่องเที่ยว อย่างสมดุลกับขีดความสามารถในการรองรับ (Sustainable Growth)^{๓๙}

สรุปได้ว่า สถานการณ์การท่องเที่ยวมีทิศทางฟื้นตัวเร็ว โดยมีนักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางเข้าไทยเป็นจำนวนมาก และจะมีนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เดินทางเข้าไทยราว 6 ล้านคน และตลอดทั้งปี ซึ่งทิศทางท่องเที่ยวที่ดีขึ้นนี้ เป็นผลมาจากนโยบายของรัฐบาลในการขับเคลื่อนอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ช่วยสร้างงานสร้างรายได้ให้แก่ผู้ประกอบการและแรงงานในท้องถิ่น ขณะเดียวกันโครงการกระตุ้นการท่องเที่ยวเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศไทย ภายใต้เป้าหมายการสร้างรายได้ภายในประเทศไทย ได้ช่วยกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางมายังประเทศไทย และกระตุ้นให้คนไทยเที่ยวภายในประเทศได้เป็นอย่างดี การกระตุ้นการท่องเที่ยวเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศไทย เป็นการกระตุ้นการท่องเที่ยวภายในประเทศไทยกับนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศ ให้เดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศเพิ่มขึ้น แนวทางการดำเนินกิจกรรมประกอบด้วย ๑) การกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเดินทางมายังประเทศไทยจากต่างประเทศ โดยเน้นการนำเสนอ Soft Power ผ่าน Digital Market และกิจกรรมทางการตลาด ๒) กระตุ้นท่องเที่ยวไทยเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศ (ไทยเที่ยวไทย) ให้ประชาชนเดินทางท่องเที่ยวบ่อยครั้งขึ้น ๓) การสื่อสารและประชาสัมพันธ์ เผยแพร่และสร้างกระแสการเดินทางภายในประเทศ ๔) การยกระดับคุณภาพสินค้าเพื่อกระตุ้นการเดินทางท่องเที่ยว ซึ่งเป้าหมายของโครงการฯ เพื่อช่วยผลักดันและสนับสนุนการสร้างรายได้ทางการท่องเที่ยวให้เป็นไปตามเป้าหมาย

๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับหลักพุทธธรรมในการพัฒนาการท่องเที่ยว

แนวคิดหลักพุทธธรรมในการพัฒนาการท่องเที่ยว เป็นการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม คือ หลักธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า พระบรมศาสดาแห่งพระพุทธศาสนา ศาสนาที่สำคัญของประเทศไทยมาแต่โบราณกาล เพราะเหตุที่พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่มีพระพุทธเจ้าเป็นพระบรมศาสดา มีพระธรรมที่พระพุทธองค์ตรัสสอนไว้เป็นหลักคำสอน

^{๓๙} อ้างแล้ว, กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทยพ.ศ. ๒๕๕๘ - ๒๕๖๐, เมื่อ ๔ ตุลาคม ๒๕๕๙.

สำคัญ มีพุทธบริษัทเป็นชุมชนของผู้นับถือศาสนาและศึกษาปฏิบัติตนตามคำสั่งสอนของพระศาสดา และเพื่อสืบทอดพระธรรมแห่งพุทธศาสนา ภายใต้หลักธรรมที่เป็นมัชฌิมนธรรมหรือทางสายกลาง ที่ปฏิเสธผู้สร้างและบันดาล (Atheism) หากแต่เชื่อมั่นในศักยภาพเชิงปัจเจกของมนุษย์ (Humanistic) ที่สามารถพิสูจน์และปฏิบัติทดสอบให้เห็นจริงได้ (Pragmatic) อย่างเป็นวิทยาศาสตร์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดรัฐประศาสนศาสตร์สมัยใหม่ ที่เน้นองค์การที่อาศัยหลักมนุษยนิยม (Organizational Humanism) ที่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างคนกับองค์การ โดยการมุ่งสร้างเสริมให้มีองค์การมีบรรยากาศที่สนับสนุนให้ทุกคนมีโอกาสบรรลุความพึงพอใจที่ได้ปฏิบัติตามศักยภาพของตนเอง (Self Actualization) ตามหลักมนุษยนิยมเชื่อว่ามนุษย์ควรมีโอกาสได้เป็นในสิ่งที่ควรจะเป็น ภายใต้หลักการของพุทธธรรมหลายประการดังกล่าวมาแล้ว

หลักพุทธธรรมนี้จึงเป็นหลักแบบแผนแห่งวิถีชีวิต วิถีไทย-วิถีพุทธ และนับได้ว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดของพระพุทธศาสนา การดำรงอยู่ของการประเพณีตามหลักพุทธธรรมของคนในสังคม จึงนับได้ว่าเป็นการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนา และความสันติสุขของสังคม (Pacifism) ทว่าในปัจจุบัน สังคมไทยได้หันไปนิยมหลักคิดและทฤษฎีจากต่างประเทศ โดยพยายามไม่อิงกับหลักการทางศาสนาใดๆ ซึ่งอาจเป็นด้วยทัศนคติที่เข้าใจภาพลักษณ์ของพระพุทธศาสนาที่ไม่ตรงต่อหลักพุทธธรรมที่ไม่ถูกตรง ว่าเป็นวิถีที่ล้าสมัยและไม่สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาในสังคมทุนนิยมหรือสังคมโลกาภิวัตน์ ที่มีการแข่งขันเพื่อพัฒนาองค์กรให้บรรลุจุดมุ่งหมาย ไม่ว่าจะเป็นในด้านผลกำไรขององค์การภาคธุรกิจเอกชนในด้านปัจเจก หรือในองค์การภาครัฐที่มีวัตถุประสงค์คือการพัฒนาเพื่อสร้างคามอยู่ดีกินดีและมีสุขของประชาชนโดยรวม โดยมีปัจจัยด้านตัวเลขเป็นดัชนีชี้วัด เหล่านี้จึงอาจเป็นสาเหตุที่องค์กรต่างๆ พยายามหาหลักคิดและวิถีพัฒนาที่เป็นสากลในโลกทุนนิยมตะวันตก ในขณะที่ละเลยหลักพื้นฐานแห่งวิถีไทยอันได้แก่หลักพุทธธรรมไป และภายใต้การพัฒนาหลักรัฐประศาสนศาสตร์ของโลกในช่วงศตวรรษที่ผ่านมา หลักคิดและทฤษฎีต่างๆ ตามแนวทางตะวันตก ได้ถูกสร้าง และถูกทำลาย รวมไปถึงถูกทำลายด้วยทฤษฎีใหม่ๆ ซึ่งแปรเปลี่ยนไปตามพลวัตแห่งการพัฒนา

ดังนั้นการหันกลับมาหาหลักปรัชญาแห่งพระพุทธศาสนา อันได้แก่หลักพุทธธรรม ซึ่งถูกแสดงและยังคงอยู่กับสังคมโลกมากกว่า ๒,๖๐๐ ปี มาพัฒนาและต่อยอดกับแนวทางการวิจัยในแบบของตะวันตก เพื่อปรับใช้สร้างเป็นหลักฐานคิดในการพัฒนาเพื่อสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในองค์กรภาครัฐ อาจเป็นวิถีที่สามารถสร้างความยั่งยืนให้แก่คนในสังคมได้

การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา นอกจากต้องพัฒนาให้สามารถสนอง ประโยชน์ใช้สอยตามบริบทของวัด เช่น การประกอบกิจกรรมทางศาสนาและประเพณี กิจกรรม การส่งเสริมการท่องเที่ยวและกิจกรรมของชุมชนแล้ว ต้องคำนึงถึงการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม แหล่ง ที่ตั้ง รวมไปถึงสภาพแวดล้อมด้วย ซึ่งหากพิจารณาจากผังของวัดแล้วจะประกอบด้วยกลุ่มการใช้ พื้นที่ในวัดตามกิจกรรมต่างๆ เช่น บริเวณพุทธาวาส สังฆาวาส บริเวณที่ใช้เป็นสาธารณประโยชน์ บริเวณที่จัดหาผลประโยชน์ และพื้นที่โล่งโดยรอบ ทางสัญจรประเภทต่างๆ รวมทั้งสถาปัตยกรรมที่ประณีตภายในวัด ดังนั้น การพัฒนาอาจจะต้องแยกออกเป็น ๓ ระดับ คือ (๑) การพัฒนาผัง กายภาพของวัดตามลักษณะของกลุ่มกิจกรรม (๒) พัฒนาสภาพแวดล้อมโดยรอบวัด ซึ่งเอื้อต่อการ พัฒนาผังกายภาพของ

วัด และ (๓) การพัฒนาขอบเขตความสัมพันธ์ของวัดกับชุมชนและเมือง รวมถึงทัศนวิสัยโดยรอบชุมชนใกล้เคียงและหมู่บ้าน เป็นต้น^{๔๐}

ด้วยเหตุนี้ จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙) ได้เน้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในหลากหลายวิธีและหลายภาคีเครือข่าย ทว่าสิ่งสำคัญในแผนพัฒนาฯ ที่เน้นย้ำด้านองค์ประกอบภายในของภาคส่วนภาคีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นคือ การปรับวิถีคิดของคณะผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ภาครัฐให้มีความสนใจในการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม^{๔๑}

ในพระสูตรที่ชื่อว่า “กุกกัณฐสูตร” หรือสูตรว่าด้วยเศรษฐศาสตร์การเมือง^{๔๒} เมื่อพระพุทธเจ้าทรงเสด็จจาริกไปแคว้นมคธ พร้อมภิกษุ ๕๐๐ รูป พระองค์เสด็จถึงหมู่บ้านชาลุมัตตทรงประทับในสวนอัมพลัญฐิกา ใกล้หมู่บ้านชาลุมัตต ซึ่งมีพราหมณ์กุกกัณฐะปกครองหมู่บ้าน ซึ่งหมู่บ้านแห่งนี้เป็นที่อุดมสมบูรณ์พร้อมไปด้วยประชากร, สัตว์เลี้ยง, พืชพันธุ์ธัญญาหาร, น้ำ, หญ้าซึ่งเป็นพรหมไทย ที่พระเจ้าพิมพิสารทรงพระราชทานปูนบำเหน็จให้ เมื่อชาวบ้านได้ทราบข่าวการเสด็จมาครั้งนี้จึงได้พากันเข้าเฝ้าเวลานั้นพราหมณ์กุกกัณฐะกำลังเตรียมการบูชามหาโยถ ก็ได้เข้าเฝ้าพร้อมกับชาวบ้านด้วยจุดประสงค์เพื่อต้องการทูลถามถึงยัญสมบัติ ๓ ประการ องค์ประกอบ ๑๖ ซึ่งตนยังไม่รู้ชัดพระพุทธเจ้าตรัสว่า พราหมณ์ เรื่องเคยมีมาแล้ว พระเจ้ามหาวิชิตราชทรงเป็นผู้บังคับ มีทรัพย์มาก มีโอกาสมาก มีพืชพันธุ์ธัญญาหารเต็มท้องพระคลัง วันหนึ่งทรงดำริที่จะทำการบูชามหาโยถ พราหมณ์บุโรหิต(โพธิสัตว์) จึงกราบทูลว่า บ้านเมืองของพระองค์ยังมีเสี้ยนหนาม มีการเบียดเบียน โจรยังปล้นบ้าน ปล้นนิคม ปล้นเมืองหลวง ดักจี้ในทางเปลี่ยว ถ้าพระองค์จะทรงปราบปรามด้วยการประหารจองจำ ปรับไหม ตาหนิโทษ หรือเนรเทศ จะมีโจรกลับเข้ามาเบียดเบียนบ้านเมืองของพระองค์ในภายหลังได้ ดังนั้นพระองค์ควรปรับวิธีการใหม่ (กลยุทธ์ใหม่) คือ

๑. ควรพระราชทานพืชพันธุ์และอาหารให้แก่เกษตรกร
๒. ควรพระราชทานต้นทุนให้แก่ผู้ทำพาณิชย์กรรม
๓. ควรพระราชทานอาหารและเงินเดือนแก่ข้าราชการ

เมื่อทรงทำอย่างนี้แล้วพลเมืองจักชวนช่วยในหน้าที่การงานของตน ไม่พากันเบียดเบียนบ้านเมืองของพระองค์ และจักมีกองพระราชทรัพย์อย่างยิ่งใหญ่ บ้านเมืองก็จะอยู่ร่มเย็น ไม่มีเสี้ยนหนาม ไม่มีการเบียดเบียน ประชาชนจะชื่นชมยินดีต่อกัน มีความสุขกับครอบครัว อยู่อย่างไม่ต้องปิดประตูบ้าน

^{๔๐} พระมหาสุทิตย์ อาภากรโร (อบอูน) และคณะ, “การพัฒนารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย”, รายงานการวิจัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

^{๔๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) หมวดพุทธศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๖๗-๖๙.

^{๔๒} ที. สี. ๙ / ๓๒๓-๓๔๘ / ๑๒๕-๑๕๐.

ต่อมา พระเจ้ามหาวิชิตราช ครั้นพระองค์ทำตามคำแนะนำแล้ว บ้านเมืองก็สงบร่มเย็น พระองค์ก็ยังคงปรารถนาที่จะทำการบูชาหาญอีก พราหมณ์ปุโรหิตจึงกราบทูลให้เชิญเจ้าผู้ครองเมือง, ราชอำมาตย์, พราหมณ์ และคหบดี ที่อยู่ในนิคมและชนบททั่วราชอาณาจักรเข้ามาปรึกษา เมื่อบุคคลทั้ง ๔ กลุ่มเห็นชอบแล้ว ลำดับต่อมาพระพุทธเจ้าจึงตรัสถึงองค์ประกอบของยัญตามลำดับ ดังนี้คือ ความเห็นชอบของบุคคลทั้ง ๔ กลุ่ม, คุณลักษณะของพระเจ้ามหาวิชิตราช ๘ อย่าง, คุณลักษณะของพราหมณ์ปุโรหิต ๔ อย่าง, ยัญพิธี ๓ ประการ, จัดความเดือดร้อนพระทัย ๑๐ อย่าง และทรงมีพระทัยสดชื่นร่าเริงด้วยอาการ ๑๖ อย่าง

นอกจากนั้นแล้วพระพุทธเจ้ายังตรัสถึงยัญที่ทำได้โดยใช้ทุนทรัพย์และมีการเตรียมน้อยกว่า แต่มีอานิสงส์มากกว่า ตามลำดับโดยเรียงจากน้อยไปหามาก ดังนี้

๑. ยัญมีสมบัติ ๓ ประการ มีองค์ประกอบ ๑๖ ประการ มีอานิสงส์น้อยกว่า
๒. นิตยทานที่ทำสืบกันมาถวายเจาจงบรรพชิตผู้มีศีล มีอานิสงส์น้อยกว่า
๓. การสร้างวิหารอุทิศพระสงฆ์ ผู้มาจากทิศทั้ง ๔ มีอานิสงส์น้อยกว่า
๔. ยัญของบุคคลผู้มีจิตเลื่อมใสถึงพระรัตนตรัย เป็นสรวง มีอานิสงส์น้อยกว่า
๕. ยัญของบุคคลผู้มีจิตเลื่อมใสสมาทานสิกขาบททั้งหลาย มีอานิสงส์น้อยกว่า
๖. ยัญของภิกษุผู้สมบูรณ์ด้วยศีล และบรรลุลหรรณ

แนวคิดทางการเมืองการปกครองในกฎทนต์สูตร

๑. การกระจายอำนาจกฎทนต์สูตร เป็นพระสูตรที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐศาสตร์การเมืองอีกพระสูตรหนึ่งที่ทำให้เห็นถึงวิถีชีวิต ความคิด วิธีการจัดการกับปัญหา และที่สำคัญคือ รูปแบบการปกครองรูปแบบพิเศษในสมัยพุทธกาล แม้จะไม่ได้เจาะลึกเป็นกฎหมายให้เป็นอย่างกรุงเทพฯ, เมืองพัทยา, เทศบาล หรือแม้แต่ องค์การบริหารส่วนตำบล แต่ก็พอจะมองเห็นถึงลักษณะพิเศษบางประการที่ผู้ปกครองมอบให้ ในสมัยนั้นรูปแบบการปกครองท้องถิ่นหรือแบบพิเศษ เรียกว่า พรหมไทย คือหมายความว่าพระราชาทรงมอบรางวัลพิเศษให้ หรือของอันพรหมประทานของให้ที่ประเสริฐสุด หมายถึงที่ดินหรือบ้านที่พระราชทานบำเหน็จให้^{๓๓}ซึ่งในที่นี้ก็คือทรงมอบ หมู่บ้านชื่อว่าชาณุมัต เป็นการแยกปกครองอิสระต่างหากจากแคว้นมคธ โดยพระเจ้าพิมพิสารพระราชทานปูนบำเหน็จให้ถ้าหากมองในแง่ของการกระจายอำนาจ (Decentralize) ซึ่งรัฐบาลกลางได้มอบอำนาจให้ไปจัดการท้องถิ่นไปดำเนินการปกครองและจัดทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยตัวเอง^{๓๔}ซึ่งเงื่อนไขความอุดมสมบูรณ์ของชุมชนเป็นส่วนหนึ่งที่สามารถปกครองตนเองได้ด้วย ดังพระดำรัสว่า “สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นมคธพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูปเสด็จถึงหมู่บ้านพราหมณ์ชาวมคธชื่อว่าชาณุมัต ประทับอยู่ในสวนอัมพลัญฐิกาใกล้หมู่บ้านชาณุมัต สมัยนั้นพราหมณ์กฎทนต์ปะครอง

^{๓๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๘๒. อธิบายเพิ่มเติมว่า บ้านที่พระราชทานเป็นบำเหน็จ เช่น เมืองอุกกุฐะ ที่พระเจ้าปเสนทิโกศลพระราชทานให้แก่ปภกขรชาติพราหมณ์ และนครจัมปาที่พระเจ้าพิมพิสารพระราชทานให้โสณทัณฑพราหมณ์ปกครอง เป็นต้น

^{๓๔} อัสฎากค์ ปาณิกบุตร, แนวคิดเกี่ยวกับการปฏิรูปการเมือง, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสุโขมและบุตร จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๗๙.

หมู่บ้านชาลุมัตซึ่งมีประชากรและสัตว์เลี้ยงมากมายมีพืชพันธุ์ธัญญาหารและน้ำหยาอุดมสมบูรณ์ เป็นพระราชทรัพย์ที่พระเจ้าพิมพิสารจอมทัพมครพระราชทานปูนบำเหน็จให้เป็นพรหมไทย”^{๔๕}

ตำแหน่งทางการปกครองท้องถิ่นเราจะเห็นว่าชุมชนชาลุมัต เป็นชุมชนที่เจริญและได้รับการพัฒนาพอสมควรโดยมีพราหมณ์กฏทันตะ เป็นผู้ดูแลและปกครอง แต่ที่สำคัญมีอำมาตย์ที่ปรึกษา ซึ่งอาจจะจำลองมาจากการปกครองส่วนกลาง แต่อำมาตย์ในที่นี้มีหน้าที่ปรึกษาดำเนินการประสานงาน ไม่ได้เป็นตำแหน่งบริหาร เหมือนตำแหน่งปลัด อบต ในปัจจุบันแต่เป็นตำแหน่งคล้ายเป็นเลขา พราหมณ์กฏทันตะ ซึ่งในพระสูตรมีตอนที่สื่อให้เห็นถึงเนื้อความนี้ว่า “พราหมณ์กฏทันตะ จึงเรียก อำมาตย์ที่ปรึกษามาสั่งว่า พ่ออำมาตย์ถ้าอย่างนั้นท่านจงไปหาพราหมณ์และคบหาดีชาวบ้านชาลุมัต ครั้นแล้วจงบอกอย่างนี้ว่าท่านขอรับพราหมณ์กฏทันตะพูดว่า ขอท่านผู้เจริญทั้งหลายจงรอก่อน พราหมณ์กฏทันตะจะไปเข้าเฝ้าพระสมณโคดมด้วย”^{๔๖} เป้าหมายของชาลุมัต

เป้าหมายขององค์กรท้องถิ่นเมื่อกฏทันตพราหมณ์ เมื่อได้รับพระราชทานบ้านชาลุมัต มาปกครองแล้วบ้านเมืองก็เจริญก้าวหน้า ชาวปลาก็อุดมสมบูรณ์ พราหมณ์จึงคิดที่จะยึดนโยบายสร้างความอุดมสมบูรณ์และสันติสุขอย่างถาวรและยั่งยืนอย่างนี้ตลอดไป โดยคิดว่าการบูชาโยคคือ ทางออกที่ดีที่สุด รูปแบบการปกครองเช่นนี้เป็นแนวความคิดคล้ายกับ Geertz ในเรื่อง “รัฐพิธีกรรม” ชัยอนันต์ สมุทรวณิช ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า รัฐ (นคร) กับสังคม (หมู่บ้าน) จึงมีความเกี่ยวข้องกันเฉพาะกิจกรรมหลัก ๒ อย่าง คือ ในการประกอบพิธีกรรม กับการทำสงคราม กิจกรรมสองอย่างนี้เป็นพื้นฐานของความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างชนชั้นสูงกับสามัญชน โดยที่สถานภาพทางสังคม-เศรษฐกิจ-การเมือง วัดกันจากความสามารถในการควบคุมกำลังคนและทรัพยากรเพื่อที่จะนำมาใช้ในการประกอบพิธีกรรมเพื่อแสดงสถานภาพในทางสังคม ชนชั้นสูงตระกูลใดสามารถประกอบพิธีกรรมได้อย่างมโหฬาร ก็แสดงว่าตระกูลนั้นอยู่ในระดับชั้นของสังคมที่สูง และเป็นการแสดงว่ามีความใกล้เคียงกับเทพมาก^{๔๗} แม้รูปแบบการบริหารจัดการในรูปแบบดังกล่าวนี้จะใช้กรณีของนครบาหลิ ในศตวรรษที่ ๑๖ มานำเสนอแต่ก็คงจะปฏิเสธไม่ได้ว่า บาหลิ ในอินโดนีเซียก็ได้รับอิทธิพลมาจากอินเดียโบราณเช่นกัน

นโยบายการบูชาโยคมุ่งหมายของการบูชาโยคก็เพื่อต้องการให้สถานภาพของตนเองอยู่ได้ต่อไปและเพื่อประโยชน์แก่ตัวเองในที่นี้กฏทันตพราหมณ์เมื่อจะทำจึงมาทูลถาม พระพุทธเจ้าทรงยกพระราชประวัติของพระเจ้ามหาวิชิตรามาเปรียบเทียบ “พราหมณ์ เรื่องเคยมีมาแล้วพระเจ้ามหาวิชิตราทรงเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก มีพืชพันธุ์ธัญญาหารเต็มท้องพระคลัง ต่อมาท้าวเธอประทับอยู่ตามลำพังทรงคิดคำนึงว่า เราได้ถือครองโภคสมบัติที่เป็นของมนุษย์อย่างมากมาย ได้เอาชนะแล้วครอบครองดินแดนที่กว้างใหญ่ ทางที่ดีเราพึงบูชามหาโยคที่จะเอื้ออำนวยประโยชน์สุขแก่เราตลอดกาลนาน”^{๔๘}

^{๔๕} ที.สี. ๙ / ๓๒๓-๓๕๘ / ๑๒๕.

^{๔๖} ที.สี. ๙ / ๓๒๙ / ๑๒๖.

^{๔๗} ชัยอนันต์ สมุทรวณิช. รัฐ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕). หน้า ๔๓.

^{๔๘} ที.สี. ๙ / ๓๓๖ / ๑๓๑.

การมีส่วนร่วมของชุมชน (Political Participation) การมีส่วนร่วมของชุมชนในการแสดงความคิดเห็นต่างๆ ที่ผู้ปกครองได้กำหนดออกมาและมีผลกระทบทั้งโดยตรงและโดยอ้อมประกอบไปด้วยการคัดค้านนโยบายการเสนอแนวทางพัฒนา และการทำประชาวิจารณ์ ดังนี้

การคัดค้านนโยบาย (Appeal) แม้พระเจ้ามหาวิชิตราช จะทรงเป็นมหากษัตริย์แบบสมบูรณาญาสิทธิราชทรงมีพระราชอำนาจเต็มที่ ก็ต้องได้รับการรับรองจากเสนาอำมาตย์ก่อน จะเห็นว่าพราหมณ์ปุโรหิต เป็นเสมือนองคมนตรี, เจ้าพิธีกรรม, เสนาธิการในคนๆ เดียวแต่มีสิทธิในการเสนอความคิดเห็นโดยมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมืองทุกมิติอันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน (Basic Rights or Fundamental Rights) และสิทธิของพลเมือง (Cityzens Rights)^{๔๙} ทั้งนี้ พระองค์ทรงให้มีส่วนร่วมทางการเมือง (Political Participation) และกิจกรรมของประชาชนที่มีวัตถุประสงค์เพื่อกดดัน หรือโน้มน้าวให้รัฐบาลผู้นำ ผู้กำหนดนโยบาย ผู้มีอำนาจ หรืออิทธิพลต่อกระบวนการทางการเมือง การปกครอง มีความเห็นหรือตัดสินใจ^{๕๐} ซึ่งในที่นี้พราหมณ์ปุโรหิตได้เป็นตัวแทนแสดงทัศนะที่ไม่เห็นด้วยเป็นอย่างยิ่งในเรื่องดังกล่าวนี้ได้คัดค้านการบูชาัญแบบเดิมๆ ที่เคยปฏิบัติมา “บ้านเมืองของพระองค์ยังมีเสี้ยนหนาม มีการเบียดเบียน โจรยังปล้นบ้านปล้นนิคม ปล้นเมืองหลวง ดักจี้ในทางเปลี่ยวเมื่อบ้านเมืองยังมีเสี้ยนหนาม พระองค์จะโปรดให้ฟื้นฟูพิธีกรรมขึ้นจะชื่อว่าทรงกระทำสิ่งไม่สมควร”^{๕๑} เหตุที่คัดค้านเพราะการทำการบูชาัญต้องใช้เครื่องประกอบมากมาย อีกทั้งค่าใช้จ่ายมหาศาลในการเตรียมการนอกจากนั้นแล้วยังไม่ประกอบด้วยบุญ คือยังมีการนำชีวิตของสัตว์หลากหลายชนิดเข้ามาทำพิธีกรรมอีกเป็นจำนวนมาก

การเสนอแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน (R and D) พราหมณ์ปุโรหิต ได้แสดงวิสัยทัศน์ในการเสนอแนวทางในการพัฒนาบ้านเมืองให้มีความเจริญก้าวหน้า และเกิดสันติสุขอย่างยั่งยืน โดยปฏิบัติความคิดที่จะทำลายล้างอาชญากร มาเป็นการส่งเสริมอาชีพหรือที่เรียกว่าเศรษฐศาสตร์การเมือง (Political Economics) ให้กับผู้คนในภายใต้การปกครองซึ่งวิธีการดังกล่าวนี้มีการสำรวจข้อมูลในเชิงของการวิจัย (Research) และนำมาพัฒนา (Development) บ้านเมืองให้เกิดผลในเชิงรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ในพระสูตรระบุว่า “พระองค์มีพระราชดำริอย่างนี้ว่า เราจักปราบปรามเสี้ยนหนามคือโจรด้วยการประหาร จองจำ ปรับไหม ตำหนิโทษ หรือเนรเทศ อย่างนี้ไม่ใช่การกำจัดเสี้ยนหนามคือโจรที่ถูกต้องเพราะโจรที่เหลือจากที่กำจัดไปแล้วจักมาเบียดเบียนบ้านเมืองของพระองค์ในภายหลังได้”^{๕๒} พราหมณ์ปุโรหิต จึงเสนอแนวทางในการแก้ปัญหาแบบเบ็ดเสร็จเด็ดขาดอีก ๓ ประการ คือให้แจกพันธุ์พืชอาหารให้กับพลเมือง, ให้แจกทุนในการค้าขาย, และให้เงินเดือนแก่ข้าราชการซึ่งจะเห็นได้ว่าการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ย่อมผูกพันกันอย่างชัดเจน กล่าวคือด้านการเมือง เมื่อผู้นำต้องการให้เกิดความผาสุก หรือการกินดีอยู่ดีของปวงชน ต้องวางนโยบายคือกำหนดทิศทางโดยเน้นเศรษฐกิจเป็น

^{๔๙} วัชรวิชัย, ไชยสาร, การเมืองภาคประชาชน, (กรุงเทพมหานคร: หจก. วี.เจ.พรินต์, ๒๕๕๕). หน้า ๘.

^{๕๐} เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๓.

^{๕๑} ที.อี. ๙ / ๓๓๘ / ๑๓๑.

^{๕๒} ชัยอนันต์ สมุทรวณิช, รัฐ, หน้า ๔๓.

ตัวนำด้านเศรษฐกิจ แม้จะไม่ใช่เป้าหมายอันสูงสุดแต่ก็เป็นปัจจัยเกื้อหนุนมิใช่น้อยที่จะผลักดันคนให้ก้าวเดินได้ในที่นี้ปุโรหิตได้วางเรื่องเศรษฐกิจศาสตร์การเมืองไว้ ๓ ประการคือ

๑. ทุนด้านการเกษตร ซึ่งเป็นอาชีพหลักของชุมชนและคนส่วนใหญ่
๒. ทุนด้านพาณิชย์ ซึ่งเป็นกลไกรับและส่งระบบสินค้าสู่เมืองน้อยใหญ่เพื่อให้ระบบคล่องตัวมากยิ่งขึ้น และ
๓. ทุนด้านกำลังใจ ให้ข้าราชการรับเงินเดือน ซึ่งเป็นการบำรุงขวัญให้กับผู้ใต้บังคับบัญชาจะได้ทุ่มเทในการทำงานต่อไป

พราหมณ์ปุโรหิต จึงได้แนะนำกลยุทธ์และวิธีการในการกำจัดเสี้ยนหนามแบบถอนรากถอนโคนเอาไว้เป็นหลักการอีก ดังนี้

๑. ขอให้พระองค์พระราชทานพันธุ์พืชและอาหารให้แก่พลเมืองผู้ขะมักเขม้นในเกษตรกรรมและการเลี้ยงปศุสัตว์ในบ้านเมืองของพระองค์
๒. ขอให้พระองค์พระราชทานด้านทุนให้แก่พลเมืองผู้ขะมักเขม้นในพาณิชย์กรรมในบ้านเมืองของพระองค์
๓. ขอให้พระองค์พระราชทานอาหารและเงินเดือนแก่ข้าราชการที่ยันยืนแข็งขันในบ้านเมืองของพระองค์

ผลของการพัฒนา ถ้าทำได้ดังนี้แล้วย่อมจะก่อให้เกิดประโยชน์นานับประการต่อประชาชนผู้อยู่ใต้การปกครอง และรัฐบาลที่จะได้รับผลกลับย้อนคืนมาในรูปแบบอื่น ๆ อีก ๗ ประการ คือ ๑) ประชาชนจะขยัน (อุตสาหกรรม) ๒) ไม่เป็นโจร ปล้นชิงทรัพย์, ลักขโมย ๓) เก็บภาษีอากรได้มากขึ้น ๔) สังคมจะสงบสุข ๕) ประชาชนจะมีความสามัคคี ๖) ครอบครัวจะไม่แตกแยก ๗) อยู่อย่างปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

จะเห็นได้ว่าการแก้ปัญหา หรือวิธีการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้นมีส่วนประกอบของการศึกษาวิจัยมาอย่างดีและมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนทำให้บ้านเมืองมีความปกติสุขยิ่งกว่าเดิมอีกหลายเท่าจนทำให้นึกถึงการปกครองในยุคของพระศรีอารียะ ดังพระสูตรระบุว่า “พลเมืองเหล่านั้นจักชวนชวายเป็นหน้าที่การงานของตนไม่พากันเบียดเบียนบ้านเมืองของพระองค์ และจักมีกองพระราชทรัพย์อย่างยิ่งใหญ่บ้านเมืองก็จะอยู่ร่มเย็น ไม่มีเสี้ยนหนามไม่มีการเบียดเบียนประชาชนจะชื่นชมยินดีต่อกัน มีความสุขกับครอบครัวอยู่อย่างไม่ต้องปิดประตูบ้าน”^{๕๓}

การทำประชานิยม (Vote) เมื่อท้าวเธอได้จัดการบ้านเมืองให้สงบสุขสมบูรณ์ตามคำแนะนำของพราหมณ์ปุโรหิตแล้ว จึงคิดจะบูชามหาโยทิตให้ได้ ดังนั้นพราหมณ์ปุโรหิตจึงแนะนำให้แสวงหาความร่วมมือกับบุคคลสำคัญต่างๆ เหมือนกับการทำประชานิยมก่อนกับเหล่าข้าราชการบริพาร ดังนี้ “ถ้าเช่นนั้น ขอพระองค์โปรดรับสั่งให้เชิญเจ้าผู้ครองเมืองในนิคมและอยู่ในชนบททั่วพระราชอาณาเขตของพระองค์, โปรดรับสั่งให้เชิญพราหมณ์มหาศาลที่อยู่ในนิคมและอยู่ในชนบททั่วพระราชอาณาเขตของพระองค์, โปรดรับสั่งให้เชิญอำมาตย์ราชบริพารที่อยู่ในนิคมและอยู่ในชนบททั่วพระราชอาณาเขตของพระองค์, โปรดรับสั่งให้เชิญพราหมณ์มหาศาลที่อยู่ในนิคมและอยู่ในชนบททั่วพระราช

^{๕๓} ที่.ส. ๙ / ๓๓๘ / ๑๓๒.

ราชอาณาจักรของพระองค์และโปรดรับสั่งให้เชิญคหบดีผู้มั่งคั่งที่อยู่ในนิคมและอยู่ในชนบททั่วพระราชอาณาเขตของพระองค์ มาปรึกษาว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลายเราปรารถนาจะบูชามหาโยธยา ขอพวกท่านผู้เจริญจงร่วมมือกับเราเพื่ออำนวยประโยชน์สุขแก่เราตลอดกาลนาน”^{๕๔}

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสเบื้องต้นของการเจริญสติแก่ภิกษุปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกหลายแห่งดังนี้ “ภิกษุในธรรมวินัยนี้เราควรหลีกเลี่ยงออกจากหมู่ไปอยู่ผู้เดียวหรือใช้สอยเสนาสนะอันสงัดคือป่าโคนไม้ภูเขาชอกเขาถ้ำป่าช้าป่าทึบที่กลางแจ้งลอมฟางที่สงัดมีเสียงน้อยมีเสียงอีกทีก็น้อยไม่มีคนสัญจรไปมาไม่มีคนพลุกพล่านเหมาะเป็นที่ลึกรื่นเอนไปสู่ป่าก็ดีไปสู่โคนไม้ก็ดีหรือไปสู่เรือนว่าง”^{๕๕} “ก็ตั้งนั่งขัดสมาธิ”^{๕๖} ตั้งกายตรงดำรงสติไว้เฉพาะหน้า”^{๕๗} “ภิกษุนั้นอาศัยเสนาสนะที่สงัดเช่นป่าโคนไม้ภูเขาชอกเขาถ้ำป่าช้าดงที่แจ้งกองฟางที่สงัดมีเสียงน้อยมีเสียงอีกทีก็น้อยไม่มีคนสัญจรไปมาไม่มีคนพลุกพล่านเหมาะเป็นที่ลึกรื่นเอนอยู่ป่าอยู่โคนไม้หรืออยู่เรือนว่างนั่งคู้บัลลังก์ตั้งกายตรงดำรงสติมั่นมุ่งเฉพาะกัมมัฏฐาน”^{๕๘} “ภิกษุนั้นยอมเข้าสู่เสนาสนะอันสงัดเช่นป่าโคนไม้ภูเขาชอกเขาถ้ำป่าช้าป่าทึบกลางแจ้งลอมฟางอยู่ป่าอยู่โคนไม้หรืออยู่เรือนว่างนั่งคู้บัลลังก์ตั้งกายให้ตรงดำรงสติให้มั่น”^{๕๙} ตรัสถึงมหาโควินทพราหมณ์สนทนากล่าวสอบถามความเข้าใจถึง “เป็นผู้อยู่ผู้เดียว” กับสุนัภมารพรหมว่าคือ “บุคคลบางคนในโลกนี้อาศัยเสนาสนะอันสงัดคือป่าโคนไม้ภูเขาชอกเขาถ้ำป่าช้าป่าทึบที่แจ้งและลอมฟาง”^{๖๐} จากพระพุทธรูปองค์ดังกล่าวสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสบอกการใช้สอยเสนาสนะอันสงัดอันได้แก่ ป่าโคนไม้หรือเรือนว่าง มีชอกเขาถ้ำในภูเขา ป่าช้าป่าละเมาะ ที่โล่งแจ้งลอมฟาง ที่สงัดมีเสียงน้อย มีเสียงอีกทีก็น้อยไม่มีคนสัญจรไปมาไม่มีคนพลุกพล่านว่า เหมาะเป็นที่ลึกรื่นเอนเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมและมีปรากฏว่า “ในพรรษาที่ ๓ ขณะประทับจำพรรษณเวฬุวันวิหารกรุงราชคฤห์เศรษฐีกรุงราชคฤห์เลื่อมใสศรัทธาในภิกษุผู้สมบูรณ์ด้วยอิริยาบถจึงได้ทูลขออนุญาตสร้างเสนาสนะถวายจึงทรงอนุญาตเสนาสนะ ๕ ชนิด ได้แก่ วิหารเรือนมุงแถบเดียว เรือนชั้น เรือนโล้นและถ้ำที่สร้างขึ้น ทรงอนุโมทนาด้วยพระคาถาเหล่านี้ว่า “วิหารย่อมป้องกันความหนาวร้อนและสัตว์ร้ายนอกจากนั้นยังป้องกันงูและฝนในคราวหนาวเย็น นอกจากนั้นยังป้องกันลมและแดดอันร้อนจัดที่เกิดขึ้น การถวายวิหารแก่สงฆ์เพื่อลึกรื่นเอนอยู่เพื่อความสุขเพื่อเพ่งพินิจและเพื่อเห็นแจ้งพระพุทธรูปเจ้าทั้งหลายทรงสรรเสริญว่าเป็นทานอันเลิศ....” ^{๖๑}

^{๕๔} ที.สี. ๙ / ๓๓๙ / ๑๓๒.

^{๕๕} เรือนว่างหมายถึงเสนาสนะ๗อย่างเว้นป่าและโคนไม้ได้แก่ (๑) ภูเขา (๒) ชอกเขา (๓) ถ้ำในภูเขา (๔) ป่าช้า (๕) ป่าละเมาะ (๖) ที่โล่งแจ้ง (๗) ลอมฟาง.

^{๕๖} นั่งขัดสมาธิหมายถึงนั่งพับขาเข้าหากันทั้ง๒ข้างเรียกว่านั่งขัดสมาธิ (วิ.อ. ๑/๑๖๕/๔๔๕)

^{๕๗} ดำรงสติไว้เฉพาะหน้าหมายถึงตั้งสติกำหนดอารมณ์กัมมัฏฐาน (วิ.อ. ๑/๑๖๕/๔๔๕)

^{๕๘} อง.นวก. (ไทย) ๒๓/๔๐/๕๒๑.

^{๕๙} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๕๐๘/๓๘๕.

^{๖๐} อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/๑๙๘/๒๒๓.

^{๖๑} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๒๐/๒๔๘.

^{๖๒} วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๙๔/๘๙-๙๒., สุริย์ มีผลกิจ และวิเชียร มีผลกิจ, พระพุทธรูป ๔๕ พรรษา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทคอมฟอร์มจำกัด, ๒๕๔๕), หน้า๔๑-๔๒.

ดังนั้นเสนาสนะอันสงัดและเสนาสนะ^{๖๓} ที่มีผู้สร้างถวายจึงนับได้ว่าเป็นสถานที่เพื่อหลีกเลี่ยงเพื่อความสุขเพื่อเพ่งพินิจและเพื่อเห็นแจ้งกล่าวคือ เพื่อปฏิบัติธรรมนั่นเองขณะเจริญสติควรอยู่ในสภาพเช่นไรจึงจะทำให้การปฏิบัติธรรมมีความเจริญก้าวหน้า มีกล่าวไว้ในพระไตรปิฎก “ภิกษุทั้งหลายมีสมัยที่จิตตั้งมั่นอยู่ภายในสงบนิ่งอยู่มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้นตั้งมั่นอยู่สมาธินั้น เป็นธรรมสงบประณีตได้ความสงบประจักษ์ถึงภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้นไม่มีการข่มห้ามกิเลสด้วยธรรมเครื่องปรุงแต่งและภิกษุนั้นจะโน้มจิตไปเพื่อทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งใดๆ เมื่อมีเหตุแห่งสติเธอย่อมบรรลุความเป็นผู้เหมาะสมที่จะประจักษ์ชัดในธรรมนั้นๆ”^{๖๔}

จากพระพุทธพจน์ดังกล่าวพระอรรถกถาจารย์ได้กล่าวอธิบาย “สมัย” ไว้หมายถึงกาลที่ได้รับสัปปายะความเหมาะสม ๕ ประการคือ ๑) อุตุสัปปายะ ๒) อาหารสัปปายะ ๓) เสนาสนะสัปปายะ ๔) บุคคละสัปปายะ ๕) ธัมมัสสวนะสัปปายะ^{๖๕} สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังตรัสแก่พระอานนถึงลักษณะของภิกษุผู้ใส่ใจใฝ่ในการปฏิบัติธรรมว่า “เราจักพูดเรื่องเห็นปานนี้คือเรื่องความมกน้อยเรื่องความสันโดษเรื่องความสงัดเรื่องความไม่คลุกคลีกันเรื่องการปรารภความเพียร เรื่องศีล เรื่องสมาธิ เรื่องปัญญา เรื่องวิมุตติ เรื่องวิมุตติญาณทัสสนะซึ่งเป็นเรื่องขัดเกลากิเลสอย่างยิ่งเป็นสัปปายะแก่ความเป็นไปแห่งจิตเป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายโดยส่วนเดียว เพื่อคลายกำหนดเพ็ดดับเพื่อสงบระงับเพื่อยิ่งเพื่อตรัสรู้และเพื่อนิพพาน”^{๖๕} ในอรรถกถากล่าวอธิบาย “เป็นสัปปายะแก่ความเป็นไปแห่งจิต” หมายถึงเป็นที่สบายและเป็นอุปการะแก่การชักนำจิตเข้าสู่สมถะและวิปัสสนา^{๖๖} มี ๗ ประการคือ ๑) อาวาส ๒) โคจรคาม ๓) การพูดคุย ๔) บุคคล ๕) โภชนะ ๖) ฤดู ๗) อิริยาบถ^{๖๗} พระดำรัสข้างต้นนั้นตรัสการปฏิบัติตนขณะปฏิบัติธรรมถึงลักษณะเรื่องที่จักพูดคุยไว้เป็นตัวอย่าง เพราะการปฏิบัติจะเจริญก้าวหน้าควรต้องอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมเว้นสถานที่ที่เป็นโทษและอยู่ในสถานที่ที่สะดวกดังมีปรากฏเป็นคาถาว่า

อวาโสโคจโรรสสุบุคคลโภชนอุตุ
อิริยาบถิตตเตตสปปาเยวิวัชชโย
สปปาเยสตตเสเวถเวยหิปฏิบัติชชโต
นจิเรเนวกาเลนโหติกสสุจิปปนาฯ^{๖๘}

โยคาวจรผู้ประสงค์จะรักษาปฏิภาคนิมิตไว้ให้ตนั้นพึงเว้นจากอสัปปายะอันไม่ควรแก่ภาวนาสมาธิ๗อย่างคืออาวาส (ที่อยู่อาศัย) โคจรคาม (หมู่บ้านหรือท้องถิ่นที่จะไปบิณฑบาตภัสสะ (ถ้อยคำพูด) บุคคละ (บุคคล) โภชนะ (อาหาร) อุตุ (อากาศ) อิริยาบถ (นั่งนอนยืนเดิน) แล้วพึงเสพแต่สัปปายะอันควรแก่ภาวนาสมาธิ ๗ อย่างนั้นเช่นกัน

^{๖๓} อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๐๒/๓๔๓.

^{๖๔} อัง.ติก.อ. ๒/๑๐๒/๒๕๔.

^{๖๕} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๘๙/๒๒๗.

^{๖๖} อัง.นวก.อ. ๓/๑/๒๘๕ ในที่นี้บาลีเป็น “เจโตวิจารณสปปายา” แต่ในฉบับภาษาอังกฤษเป็น “เจโตวิจารณสปปายา” และฉบับบัญญัติสันติเป็น “เจโตวินิรณสปปายา.”

^{๖๗} ม.อ.อ. ๓/๑๘๙/๑๑๗.

^{๖๘} วิสุทฺธิ. ๑/๑๖๑.

การบูรณาการหลักสัปปายะ ๗ เพื่อใช้ในการบริหารจัดการน้ำซึ่งคำว่า “สัปปายะ” หมายถึง สิ่งที่เหมาะสม สิ่งที่เกิดกุศล ช่วยสนับสนุนในการบำเพ็ญภาวนาให้ได้ผลดีช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอย (suitable things; things favorable to mental development)^{๖๙} เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้รู้จักประยุกต์ใช้ธรรมะในทางการบริหารจัดการน้ำเพื่อให้เกิดคุณประโยชน์ต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมในธรรมชาติ จะต้องมีความรู้ ๗ ข้อดังนี้

๑. อาวาสสัปปายะ (ที่อยู่ซึ่งเหมาะสม เช่น ไม่พลุกพล่านจอแจ, suitable abode)
๒. โคจรสัปปายะ (ที่หาอาหาร ที่เที่ยวบิณฑบาตที่เหมาะสม เช่น มีหมู่บ้านหรือชุมชนที่มีอาหารบริบูรณ์อยู่ไม่ไกลไม่ไกลเกินไป, suitable resort)
๓. ภัตตสัปปายะ (การพูดคุยที่เหมาะสม เช่น พูดคุยเล่าขานกันแต่ในกถาวัตถุ ๑๐ และพูดแต่พอประมาณ, suitable speech)
๔. บุคคลสัปปายะ (บุคคลที่ถูกต้องเหมาะสม เช่น มีท่านผู้ทรงคุณธรรม ทรงภูมิปัญญาเป็นที่ปรึกษาเหมาะสมใจ, suitable person)
๕. โภชนสัปปายะ (อาหารที่เหมาะสม เช่น ถูกกับร่างกายก่อเกิดต่อสุขภาพ ฉ้นไม่ยาก, suitable food)
๖. อุตสัปปายะ (ดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม เช่น ไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไป เป็นต้น, suitable climate)
๗. อิริยาปถสัปปายะ (อิริยาบถที่เหมาะสม เช่น บางคนถูกกับกิจกรรม บางคนถูกกับนั่งตลอดจนมีการเคลื่อนไหวที่พอดี, suitable posture)

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอถึงหลักพุทธธรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรมโดยแยกออกแต่ละประเด็นเพื่อทำความเข้าใจให้ดียิ่งขึ้นดังนี้

๑. อาวาส (ที่อยู่) หมายถึง ที่อยู่ที่พักอาศัยและสถานที่ปฏิบัติมีได้อย่างได้แก่อาวาสสัปปายะ คือที่อยู่ที่พักอาศัยและสถานที่ที่ไม่เหมาะสมและอาวาสสัปปายะคือ ที่อยู่ที่พักอาศัยและสถานที่ที่เหมาะสมผู้ปฏิบัติควรเลือกอยู่ในอาวาสสัปปายะ ในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรคกล่าวอธิบายไว้ว่าเมื่อโยคาวจรนั้นอยู่ในอาวาสใดนิมิตที่ยังไม่เกิดก็ไม่เกิดขึ้นที่เกิดแล้วก็เสื่อมหายไป สติที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ไม่ตั้งมั่นและจิตที่ยังไม่เป็นสมาธิก็ไม่เป็นสมาธิ อาวาสนั้นนับเป็นสัปปายะส่วนเมื่อเธออยู่ในอาวาสใดนิมิตเกิดและถาวรด้วยสติที่ตั้งมั่นจิตก็เป็นสมาธิดุจพระปธานียติสสเถระผู้อยู่ณาคบรพต อาวาสนับเป็น สัปปายะเพราะเหตุนั้นในวิหารใดอาวาสที่อยู่มีหลายแห่งโยคาวจรพึงลองอยู่ในอาวาสเหล่านั้นแห่งละ ๓ วัน จิตของเธอเป็นเอกัคคตตั้งมั่นในอารมณ์เดียวในอาวาสแห่งใดก็อยู่ในอาวาสแห่งนั้นเพราะความที่มีอาวาสเป็นสัปปายะแท้ทุกิกษุ ๕๐๐ รูปผู้อยู่ในถ้ำจุฬานาคในตมพปณิทวีปถือเอากรรมฐานบำเพ็ญอยู่ในถ้ำจุฬานาคนั้นได้บรรลุพระอรหัตต์ทั้งหมด ส่วนพระอริยบุคคลเบื้องต่ำมีพระโสดาบันเป็นต้นและท่านผู้ได้อริยภูมิในที่อื่นแล้วมาบรรลุพระอรหัตต์ในถ้ำจุฬานาคนั้นมี

^{๖๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม Dictionary of Buddhist. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอสอาร์พริ้นติ่งแมสโปรดักส์จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๒๘๖.

ประมาณมิได้ แม้ในอวาสสัปปายะแห่งอื่นๆ เช่น จิตตลบรรพตวิหารก็เช่นกัน^{๗๐} ในกัมมัฏฐานคณนิเทศตอนแก้สมาธิภาวนาแสดงไว้ว่า “อันโยคาวจรผู้ละวิหารอันไม่เหมาะสมแก่การบำเพ็ญสมาธิเสียแล้วพำนักอยู่ในวิหารที่เหมาะสม”^{๗๑} เป็นการกล่าวให้โยคาวจรรู้จักหลีกเลี่ยงอวาสสัปปายะ แล้วเลือกอวาสสัปปายะเพื่อประโยชน์แก่การบำเพ็ญสมาธิของตน ได้กล่าวแนวทางการปฏิบัติไว้ในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรคไว้ว่า “เมื่อโยคาวจรผู้ใดอยู่ในวิหารเดียวกันกับพระอาจารย์มีความผาสุก โยคาวจรนั้นเมื่อจะชำระกัมมัฏฐานก็พึงอยู่ในวิหารนั้นนั่นแหละ ถ้าเมื่ออยู่ในวิหารนั้นไม่มีความผาสุก ไซ้วิหารอื่นใดเป็นสัปปายะมีอยู่ในที่ไกลแต่วิหารของพระอาจารย์ประมาณคาจตุหนึ่งหรือกึ่งโยชน์ หรือแม้ประมาณถึงโยชน์หนึ่งก็ตีกก็พึงไปอยู่ในวิหารนั้นเกิด เพราะเมื่อได้อยู่อย่างนั้นครั้งมีความสนทน่ให้หรือเกิดความหลงลืมในข้อกัมมัฏฐานที่ตรงไหนก็ตี จะได้ลุกขึ้นทำวัตรในวิหารที่ตนอยู่แต่เช้า แล้วออกเดินเที่ยวบิณฑบาตฉันในระหว่างทางไปถึงที่อยู่ของพระอาจารย์ในเวลาท่านเสร็จภัตกิจพอดี แล้ววันนั้นชำระกัมมัฏฐานในสำนักของพระอาจารย์เสียให้เสร็จ วันรุ่งขึ้นก็กราบลาพระอาจารย์เดินทางกลับไปเที่ยวบิณฑบาตฉันในระหว่างทางยังไม่ทันเหนื่อยก็อาจมาถึงที่อยู่ของตนได้ส่วนโยคาวจรผู้ใดไม่ได้ที่ผาสุกในที่แม่ไกลตั้งโยชน์ โยคาวจรนั้นพึงตัดข้ออันเป็นขอดเป็นปมทั้งปวงของกัมมัฏฐานเสียให้ได้ทำกัมมัฏฐานที่เนื่องด้วยความนึกหวังให้หมดจดดีแล้วไปให้ไกลกว่านั้นก็ดีละวิหารอันไม่เหมาะสมแก่การบำเพ็ญสมาธิเสียแล้วพำนักอยู่ในวิหารที่เหมาะสมเกิด”^{๗๒} ในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรคกล่าววิหารที่ประกอบด้วยโทษ ๑๘ ประการอย่างใดอย่างหนึ่งชื่อว่าวิหารไม่เหมาะสม มีพระบาลีว่า มหาวาส่นวาวาส์ ชรวาวาส์ จปณณิโสณทีปณณญจ ปุพผจผล์ ปฏฐิตเมวจนครี ทารุณาเขตต์ วิสภาคเนปฏฐนํ ปจจนตสีมาสปปายํ ยตถมิตโตนลพทตือฏฐารเสตานินฺหานานิ อติวิญญายปณฺธิโตอารกา ปริวชเชยยมคฺคํปฏิภยํ ยถาติ^{๗๓} คือ ๑. มหัตตตความเป็นวิหารใหญ่ ๒. นวตต ความเป็นวิหารใหม่ (ยังไม่แล้วดี) ๓. ชินณกตต ความเป็นวิหารเก่า (ทรุดโทรมแล้ว) ๔. ปณณสนนิสสิตตต ความเป็นวิหารติดทางเดิน ๕. โสณที วิหารมีสระพังน้ำ ๖. ปณณวิหารมีไม้ใบ (ที่เป็นผัก) ๗. ปุพผวิหารมีไม้ดอก ๘. ผลวิหาร มีไม้ผล ๙. ปฏฐนียตาความเป็นวิหารที่คนทั้งหลายมุ่งมัน ๑๐. นครสนนิสสิตตาความเป็นวิหารติดเมือง ๑๑. ทารุสนนิสสิตตาความเป็นวิหารติดป่าไม้ ๑๒. เขตตสนนิสสิตตาความเป็นวิหารติดที่นา (ของชาวบ้าน) ๑๓. วิสภาคานํบุคคลานอติธิตา ความเป็นวิหารมีบุคคลผู้เป็นวิสภาคกันอยู่ ๑๔. ปฏฐนสนนิสสิตตาความเป็นวิหารติดท่า ๑๕. ปจจนตสนนิสสิตตาความเป็นวิหารติดปลายแดน ๑๖. รชชสิมนตรสนนิสสิตตาความเป็นวิหารติดที่ระหว่างพรมแดน ๑๗. อสปปายตาความเป็นวิหารไม่เป็นสัปปายะ ๑๘. กลยาณมิตตานํ อลาโภ วิหารที่หากัลยาณมิตรไม่ได้^{๗๔}

^{๗๐} มหามกุฏราชวิทยาลัย, **วิสุทธิมรรคแปลภาค ๑ ตอน ๒**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย) หน้า ๑๐๑.

^{๗๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๘.

^{๗๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๘-๗๙.

^{๗๓} วิสุทธิ. ๑/๑๑๘., -สปปปฏิภยํ

^{๗๔} มหามกุฏราชวิทยาลัย, **วิสุทธิมรรคแปลภาค ๓ ตอน ๒**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย), หน้า ๗๘-๗๙.

ส่วนวิหารที่ชื่อว่าวิหารเหมาะสมที่ควรต่อการเข้าปฏิบัติธรรมประกอบด้วยคุณสมบัติ ๕ ประการคุณสมบัติเหล่านี้คือ ๑. นาติทุโรหิตินาจาสนนคมนาคนสมปนฺนํ เสนาสนะในศาสนานี้ เป็นที่ไม่ไกลนักไม่ใกล้นักไปมาสะดวก ๒. ทิวาอุปโปภินณฺรตตือปสททอปฺนิคฺโขสํ กลางวันไม่พลุกพล่านกลางคืนไม่มีเสียงอีกทีก ๓. อุปปทสมกสวตตปสรีสปสมผลสโหติฯปราศจากสัมผัสแห่ง เหลือบยุงลมแดดและสัตว์เลื้อยคลาน ๔. ตสมฺโขปนเสนาสนะวิหรนตสสอปกสิเรนาวอุปฺพชนติ จีวรปณฺทปาตเสนาสนคิลานปจฺยเณสชฺชปรีกขารฯ ภิกษุพำนักรอยู่ในเสนาสนะนั้นจีวรปณฺทปาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขารทั้งหลายย่อมเกิดขึ้นโดยไม่ผิดเคื่องเลย ๕. ตสมฺโขปนเสนาสนะ เณรภิกษุวิหรนตปุสสุตาอาคตาคมาธมธรวาณียธรา มาติกาธราเตกาเลนกาลอุปสงฺกมิตวาปริปุจฺจติ ปรีกขหติ ‘อิทฺถนเตกถิมสสโกตฺโถติ อสสเตอายสมฺนโตอวิวิจฺจวิหรนตฺตวนิกตมจฺจุตตวนิก โรนตฺตอเนกวิเทสฺสจ กงฺขณฺฐานียสฺสธมฺเมสฺสจกฺขปฺปวิโนเทนติฯ’^{๗๕} ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระเป็นพหูสูต คล่องอาคมทรงธรรมทรงวินัยทรงมามากาย่อมอยู่ในเสนาสนะนั้นภิกษุเข้าไปหาพระเถระเหล่านั้นตาม กาลอันควรได้สอบถามข้อธรรมข้อธรรมว่า “ท่านเจ้าข้าบัดนี้เป็นอย่างไร” ท่านเหล่านั้นย่อมจะเปิดข้อ ที่ยังไม่ได้เปิดทำให้ต้นข้อที่ยังมิได้ทำให้ต้นและบรรเทาความสงสัยในธรรมทั้งหลายอันน่าจะสงสัยได้ หลายๆอย่าง^{๗๖}

หลักการดำเนินชีวิตในพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าได้วางรูปแบบของพระสงฆ์เป็น ตัวอย่าง “การใช้ปัจเจกชนวิธีในการดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชน” ด้วยการดำเนินชีวิตอยู่บน พื้นฐานความต้องการปัจจัย ๔ ซึ่งที่อยู่อาศัยก็ใช้สอยเพื่อบำบัดความหนาวความร้อนและป้องกัน อันตรายจากสัตว์และฤดูกาลส่วนที่เกี่ยวกับขบวาสพระพุทธเจ้าได้แสดงเรื่องความรู้จักการพิจารณา ปัจจัย ๔ เพื่อการดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชนตามแนวพุทธศาสนาของชาวพุทธที่ถือว่าเป็นวิถี ชีวิตตามหลักคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอันที่จะฝึกฝนพัฒนาจิตเพื่อมุ่งผลอัน สูงสุดคือมรรคผลนิพพานพระพุทธองค์ทรงตรัสสอนว่าปัจจัย ๔ เป็นอุปกรณ์เครื่องดำรงชีพของมนุษย์ ปัจจัย ๔ ได้แก่เครื่องนุ่งห่มอาหารที่อยู่อาศัยและยารักษาโรคที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า “ความรู้จัก พอประมาณอันเป็นไปเพื่อความบริโภคคือรู้จักพอประมาณในการรับจีวรปณฺทปาตเสนาสนะและคิ ลานปัจจัยเภสัชบริขาร”^{๗๗} ดังนั้นการใช้สอยปัจจัย ๔ จึงมีขั้นตอนในการใช้สอยดังที่พระอรหันตเถร จารย์กล่าวไว้ว่า “ปัจเจกชนสุทธิ” เพราะบริสุทธิ์ได้ด้วยการพิจารณาเพราะฉะนั้นภิกษุเมื่อเห็น อาทินพในการบริโภคปัจจัยที่ยังมิได้พิจารณาพึงพิจารณาปัจจัยทั้งหลาย^{๗๘}

๒. โคจรคาม หมายถึง หมู่บ้านหรือท้องถิ่นที่หาอาหารที่เพียงพอเพื่อเข้าไปบิณฑบาตมี ๒ อย่างได้แก่โคจรอสัปปายะคือหมู่บ้านหรือท้องถิ่นที่ไม่เหมาะสมเพื่อเข้าไปบิณฑบาตและ โคจรสัปปา ยะคือหมู่บ้านหรือท้องถิ่นที่เหมาะสมเพื่อเข้าไปบิณฑบาตโยคาวจรพึงเลือกโคจรคามสัปปายะใน คัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรคกล่าวอธิบายไว้ว่าหมู่บ้านหรือท้องถิ่นสำหรับไปบิณฑบาตแห่งใดมีอยู่ใน

^{๗๕} วิสุทธิ. ๑/๑๑๙ - อุปปทสมกสวตตปสรีสปสมผลส

^{๗๖} มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปลภาค ๑ ตอน ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราช วิทยาลัย), หน้า ๘๙-๙๐.

^{๗๗} อัง.สตตก. ๑๓/๖๘/๑๔๓-๑๔๔

^{๗๘} มหามกุฏราชวิทยาลัย, มงคลทีปนีแปลเล่ม ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, ๒๕๓๘, หน้า ๘๕.

ที่ไม่ไกลนักไม่ใกล้นักในระยะประมาณโกสะกั้งประมาณ ๑,๐๐๐ ชั่วโมงหรือ๒กิโลเมตรเป็น เสนาสนะอยู่ทางทิศเหนือหรือทางทิศใต้เป็นที่มียกขาสุมบุรณห่ายหมู่บ้านนั้นนับเป็นสัปปายะถ้ามี ลักษณะตรงกันข้ามนับเป็นอัสปายะ^{๗๙} ที่ว่าอัสปายะนั้นน่าจะถือเอาด้วยสาเหตุคือ ๑. โกลและการ คมนาคมไปมาไม่สะดวก ๒. เวลาบิณฑบาตไปหรือกลับโดนแสงอาทิตย์ขึ้นส่องหน้า และ๓. บิณฑบาต ไม่พอแก่การฉัน

๓. ภัสสะ (การพุดคุย) หมายถึง การพุดคุยหรือถ้อยคำมี๒อย่างได้แก่ภัสสะอัสปายะคือ การพุดคุยหรือถ้อยคำที่ไม่เหมาะสมในระหว่างปฏิบัติและภัสสะสัปปายะคือการพุดคุยหรือถ้อยคำที่ เหมาะสมในระหว่างปฏิบัติโดยควรพึงปฏิบัติตนเพื่อสำรวมอินทรีย์พุดน้อยในระหว่างปฏิบัติ ธรรมเพื่อสำรวมสมาธิและปฏิภาคนิมิตในวิปัสสนาญาณเล่ม ๑ แสดงอธิบายการสำรวมสติไว้ว่าใน ระหว่างการปฏิบัติธรรมต้องบริสุทธบุคลพึงยังกุศลจิตให้เกิดทางทวาร ๖ แล้วรักษาอินทรีย์สังวร ศีลด้วยการปิดกั้นมิให้เกิดอกุศลมีสติก่อให้เกิดกุศลจิตอยู่เสมอในขณะที่ประจวบกับอารมณ์ ๖^{๘๐} ใน คัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรคก็กล่าวอธิบายไว้ว่า การใช้สติสำรวมอินทรีย์เพื่อไม่ให้เกิดกิเลสในขณะที่ วิญญาน ๖ รับรู้อารมณ์ ๖ เพื่อความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรมดังนั้นการสำรวมวาจาพุดน้อยไม่ กล่าวติรัจฉานกถา ๓๒ อันเป็นเรื่องขัดมรรคผลเป็นไปเพื่ออันตรายเสียแห่งนิมิตของผู้ปฏิบัติ หรือวิค คาหิกกถาที่เป็นถ้อยคำที่แก่งแย่งกันทำลายความดีงามและความเจริญของตน พร้อมทั้งทำลายความ สามัคคีของหมู่คณะอีกด้วยชื่อว่าอัสปายะแม้กถาวัตถุ ๑๐ ซึ่งเป็นถ้อยคำที่ไม่ขัดกันกับมรรคผล นิพพานชื่อว่าภัสสสัปปายะก็ควรกล่าวพอประมาณเพื่อสำรวมสมาธิและปฏิภาคนิมิต^{๘๑}ทั้งติรัจฉาน กถา ๓๒ วิคคาหิกกถาและกถาวัตถุ ๑๐ มีปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ติรัจฉานกถา ๓๒ คือเรื่อง ขัดมรรคผลเป็นไปเพื่ออันตรายเสียแห่งนิมิตของผู้ปฏิบัติ ได้แก่ ๑. ราชกถา กล่าวถึงพระยามหา กษัตริย์ ๒. โจรกถา กล่าวถึงโจร ๓. มหามัตตกถา กล่าวถึงมหาอำมาตย์ ๔. เสนากถา กล่าวถึงเสนา ๕. ภยกถา กล่าวถึงภัยอันตราย ๖. ยุทธกถา กล่าวถึงการสงคราม ๗. อันนกถา กล่าวถึงข้าว ๘. ปาน กถากล่าวถึงน้ำ ๙. วัตถุกถา กล่าวถึงผ้าถุงผ้าห่ม ๑๐. สยนกถา กล่าวถึงที่หลับที่นอน ๑๑. มาลากถา กล่าวถึงดอกไม้สรรพต่างๆ ๑๒. คันธกถา กล่าวถึงเครื่องหอมเครื่องลูบไล้香油 ๑๓. ญาติกถา กล่าวถึงญาติแห่งตน ๑๔. ยานกถา กล่าวถึงยวดยานคานหามช้างม้ารถเกวียนมีประเภทต่างๆ ๑๕. คามกถากล่าวถึงบ้านว่าบ้านตำบล ๑๖. นิคมกถากล่าวถึงนิคม ๑๗. ชนบทกถา กล่าวถึงชนบท ๑๘. นครกถากล่าวถึงเมืองใหญ่ ๑๙. อิตถิกถา กล่าวถึงผู้หญิง ๒๐. ปุริสกถา กล่าวถึงผู้ชาย ๒๑. สूरกถา กล่าวถึงคนกล้าๆช่างกล้าเสียกล้าศึกสงคราม ๒๒. วิสีฆกถา กล่าวถึงตรอกน้อยตรอกใหญ่ถนน หนทาง ๒๓. กุมภกถากล่าวถึงกุ่มภทาสีที่ตักน้ำ ๒๔. ปุพเพตตกถา กล่าวถึงญาติที่ล่วงไปแล้วแต่ ก่อนๆ ๒๕. นานัตตกถา กล่าวถึงเรื่องต่างๆแต่บรรดาที่หาประโยชน์มิได้ ๒๖. โลภกขายิกกถา กล่าวถึงลัทธิโกหกอันพาลในโลกเจรงจกกัน ๒๗. สมุททักขายิกกถากล่าวถึงมหาสมุทรสาครทะเล ๒๘.

^{๗๙} อ่างแล้ว, วิสุทธิมรรคแปลภาค ๑ ตอน ๒, หน้า ๒๒๑.

^{๘๐} พระโสภณมหาเถระอัครมหาบัณฑิต (มหาสิสยาตอ) วิปัสสนาญาณเล่ม๑, พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม, ป.ธ. ๙, Ph.D) ตรวจชำระ, พระคันธสาราภิวศ์เรียบเรียง, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดชีเอไอเซ็นเตอร์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๐-๒๑.

^{๘๑} อ่างแล้ว, วิสุทธิมรรคแปลภาค ๑ ตอน ๒, หน้า ๒๒๑.

อติภวภวภา กล่าวถึงภวและอภวมี ๖ ประการคือกล่าวสัสตทิฏฐิกล่าวอุทเทททิฏฐิ กล่าวถึงเจริญในสมบัติกล่าวถึงเสื่อมจากสมบัติกล่าวสรรเสริญความสุขในสัพพัญญูกล่าวอรรถกถาญายกประกอบความเพียรให้ลำบากกายเป็นฝ่ายปฏิบัติแห่งเดียรฉัตร ๒๙. อรรถกถากล่าวถึงปา ๓๐. ปพพกากล่าวถึงภูษา ๓๑. นทิกถากล่าวถึงแม่น้ำ ๓๒. ทิปกถากล่าวถึงเกาะต่างๆ^{๕๒}

วิคคาหิกกถาคือถ้อยคำที่แก่งแย่งกันทำลายความดีงามและความเจริญของตนพร้อมทั้งทำลายความสามัคคีของหมู่คณะอีกด้วยได้แก่ ๑. นตฺวอิมมมวินยออาชานิสฺสตี ท่านไม่รู้ธรรมวินัย ๒. อหิมมมวินยออาชานิสฺสตี ท่านไม่รู้ธรรมวินัย ๓. กิตฺวอิมมมวินยออาชานิสฺสตี ท่านจะรู้ได้อย่างไร ๔. มิจฺฉาปฏิปนนฺตามสึ ท่านเป็นผู้ปฏิบัติผิด ๕. อหมสมฺมมาปฏิปนนฺ ส่วนข้าพเจ้าปฏิบัติถูกต้อง ๖. สหิตฺตเมคฺคาพุดของข้าพเจ้าตรงกันในเรื่องต้นและเบื้องปลายจึงมีประโยชน์ ๗. อสหิตฺตเมคฺคาพุดของข้าพเจ้าตรงกันในเรื่องต้นและเบื้องปลายจึงไม่มีประโยชน์ ๘. ปุเรวณินยปจฺฉาวจ คำที่ควรกล่าวก่อนท่านกลับกล่าวทีหลัง ๙. ปจฺฉาวจณินยปุเรวจ แต่คำพูดที่ควรกล่าวทีหลังท่านกลับกล่าวก่อน ๑๐. อธิจฺฉินฺนตฺวิปฺราวตฺตคฺคาพุดของข้าพเจ้าเพียงคำเดียวสามารถทำลายคำพูดของท่าน ๑๑. อาโรปิโตเตวาโทข้าพเจ้าจับผิดความเห็นของท่านได้แล้ว ๑๒. นิคฺคหิตฺตวสึ ท่านจึงถูกข้าพเจ้าข่มไว้ ๑๓. จรวาทปโมกฺขาย ท่านจงพยายามแสวงหาความรู้จากสำนักต่างๆมาปลดปล่อยแก้ไขคำพูดของท่านที่ถูกข้าพเจ้าข่มไว้ด้วย ๑๔. นิพฺเพญฺเหวสเจปฺโหสิ ถ้าท่านยังเชื่อในความสามารถของท่านก็จงแก้ไขมา^{๕๓}

กล่าววัตถุ ๑๐ ประการคือถ้อยคำที่ไม่ขัดกันกับมรรคผลนิพพานได้แก่ ๑. อปิฉตถกถาพุดเรื่องความมกน้อย ๒. สนตฺตฺตฺกถาพุดเรื่องความพอใจตามมีตามได้ในสิ่งของของที่ตนได้มา ๓. ปวิเวกถาพุดเรื่องความสงบทางกายวาจาใจ ๔. อสสคคถา พุดเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับกามคุณอารมณ์ ๕. วิริยารมกถา พุดเรื่องการขยันหมั่นเพียร ๖. สิลกถา พุดเรื่องศีล ๗. สมาธิกถา พุดเรื่องสมาธิ ๘. ปญญาถา พุดเรื่องปัญญา ๙. วิมุตติถา พุดเรื่องอรหัตผล ๑๐. วิมุตติญาณทสสนกถา พุดเรื่องปัจจุเวกขณญาณที่เกี่ยวกับอรหัตผลและนิพพาน^{๕๔}

๔. บุคคล หมายถึง บุคคลที่อยู่ร่วมกันหรือมีการสนทนาปราศรัยกันมี๒อย่างได้แก่ บุคคลอสัปปายะ คือบุคคลที่ไม่สมควรเข้าไปสนทนาปราศรัยในขณะที่กำลังปฏิบัติด้วยและบุคคลสัปปายะ คือบุคคลที่สมควรเข้าไปสนทนาปราศรัยในขณะที่กำลังปฏิบัติโดยควรพึงเลือกคบบุคคลสัปปายะเพื่อความตั้งมั่นแห่งจิตของตนในขณะที่กำลังปฏิบัติ ในคัมภีร์ปรกณวิเสสวิสุทธิมรรคอธิบายไว้ว่า บุคคลอสัปปายะคือบุคคลที่ไม่สมควรเข้าไปสนทนาปราศรัยในขณะที่กำลังปฏิบัติอยู่นั้นได้แก่บุคคลผู้มากไปด้วยการทำกายให้มั่นคงชอบบำรุงประคบประหงมตกแต่งร่างกาย (กายทพหิพฺพโล) มีปกติพุดติรจฺฉานกถา ๓๒ (ติรจฺฉานกถิก) เป็นอสัปปายะเพราะว่าเขามีแต่จะทำให้เธอเศร้าหมองดูน่าโคลน ทำน้ำใสให้ขุ่นไปฉะนั้นและเพราะอาศัยบุคคลเช่นนั้นสมบัตีย่อมเสื่อมดุจสมบัติของภิกษุหนุ่มผู้อยู่ ณ โกฏิบรรพตวิหาร เสื่อมเพราะอาศัยบุคคลเช่นนั้นส่วนบุคคลสัปปายะบุคคลที่สมควรเข้าไปสนทนาปราศรัยในขณะที่กำลังปฏิบัติอยู่นั้น ได้แก่บุคคลที่เป็นผู้ไม่พุดติรจฺฉานกถา (อติรจฺฉานกถิก) ถึง

^{๕๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖-๕๘.

^{๕๓} ที.สี. (ไทย) ๙/๑๘/๗, ส.มหา.(ไทย) ๑๙/๑๐๘๐/๕๘๙-๕๙๐., ที.สี.อ. ๑๗/๘๔.

^{๕๔} อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๖๙/๑๕๒.

พร้อมด้วยสี่คุณสมภาติคุณปัญญาธิคุณ (สี่ลาติคุณสมปนโน) ซึ่งโยคาวจรได้อาศัยแล้วเป็นเหตุทำให้จิตที่ยังไม่เป็นสมาธิย่อมจะเป็นสมาธิหรือจิตที่เป็นสมาธิแล้วจะตั้งมั่นยิ่งขึ้น ๓๓เกิดความสงบเยือกเย็น ผ่องใสได้โดยแท้

๕. โภชนะ หมายถึง อาหารและเครื่องบริโภคนะหว่างกำลังปฏิบัติธรรมมี ๒ อย่าง ได้แก่ โภชนอสัปายะ คืออาหารและเครื่องบริโภคนะที่เป็นที่ไม่ถูกใจไม่พอใจไม่ถูกกับร่างกายไม่เกื้อกูลต่อสุขภาพฉันทะไม่สมควรแก่การบริโภคของโยคาวจร และโภชนสัปายะคือ อาหารและเครื่องบริโภคนะที่ถูกใจพอใจถูกกับร่างกายเกื้อกูลต่อสุขภาพฉันทะไม่ยากเป็นที่สมควรแก่การบริโภคของโยคาวจร เพราะมีส่วนช่วยส่งเสริมสนับสนุนหรือบ้นทอนสภาพจิตใจ ในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิธรรมคโคธิบายไว้ว่าอาหารที่ไม่สมควรและที่สมควรแก่การบริโภคในระหว่างกำลังปฏิบัติธรรมโยคาวจรบุคคลบางท่านได้รับประทานอาหารที่มีรสหวานแล้วก็ไม่ถูกปากไม่มีความชุ่มชื่นผาสุกใจจิตใจไม่มั่นคงแต่เมื่อได้อาหารรสเปรี้ยวแล้วก็รู้สึก^{๔๕} วิสุทธิมหาภูิกะ ว่าคือแทนที่จะมุ่งทำความตั้งมั่นทางจิตกลับไปสนใจทำความมั่นคงทางกายซึ่งมหาภูิกะให้อรรถาธิบายว่าชวนชวายเป็นแต่ปรนปรือร่างกาย ดังบาลีที่หมายเอาข้อนี้กล่าวไว้ว่าบริโภคจนเต็มท้องตามที่ต้องการแล้วประกอบความสุขในการนอนอยู่เป็นประจำชุ่มชื่นผาสุกใจทำให้จิตใจมั่นคงถาวรยิ่งขึ้นฉะนั้นอาหารที่มีรสหวานนั้นจึงเป็นอสัปายะ ส่วนอาหารที่มีรสเปรี้ยวเป็นสัปายะแก่โยคาวจรนั้น บางท่านเมื่อได้รับประทานอาหารที่มีรสเปรี้ยวแล้วก็ไม่ถูกปากไม่มีความชุ่มชื่นผาสุกใจจิตใจไม่มั่นคงแต่เมื่อได้อาหารรสหวานแล้วก็รู้สึกชุ่มชื่นผาสุกใจ ทำให้จิตใจมั่นคงถาวรยิ่งขึ้นฉะนั้นอาหารที่มีรสเปรี้ยวนี้จึงเป็นอสัปายะ ส่วนอาหารที่มีรสหวานเป็นสัปายะแก่โยคาวจรนั้นสำหรับรสเค็มขมเผ็ดฝาด ๔ อย่างนี้ไม่ได้กล่าวโดยเฉพาะๆนั้นก็เพราะรสเหล่านี้เพียงแต่เป็นเครื่องปรุงให้รสทั้งสองนั้นดีขึ้น ดังนั้นเมื่อयरรสหวานและเปรี้ยวขึ้นมาแล้วก็เป็นอันว่าได้กล่าวถึงรส๔อย่างนี้ตามสมควรไป^{๔๖}

๖. ถุ หมายถึง ดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมมี ๒ อย่างได้แก่ ๑. อุตสัปายะคือสภาวะดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมที่ไม่เหมาะสมเช่นหนาวเกินไปร้อนเกินไปเป็นต้น และอุตสัปายะคือสภาวะดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสมเช่นไม่หนาวเกินไปไม่ร้อนเกินไป เป็นต้นโยคาวจรพึงเลือกอยู่ในธรรมชาติดินฟ้าอากาศที่ทำให้จิตใจของตนแจ่มใสมั่นคงเอื้ออำนวยแก่การปฏิบัติธรรมของตน ในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิธรรมคโคธิบายไว้ว่าอากาศที่ไม่สบายและสบายในขณะที่ปฏิบัติธรรมอยู่นั้นโยคาวจร บางท่านเมื่อได้รับอากาศร้อนแล้วก็รู้สึกไม่ค่อยจะสบายจิตใจที่ยังไม่แจ่มใสไม่มั่นคงก็กลับกระสับกระส่ายขุ่นหมองยิ่งขึ้นจิตใจที่สงบระงับแจ่มใสตั้งมั่นแล้วก็กลับหงุดหงิดฟุ้งซ่านขึ้นมา แต่ถ้าได้รับอากาศเย็นก็รู้สึกสบายจิตใจที่ยังไม่แจ่มใสไม่ตั้งมั่นก็กลับแจ่มใสตั้งมั่นขึ้นจิตใจที่สงบระงับแจ่มใสตั้งมั่นแล้วก็ถาวรยิ่งขึ้นไป ฉะนั้นอากาศร้อนจึงเป็นอสัปายะ ส่วนอากาศเย็นเป็นสัปายะแก่โยคาวจรบุคคลนั้น โยคาวจรบางท่านได้รับอากาศเย็นแล้วก็รู้สึกไม่ค่อยจะสบายจิตใจที่ยังไม่แจ่มใสไม่มั่นคงก็กลับกระสับกระส่ายขุ่นหมองยิ่งขึ้นจิตใจที่สงบระงับแจ่มใสตั้งมั่นแล้วก็กลับหงุดหงิดฟุ้งซ่านขึ้นมา แต่ถ้าได้รับอากาศร้อนก็รู้สึกสบายจิตใจที่ยังไม่แจ่มใสไม่ตั้งมั่นก็กลับแจ่มใสตั้งมั่นขึ้น

^{๔๕} อ่างแล้ว, วิสุทธิธรรมคโคธิบาย ๑ ตอน ๒, หน้า ๒๒๑.

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๓.

จิตใจที่สงบระงับแจ่มใสตั้งมั่นแล้วก็ถาวรยิ่งๆขึ้นไป ฉะนั้นอากาศเย็นจึงเป็นอัสปายะ ส่วนอากาศร้อนเป็นสัปปายะแกโยคาวจรบุคคลนั้น^{๘๗}

๗. อิริยาบถ หมายถึง อาการหรือการเคลื่อนไหวอยู่ในกิริยาท่าทางอย่างใดอย่างหนึ่งมี ๒ อย่างได้แก่ อิริยาบถสัปปายะ คืออาการหรือการเคลื่อนไหวในกิริยาท่าทางที่ปฏิบัติแล้วไม่ถูกใจมีการเคลื่อนไหวที่ไม่พอดี และอิริยาบถสัปปายะ คืออาการหรือการเคลื่อนไหวในกิริยาท่าทางที่ปฏิบัติแล้วถูกใจจนมีการเคลื่อนไหวที่พอดีโยคาวจรพึงเลือกอยู่ในอิริยาบถที่เกิดความสบายกายสบายใจนิรณจะได้อันเกิดในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรคอธิบายไว้ว่าในอิริยาบถ ๔ อย่างนั้นโยคาวจรบางท่านเมื่อทำการปฏิบัติอยู่ในอิริยาบถนอนแล้วก็ทำให้รู้สึกง่วงเหงาหาวนอนไม่ค่อยได้รับผลดี ถ้าทำการปฏิบัติในอิริยาบถอื่นๆก็รู้สึกว่าจะมีความสบายกายสบายใจทั้งได้รับผลดีโดยไม่มีนิรณเกิดขึ้นจนใจบางท่านก็ไม่ได้ผลดีแต่ประการใดในอิริยาบถนั้นยืนเดินแต่กลับได้รับผลดีในอิริยาบถนอน บางท่านเมื่อทำการปฏิบัติอยู่ในอิริยาบถนั้นยืนเดินแล้วรู้สึกไม่สบายกายไม่สบายใจไม่ค่อยได้รับผลดี ถ้าทำการปฏิบัติอยู่ในอิริยาบถเดินกับนอนก็รู้สึกว่าจะมีความสบายกายสบายใจทั้งได้รับผลดีด้วย บางท่านก็ไม่ได้ผลดีแต่ประการใดในอิริยาบถเดินนอนแต่กลับได้รับผลดีในอิริยาบถนั้นยืน บางท่านเมื่อทำการปฏิบัติอยู่ในอิริยาบถเดินแล้วรู้สึกไม่สบายกายไม่สบายใจไม่ค่อยจะได้รับผลดีถ้าทำการปฏิบัติในอิริยาบถอื่นๆก็รู้สึกว่าจะมีความสบายกายสบายใจทั้งได้รับผลดีโดยไม่มีนิรณเกิดขึ้นจนใจ บางท่านก็ไม่ได้ผลดีแต่ประการใดในอิริยาบถนั้นยืนนอนแต่กลับได้รับผลดีในอิริยาบถเดิน ฉะนั้นอิริยาบถใดได้รับผลดีคือทำให้จิตใจสงบระงับดับเสียซึ่งนิรณอิริยาบถนั้นจัดเป็นสัปปายะแกโยคาวจรบุคคลนั้น เหตุนี้พึงทดลองดูในอิริยาบถนั้นๆอยู่อย่างละ ๓ วันเช่นเดียวกันกับทำการทดลองในอาวาส^{๘๘} สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสัปปายะด้วยพระดำรัสอื่นเช่นสมัย^{๘๙}อันมีอรรถาธิบายว่าเป็นอากาสที่สัปปายะความเหมาะสม ๕ ประการคือ ธรรมเป็นที่สะดวกสบายแก่การเจริญปัญญา มีอุตุสัปปายะ อาหารสัปปายะ (โภชนสัปปายะ) เสนาสนะสัปปายะ (อาวาสสัปปายะ) บุคคลสัปปายะ และธัมมัสสวนสัปปายะ (ภัสสสัปปายะ)

สรุปได้ว่า หลักพุทธธรรมนี้จึงเป็นหลักแบบแผนแห่งวิถีชีวิต วิถีไทย-วิถีพุทธ และนับได้ว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดของพระพุทธศาสนา การดำรงอยู่ของการประพฤติตามหลักพุทธธรรมของคนในสังคม จึงนับได้ว่าเป็นการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนา และความสันติสุขของสังคม การเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญทางศาสนา เพื่อชื่นชมและเพลิดเพลินในสถานที่ท่องเที่ยวได้ความรู้ มีความเข้าใจต่อประวัติเรื่องราวความสำคัญทางศาสนาในท้องถิ่น สร้างจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางศาสนา และเห็นคุณค่าของสภาพแวดล้อม การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา นอกจากต้องพัฒนาให้สามารถสนองประโยชน์ใช้สอยตามบริบทของวัด เช่น การประกอบกิจกรรมทางศาสนาและประเพณี กิจกรรม การส่งเสริมการท่องเที่ยวและกิจกรรมของชุมชนแล้ว ต้องคำนึงถึงการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม แหล่ง ที่ตั้ง รวมไปถึงสภาพแวดล้อมด้วย ซึ่งหาก

^{๘๗} อ้างแล้ว, วิสุทธิมรรคแปลภาค ๑ ตอน ๒, หน้า ๖๒.

^{๘๘} อ้างแล้ว, วิสุทธิมรรคแปลภาค ๑ ตอน ๒, หน้า ๖๓.

^{๘๙} อัง.ติ.อ. ๒/๑๐๒/๒๕๔.

พิจารณาจากผังของวัดแล้วจะประกอบด้วยกลุ่มการใช้ พื้นที่ในวัดตามกิจกรรมต่างๆ เช่น บริเวณพุทธาวาส สังฆาวาส บริเวณที่ใช้เป็นสาธารณประโยชน์ บริเวณที่จัดหาผลประโยชน์ และพื้นที่โล่งโดยรอบ ทางสัญจรประเภทต่างๆ รวมทั้งสถาปัตยกรรมที่ประดิษฐานในวัด โดยที่ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว

๒.๗ ข้อมูลพื้นที่วิจัย

ผู้คนในเขตอำเภอบางกระทุ่มส่วนใหญ่เป็นคนพื้นถิ่น และมีกลุ่มคนอพยพโยกย้ายมาจากจังหวัดราชบุรี จังหวัดเพชรบุรี จังหวัดกาญจนบุรี เพื่อตั้งหลักแหล่งบริเวณอำเภอบางกระทุ่มปัจจุบัน เห็นว่าเป็นภูมิประเทศที่อุดมสมบูรณ์มีน้ำท่าหนา มีป่าทึบ แสดงถึงความบริบูรณ์ จึงตั้งบ้านเรือนอยู่ ณ บริเวณ ซึ่งมีต้นไม้ขึ้นอยู่หนาแน่นเป็นต้นไม้ใหญ่ พุ่มใบหนา ยากต่อการถากถาง แต่ไม่มีผู้ใดรู้จักนามไม้ชนิดนี้ ชนกลุ่มนี้จึงเรียก “ต้นกระทุ่ม” และนามหมู่บ้านก็เรียก “บางกระทุ่ม” ต่อมาภายหลังไปเป็น “บางกระทุ่ม” อีกนามหนึ่งของอำเภอนี้ในอดีตชื่ออำเภอนครป่าหมาก เนื่องจากมีต้นหมากขึ้นมากมาย

วันที่ ๑๗ กรกฎาคม ๒๔๗๐ แยกพื้นที่ตำบลเนินกลุ่ม ตำบลไผ่ล้อม ตำบลนครป่าหมาก จากอำเภอป่าหมาก และตำบลบ้านไร่ ตำบลโคกสลุต ตำบลสนามคลี จากอำเภอเมืองพิษณุโลก มาตั้งเป็นกิ่งอำเภอบางกระทุ่ม และให้ขึ้นการปกครองกับอำเภอเมืองพิษณุโลก

วันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๔๗๒ ตั้งตำบลบางกระทุ่ม แยกออกจากตำบลนครป่าหมาก และตำบลสนามคลี

วันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๓ เปลี่ยนแปลงชื่อตำบลนครป่าหมาก กิ่งอำเภอบางกระทุ่ม อำเภอเมืองพิษณุโลก เป็น ตำบลสามเรือน

วันที่ ๑๗ เมษายน ๒๔๘๒ เปลี่ยนแปลงชื่อตำบลบางฝี่ กิ่งอำเภอบางกระทุ่ม อำเภอเมืองพิษณุโลก เป็น ตำบลท่าตาล และเปลี่ยนแปลงชื่อตำบลสามเรือน กิ่งอำเภอบางกระทุ่ม อำเภอเมืองพิษณุโลก เป็น ตำบลนครป่าหมาก

วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๔๘๓ โอนพื้นที่หมู่ ๙ (ในขณะนั้น) ของตำบลไผ่ล้อม และหมู่ ๙ (ในขณะนั้น) ของตำบลบ้านไร่ ไปขึ้นกับตำบลบางกระทุ่ม กับโอนพื้นที่หมู่ ๑, ๒ (ในขณะนั้น) ของตำบลโคก สลุต ไปขึ้นกับตำบลสนามคลี

วันที่ ๓ กันยายน ๒๔๘๙ ยกฐานะจากกิ่งอำเภอบางกระทุ่ม อำเภอเมืองพิษณุโลก เป็น อำเภอบางกระทุ่ม

วันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๔๙๐ ตั้งตำบลโคกสลุต แยกออกจากตำบลสนามคลี และตำบลบ้านไร่

วันที่ ๒๖ มกราคม ๒๕๐๐ จัดตั้งสุขาภิบาลบางกระทุ่ม ในท้องที่บางส่วนของตำบลบางกระทุ่ม

วันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๐๘ จัดตั้งสุขาภิบาลเนินกลุ่ม ในท้องที่หมู่ที่ ๑-๑๒ ของตำบลเนินกลุ่ม (ทั้งตำบล)

วันที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๑๔ ตั้งตำบลวัดตายม แยกออกจากตำบลเนินกลุ่ม

วันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๔๒ ยกฐานะจากสุขาภิบาลบางกระทุ่ม และสุขาภิบาลเนินกุ่ม เป็นเทศบาลตำบลบางกระทุ่ม และเทศบาลตำบลเนินกุ่ม ตามลำดับ ด้วยผลของกฎหมาย

วันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๖ เปลี่ยนแปลงชื่อองค์การบริหารส่วนตำบลบางกระทุ่ม เป็น องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว และจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว ขึ้นเป็น เทศบาล ตำบลห้วยแก้ว

ท้องที่อำเภอบางกระทุ่มประกอบด้วยองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ๙ แห่ง ได้แก่

เทศบาลตำบลบางกระทุ่ม ครอบคลุมพื้นที่หมู่ที่ ๓ (บางส่วน), ๔ (บางส่วน), ๕ (บางส่วน) ตำบลบางกระทุ่ม

เทศบาลตำบลเนินกุ่ม ครอบคลุมพื้นที่ตำบลเนินกุ่ม และตำบลวัดตามยั้งตำบล

เทศบาลตำบลห้วยแก้ว ครอบคลุมพื้นที่ครอบคลุมพื้นที่หมู่ที่ ๑-๒, ๓ (บางส่วน), ๔ (บางส่วน), ๕ (บางส่วน), หมู่ที่ ๖-๙ ตำบลบางกระทุ่ม (เฉพาะนอกเขตเทศบาลตำบลบางกระทุ่ม)

เทศบาลตำบลสนามคลี ครอบคลุมพื้นที่ตำบลสนามคลีทั้งตำบล

องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านไร่ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลบ้านไร่ทั้งตำบล

องค์การบริหารส่วนตำบลโคกสลุด ครอบคลุมพื้นที่ตำบลโคกสลุดทั้งตำบล

องค์การบริหารส่วนตำบลท่าตาล ครอบคลุมพื้นที่ตำบลท่าตาลทั้งตำบล

องค์การบริหารส่วนตำบลไผ่ล้อม ครอบคลุมพื้นที่ตำบลไผ่ล้อมทั้งตำบล

องค์การบริหารส่วนตำบลนครป่าหมาก ครอบคลุมพื้นที่ตำบลนครป่าหมากทั้งตำบล

๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กนกวรรณ วรรณนัง ได้วิจัยเรื่อง ทูทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่ชุมชนพึ่งตนเอง โดยศึกษาทูทางสังคมของชุมชนพึ่งตนเอง ๓ มิติ ได้แก่ มิติโครงสร้าง มิติการรับรู้และมิติความสัมพันธ์ มิติโครงสร้าง ประกอบด้วย เครือข่ายทางสังคมและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม มิติการรับรู้ ประกอบด้วย การติดต่อสื่อสาร และมิติความสัมพันธ์ ประกอบด้วย ความสัมพันธ์ทางสังคม ความไว้วางใจ การพึ่งพาอาศัยและหลักธรรม พบว่า กระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนพึ่งตนเอง ๔ ขั้นตอน ได้แก่ การสร้างความรู้ การจัดเก็บความรู้ การแบ่งปันความรู้และการประยุกต์ใช้ความรู้ ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ของชุมชน ได้แก่ ความรู้ ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความรู้ด้านการจัดการการเงิน ความรู้ด้านการดำเนินชีวิต ความรู้ด้านการประกอบอาชีพ และความรู้ด้านการจัดสวัสดิการกลุ่ม โดยทูทางสังคมของชุมชนพึ่งตนเองมีความสัมพันธ์กับการจัดการความรู้ของชุมชน ทูทางสังคมในมิติโครงสร้างมีลักษณะเป็นรูปแบบของการติดต่อทางสังคมระหว่างบุคคล กลุ่มและชุมชน ซึ่งทำให้บุคคล กลุ่ม และชุมชนมีช่องทางที่ทำให้เข้าถึงข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ ประสบการณ์และ ยังก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางความรู้ด้วย ผลการศึกษานำมาสู่การพัฒนาตัวแบบบูรณาการ ทูทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่ชุมชนพึ่งตนเอง ซึ่งอธิบายได้ว่าทูทางสังคม เป็นทรัพยากรที่ชุมชนได้สร้างขึ้น โดยเกิดจากความสัมพันธ์ทางสังคม ทูทางสังคมได้เกื้อกูลให้เกิดกระบวนการจัดการความรู้ ก่อให้เกิดการแสวงหาความรู้ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การเรียนรู้ โดยการ ทดลองปฏิบัติและการถ่ายทอดบทเรียนจากการดำเนินงานจนเกิดการวิเคราะห์และ

สังเคราะห์ความรู้เดิมและความรู้ใหม่ที่เหมาะสมกับชุมชน นำไปสู่องค์ความรู้ใหม่ที่ก่อให้เกิดการพึ่งพากันเองภายในชุมชน^{๙๐}

ณัฏยาณี บุญทองคำ ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาศักยภาพเครือข่ายศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดพิษณุโลก พบว่า ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งข้อมูลข่าวสาร ภูมิปัญญาท้องถิ่น และองค์ความรู้ให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ และสามารถปรับตัวได้ทันโลกยุคใหม่ นอกจากนี้เพื่อให้ชุมชนได้เข้าถึงข้อมูลข่าวสาร รวมทั้งเห็นความสำคัญของการพัฒนาชุมชน การพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศ ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น ๔ ด้าน คือ ๑) ด้านการเรียนรู้ การที่จะถ่ายทอดให้ประชาชนได้รับความรู้และนำความรู้นั้นไปประกอบอาชีพเพื่อหาเลี้ยงครอบครัวได้นั้นต้องเกิดขึ้นทั้งสองฝ่ายอันดับแรกก็คือตัวผู้ได้รับการถ่ายทอดจะสามารถนำความรู้นั้นไปปฏิบัติได้ตามวัตถุประสงค์หรือไม่ หากผู้ได้รับการถ่ายทอดไม่สามารถนำความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดไปใช้ได้ ความรู้จากผู้ที่ประสบผลสำเร็จที่ต้องการเผยแพร่ก็ไม่สัมฤทธิ์ผล ฉะนั้นทั้งผู้รับรู้ และผู้ถ่ายทอดความรู้ ต้องมีความเข้าใจ และพัฒนาตัวเองเพื่อให้ได้ความรู้ที่ใหม่และรู้จักการแสวงหาความรู้ด้วยตัวเองเพื่อที่จะได้ใช้พัฒนาคุณภาพชีวิต ของตัวเองด้วยเพื่อจะได้ทำให้ส่งเสริมพื้นฐานการใช้ชีวิตที่ดีแล้วจะได้มีทักษะต่างๆ ในการใช้ชีวิต ๒) ด้านการลงทุน การสร้างสังคมที่เข้มแข็งและอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข จะเห็นได้ว่าแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนั้น เป็นแนวคิดที่ตั้งอยู่บนความไม่ประมาท ด้วยการใช้ความรู้และคุณธรรม เพื่อให้เกิดการพึ่งพาตัวเองได้ และเมื่อแผ่ไปถึงสังคม ซึ่งเราสามารถนำหลักการปฏิบัติไปปรับใช้ได้ทั้งในชีวิตการทำงาน และการดำรงชีวิต เครือข่ายต้องการทรัพยากรเพื่อควมมีประสิทธิภาพในการขับเคลื่อนกิจการของเครือข่าย เงินทุนไม่ใช่ทรัพยากรเพียงอย่างเดียวที่เครือข่ายต้องการ จะเห็นได้จากเครือข่ายที่มีทรัพยากรมากมายมหาศาลสามารถจัดตั้งสถาบันระดับนานาชาติได้ กลับมีผลงานออกสู่สังคมน้อยมาก ในขณะที่เครือข่ายบางแห่งมีทุนไม่มากนัก ที่สามารถทำงานปรากฏความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมมากมาย ๓) ด้านการดูแลสัมพันธ์ภาพระหว่างสมาชิกเครือข่าย การส่งเสริมสัมพันธ์ภาพระหว่างสมาชิกเครือข่ายนั้นจำเป็นต้องคำนึงถึงความรู้สึกและความพอใจของทั้งสองฝ่ายเป็นเบื้องต้นทางปลายทางก็พอใจที่จะคบหาสมาคมกัน การรู้จักและไว้วางใจกัน เมื่อบุคคลพอใจที่จะคบหาสมาคมกันแล้วก็ต้องทำความรู้จักกันต้องทำความรู้จักกันศึกษารายละเอียดและประวัติส่วนตัวของฝ่ายตรงข้าม การพูดคุยสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ส่วนตัวแสดงความบริสุทธิ์ใจเพื่อให้ฝ่ายตรงข้ามรู้จักคุ้นเคยหรือไว้วางใจ ๔) ด้านการรักษาสัมพันธ์ภาพระหว่างสมาชิกเครือข่าย การพัฒนาสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลให้งอกงาม วิกฤตการณ์สำคัญที่สุดที่เกิดขึ้นในสัมพันธ์ภาพ คือ ความไม่สามารถในการไว้วางใจซึ่งกันและกันความน่าไว้วางใจ จะเกิดขึ้นต่อเมื่อบุคคลทำให้ผู้อื่นมั่นใจว่าเขาได้รับประโยชน์จากการเสี่ยงเปิดเผยตนเอง บุคคลที่จะได้รับความไว้วางใจ คือ บุคคลที่แสดงออกถึง การยอมรับ การช่วยเหลือสนับสนุน และให้ความร่วมมือกับผู้อื่น^{๙๑}

^{๙๐} กมลวรรณ วรรณธำ, “ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่ชุมชนพึ่งตนเอง”, วิทยานิพนธ์, ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๓.

^{๙๑} ณัฏยาณี บุญทองคำ, “การพัฒนาศักยภาพเครือข่ายศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดพิษณุโลก”, วารสารการบริหารนิติบุคคลและนวัตกรรมท้องถิ่น, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔), หน้า ๒๔๙.

เถกิงศักดิ์ ชัยชาญ ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในภาคตะวันออกเฉียงเหนือผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะเคยมาท่องเที่ยวเชิงนิเวศแล้ว ๒ – ๓ ครั้งมาท่องเที่ยวในช่วงเดือนตุลาคม-ธันวาคมโดยใช้รถยนต์ส่วนตัวในการเดินทางใช้เวลาในการท่องเที่ยว ๒ – ๓ วันและมากับครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความเข้าใจถึงลักษณะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแต่ไม่ครบถ้วนโดยเข้าใจว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจำเป็นต้องมีความรับผิดชอบต่อการใช้ประโยชน์ในพื้นที่จากการท่องเที่ยวร่วมกันด้านความสัมพันธ์ภายในห่วงโซ่อุปทานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางด้านต้นน้ำกลางน้ำและปลายน้ำพบว่าปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบของห่วงโซ่อุปทานการท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์กันอย่างชัดเจนในทุกปัจจัยผลการศึกษากถึงผลกระทบทางตรงของปัจจัยด้านต้นน้ำปัจจัยด้านกลางน้ำและปัจจัยด้านปลายน้ำที่มีผลต่อความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวพบว่าปัจจัยด้านการบริหารจัดการหรือปัจจัยด้านต้นน้ำที่มีผลกระทบทางตรงต่อปัจจัยด้านการให้บริการหรือปัจจัยด้านกลางน้ำในภาพรวมของแหล่งท่องเที่ยวให้ผลเหมือนกันทั้ง ๓ ปัจจัยเรียงตามลำดับผลกระทบ คือ ปัจจัยด้านประสบการณ์และการปฏิบัติหน้าที่ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและปัจจัยด้านทรัพยากรและศักยภาพขององค์กรด้านปัจจัยด้านการให้บริการหรือปัจจัยด้านกลางน้ำที่มีผลกระทบทางตรงต่อปัจจัยด้านระดับความพึงพอใจโดยรวมของนักท่องเที่ยวหรือปัจจัยด้านปลายน้ำพบว่าทั้งเหมือนกันและแตกต่างกันใน แหล่งท่องเที่ยว คือ เหมือนกันในด้านอาหารและงานฝีมือท้องถิ่นที่มีผลกระทบต่อความพึงพอใจต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยรวมมากที่สุดที่แตกต่างกันคือลำดับรองลงมาเป็นด้านที่พักอาศัยสำหรับอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ขณะที่เป็นด้านสถานที่และกิจกรรมสำหรับอุทยานแห่งชาติภูเรือ ด้านปัจจัย ด้านการบริหารจัดการ หรือปัจจัยด้านต้นน้ำที่มีผลกระทบทางตรงต่อปัจจัยด้านระดับความพึงพอใจโดยรวมของนักท่องเที่ยวหรือปัจจัยด้านปลายน้ำพบว่ามีความแตกต่างกันใน แหล่งท่องเที่ยวโดยเป็นปัจจัยด้านประสบการณ์และการปฏิบัติหน้าที่และปัจจัยด้านคุณลักษณะขององค์กรตามลำดับสำหรับอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ขณะที่เป็นตัวแปรด้านการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและตัวแปรด้านการนำข้อมูลที่ได้รับมาใช้ให้เกิดประโยชน์ตามลำดับสำหรับอุทยานแห่งชาติภูเรือ จากผลการศึกษาทำให้สรุปได้ว่า การพัฒนาในส่วนใดส่วนหนึ่งของห่วงโซ่อุปทานจะเกิดผลกระทบต่อส่วนอื่นเสมอ โดยมีผลกระทบมากน้อยต่างกันทำให้สามารถพิจารณาได้ว่าควรพัฒนาปัจจัยใดก่อนหลังมากน้อยเพียงใดเพื่อเกิดประสิทธิผลสูงสุดต่อห่วงโซ่อุปทานการท่องเที่ยว^{๙๒}

นงลักษณ์ จิ๋ว และคณะ ได้วิจัยเรื่อง การถอดบทเรียนความสำเร็จการเป็น ชุมชนต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำมาพัฒนาชุมชนบ้านวังน้ำแดง หมู่ที่ ๕ ตำบลท่ามะเขือ อำเภอลอง ชลบุรี จังหวัดกำแพงเพชร ผลการศึกษาพบว่า ผลการวิจัยจากการถอดบทเรียน ความสำเร็จการเป็นชุมชนต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียง พบว่าชุมชนต้นแบบทั้งสองชุมชนมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง มีการบริหารจัดการชุมชน เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นชุมชน ต้นแบบ มีการ

^{๙๒} นาวาอากาศตรีเถกิงศักดิ์ ชัยชาญ, “การพัฒนาคุณภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, ๒๕๕๖).

รวมกลุ่มจัดตั้งกลุ่มอาชีพ เพื่อสร้างรายได้อย่างยั่งยืน มุ่งเน้นให้สมาชิกในชุมชนมี คุณภาพชีวิตที่ดีและ สามารถพึ่งพาตนเองได้ ตลอดจนมีความรับผิดชอบต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรและ สิ่งแวดล้อมจน ชุมชนเป็นที่รู้จักแพร่หลาย ในการดำรงชีวิตด้านเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้นำองค์ความรู้ ที่ได้รับการสัมภาษณ์และการถอดบทเรียนจากชุมชน มาสรุปแนวคิดร่วมกันและนำข้อมูลมา จัดทำคู่มือ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติให้แก่ชุมชนต่างๆ ได้นำไปประยุกต์ใช้ในชุมชนที่ต้องการ พัฒนา เป็นชุมชนต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งประกอบด้วยแนวทางการพัฒนาชุมชนตามหลัก เศรษฐกิจพอเพียง การขับเคลื่อนการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง กลยุทธ์ในการขับเคลื่อนการ พัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง และปัจจัยความสำเร็จสู่การเป็นชุมชนต้นแบบด้านเศรษฐกิจ พอเพียง จากนั้นผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้การเป็นชุมชนต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียง ให้กับกลุ่มครัวเรือนเป้าหมายของชุมชนบ้านวังน้ำแดง หมู่ที่ ๕ ตำบลท่ามะเขือ อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร เพื่อให้เกิดความเข้าใจและความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน โดยคัดเลือก ครัวเรือนจำนวน ๓๐ ครัวเรือน เพื่อขับเคลื่อนการดำเนินงานในการเป็นชุมชนต้นแบบด้านเศรษฐกิจ พอเพียง คือ แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน กำหนดเป้าหมายการดำเนินงานของชุมชน โดยมุ่งที่จะ พัฒนาสู่การเป็นชุมชนต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงทั้งหมด ๔ ด้าน คือ ด้านจิตใจและสังคม ด้าน เศรษฐกิจ ด้านการเรียนรู้ และด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งในชุมชนให้ความร่วมมือใน การพัฒนาชุมชนเป็นอย่างดี และเมื่อกลุ่มครัวเรือนต้นแบบนำไปขยายผลก็จะเป็นแรงผลักดันให้กลุ่ม ชาวบ้านเกิดความสนใจ และ ดำเนินชีวิตตามแนวทางชีวิตแบบพอเพียง โดยน้อมนำแนวคิดหลัก ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาประยุกต์ใช้ภายในชุมชน ซึ่งจะส่งผลให้ชุมชนมีชีวิตที่ดีสามารถ พึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน สมาชิกในชุมชนเกิดความสุข และเป็นแนวทางการพัฒนาการเป็นชุมชน ต้นแบบต่อไป^{๙๓}

นภลัย มีลาและคณะ ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาคุณภาพความเป็นนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีสถานักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ผลการศึกษา พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนมากร้อยละ ๗๕.๔ มีความรู้ความเข้าใจและสามารถตอบคำถามต่อหลักการท องเที่ยวเชิงนิเวศได้อย่างถูกต้อง โดยปัจจัยด้านประชากรศาสตร์ที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพความเป็นนัก ท่องเที่ยวได้แก่ อายุการศึกษา สถานภาพการสมรส อาชีพและรายได้ ปัจจัยด้านการรับรู้ข่าวสาร ได้แก่ ข้อมูลข่าวสารที่ได้รับ และปัจจัยด้านประสบการณ์การท่องเที่ยว ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวที่ชอบ สอนแนวทางการประชาสัมพันธ์ การให้ความรู้และเสริมสร้างนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศคุณภาพดีให้มี จำนวนมากขึ้น พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการประชาสัมพันธ์คืออาชีพ รายได้ข้อมูลข่าวสารที่ได้รับ แหล่งข้อมูลข่าวสารและความถี่ในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์^{๙๔}

^{๙๓} นางลักษณ์ จีวจุ และคณะ, “การถอดบทเรียนความสำเร็จการเป็น ชุมชนต้นแบบด้านเศรษฐกิจ พอเพียง เพื่อนำมาพัฒนาชุมชนบ้านวังน้ำแดง หมู่ที่ ๕ ตำบลท่ามะเขือ อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร”, **รายงานการวิจัย**, คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, ๒๕๕๘.

^{๙๔} นภลัย มีลาและคณะ, “การศึกษาคุณภาพความเป็นนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศกรณีสถานักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม”, **รายงานการวิจัย**, (งบประมาณแผ่นดิน พ.ศ. ๒๕๕๒, กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๒).

บุญพา คำวิเศษณ์ ได้วิจัยเรื่อง ข้อมูลพื้นฐานที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาชุมชนหมู่บ้านวัดเขา ตำบลโคกกลอย อำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัดพังงา ผลการวิจัยพบว่า ๑. ข้อมูลพื้นฐานแหล่งท่องเที่ยวของหมู่บ้านวัดเขา ตำบลโคกกลอย อำเภอตะกั่วทุ่งจังหวัดพังงา พบว่า ประชากรเพศหญิงมากกว่าเพศชาย มีอายุระหว่าง ๓๐-๔๐ ปี มากที่สุด การประกอบอาชีพมีอาชีพรับจ้างและทำธุรกิจส่วนตัว มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๕ ข้อมูลพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยว ชุมชนหมู่บ้านวัดเขาตั้งอยู่ในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลโคกกลอย มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยว ได้แก่ ร้านอาหาร ทางเดินศึกษาธรรมชาติห้องน้ำสาธารณะศาลานั่งพักผ่อน ระบบ รักษาความปลอดภัย มีแหล่งน้ำดื่ม น้ำใช้สะดวก ประปาท้องถิ่นประปาภูมิภาคบ่อน้ำดื่ม และน้ำจากธรรมชาติ ๒. แนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่าความคิดเห็นต่อองค์ประกอบในด้านการท่องเที่ยวของชุมชนหมู่บ้านวัดเขาในภาพรวมอยู่ในระดับมากซึ่งพบว่า ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) อยู่ในระดับมากรองลงมา ได้แก่ ด้านสถานที่ท่องเที่ยวและที่พักแรมเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว (Attractions and Accommodation) ด้านความพร้อมและความรู้ความเข้าใจของชุมชนด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว (Activity) และด้านกิจกรรมบริการเบ็ดเตล็ด (Amenity) อยู่ในระดับมาก^{๙๕}

พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ (สุเทพ ตีเยี่ยม), พระมหาเทวประภาส มากคล้าย ได้วิจัยเรื่อง การสร้างศักยภาพด้านการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก พบว่า องค์ประกอบที่สำคัญต่อปัจจัยความสำเร็จเชิงกลยุทธ์ ในการจัดการสร้างศักยภาพด้านการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก สามารถจัดลำดับตามความจำเป็นเร่งด่วนใหม่ จากผลการวิจัยเชิงปริมาณ แบ่งเป็น ๗ ด้าน ๑๒ กลยุทธ์ คือ ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน, ด้านขีดความสามารถในการรองรับ, ด้านการบริการแก่นักท่องเที่ยว, ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยว, ด้านผลิตภัณฑ์ชุมชนทางการท่องเที่ยว, ด้านกิจกรรมและกระบวนการท่องเที่ยว และด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว โดยสรุปในสามด้านแรกที่มีความจำเป็น คือ ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ที่ต้องมุ่งประเด็นความรู้ถึง การเข้าร่วมประชุมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน ประเด็นการมีส่วนร่วมลงมติดในการจัดทำโครงการ หรือกิจกรรม ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน เป็นต้น ด้านขีดความสามารถในการรองรับ คือต้องคำนึงถึงการจัดการแก้ไข ปริมาณขยะ หรือคำนึงถึงสภาพความเป็นธรรมชาติดั้งเดิมในชุมชน จากการที่มีนักท่องเที่ยวมาท่องเที่ยวในพื้นที่ (ด้านชีวกายภาพหรือด้านนิเวศ) รวมทั้งประเด็น จากผลกระทบต่อปริมาณการใช้ทรัพยากรน้ำ หรือข้อจำกัดการใช้ลาน

^{๙๕} บุญพา คำวิเศษณ์, “ข้อมูลพื้นฐานที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาชุมชนหมู่บ้านวัดเขา ตำบลโคกกลอย อำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัดพังงา”, รายงานการวิจัย, (วิทยาลัยราชพฤกษ์, ๒๕๕๔).

จอตระดมชน (ด้านการจัดการและสิ่งอำนวยความสะดวก) ในระดับที่ชุมชนยอมรับได้แค่ไหน
เพียงใด^{๙๖}

พระครูปลัดสุวัฒนพุทธาคม, (สุเทพ ตีเยี่ยม) ได้วิจัยเรื่อง กลไกภาครัฐในการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ตาม ยุทธศาสตร์สี่แยกอินโดจีน พบว่า ๑) กลไกภาครัฐในการบริหารจัดการพัฒนาเชิงพื้นที่ตามยุทธศาสตร์สี่แยกอินโดจีน ในการบริหารจัดการพัฒนาเชิงพื้นที่ โดยใช้ทรัพยากรมนุษย์ เงินทุน และวัสดุอุปกรณ์ การจัดหาบุคลากรเข้าทำงานในองค์กร ๑.๑) วางแผนงานจัดแบ่งงานและกำหนดโครงสร้างขององค์กร ๑.๒) จัดการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างประชาชน หน่วยงาน ภาครัฐ และภาคเอกชน ๒) การแปลงยุทธศาสตร์สี่แยกอินโดจีนไปสู่การบริหารจัดการเชิงพื้นที่ พบว่า เพื่อให้ประชาชนสามารถสร้างอาชีพ ทหารายได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องพึ่งพาความช่วยเหลือจากรัฐบาล คือ การสร้างความรู้ความเข้าใจในแผน เพื่อชี้แจงทำความเข้าใจในกระบวนการทุกระดับตั้งแต่ประชาชน ผู้นำท้องถิ่นจนถึงระดับจังหวัด เพื่อให้มีความเข้าใจในทิศทางเดียวกัน พร้อมทั้งจัดทำแผนงานที่ให้สอดคล้องเชื่อมโยงไปในทิศทางเดียวกันในทุกระดับ การกำหนดกลไกการติดตาม ประเมินผลให้เป็นระบบและตัวชี้วัด และมีการจัดทำสรุปรายงาน ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทราบ ๓) การประเมินผลการดำเนินงานในการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ของสี่แยกอินโดจีน ในการพัฒนาพื้นที่สี่แยกอินโดจีน ได้รับนโยบายที่ชัดเจนจากภาครัฐ มีทิศทางที่ชัดเจนในการส่งเสริมพัฒนา เช่น ก่อสร้างถนนหนทาง วางระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน ที่มีความชัดเจนเป็นรูปธรรม มีแนวทางและทิศทางที่ชัดเจน เพื่อให้จังหวัดพิษณุโลกเป็นแกนกลางในการพัฒนาพื้นที่ ๙ จังหวัดภาคเหนือตอนล่าง^{๙๗}

พระครูรัตนสุตาภรณ์ (ธีรเดช โพธิ์ทอง) ได้วิจัยเรื่อง สี่แยกอินโดจีน : กระบวนการและกลไกการขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคมกับ การพัฒนาเชิงพื้นที่ในจังหวัดพิษณุโลก พบว่า ภาครัฐ เครือข่ายทางสังคม และองค์กรชุมชน ทั้ง ๓ ภาคส่วนจำเป็นต้องร่วมมือกัน ซึ่งมีแนวทางการสร้างความร่วมมือของภาคประชาชนกับภาครัฐและเอกชน ซึ่งภาครัฐเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาเชิงพื้นที่สี่แยกอินโดจีน นอกจากการจัดงบประมาณเพื่อสร้างสาธารณูปโภคให้แก่จังหวัดพิษณุโลกในการรองรับการเปลี่ยนทางด้านการขนส่งระดับภูมิภาคแล้วนั้น ยังเป็นตัวกลางที่ต้องประสาน และเชื่อมต่อความสัมพันธ์ทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชน ในก้าวผ่านการเปลี่ยนแปลงไปพร้อมๆ กัน โดยต้องอาศัยปัจจัยทั้งทางด้านทุนทางสังคม องค์กรชุมชน และเครือข่ายทางสังคม องค์กรประกอบพื้นฐานในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เป็นหนทางที่นำไปสู่มิตรภาพ การใช้

^{๙๖} พระครูปลัดสุวัฒนพุทธาคม (สุเทพ ตีเยี่ยม), พระมหาเทวประภาส มากคล้าย, “การสร้างศักยภาพด้านการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก”, วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๕ (กันยายน-ตุลาคม ๒๕๖๖), หน้า ๒๕๕.

^{๙๗} พระครูปลัดสุวัฒนพุทธาคม, (สุเทพ ตีเยี่ยม), “กลไกภาครัฐในการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ตามยุทธศาสตร์สี่แยกอินโดจีน”, วารสารการบริหารนิติบุคคลและนวัตกรรมท้องถิ่น, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓) หน้า ๘๑-๘๒.

ชีวิตร่วมกัน ตลอดจนการทำงานร่วมกัน การที่ภาครัฐพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ซึ่งสอดคล้องกับ^{๘๘}

พัชรียา แก้วชู ได้วิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การท่องเที่ยวแบบ New Normal หลังการแพร่ระบาดโควิด-19 ผลการวิจัยพบว่า ประชากรไทยในเขตกรุงเทพมหานครที่มีเพศ สถานภาพ ระดับ การศึกษา อาชีพ ต่างกัน ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การท่องเที่ยวแบบ New Normal หลังการแพร่ระบาดโควิด-19 ต่างกัน และประชากรไทยในเขตกรุงเทพมหานคร ที่มีอายุ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ต่างกัน ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การท่องเที่ยวแบบ New Normal หลังการแพร่ระบาดโควิด-19 โดยรวมไม่ต่างกัน นอกจากนี้ ทักษะคิดต่อการแพร่ระบาดโควิด-19 และปัจจัยผลักดันทางการท่องเที่ยวมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การท่องเที่ยวแบบ New Normal หลังการแพร่ระบาดโควิด-19^{๘๙}

วงศ์ระวิทย์ น้อมนำทรัพย์ ได้วิจัยเรื่อง แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาก่อตั้งเชิงพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนในจังหวัดนครปฐม ผลการวิจัยพบว่า ศักยภาพของทรัพยากรท่องเที่ยวในวัดมีความเก่าแก่ มีประวัติความเป็นมา และมีบทบาทในประวัติศาสตร์ เนื่องจากวัดในจังหวัดนครปฐมสร้างขึ้นในสมัยทวารวดี เช่น วัดพระประโทนเจดีย์ วัดพระปฐมเจดีย์ เป็นต้น และมีการสร้างขึ้นตามสมัยต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ซึ่งวัดมีโอกาสได้รับการสนับสนุนพัฒนาก่อตั้งเชิงพุทธศาสนาในระดับโลก และยังกระจายรายได้และทำให้วัด ชุมชน และผู้เกี่ยวข้องได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว ทั้งนี้วัดสามารถจัดกิจกรรม และพิธีกรรมทางพุทธศาสนาที่ทำให้เกิดการพัฒนาจิตใจ และการปลูกจิตสำนึกเชิงอนุรักษ์ต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาที่ยั่งยืน แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาก่อตั้งเชิงพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนในจังหวัดนครปฐม มีวิสัยทัศน์คือ จังหวัดนครปฐมจะเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวก่อตั้งเชิงพุทธศาสนาของโลก เพื่อปลูกจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรม และพัฒนาจิตใจ เพื่อพัฒนาก่อตั้งเชิงพุทธศาสนาให้มีมาตรฐาน และคุณภาพระดับโลกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เพื่อสนับสนุนให้มีการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น และเป็นต้นแบบการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย ๔ ยุทธศาสตร์ คือ ๑) ยุทธศาสตร์การพัฒนาก่อตั้งเชิงพุทธศาสนาเพื่อปลูกจิตสำนึก ด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรม ๒) ยุทธศาสตร์การพัฒนาก่อตั้งเชิงพุทธศาสนา เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ๓) ยุทธศาสตร์การพัฒนาก่อตั้งเชิงพุทธศาสนา เพื่อสนับสนุนให้มีการ

^{๘๘} พระครูรัตนสุตาภรณ์ (ธีรเดช โพธิ์ทอง), “สื่แยกอินโดจีน : กระบวนการและกลไกการขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคมกับ การพัฒนาเชิงพื้นที่ในจังหวัดพิษณุโลก”, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒ (มีนาคม-เมษายน ๒๕๖๔), หน้า ๗๖๓.

^{๘๙} พัชรียา แก้วชู, “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การท่องเที่ยวแบบ New Normal หลังการแพร่ระบาดโควิด-19”, รายงานการวิจัย คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๖๔).

พัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นและกระจายรายได้สู่ชุมชน และ ๔) ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา เพื่อเป็นต้นแบบการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน^{๑๐๐}

สมบุญ ธรรมลังกา ที่ได้วิจัยเรื่อง รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในจังหวัดเชียงราย ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน มีปัจจัยสำคัญคือ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ระบบเครือข่าย ระบบความสัมพันธ์ในชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานได้ใช้ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้มากำหนดรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน ส่วนกลยุทธ์การนำรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ได้แก่ กลยุทธ์การบริหารจัดการชุมชน กลยุทธ์การมีส่วนร่วมของชุมชน กลยุทธ์การสร้างกระบวนการเรียนรู้ กลยุทธ์การสร้างเครือข่าย และกลยุทธ์สร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิด^{๑๐๑}

สิริกร บุญสังข์และคณะ ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาชุมชนต้นแบบในการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เพื่อชุมชนอยู่เย็น เป็นสุข ผลการศึกษา พบว่า รูปแบบการพึ่งตนเองของชุมชนต้นแบบในการนำแนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ เพื่อชุมชนอยู่เย็น เป็นสุข ชาวบ้านสระแพตได้ร่วมกันให้นิยามความหมายของคำว่า เศรษฐกิจพอเพียง คือ “การดำเนินชีวิตในกระแสบริโภคนิยมและการโฆษณาชวนเชื่อให้ซื้อสินค้าต่างๆ คนในชุมชนจะต้องลดรายจ่าย ลดความฟุ่มเฟือย สร้างรายได้และครอบครัวสามารถพึ่งตนเองได้” จากการศึกษาพบว่า รูปแบบของการพึ่งตนเองโดยการนำแนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เพื่อให้ชุมชนอยู่เย็นเป็นสุข มี ๒ ระดับ คือ ๑) ความพอเพียงระดับครัวเรือน จากการศึกษา พบว่ารูปแบบการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือน ประกอบด้วย ทำบัญชีครัวเรือนเพื่อให้เห็นรายรับรายจ่ายที่เกิดขึ้นภายในครอบครัว การลดค่าใช้จ่าย มีวิธีการคือ ปลุกผักสวนครัวเพื่อบริโภคในครัวเรือน ส่วนที่เหลือนำไปขายสร้างรายได้เสริม เลี้ยงเป็ด ไก่ หมู ปลา นอกจากนี้ยังมีการผลิตของใช้ในครัวเรือน เช่น น้ำยาล้างจาน น้ำยาถูพื้น น้ำยาล้างห้องน้ำ ยาสระผม และสร้างรายได้โดยการปลูกผักขาย เลี้ยงวัว เลี้ยงหมู และ ๒) ความพอเพียงระดับชุมชน ประกอบด้วย วิธีการที่ต้องจัดการร่วมกันในระดับชุมชน ในรูปของการรวมกลุ่มองค์กรชุมชน เพื่อพัฒนาและแก้ไขปัญหาชุมชนร่วมกัน เช่น กลุ่มโรงสีชุมชนการพัฒนา ยกระดับให้เป็นธุรกิจชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาการค้าข้าว ตกต่ำ นำข้าวมาแปรรูปเพื่อสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน กลุ่มเมล็ดพันธุ์ข้าว จัดตั้งขึ้นเพื่อลดรายจ่ายค่าเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ชาวบ้านต้องซื้อในราคาสูง กลุ่มกองทุนแม่ของแผ่นดิน จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นกองทุนในการพัฒนาหมู่บ้านนาเอา ดอกผล กำไร มาเป็นทุนในการ

^{๑๐๐} วงศ์ระวิทย์ น้อมนำทรัพย์, “แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนในจังหวัดนครปฐม”, **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต** สาขาการจัดการการท่องเที่ยว, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยพะเยา, ๒๕๖๑).

^{๑๐๑} สมบุญ ธรรมลังกา, “รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในจังหวัดเชียงราย”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต** สาขาการศึกษาและการพัฒนาสังคม, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๕๖).

พัฒนาหมู่บ้าน และกลุ่มกองทุนหมู่บ้าน และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ตั้งขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหาเรื่องหนี้สิน และเงินเพื่อการลงทุนในการผลิต^{๑๐๒}

สุจิตราภรณ์ จุสปาโล ได้วิจัยเรื่อง การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่เกาะสาหร่าย จังหวัดสตูล ผลการศึกษาพบว่า โปรแกรมการท่องเที่ยวสำเร็จรูปที่เหมาะสมกับชุมชน เพื่อการเรียนรู้วิถีชีวิตความพอเพียงของชาวบ้าน ร่วมกิจกรรมรักษ์โลกรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น เดินชมปะการัง สัมผัสสัตว์หลากหลายชนิด การเลี้ยงสาหร่ายผมนาง ปลุกหญ้าทะเล อาหารพะยูน ปล่อยพันธุ์ปูม้าไข่ สร้างบ้านปลาการ์ตูน ปลุกปะการังเขากวาง เป็นต้น และบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ เพื่อเอื้อต่อการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน และสร้างรายได้จากอาชีพเสริมเรื่องการท่องเที่ยว โดยนำร่องที่ชุมชนบ้านบากันใหญ่ หมู่ที่ ๒ ตำบลเกาะสาหร่าย จังหวัดสตูล^{๑๐๓}

อิทธิพล โกมล ได้วิจัยเรื่อง รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ : กรณีศึกษาบ้านวังน้ำมอก อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย ผลการศึกษาพบว่า ๑. ข้อมูลทั่วไปและความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงส่วนมากช่วงอายุ ๑๖-๒๕ ปี จบการศึกษาระดับปริญญาตรีและนักท่องเที่ยวนอกจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นส่วนใหญ่ เดินทางมาเพื่อการพักผ่อนและเดินทางมา โดยส่วนมากทางโดยรถยนต์ส่วนตัว มาพักผ่อนกับกลุ่มเพื่อนหรือผู้ร่วมงานเป็น ซึ่งส่วนมากจะทราบจากเพื่อนหรือคนรู้จักและจำนวนครั้งของนักท่องเที่ยวที่เคยมาพักผ่อนที่บ้านวังน้ำมอกส่วนมากเคยมาแล้ว ๒ - ๓ ครั้งระยะเวลาที่อยู่อิ่มสดเย็นในบ้านวังน้ำมอก ๒-๓ วัน ด้านค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวโดยเฉลี่ยต่อคนนั้นจะอยู่ในระดับมากกว่า ๑,๐๐๐ บาท และส่วนมากต้องการที่จะกลับมาพักผ่อนและท่องเที่ยวอีกนักท่องเที่ยวมีข้อเสนอแนะต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ คือ อยากจะให้มีการบริการทางด้านนวดแผนโบราณ นวดสปา ปั่นจักรยานและควรจะมีป้ายบอกทางให้ชัดเจน และป้ายความรู้ทางด้านแหล่งที่มาของสถานที่ท่องเที่ยวแต่ละแห่งด้วย ๒. รูปแบบของการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ พบว่า เกิดการรวมกลุ่มโฮมสเตย์ โดยอาศัยทุนทางสังคมที่เป็นจุดขายอันได้แก่ ทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน โดยให้นักท่องเที่ยวได้เข้าพักอาศัยและเก็บค่าที่พักและค่าตอบแทนตามความเหมาะสม เพื่อให้กลุ่มตั้งอยู่ได้อย่างยั่งยืนชุมชนมีส่วนร่วมต่อกระบวนการตั้งแต่การรับรอง การลงทะเบียน การบายศรีสู่ขวัญต้อนรับ การร่วมกิจกรรมท่องเที่ยวตามที่กำหนดไว้ ส่งผลให้ชุมชนมีรายได้ และตระหนักเห็นความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ เกิดความรู้สึกหวงแหนและต้องการอนุรักษ์ไว้ ชุมชนมีอาชีพ รายได้ และเกิดความเข้มแข็ง สำหรับแนวทางการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ควรดำเนินการใน ๓ ด้านคือด้านที่พักอาศัย ควรมีการปรับปรุงห้องสุขา และจัดหาที่ทิ้งขยะ ให้ดีขึ้น ด้านสถานที่ท่องเที่ยวและบริการ ควรจัดทำป้ายบอกทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่ต่างๆ ให้ชัดเจน และควรมีการเพิ่มบริการด้านการนวดแผนโบราณ นวดสปา และด้าน

^{๑๐๒} สิริกร บุญสังข์และคณะ, “การพัฒนาชุมชนต้นแบบในการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เพื่อชุมชนอยู่เย็น เป็นสุข”, **รายงานการวิจัย**, มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๖๐.

^{๑๐๓} สุจิตราภรณ์ จุสปาโล, “การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่เกาะสาหร่าย จังหวัดสตูล”, **รายงานการวิจัย**, (สำนักงานคณะกรรมการอุดมการศึกษา (สกอ.) ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๔).

บุคลากร ควรมีการจัดอบรมหรือประชุมให้ความรู้เรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างเป็นระบบ ต่อเนื่อง และเกิดความยั่งยืน นอกจากนี้ ควรสนับสนุนและส่งเสริมให้กับกลุ่มเด็กและเยาวชน ให้เข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชนกับการจัดการท่องเที่ยวดังกล่าว เพราะเด็กจะได้สืบทอดการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นี้ต่อไป^{๑๐๔}

^{๑๐๔} อธิพิณ โกลิ, “รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์: กรณีศึกษาบ้านวังน้ำออก อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย”, รายงานการวิจัย, (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรมประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๓).

บทที่ ๓

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “บางกระทู้โมเดล : ยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อเสริมสร้างชุมชนน่ายุและสร้างสรรค์ อย่างยั่งยืน” มีวัตถุประสงค์ ๒ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาและพัฒนากการท่องเที่ยวงพระพุทธรศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก และ ๒) เพื่อเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก เพื่อเสริมสร้างชุมชนน่ายุและสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนา ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่เน้นในหลักการค้นหาความรู้ที่เป็นความจริงจากแหล่งรากเง้าของข้อมูลโดยแท้ (Grounded Theory Approach) กล่าวคือในขั้นตอนของการรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อศึกษา ณ สถานที่จริงและทำการศึกษาเชิงลึกด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างกับผู้รู้อาทิ กลุ่มผู้เป็นบุคคลในท้องถิ่นในพื้นที่โดยตรงของอำเภอบางกระทู้ นักท่องเที่ยว ทั้งนี้เพื่อได้ข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์เอกลักษณ์ โดยผู้วิจัยได้กำหนดระเบียบวิธีการดำเนินการวิจัยในรายละเอียดดังต่อไปนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีรูปแบบการวิจัย เพื่อเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก เพื่อเสริมสร้างชุมชนน่ายุและสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยได้เลือกใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่เน้นในหลักการค้นหาความรู้ที่เป็นความจริงจากแหล่งรากเง้าของข้อมูลโดยแท้ (Grounded Theory Approach) กล่าวคือในขั้นตอนของการรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อศึกษา ณ สถานที่จริงและทำการศึกษาเชิงลึกด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างกับผู้รู้อาทิ กลุ่มผู้เป็นบุคคลในท้องถิ่นในพื้นที่โดยตรงของอำเภอบางกระทู้ นักท่องเที่ยว ทั้งนี้เพื่อได้ข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์เอกลักษณ์ โดยผู้วิจัยได้กำหนดระเบียบวิธีการดำเนินการวิจัยในรายละเอียดดังต่อไปนี้

๓.๑.๑ การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) แหล่งข้อมูลที่สำคัญในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยแหล่งข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ ความสัมพันธ์ กระบวนการสร้าง การพัฒนากการท่องเที่ยวยั่งยืนอาทิเช่น บทความเชิงวิชาการด้านการท่องเที่ยวของไทยเอกสารที่เผยแพร่ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการทั้งในส่วนองเอกสารที่เผยแพร่แหล่งท่องเที่ยวในอำเภอบางกระทู้ ด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

เอกสารเพื่อการปฏิบัติงานเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ที่เผยแพร่ผ่านเว็บไซต์นอกจากแหล่งข้อมูลในรูปเอกสารต่างๆ ดังนี้

๓.๑.๑.๑ ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย และเอกสารอื่นๆ โดยอาศัยแนวคิดและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยว อย่างยั่งยืน อาทิเช่น บทความเชิงวิชาการด้านการท่องเที่ยวของไทยเอกสารที่เผยแพร่ที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการทั้งในส่วนของเอกสารที่เผยแพร่แหล่งท่องเที่ยวในอำเภอบางกระทุ่ม ด้าน ศิลปวัฒนธรรม ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นกรอบในการศึกษา

๓.๑.๑.๒ ทำการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา แนวคิด เกี่ยวกับยุทธศาสตร์ แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน สถานการณ์การท่องเที่ยวไทย และ แนวคิดเกี่ยวกับหลักพุทธธรรมในการพัฒนาการท่องเที่ยว

๓.๑.๑.๓ ศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อแสวงหา องค์ประกอบที่สำคัญในเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เพื่อ เสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนา

๓.๑.๑.๔ สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ และเพื่อเสริมสร้าง ชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนา

๓.๑.๒ การศึกษาในภาคสนาม (Field Study) ในขั้นตอนของการรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้ ลงพื้นที่เพื่อศึกษา ณ สถานที่จริงและทำการศึกษาเชิงลึกด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างกับผู้รู้ อาทิ กลุ่มผู้เป็นบุคคลในท้องถิ่นในพื้นที่โดยตรงของอำเภอบางกระทุ่ม นักท่องเที่ยว ทั้งนี้เพื่อได้ข้อมูล สำหรับการวิเคราะห์เอกลักษณ์และการออกแบบเนื้อหาสื่อเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ เพื่อทราบถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ ความสัมพันธ์ กระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ทั้งในระดับนโยบาย ประชาชน ชุมชน องค์กร/ สถาบันการศึกษา ในพื้นที่ โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

๓.๑.๒.๑ ทำการศึกษาและคัดเลือกผู้ประกอบการ องค์กร ชุมชน จำนวน โดย การสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ พัฒนาการท่องเที่ยวเชิง พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๓.๑.๒.๒ กำหนดองค์ประกอบและความสอดคล้องของ “พัฒนาการท่องเที่ยว เชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก” ด้วยการสัมภาษณ์ผู้ให้ ข้อมูลสำคัญ โดยใช้เทคนิคการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview)

๓.๑.๒.๓ ดำเนินการศึกษาวเคราะห์แนวคิด รูปแบบ การพัฒนาระบบภูมิโนเวศ ด้วยการจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วมกับชุมชน ปัญหา อุปสรรค และเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิง พื้นที่อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เพื่อเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตาม แนวพระพุทธศาสนา การวิเคราะห์เชิงลึก โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการ ดำเนินการศึกษาร่วมกับผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นและท่องเที่ยวในชุมชน

๓.๑.๒.๔ สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและ ภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือ แนวคิด หลักการ ความเป็นมา เสนอ ยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เพื่อเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และ

สร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนา ปัญหา อุปสรรค ในมิติต่างๆ ทั้งนี้ เน้นการนำผลการศึกษาวិจัยมาเผยแพร่ให้รัฐบาล คณะสงฆ์ ผู้บริหาร ประชาชน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องของในระดับประเทศได้รับทราบ

๓.๒.๒.๘ สรุปผลการศึกษาวิจัย และข้อเสนอแนะ

๓.๒.๓ การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยลงพื้นที่วิจัยและได้ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) เพื่อให้ได้แนวทางการศึกษา ได้แก่ ผู้แทนเครือข่ายที่เข้าร่วมเป็นแกนนำในการสืบค้นภูมิปัญญา และต่อยอดพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ประกอบด้วย หน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ พัฒนาชุมชน จังหวัด พัฒนาชุมชนอำเภอ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพิษณุโลก สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬา จังหวัด หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ ได้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ สถานศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำท้องที่ท้องถิ่น/ท้องที่ ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน และภาคประชาชน ได้แก่ กลุ่มองค์กร ปรากฏชุมชนและเครือข่ายเอกชน จำนวน ๓๐ คน ในการขับเคลื่อนโครงการเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวสู่ความเชื่อมโยงระบบเศรษฐกิจชุมชน

๓.๒.๔ การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อผลักดันให้ภาครัฐขับเคลื่อนเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่ เสริมสร้างชุมชนน่ายุและสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนา และบูรณาการท่องเที่ยวชุมชนเชื่อมโยงอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่สามารถพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนอย่างทั่วถึง โดยการจัดประชุมสัมมนากลุ่มเพื่อทำความเข้าใจแก่สำหรับส่วนราชการที่เกี่ยวข้องสนับสนุนการท่องเที่ยว พัฒนาชุมชน สินค้าและบริการ การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ในชุมชน

๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การวิจัยเรื่อง บางกระทุ่มโมเดล : ยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อเสริมสร้างชุมชนน่ายุและสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน ผู้วิจัยใช้เครื่องมือการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยเทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (In-depth Interview Semi-Structure) และเทคนิคการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus group discussion) แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม โดยมีรายละเอียดดังนี้

๓.๒.๑ สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย

๓.๒.๑.๑ ประชากร ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คือ จำนวนประชากร ๔๘,๖๐๕ คน จำนวน ๑๔,๑๕๔ หลังคาเรือน (พิษณุโลก, สำนักสถิติแห่งชาติ)

๓.๒.๑.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย ผู้แทนเครือข่ายที่เข้าร่วมเป็นแกนนำในการสืบค้นภูมิปัญญา และต่อยอดพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ประกอบด้วย หน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ พัฒนาชุมชนจังหวัด พัฒนาชุมชนอำเภอ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพิษณุโลก สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ ได้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ สถานศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำท้องที่ท้องถิ่น/ท้องที่ ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน และภาคประชาชน ได้แก่ กลุ่มองค์กร ปรากฏชุมชนและเครือข่ายเอกชน จำนวน ๓๐ คน ในการขับเคลื่อนโครงการเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวสู่ความเชื่อมโยงระบบเศรษฐกิจชุมชน

โดยในการเก็บรวบรวมข้อมูลในส่วนนี้ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการการสังเกตการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างการสนทนากลุ่มการสัมภาษณ์เชิงลึก นอกจากนี้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยทุกครั้งไม่ว่าโดยวิธีการใดก็ตามผู้วิจัยได้มีการเก็บบันทึกข้อมูลไว้ทุกครั้งโดยใช้วิธีการจดบันทึก การบันทึกเสียงและการบันทึกภาพในแต่ละส่วนและแต่ละเหตุการณ์ โดยใช้เครื่องมืออุปกรณ์ประกอบในการบันทึกข้อมูลเช่นเครื่องบันทึกเสียงเครื่องถ่ายภาพนิ่งเป็นต้น ทั้งนี้เพื่อที่จะได้ข้อมูลเชิงประจักษ์และสามารถทำการตรวจสอบข้อมูลที่ได้มานั้นได้

๓.๒.๒ การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ผู้วิจัยสนทนากลุ่มเพื่อศึกษาและ พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก โดยใช้เทคนิคการประชุมแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ (Appreciation Influence Control) ระหว่างผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholders) ซึ่งผู้วิจัยจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และหาข้อสรุป จากแกนนำชุมชน ผู้สูงอายุ ปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นและการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้อง จากแนวทางการพัฒนาที่สังเคราะห์ขึ้นจากผลการวิจัย เพื่อศึกษารวบรวมข้อมูลประกอบการวิเคราะห์ หาลักษณะร่วม (Common Character) และข้อสรุปร่วม (Common Conclusion) และเพื่อเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ที่ควรจะเป็นในปัจจุบัน โดยนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิรวมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจำนวน ๑๐ ท่าน ดังนี้

โดยผู้วิจัยจะนำข้อมูลจากการศึกษาทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ข้อมูลจากการวิเคราะห์แบบสอบถาม ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อที่จะนำมาใช้ในการตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ ต่อไป

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การดำเนินการตามโครงการวิจัยเรื่อง “บางกระทุ่มโมเดล : ยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน” เน้นในหลักการค้นหาความรู้ที่เป็นความจริงจากแหล่งรากเหง้าของข้อมูลโดยแท้ (Grounded Theory Approach) และการมีส่วนร่วมทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย รายงานการประชุมที่เกี่ยวข้อง การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ส่วนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลนั้นเน้นวิธีการแสวงหาความรู้ จากการตั้งประเด็นหลักในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก โดยดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญ ได้แก่

๓.๓.๑ แบบการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้างเชิงคุณภาพ (In-depth Interview Semi-Structure) เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกปลายเปิด โดยกำหนด แกนนำชุมชน ผู้สูงอายุ ปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง แหล่งท่องเที่ยวในเขตพื้นที่อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก โดยพัฒนาเป็นแบบสัมภาษณ์ที่พัฒนาจากเอกสาร รายงานที่เกี่ยวข้อง โดยเป็นการสัมภาษณ์ที่เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นอย่างเสรี ภายใต้รูปแบบการสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบกึ่งทางการ เพื่อให้ประเด็นในการสนทนากว้างขวาง และครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย และเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เพื่อเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนา มีประเด็นในการสัมภาษณ์ ดังนี้

ประเด็นที่ ๑ แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลกเป็นมีอะไรบ้าง

ประเด็นที่ ๒ ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชน มีกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลกอย่างไร

ประเด็นที่ ๓ ยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลกควรเป็นอย่างไร

ประเด็นที่ ๔ การเสริมสร้างชุมชนน่ายุและสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร

ประเด็นที่ ๕ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลกมีอะไรบ้าง

๓.๓.๒ การจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) โดยดำเนินการร่วมกับแกนนำชุมชนผู้สูงอายุ ประชาชนชาวบ้าน ที่มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นและการท่องเที่ยว ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอบางกระทุ่ม โดยมีประเด็นสนทนา ดังนี้

ประเด็นที่ ๑ สภาพบริบททั่วไปทางด้านพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลกเป็นอย่างไร

ประเด็นที่ ๒ จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เป็นอย่างไร

ประเด็นที่ ๓ พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน ควรเป็นอย่างไร

ประเด็นที่ ๔ ยุทธศาสตร์พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ควรเป็นอย่างไร

ประเด็นที่ ๕ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลกมีอะไรบ้าง

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๓.๔.๑ การลงพื้นที่อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก โดยการนำของแกนนำชุมชนผู้สูงอายุ ประชาชนชาวบ้าน เจ้าหน้าที่ เยาวชน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยลงพื้นที่ด้วยตนเอง

๓.๔.๒ การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews)

๓.๔.๒.๑ ผู้แทนเครือข่ายที่เข้าร่วมเป็นแกนนำในการสืบค้นภูมิปัญญา และต่อยอดพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ประกอบด้วย หน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ พัฒนาชุมชนจังหวัด พัฒนาชุมชนอำเภอ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพิษณุโลก สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด

๓.๔.๒.๒ หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ ได้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพสถานศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

๓.๔.๒.๓ ผู้นำท้องที่ท้องถิ่น/ท้องที่ ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน และภาคประชาชน ได้แก่ กลุ่มองค์กร ประชาชนชุมชนและเครือข่ายเอกชน

๓.๔.๓ การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารเกี่ยวกับพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๓.๔.๔ การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ร่วมกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เพื่อเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนา โดยมีประเด็นสนทนา เช่น การเผยแพร่ กระบวนการส่งเสริม และการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ปัญหา อุปสรรค และเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เพื่อเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นต้น

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยเรื่อง “บางกระทุ่มน่าชม : ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก” การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่เน้นในหลักการค้นหาความรู้ที่เป็นความจริงจากแหล่งรากเงาของข้อมูลโดยแท้ (Grounded Theory Approach) ที่ใช้เทคนิควิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (In-depth Interview Semi-Structure) และเทคนิคการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เป็นหลัก เมื่อผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลและดำเนินการตรวจสอบข้อมูลแล้ว จากนั้นผู้วิจัยจะได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามประเด็นหัวข้อดังนี้

๓.๕.๑ วิเคราะห์แหล่งข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ ความสัมพันธ์ กระบวนการสร้าง การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนอาทิเช่น บทความเชิงวิชาการด้านการท่องเที่ยวของไทย

๓.๕.๒ วิเคราะห์ปัญหา อุปสรรคของ พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๓.๕.๓ ศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบที่สำคัญต่อ รูปแบบ หลักการ และกระบวนการในพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๓.๕.๔ ศึกษาวิเคราะห์แนวทางส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๓.๕.๕ การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบภาพถ่ายและการพรรณนาความประกอบการบรรยายพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เพื่อให้เห็นสภาพทั่วไป แนวทางการพัฒนา และเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เพื่อเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนา เพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้ในระดับนโยบาย ชุมชน และองค์กรต่อไป

บทที่ ๔

ผลการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “บางกระท่อมโมเดล : ยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อเสริมสร้างชุมชนน่ายุทธ์และสร้างสรรค์ อย่างยั่งยืน” มีวัตถุประสงค์ ๒ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระท่อม จังหวัดพิษณุโลก และ ๒) เพื่อเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอบางกระท่อม จังหวัดพิษณุโลก เพื่อเสริมสร้างชุมชนน่ายุทธ์และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนา ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่เน้นในหลักการค้นหาความรู้ที่เป็นความจริงจากแหล่งรากเหง้าของข้อมูลโดยแท้ (Grounded Theory Approach) โดยมีเนื้อหา ดังนี้

๔.๑ สภาพบริบททั่วไปทางด้านการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระท่อม จังหวัดพิษณุโลก

๔.๒ จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคทางการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระท่อม จังหวัดพิษณุโลก

๔.๓ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระท่อม จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน

๔.๔ การพัฒนาชุมชนในอำเภอบางกระท่อม จังหวัดพิษณุโลก ให้เป็นชุมชนน่ายุทธ์และสร้างสรรค์

๔.๕ ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระท่อม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา

๔.๖ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

๔.๑ สภาพบริบททั่วไปทางด้านการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระท่อม จังหวัดพิษณุโลก

อำเภอบางกระท่อมในอดีตเคยเป็นพื้นที่ของเมืองโบราณบวรารของเมืองพิษณุโลกในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์เมืองหนึ่ง นั่นก็คือ เมืองนครป่าหมาก ต่อมามีการย้ายที่ว่าการเมืองนครป่าหมากไปตั้งอยู่ที่บริเวณชุมชนตลาดชุมริมน้ำวังทอง (หรือแม่น้ำเข็กไหลไปบรรจบกับแม่น้ำน่านที่บ้านท่าหอ จังหวัดพิจิตร) ภายหลังจากที่เมืองชัยนามซึ่งอยู่ด้านในถูกลดบทบาทลง แล้วเปลี่ยนชื่อใหม่เป็นอำเภอวังทองจนถึงปัจจุบัน ส่วนที่บริเวณเมืองนครป่าหมากเดิมก็ไม่ได้ถูกทิ้งร้างแต่อย่างใด ยังมีผู้คนอาศัยอยู่เหมือนเดิม เพราะย้ายไปเฉพาะส่วนราชการ และยังคงใช้ชื่อชุมชนนครป่าหมากมาจนถึงปัจจุบัน

ต่อมาบางกระท่อมซึ่งเป็นตำบลอยู่ใต้นครป่าหมากลงมามีขนาดชุมชนใหญ่ขึ้น จึงถูกยกฐานะเป็นกิ่งอำเภอขึ้นกับอำเภอวังทอง และได้รับการยกฐานะเป็นอำเภอบางกระท่อมเมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๔๘๙ จากนั้นอำเภอบางกระท่อมก็ได้มีการพัฒนาและเจริญรุ่งเรืองทางด้านต่างๆ เป็นลำดับ เพราะพื้นที่อำเภอบางกระท่อมมีแม่น้ำน่านและทางรถไฟผ่านกลางพื้นที่อำเภอ จึงสะดวกต่อการ

คมนาคมทั้ง ๒ ทาง ส่วนพื้นที่ด้านในก็ยังอาศัยคลองแม่ระกา คลองตายมและแม่น้ำวังทองเป็นเส้นทางคมนาคมเข้าไปด้านในเขตอำเภอวังทองได้อีกด้วย

จากการศึกษาพบแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ที่มีความโดดเด่นและน่าสนใจ มีศักยภาพที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมได้ ๓ แห่ง ดังนี้

๑. วัดสนามคลีตะวันตก อยู่ริมฝั่งแม่น้ำน่านทางทิศตะวันตกในเขตบ้านสนามคลี ตำบลสนามคลี เดิมมีชื่อว่า “วัดกัญชวลีนาราม” สร้างขึ้นเป็นวัดตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลาง ชาวบ้านเรียกชื่อวัดนี้ว่า “วัดสนามคลี”^๑ และยังมีเรื่องเล่าว่าแถบนี้เป็นสนามคลีของสังข์ทองอีกด้วย เนื่องจากว่าชุมชนสนามคลีมีอยู่ทั้ง ๒ ฝั่งแม่น้ำ ต่อมาได้มีการสร้างวัดขึ้นทางฝั่งตะวันออกเรียกว่า “วัดสนามคลีตะวันออก” แล้วเรียกวัดเดิมว่า “วัดสนามคลีตะวันตก”

ภาพที่ ๔.๑ วัดสนามคลีตะวันตกและวัดสนามคลีตะวันออก ๒ ฝั่งแม่น้ำ

สนามคลี เดิมมีชื่อว่า “วัดกัญชวลีนาราม” สร้างขึ้นเป็นวัดตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลาง ชาวบ้านเรียกชื่อวัดนี้ว่า “วัดสนามคลี”^๒ และยังมีเรื่องเล่าว่าแถบนี้เป็นสนามคลีของสังข์ทองอีกด้วย เนื่องจากว่าชุมชนสนามคลีมีอยู่ทั้ง ๒ ฝั่งแม่น้ำ ต่อมาได้มีการสร้างวัดขึ้นทางฝั่งตะวันออกเรียกว่า “วัดสนามคลีตะวันออก” แล้วเรียกวัดเดิมว่า “วัดสนามคลีตะวันตก”

ภายในวัดสนามคลีตะวันตกมีโบราณสถานที่เก่าแก่และมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง นั่นก็คือ วิหาร วิหารหลังนี้ว่าจะสร้างในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีภาพจิตรกรรมทั้งภายในและภายนอก

^๑ ธีระวัฒน์ แสนคำ, “บางกระทุ่ม เขตถูกลืมหืมที่กำลังจะถูกเปิดเผย”. เมืองโบราณ, ปีที่ ๓๗ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๕๔), หน้า ๔๑.

^๒ ธีระวัฒน์ แสนคำ, “บางกระทุ่ม เขตถูกลืมหืมที่กำลังจะถูกเปิดเผย”. เมืองโบราณ, ปีที่ ๓๗ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๕๔), หน้า ๔๑.

ภายในวิหารมีพระประธานเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ศิลปะรัตนโกสินทร์ ตอนต้น ฝีมือช่างท้องถิ่น ภายในองค์พระใช้ไม้โพธิ์เป็นแกนในการปั้น ภาพจิตรกรรมภายในวิหารเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ มีความงดงามและน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง ภาพเหล่านี้ น่าจะเขียนขึ้นในสมัยรัชการที่ ๔-๖ เนื่องจากว่ามีภาพธงช้างเผือกปรากฏอยู่ในงานจิตรกรรมด้วย ตามเสาวิหารจะเป็นลายปูนขาวบิณฑ์ บนเพดานมีลายดาวเพดานประดับอยู่ทั่วพื้นเพดาน

ภาพที่ ๔.๒ วิหารวัดสนามคลีตะวันตก

ภาพที่ ๔.๓ พระพุทธรูปปูนปั้นลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ศิลปะรัตนโกสินทร์ ตอนต้น “หลวงพ่อดโต”

ภาพที่ ๔.๔ ประตูทางเข้าวิหาร

ผนังมุขด้านหน้าวิหารมีช่องประตูทางเข้าวิหาร ๒ ช่อง ตรงกลางระหว่างช่องประตูเป็นภาพพระพุทธรเจ้า และระหว่างช่องประตูทั้ง ๒ กับริมผนังจะเป็นภาพพระอัครสาวกทั้ง ๒ องค์ คือ พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ บนกรอบประตูเป็นลายปูนปั้นรูปสิงโตคาบดาบและลายพันธุ์พฤกษาประดับกระฉาก ที่เสาวิหารด้านหน้ามีลายปูนปั้นเป็นรูปทหารโปรตุเกสแบกปืนและจูงสุนัขประดับอยู่ ๓ เส้า อีกเส้าหนึ่งนั้นลายปูนปั้นชำรุด

ภาพที่ ๔.๕ ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในวิหาร

นอกจากนี้ยังมีโบสถ์ซึ่งสร้างทับฐานวิหารเก่า ภายในเป็นที่ประดิษฐาน “หลวงพ่อดโต” พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ประจำวัด หลวงพ่อดโตเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ศิลปะอยุธยา ฝีมือช่างท้องถิ่น มีเรื่องเล่าว่า แต่ก่อนได้มีไฟป่าไหม้ลูกหลานมาจนถึงภายในวัด แต่เดิมบริเวณโบสถ์นี้ยังรกอยู่มาก แต่ปรากฏว่าไฟไหม้แต่เพียงบริเวณรอบๆ ไม่ไหม้องค์พระและเนินซากวิหาร สร้างความอัศจรรย์ให้แก่ชาวบ้านเป็นอย่างมาก ชาวบ้านจึงได้ร่วมกันสร้างโบสถ์ขึ้นแล้วอัญเชิญหลวงพ่อดโตประดิษฐานเป็นพระประธาน รอบๆ โบสถ์ยังมีใบเสมาศิลปะอยุธยาตอนปลายปักอยู่หลายใบอีกด้วย^๓

^๓ จิราภรณ์ สถาปนาวรรณนะ, วัฒนธรรมลุ่มน้ำน่าน, (พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๔), หน้า ๘๒.

๒. วัดไพสุทธธรรม อยู่ริมฝั่งแม่น้ำน่านทางทิศตะวันออกในเขตบ้านย่านโนนไพร ตำบลบ้านไร่ ซื่อบ้านย่านโนนไพรนั้น แต่เดิมแถบนี้คงมีเนินที่มีต้นไพลขึ้นอยู่มากชาวบ้านจึงเรียกว่า “ย่านโนนไพล” แต่ต่อมากงมีการเขียนเพี้ยนไปเป็นคำว่าไพรซึ่งแปลว่าป่าแทนเช่นในปัจจุบัน การที่พบไพลมากนี้ถือเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า บริเวณนี้เคยเป็นที่ตั้งของชุมชนโบราณมาก่อนอย่างแน่นอน เพราะไพลเป็นได้ทั้งอาหารและเป็นสมุนไพรในการรักษาโรค ชาวบ้านในอดีตนิยมปลูกไว้ตามริมรั้วและหัวไร่ปลายนา

วัดไพสุทธธรรมเป็นวัดเก่าแก่ภายในวัดพบโบราณวัตถุสถานที่มียุรูปแบบสถาปัตยกรรมสำคัญ ๆ เช่น โบสถ์ สันนิษฐานว่าบูรณะขึ้นใหม่จากโบสถ์หลังเก่าสมัยอยุธยาที่มีสภาพทรุดโทรมในปี พ.ศ.๒๔๖๕ เป็นรูปแบบศิลปะคล้ายอาคารทรงโถงสมัยสุโขทัย หันหน้าไปทางตะวันออก ผิดกับวัดอื่นๆในแถบนี้ที่ปกติมักจะหันลงแม่น้ำซึ่งอยู่ทางตะวันตก มีข้อฟ้าเป็นรูปพญานาค ประตุนิคมแกะสลักสวยงามเป็นลายนาคเกี้ยวผสมกับลายนกกไม้ฝีมือช่างจากสุโขทัย ตามผนังมีจิตรกรรมฝาผนังเรื่องพุทธประวัติและทศชาติ หน้าบันแกะสลักด้วยไม้เป็นลวดลายต่างๆ ส่วนหลังคามีการบูรณะและเปลี่ยนแปลงหลายครั้ง รอบโบสถ์มีใบเสมาหินชนวนขนาด ๒ ฟุต หนา ๒ นิ้ว ดูจากรูปแบบแล้วน่าจะเป็นศิลปะอยุธยาตอนต้น คล้ายกับที่วัดหล่มซึ่งอยู่ริมแม่น้ำน่านถัดจากวัดนี้ขึ้นไป^๔

ภายในโบสถ์เป็นที่ประดิษฐาน “หลวงพ่อพะชร” ซึ่งเป็นพระพุทธรูปศิลปะจีน ปางฉันทสมอ ขนาดหน้าตักราว ๑๙ นิ้ว คล้ายกับพระฉันทสมอที่วัดอัมรินทร์วรวิหาร กรุงเทพมหานคร ซึ่งกล่าวกันว่าเป็นพระที่ได้มาจากเมืองเวียงจันทน์ในรัชกาลที่ ๓ คราวเดียวกับได้พระบางซึ่งโปรดฯให้นำไปประดิษฐานยังวัดจักรวรรดิราชาวาส และพระแชกงคำซึ่งพระราชทานแก่พระยาราชมนตรีไปประดิษฐานเป็นพระประธานที่วัดคฤหบดีฝั่งธนบุรีจนถึงทุกวันนี้ พระฉันทสมอองค์นี้แรกที่เดียวประดิษฐานไว้ในหอพระนาค วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ภายหลังจึงพระราชทานไปสำหรับวัดอัมรินทร์วรวิหาร จากการสัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดทำให้ทราบว่า หลวงพ่อพะชรได้ถูกอัญเชิญมาจากกรุงเทพฯราว ๑๐๐ ปีแล้ว

ภาพที่ ๔.๖ หลวงพ่อพะชร พระประธานปางฉันทสมอในโบสถ์วัดไพสุทธธรรม

^๔ อ้างแล้ว, ชีระวัฒน์ แสนคำ, หน้า ๔๐.

สำหรับความเป็นมาของพระพุทธรูปปางฉันทสมณนั้น เกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดฯ ให้สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงค้นคิดพระพุทธรูปปางต่างๆ ขึ้นอีก ๓๔ ปาง โดยอิงเรื่องราวตามพุทธประวัติ หนึ่งในนั้นมีพระปางฉันทสมอนั้นเป็นปางที่มาจากพุทธประวัติ ตอนหลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วประทับเสวยวิมุตติสุขอยู่ ๗ วัน เมื่อเสด็จออกจากสมาธิ ท้าวสักกเทวราชได้นำไม้สีพระทนต์กับผลสมอมายถวาย ทรงใช้ไม้สีพระทนต์และเสวยผลสมอนั้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ยังได้โปรดฯ ให้ประดิษฐาน พระปางนี้ไว้ในหอพระสุลาลัยพิมาน วัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) องค์หนึ่งด้วย พระฉันทสมอนั้นจัดเป็นพระพุทธรูปปางที่หาได้ยากปางหนึ่ง ทั้งยังมีพุทธศิลปะแบบจีนอีกด้วย ดังนั้นหลวงพ่อเพชรจึงนับเป็นพระพุทธรูปที่น่าชมและหายากองค์หนึ่งในประเทศไทย

นอกจากนี้ในวัดไพรสุวรรณยังมี หลวงพ่อแผด ซึ่งเป็นพระพุทธรูปสำริดศิลปะสุโขทัย ปางสมาธิหน้าตักกว้าง ๓ ศอก สูง ๔ ศอก และหลวงพ่อบาแดง พระพุทธรูปศิลปะอยุธยา ทาปากสีแดง ประดิษฐานที่หอสวดมนต์ ที่หน้าโบสถ์ยังมีเจดีย์เก่าอายุราว ๘๐-๑๐๐ ปีอยู่องค์หนึ่ง และที่น่าสนใจคือ มีมณฑปทรงพระปรางค์แบบย่อมุมไม้สิบสององค์หนึ่ง สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นราวสมัยรัชกาลที่ ๖ ฐานกว้างราว ๓ เมตร สูงราว ๔.๕ เมตร ภายในเคยเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป มีบันไดทางขึ้นก่ออิฐทางทิศตะวันตก^๕

ภาพที่ ๔.๗ โบสถ์วัดไพรสุวรรณ

^๕ อ้างแล้ว, ชีระวัฒน์ แสนคำ, หน้า ๔๑.

ภาพที่ ๔.๘ มณฑปทรงพระปรารักษ์แบบย่อมุมไม้สิบสองด้านหน้าโบสถ์วัดไพสุวรรณ

๓. วัดโคกสลด อยู่ริมฝั่งแม่น้ำน่านทางทิศตะวันตก ในเขตบ้านโคกสลด ตำบลบ้านไร่ เป็นวัดโบราณน่าจะสร้างมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลาง-ตอนปลาย เดิมชื่อ “วัดโคกสนุก” ต่อมาเพี้ยนเป็นวัดโคกสลด ภายในวัดมีโบราณวัตถุสถานที่รูปแบบสถาปัตยกรรมสำคัญและน่าสนใจ เช่น วิหาร เข้าใจว่าคงได้รับการซ่อมแซมมาหลายครั้งแล้ว เป็นอาคารทรงสูง ยกพื้นก่ออิฐฉาบปูน ตามผนังวิหารมีลายปูนปั้นประดับอยู่บ้างเล็กน้อย ภายในวิหารเป็นที่ประดิษฐาน “หลวงพ่อดโต” พระพุทธรูปปูนปั้น

ปางมารวิชัย ศิลปะพื้นบ้าน คงซ่อมแซมมาจากองค์เดิมที่น่าจะเป็นศิลปะอยุธยา และมีรอยพระพุทธรูปบาทจำลองหล่อด้วยสำริด ศิลปะรัตนโกสินทร์ตอนต้น ประดิษฐานอยู่หน้าพระประธานอีกด้วย

ด้านหลังวิหารเป็นโบสถ์ ซึ่งสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.๒๕๐๐ โดยรื้อโบสถ์หลังเก่าออกแล้วสร้างโบสถ์หลังใหม่นี้ทับ จากการสอบถามชาวบ้านทำให้ทราบว่า ภายในโบสถ์หลังเก่ามีภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องไตรภูมิ พุทธประวัติตอนมารผจญและเทพชุมนุมอยู่ด้วย คงเป็นจิตรกรรมศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์นี้เอง แต่อายุโบสถ์เก่านั้นเมื่อดูจากใบเสมาหินชนวนที่เก็บรักษาไว้ในวัด คงสร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย

ภาพที่ ๔.๙ วัดโคกสลด

ภาพที่ ๔.๑๐ โบสถ์เก่าวัดโคกสลด

สิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ไม่ควรพลาดชม นั่นก็คือ หอระฆัง ตั้งอยู่หน้าวัดแต่เดิมมีสภาพชำรุดทรุดโทรมมาก ปัจจุบันได้รับการบูรณะเป็นอย่างดี เป็นอาคารทรงสี่เหลี่ยม หลังคา ช้อน ๒ ชั้น ยอดเรียวแหลมคล้ายพระมิต สูงประมาณ ๖ เมตร นอกจากนี้ ที่ศาลาการเปรียญยังเป็นที่เก็บรักษาพระพุทธรูปเก่าแก่ไว้หลายองค์ รวมไปถึงตู้พระธรรมลายรดน้ำ ๑ หลังซึ่งมีฝีมือที่เดียว ไกลกันยังมีรูปปั้นของพระครูสุตการวินิต หรือหลวงปู่ตุ อินทสโร พระเกจิอาจารย์ท้องถิ่นและเป็นอดีตเจ้าอาวาสวัดโคกสลดอีกด้วย ภายในบริเวณวัดยังมีเจดีย์เก่าอยู่ ๕ องค์ ตั้งอยู่หน้าวัดเป็นเจดีย์ทรงกลมคล้ายศิลปะมอญ ๓ องค์ เจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง ๑ องค์ ส่วนอีก ๑ องค์ เป็นเจดีย์ทรงกลมตั้งอยู่หลังวิหาร^๖

^๖ หวน พินรุพันธ์, พิษณุโลกของเรา, (พระนคร : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, ๒๕๑๔), หน้า ๒๕๑-๒๕๒.

ภาพที่ ๔.๑๑ หอระฆังโบราณวัดโคกสลุด

ชุมชนที่มีความสำคัญและมีความน่าสนใจในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งมีศักยภาพที่สามารถพัฒนาให้เป็นชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนาได้จำนวน ๔ ชุมชน ดังนี้

๑. ชุมชนบ้านท่าตาล เป็นชุมชนที่มีแม่น้ำวังทองไหลผ่าน เดิมชุมชนนี้มีชื่อเรียกว่า “ท่าคลาน” เริ่มที่คำว่า “ท่า” ได้มาจากการที่มีลำคลองแควแม่น้ำวังทองไหลผ่าน และที่เรียกว่า “ท่าคลาน” เพราะชุมชนแห่งนี้ มีชื่อเสียงในการทำน้ำกระแช่ ชาวบ้านต่างถิ่นที่ผ่านมาที่นี้ส่วนมากจะต้องมาแวะตักน้ำกระแช่ แล้วก็นั่งตักกันจนเมาจึงต้องคลานกลับบ้านจึงเป็นคำพูดเล่น ล้อเลียนกันว่า “บ้านท่าคลาน” ต่อมาชาวบ้านในหมู่บ้านเห็นว่าชื่อไม่ค่อยเป็นมงคล และเห็นว่าชุมชนของตนมีต้นตาลเป็นจำนวนมากสมควรที่จะนำมาเป็นสัญลักษณ์ของชุมชน จึงได้เปลี่ยนชื่อหมู่บ้านจาก ท่าคลาน มาเป็นชื่อว่า “ท่าตาล” และผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นคนดั้งเดิม มีบ้างที่อพยพเข้ามาจากที่อื่น

เมื่อก่อนนี้ที่ชุมชนบ้านท่าตาล หมู่ ๓ เป็นตัวตำบลท่าตาล ขึ้นอยู่กับอำเภอนครป่าหมาก จังหวัดพิษณุโลก แต่เมื่อมีการแยกอำเภอก็ได้มาขึ้นอยู่กับอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก โดยในสมัยก่อนจำนวนครัวเรือนที่ชุมชนบ้านท่าตาลมีไม่มากนัก ต่อมาก็มีคนพิจิตร คนพรหมพิราม คนสะพานหินและคนโคราชจากจังหวัดนครราชสีมาอพยพมาอยู่ที่นี่ด้วย

ภาพที่ ๔.๑๒ ต้นตาลในท้องที่ตำบลท่าตาล อำเภอบางกระพุ่ม

ผู้คนในชุมชนบ้านท่าตาลจะมีอาชีพทำตาลขาย ต่อมาได้ค่อยๆ เลิกทำกันไปและต้นตาลที่เคยมีมากมายก็เริ่มบ้างตาลลงไปมาก อาชีพสำคัญคือ การทำนา โดยจะทำปีละหนึ่งครั้ง เพราะต้องรอน้ำฝนเพียงอย่างเดียว พอนอกฤดูฝนก็จะทำไร่ถั่ว ไร่ข้าวโพดและมีการทำตาล ซึ่งทำกันเกือบทุกบ้าน โดยทุกบ้านก็มีอุปกรณ์ทำน้ำตาล คือ ไม้ขนาดตัวผู้กับตัวเมีย กระทะใบบัว ถ้วยและเบ้าน้ำตาล เมื่อจะขายก็จะนำไปขายเอง แต่บางทีก็จะมีพ่อค้ามารับซื้อบ้าง ถ้าหากน้ำตาลมีจำนวนมากก็จะเดินเท้านำไปขายที่บ้านแม่ระกา แต่ถ้าคนที่พอมีฐานะก็จะปั่นจักรยานไปขาย สมัยก่อนเมื่อต้องการเดินทางไปที่ตัวอำเภอบางกระพุ่มก็ต้องเดินเท้าไปหรือไม่ก็ปั่นจักรยานไป จะมีที่ลงเรือไปบ้างเหมือนกันแต่ไม่มากเท่าไร เมื่อก่อนยังไม่มีถนนใช้ในการคมนาคม ชาวบ้านก็จะใช้ทางลัดทางเกวียน แต่ถ้าหากจะเดินทางไกล จะต้องไปขึ้นรถไฟที่สถานีรถไฟแม่เฒ่า และเมื่อต้องการจะเดินทางไปโรงพยาบาลบางกระพุ่ม หรือติดต่อราชการที่ตัวอำเภอบางกระพุ่มก็จะใช้เรือโอหรือเรือพายเป็นพาหนะในการเดินทางไป^๗

๒. ชุมชนบ้านสามเรือน ชุมชนบ้านสามเรือนที่ชื่อนี้เนื่องจากเมื่อก่อนตอนแรกในการเกิดหมู่บ้านครั้งแรกมีบ้านเพียงสามหลังจึงเรียกว่า “บ้านสามเรือน” ชุมชนบ้านสามเรือนเคยเป็นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอนครป่าหมากมาก่อน แต่ปัจจุบันชุมชนบ้านสามเรือนได้ย้ายมาขึ้นกับตำบลนครป่าหมาก อำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

สมัยก่อนมีคนจีนมาทำโรงสีมาค้าขาย การค้าติดต่อค้าขายกันทางเรือ ชาวบ้านส่วนมากประกอบอาชีพ ทำนา หาปลา มีการจ้างคนที่นี่ขนข้าวลงเรือ คนที่อพยพเข้ามามีคนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดอุทัยธานี และคนจังหวัดอ่างทองเป็นจำนวนมาก มากันเป็นครอบครัว ด้วยที่ที่จากมาทำมาหากินได้ยากด้วยไม่มีที่ดิน ด้วยที่นี้มีที่ดินที่ราคาถูกจึงอพยพตามกันมา คนจีนใน

^๗ จิราภรณ์ สถาปนาวรรณะ, วัฒนธรรมลุ่มน้ำวังทอง, (พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๗), หน้า ๒๘-๒๙.

ชุมชนบ้านสามเรือนที่ทำโรงสี ในตอนแรกนิยมใช้ป่องเหล็กต่อมาเป็นป่องปูน สมัยก่อนคนที่นี่มีจำนวนมาก คนจีนที่มาจากแผ่นดินใหญ่ ส่วนใหญ่จะมาจากเกาะไหหลำ พ่อค้าชาววังทองจะล่องผ่านและมาพักกันที่นี้ที่ท่าน้ำตรงข้ามโรงสีของชุมชนบ้านสามเรือน

นอกจากนี้ ที่โรงสียังมีศาลเจ้าไว้ให้คนกราบไหว้ด้วยคนจีนอยู่ที่ไหนจะมีการสร้างศาลเจ้าขนาดเล็กให้กราบไหว้ซึ่ง ศาลเจ้า ปุนเถากง มีที่นี้ที่เดียว ที่นี้เป็นโรงสีขนาดกว้างใหญ่มาก เมื่อก่อนต้องใช้แรงงานคนเป็นจำนวนมากในการที่จะสีข้าวในโรงสี ซึ่งเลิกกิจการไปเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๐ เรือไถเป็นเรือรับคนเป็นเรือโดยสารไปบางกระทุ่มไปชุมชนบ้านท่าพ่อเพื่อไปขึ้นรถไฟไปงานหลวงพ่พระพุทธรชินราชซึ่งต้องค้างคืน ในการไปร่วมงานหลวงพ่พระพุทธรชินราช ที่บ้านสามเรือน มีประเพณีสงกรานต์ลอยกระทง มีการล่องเรือแห่ผ้าป่าแห่ผ้าป่าไปตามไร่นาโดยใช้เรือกระแซงใหญ่ซึ่งเรือที่ขนข้าวแล้วก็แห่กลับมาทอดผ้าป่าที่วัด^๔

๓. ชุมชนบางกระทุ่ม ปัจจุบันเป็นศูนย์กลางการปกครอง เศรษฐกิจและสังคมของอำเภอบางกระทุ่ม ผู้คนในชุมชนนี้ส่วนใหญ่มาจากบรรพบุรุษที่อพยพมาจากจังหวัดราชบุรี จังหวัดเพชรบุรี จังหวัดกาญจนบุรี เพื่อตั้งหลักแหล่งบริเวณอำเภอบางกระทุ่มปัจจุบัน เห็นว่าเป็นภูมิประเทศที่อุดมสมบูรณ์มีน้ำท่า มีป่าทึบ แสดงถึงความบริบูรณ์ จึงตั้งบ้านเรือนบริเวณซึ่งมีต้นไม้ขึ้นอยู่หนาแน่นเป็นต้นไม้ใหญ่ พุ่มใบหนา แต่ไม่มีผู้ใดรู้จักนามไม้ชนิดนี้ ชนกลุ่มนี้จึงเรียก “ต้นกระทุ่ม” และนามหมู่บ้านก็เรียก “บางกระทุ่ม” ต่อมาหายไปเป็น “บางกระทุ่ม” อีกนามหนึ่งของอำเภอนี้ในอดีตชื่ออำเภอนครป่าหมาก เนื่องจากมีต้นหมากขึ้นมากมาย แต่ปัจจุบันบางกระทุ่มมีชื่อเสียงเรื่องกล้วยตาก

ภาพที่ ๔.๑๓ ชุมชนศูนย์กลางของอำเภอบางกระทุ่ม

ในราวปี พ.ศ. ๒๔๗๕ มีชาวบ้านอพยพมาอยู่ที่อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก โดยได้นำหน่อกล้วยน้ำว่า “พันธุ์มะลิ่อง” มาปลูกในพื้นที่นี้และขยายพันธุ์จนเต็มพื้นที่ประมาณหลายร้อย

^๔ อ้างแล้ว, จิราภรณ์ สถาปนาวรรณะ, วัฒนธรรมลุ่มน้ำวังทอง, หน้า ๓๐-๓๑.

ไร่ ทำการจำหน่าย พบว่ามีกล้วยปลายนเครือหรือที่เรียกว่า “กล้วยตีนเต่า” เป็นจำนวนมาก ขายไม่ได้ และทำให้เกิดปัญหากล้วยเน่าเสีย จึงเกิดความคิดที่จะนำกล้วยไปตากแดดเพื่อเป็นการถนอมอาหาร เหมือนการทำผักกาดเค็ม โดยไม่ใช้ส่วนผสมใด ๆ ในการเพิ่มรสชาติ จนได้กล้วยตากบางกระทุ่ม พืชโลกที่คนต่างชื่นชอบในรสชาติ จนกลายเป็นสินค้ามีชื่อของจังหวัดพิจิตรโลกเป็นที่รู้จักแพร่หลายของคนทั้งประเทศ ในปัจจุบัน จังหวัดพิจิตรโลกได้มีการจัดงานเกี่ยวกับกล้วยตากบางกระทุ่ม พืชโลก เป็นประจำต่อเนื่องในทุก ๆ ปี เช่น งานวันของดีเมืองกล้วยตาก การจัดแสดงสินค้านานา บานาน่า เป็นต้น

ภาพที่ ๔.๑๔ การทำ กล้วยตากใน ห้องที่ อำเภอบางกระทุ่ม

๔. บ้านสนามคลีตะวันตก เป็นชุมชนที่อยู่สองฝั่งแม่น้ำน่านในท้องที่ตำบลสนามคลี ชุมชนแห่งนี้มีประวัติความเป็นมาว่า นานมาแล้วมีผู้เล่าสืบทอดกันมาว่า มีสองพี่น้องล่องเรือมาตาม ลำแม่น้ำน่านจากเมืองจีน มีชื่อว่า “ก่งจัน” กับ “ก่งคำ” เห็นสภาพภูมิประเทศเป็นถิ่นฐานที่อุดม สมบูรณ์เหมาะสมกับการปลูกพืช ทำสวน ไร่นา จึงได้ตกลงกันขึ้นฝั่งปักหลักฐานทำมาหากิน และได้ แต่งงานกับหญิงไทย ได้ร่วมกันสร้างวัดขึ้นทางฝั่งตะวันออกขึ้นเพื่อแสดงถึงความสามัคคีของทั้งสอง พี่น้อง ท้องถิ่นนี้มีความเจริญรุ่งเรืองเรื่อยมาจนเป็นหมู่บ้านใหญ่ ทั้งสองตกลงที่จะแยกไปตั้งหมู่บ้านทาง ตะวันตก อีกฝั่งหนึ่งโดยมีแม่น้ำน่านกั้นอยู่ระหว่างกลาง ทางตะวันตก ก่งจันเป็นผู้ก่อตั้งวัดขึ้นอีก ๑ วัด เดิมชื่อแรกใช้ชื่อว่า “วัดสนามคลี” ต่อมาไม่นานนักได้เปลี่ยนมาใช้ชื่อว่า “วัดสนามคลีศรีมั่งครา ราม”^๔

^๔ ธีระวัฒน์ แสนคำ, “บางกระทุ่ม เขตถูกลืมที่กำลังจะถูกเปิดเผย”. เมืองโบราณ, ปีที่ ๓๗ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๕๔), หน้า ๔๑.

ภาพที่ ๔.๑๕ บ้านสนามคลีตะวันตก

๔.๒ จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรค ทางการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

จากการสำรวจศึกษาและสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญของงานวิจัย เรื่อง “บางกระทุ่มโมเดล : ยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อเสริมสร้าง ชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์ อย่างยั่งยืน” เพื่อวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคของชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ในการเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์ สามารถวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคของชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ในการเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่ และสร้างสรรค์ ได้ตามตารางดังนี้

ตารางที่ ๔.๑

ข้อมูลการวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคทางท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

จุดเด่น	จุดด้อย
๑) อำเภอบางกระทุ่มเป็นพื้นที่ที่มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมที่เป็นวัดหรือศาสนสถานที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม	๑) ขาดการบริหารจัดการทรัพยากรทางการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นอย่างสูงสุด
๒) อำเภอบางกระทุ่มเป็นแหล่งผลิตกล้วยตากซึ่งเป็นสินค้าที่ระลึกหรือผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรที่สำคัญของจังหวัดพิษณุโลก	๒) ขาดแนวทางการนำการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมมาขยายฐานทางเศรษฐกิจในท้องถิ่น
๓) หน่วยงานราชการ เช่น อำเภอบางกระทุ่ม	๓) ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนหรือเครือข่ายในท้องถิ่นในการพัฒนาการท่องเที่ยว

ตารางที่ ๔.๑ (ต่อ)

จุดเด่น	จุดด้อย
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้มีความพยายามในการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมาโดยตลอด	เชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม
โอกาส	อุปสรรค
๑) มีการพัฒนาปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวให้มีความสวยงามน่าเที่ยว ตลอดจนพัฒนาเส้นทางคมนาคมให้สามารถเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวได้โดยสะดวก ปลอดภัย และรวดเร็ว ๒) มีการส่งเสริมและสนับสนุนวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมและประเพณีของท้องถิ่น ๓) มีการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลบริการนักท่องเที่ยวที่บริเวณสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอบางกระทุ่ม ตลอดจนจัดให้มีสถานที่จำหน่ายของที่ระลึกและจำหน่ายสินค้าพื้นเมืองในบางโอกาส ๔) อำเภอบางกระทุ่มอยู่กลางระหว่างอำเภอเมืองพิษณุโลกกับอำเภอเมืองพิจิตร สามารถพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมเชื่อมต่อกันได้ โดยอาศัยเส้นทางเรือตามแม่น้ำน่านเป็นการเชื่อมโยงการท่องเที่ยว	๑) ขาดการประชุมปรึกษาหารือและทำความเข้าใจกับประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ทำให้ประชาชนไม่มีความรู้ความเข้าใจและเล็งเห็นคุณค่า ตลอดจนรายได้ที่จะเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ๒) ขาดแนวทางการพัฒนาบุคลากรในท้องถิ่นเพื่อตอบสนองความต้องการทางการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอย่างเป็นรูปธรรม ๓) ขาดการประเมินผล ตรวจสอบและติดตามผลหลังการทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ๔) ขาดการจัดการเพื่อให้เกิดการเชื่อมต่อเส้นทางแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

ตารางที่ ๔.๒

ข้อมูลการวิเคราะห์ของชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
ในการเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์

จุดเด่น	จุดด้อย
๑) อำเภอบางกระทุ่มเป็นพื้นที่ที่มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมที่เป็นวัดหรือศาสนสถานที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ๒) อำเภอบางกระทุ่มเคยเป็นที่ตั้งของชุมชนโบราณเมืองนครป่าหมาก ซึ่งเป็นเมืองบริวารของ	๑) ขาดการบริหารจัดการทรัพยากรบุคคลในชุมชนให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นอย่างสูงสุด ๒) ขาดแนวทางการนำการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนมาขยายฐานทางเศรษฐกิจในท้องถิ่น ๓) ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนหรือเครือข่ายในท้องถิ่นในการพัฒนาสังคมและ

ตารางที่ ๔.๒ (ต่อ)

จุดเด่น	จุดด้อย
เมืองพิษณุโลก ๓) อำเภอบางกระพุ่มเป็นแหล่งผลิตกล้วยตากซึ่งเป็นสินค้าที่ระลึกหรือผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรที่สำคัญของจังหวัดพิษณุโลก ๓) หน่วยงานราชการ เช่น อำเภอบางกระพุ่ม องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอบางกระพุ่ม ได้มีความพยายามในการพัฒนาและส่งเสริมการพัฒนาชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง	วัฒนธรรม ๔) ขาดการประชุมปรึกษาหารือและทำความเข้าใจกับประชาชนในการจัดการพัฒนาชุมชน ทำให้ประชาชนไม่มีความรู้ความเข้าใจและเล็งเห็นคุณค่า ตลอดจนรายได้ที่จะเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวเชิงสังคมวัฒนธรรม ๕) ขาดแนวทางการพัฒนาบุคลากรในท้องถิ่น เพื่อตอบสนองความต้องการทางการพัฒนาชุมชน สร้างสรรค์อย่างเป็นรูปธรรม ๖) ขาดการประเมินผล ตรวจสอบและติดตามผลหลังการทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน ๗) ขาดการจัดการเพื่อให้เกิดการเชื่อมต่อเส้นทางแหล่งท่องเที่ยวระหว่างชุมชนภายในอำเภอบางกระพุ่ม
โอกาส	อุปสรรค
๑) มีการพัฒนาชุมชนโดยสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดพิษณุโลกให้มีความสวยงามน่าเที่ยว ตลอดจนพัฒนาเส้นทางคมนาคมให้สามารถเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวได้โดยสะดวกปลอดภัย และรวดเร็ว ๒) มีการส่งเสริมและสนับสนุนวัฒนธรรมชนบทธรรมเนียมและประเพณีของท้องถิ่น ๓) มีการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลบริการนักท่องเที่ยวที่บริเวณสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอบางกระพุ่ม ตลอดจนจัดให้มีสถานที่จำหน่ายของที่ระลึกและจำหน่ายสินค้าพื้นเมืองในบางโอกาส ๔) อำเภอบางกระพุ่มอยู่กลางระหว่างอำเภอมืองพิษณุโลกกับอำเภอมืองพิจิตร สามารถพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเชื่อมต่อกันได้ โดยอาศัยเส้นทางเรือตามแม่น้ำน่านเป็นการเชื่อมโยงการท่องเที่ยว	๑) นักท่องเที่ยวไม่นิยมมาท่องเที่ยวในอำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เนื่องจากไม่มีข้อมูลทางด้านการท่องเที่ยวของอำเภอบางกระพุ่ม ๒) เนื่องจากชุมชนในอำเภอบางกระพุ่มมีความโดดเด่นน้อย เมื่อเทียบกับชุมชนท่องเที่ยวในเขตจังหวัดพิษณุโลก และสามารถใช้เวลาในการเยี่ยมชมไม่นาน นักท่องเที่ยวจึงไม่มีการพักค้างคืนด้วย ๓) แหล่งท่องเที่ยวเชิงสังคมวัฒนธรรมกระจายอยู่ภายในอำเภอบางกระพุ่ม ซึ่งการเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ค่อนข้างอยู่ไกลกัน และยังไม่มียระบบขนส่งมวลชนบริการครบ ๔) ประชาชนในท้องถิ่นจริงๆ ค่อนข้างมีรายได้จากการท่องเที่ยวน้อย เนื่องจากที่ผ่านมาไม่ค่อยมีนักท่องเที่ยวเข้าไปในท่องเที่ยวในพื้นที่อำเภอบางกระพุ่ม จึงไม่สนใจการพัฒนาชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวหรือสร้างความน่าอยู่ร่วมกัน

๔.๓ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการสำรวจศึกษาและสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญของงานวิจัย เรื่อง “บางกระทุ่มน่าชม : ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก” เพื่อนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน สามารถแยกเป็นประเด็นแยกย่อย ดังนี้

๔.๓.๑ หลักการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้างเชิงคุณภาพ (In-depth Interview Semi-Structure) และการจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) ร่วมกับแกนนำชุมชน ผู้สูงอายุ ประชาชนชาวบ้าน ที่มีความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ในประเด็นการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน ควรเป็นอย่างไร ทำให้ได้หลักการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน โดยสรุปว่า

การท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมสามารถเป็นผลิตภัณฑ์ในการสร้างรายได้ให้กับท้องถิ่นอำเภอบางกระทุ่มได้ นอกจากนี้ยังมีบทบาทในการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมของประเทศที่เป็นจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยวอีกด้วย กระแสการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นเชิงบวกที่ชัดเจนที่สุดซึ่งเกิดจากการเติบโตของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหรือการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม เพราะหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนเห็นความสำคัญของวัฒนธรรมท้องถิ่นว่าเป็นผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวที่น่าเสนอขายให้แก่นักท่องเที่ยวได้ หน่วยงานต่างๆ จึงได้ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์และสร้างจิตสำนึกให้ชุมชนท้องถิ่นหรือพื้นที่ประสบภัย อนุรักษ์โบราณสถานต่างๆ รวมทั้งพัฒนางานหัตถกรรม ซึ่งล้วนเป็นสิ่งกระตุ้นให้คนท้องถิ่นมีความภาคภูมิใจต่อวัฒนธรรมของตน และมีความตื่นตัวที่จะอนุรักษ์และพัฒนาการตลาดทางวัฒนธรรมโดยร่วมมือกันเป็นหนึ่งเดียว รวมทั้งมีบทบาทในการจัดการหรือการบริหารการท่องเที่ยวมากขึ้น โดยให้ชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจเลือกที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้เกิดขึ้น รวมทั้งมีบทบาทอย่างยิ่งในการจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนของตน

แม้ว่าการท่องเที่ยวจะนำรายได้มหาศาล ส่งเสริมการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น และกระตุ้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน แต่ในทางกลับกันก็อาจนำผลเสียที่ทำลายทุนวัฒนธรรมของแต่ละชุมชนเอง เช่น

การท่องเที่ยวก่อให้เกิดอาชีพใหม่มากมาย ซึ่งทำให้มีความต้องการด้านแรงงานมากขึ้น และมีผลทำให้ลักษณะแรงงานของท้องถิ่นเปลี่ยนแปลงจากแรงงานทางเกษตรกรรมเป็นแรงงานทางด้านการบริการแทน

การที่นักท่องเที่ยวและคนท้องถิ่นมีพื้นฐานความเชื่อ วัฒนธรรม และเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน ก็อาจทำให้คนท้องถิ่นในบางพื้นที่รู้สึกไม่พอใจที่ได้พบเห็นคนที่มีวัฒนธรรมแตกต่างจากตนเข้ามา

ในท้องถิ่นของตน ในทางกลับกัน นักท่องเที่ยวก็อาจเห็นและเข้าใจความคิด ความเชื่อ และวัฒนธรรม ในการดำเนินชีวิตของคนท้องถิ่นอย่างผิวเผิน ซึ่งทำให้แปลความหมายของสิ่งที่ตนเห็นไปในเชิงลบ และอาจก่อให้เกิดอคติต่อคนท้องถิ่นได้

หากการส่งเสริมการท่องเที่ยวดำเนินไปโดยไม่มีการวางแผนและการประชาสัมพันธ์ที่ดี อาจทำให้คนท้องถิ่นมีวิธีการที่ไม่ถูกต้องในการใช้มรดกทางวัฒนธรรมมาเป็นผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว เช่น สร้างงานหัตถกรรมหรือผลิตสินค้าที่ระลึกที่มีคุณภาพต่ำและมีราคาถูกเพื่อสนองตอบความต้องการของนักท่องเที่ยวโดยหวังผลกำไรจนไม่ได้รักษาอัตลักษณ์ของหัตถกรรมพื้นเมืองไว้ นอกจากนี้ การส่งเสริมการท่องเที่ยวที่มุ่งหวังเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้จากการท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว จะทำให้เกิดวัฒนธรรมปลอมขึ้นเพราะจะมีการดัดแปลงวัฒนธรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งเทศกาล และการแสดงพื้นเมืองที่ขึ้นมาใหม่ (Pseudo Event) เพื่อเป็นกิจกรรมหรือการแสดงสำหรับให้นักท่องเที่ยวชมอนุรักษ์วัฒนธรรมหรือเพื่อตอบสนองความศรัทธาที่แท้จริงของคนท้องถิ่น การสร้างเหตุการณ์เพื่อการขายจะส่งผลให้ชุมชนขาดความดั้งเดิมและความน่าดึงดูดใจ

คนท้องถิ่นในอำเภอบางกระพุ่มมักจะปรับตัววัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นให้สนองความต้องการและความคุ้นเคยของนักท่องเที่ยว เพื่อสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว แต่หากการปรับตัววัฒนธรรมเกิดขึ้นเพื่อการค้า (Cultural Commodification) ซึ่งไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของตน จะมีผลให้คนท้องถิ่นรับค่านิยมของนักท่องเที่ยวมาเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นการลอกเลียนแบบพฤติกรรมนักท่องเที่ยว (Demonstration Effect) และมีผลทำให้คนท้องถิ่นสูญเสียความเป็นเอกลักษณ์และความดั้งเดิมของตนได้

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่าหากขาดแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของอำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก การท่องเที่ยวจะกลายเป็นดาบสองคมที่นำประโยชน์และผลเสียมาสู่สังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งจะส่งผลเชิงลบเป็นลูกโซ่ (Chain Effect) กลับไปยังเศรษฐกิจของชุมชน ด้วยเหตุนี้ ผู้บริหารที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทั้งระดับประเทศและชุมชนจึงได้ทบทวนและพิจารณาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้ดำเนินต่อไปได้อย่างยั่งยืน

๔.๓.๒ แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้างเชิงคุณภาพ (In-depth Interview Semi-Structure) และการจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) ร่วมกับแกนนำชุมชน ผู้สูงอายุ ราษฎรชาวบ้าน ที่มีความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ในประเด็นการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน ควรเป็นอย่างไร ทำให้ได้แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้

๔.๓.๒.๑ ด้านความสามารถในการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยว มีข้อเสนอแนวทางการพัฒนาสรุป ได้ว่า ชุมชนควรเชื่อมโยงกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ หรือแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อจัดกิจกรรมร่วมกันโดยใส่รายละเอียดรูปแบบของกิจกรรมของแต่ละประเพณีที่ได้

ดำเนินร่วมกันมา แต่ไม่ควรทิ้งความเป็นเอกลักษณ์หรือให้คงแบบดั้งเดิม ซึ่งจะช่วยสร้างความสนใจให้นักท่องเที่ยวมากขึ้น อีกทั้ง บันทึกลงในปฏิทินการท่องเที่ยวของจังหวัด

๔.๓.๒.๒ ด้านความสามารถในการเข้าถึง มีข้อเสนอแนวทางการพัฒนาสรุปได้ว่า วัด เทศบาลและ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนด้านการจัดทำสื่อโฆษณา ประชาสัมพันธ์ แนะนำให้นักท่องเที่ยว ทราบผ่านสื่อต่าง ๆ อีกทั้งควรปรับปรุงเส้นทางให้มีความสะดวกและปลอดภัย มีป้ายบอกทางที่ชัดเจน และเข้าใจง่าย มีบริการรถสามล้อ รถราง รถจักรยาน หรือรถรับจ้างขนาดเล็กที่สามารถเข้าถึงได้ เพื่อชมเมือง ชมวัด และมีแกนนำคอยอำนวยความสะดวกต่อการเดินทางเข้าถึงยังแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้นักท่องเที่ยว

๔.๓.๒.๓ ด้านสิ่งดึงดูดใจ มีข้อเสนอแนวทางการพัฒนาสรุปได้ว่า วัดควรจัดประสานงานระหว่าง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยวในการช่วยเหลือให้การสนับสนุนในเรื่อง การโฆษณา ประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก อีกทั้งร่วมกับคนในชุมชนสนับสนุนวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชน พร้อมทั้งร่วมกันปรับปรุง บูรณะ และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในด้านความสะอาด ความปลอดภัย ความสวยงามของแหล่งท่องเที่ยว ส่งเสริมการจัดทำสตรีทอาร์ต จุดถ่ายภาพที่แสดงให้เห็นอัตลักษณ์ของชุมชน เพื่อเป็นการดึงดูดใจนักท่องเที่ยว

๔.๓.๒.๔ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก มีข้อเสนอแนวทางการพัฒนาสรุปได้ว่า วัด เทศบาลหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการท่องเที่ยวควรจัดทำป้ายบอกทางหรือสถานที่ต่างๆ เช่น ที่จอดรถหรือจุดบอก ตำแหน่งกิจกรรมการท่องเที่ยว และป้ายแผนที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่ชัดเจน จัดสถานที่ไว้คอยบริการต้อนรับนักท่องเที่ยวให้เพียงพอ และคอยดูแลรักษาความปลอดภัย คอยอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวในด้านต่าง ๆ

๔.๓.๒.๕ ด้านกิจกรรม มีข้อเสนอแนวทางการพัฒนาสรุปได้ว่า ควรสร้างอัตลักษณ์การท่องเที่ยว สู่ความเป็นเลิศ ความโดดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เช่น จัดงานประเพณี กิจกรรมชุมชนสร้างสรรค์ แสดงวิถีชีวิตชุมชน สถาปัตยกรรมต่าง ๆ และถนนคนเดิน เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เที่ยวชมวิถีชีวิต จำหน่ายของที่ระลึก ขนมหวานและกล้วยตากที่ผลิตจากคนในชุมชน โดยเผยแพร่ผ่านทางอาสาสมัคร มัคคุเทศก์หรือทางระบบออนไลน์

๔.๓.๒.๖ ด้านการให้บริการของแหล่งท่องเที่ยว มีข้อเสนอแนวทางการพัฒนาสรุปได้ว่า ควรมีการ จัดตั้งศูนย์บริการข้อมูลข่าวสารทางด้านการท่องเที่ยวตามจุดแหล่งท่องเที่ยวสำคัญต่างๆ จัดทำป้ายสื่อ ความหมายแหล่งท่องเที่ยว และจัดทำ QR Code เรื่องเล่าของแหล่งท่องเที่ยวและข้อมูลของพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เพื่อเป็นทางเลือกในการเข้าถึงแหล่งข้อมูลและแนะนำข้อมูลทางการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวทราบ

คนท้องถิ่นในอำเภอบางกระทุ่มมักจะปรับตัววัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นให้สนองความต้องการและความคุ้นเคยของนักท่องเที่ยว เพื่อสร้างความพึงพอใจให้นักท่องเที่ยว แต่หากการปรับตัววัฒนธรรมเกิดขึ้นเพื่อการค้า (Cultural Commodification) ซึ่งไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของตน จะมีผลให้คนท้องถิ่นรับค่านิยมของนักท่องเที่ยวมาเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นการ

ลอกเลียนแบบพฤติกรรมนักท่องเที่ยว (Demonstration Effect) และมีผลทำให้คนท้องถิ่นสูญเสียความเป็นเอกลักษณ์และความดั้งเดิมของตนได้ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน จึงควรมีการพัฒนาในด้านต่างๆ ดังนี้

๑. ด้านความสามารถในการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยว มีข้อเสนอแนะทางการพัฒนาสรุปได้ว่า ชุมชนควรเชื่อมโยงกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ หรือแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อจัดกิจกรรมร่วมกันโดยใส่รายละเอียดรูปแบบของกิจกรรมของแต่ละประเพณีที่ได้ดำเนินร่วมกันมา แต่ไม่ควรทิ้งความเป็นเอกลักษณ์หรือให้คงแบบดั้งเดิม ซึ่งจะช่วยสร้างความสนใจแก่นักท่องเที่ยวมากขึ้น อีกทั้ง บันทึกลงในปฏิทินการท่องเที่ยวของจังหวัด

๒. ด้านความสามารถในการเข้าถึง มีข้อเสนอแนะทางการพัฒนาสรุปได้ว่า วัด เทศบาล และ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนด้านการจัดทำสื่อโฆษณา ประชาสัมพันธ์ แนะนำให้นักท่องเที่ยว ทราบบ้านสื่อต่าง ๆ อีกทั้งควรปรับปรุงเส้นทางให้มีความสะดวกและปลอดภัย มีป้ายบอกทางที่ชัดเจน และเข้าใจง่าย มีบริการรถสามล้อ รถมอเตอร์ไซด์จักรยาน หรือรถรับจ้างขนาดเล็กที่สามารถเข้าถึงได้ เพื่อชมเมือง ชมวัด และมีแกนนำคอยอำนวยความสะดวกต่อการเดินทางเข้าถึงยังแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้นักท่องเที่ยว

๓. ด้านสิ่งดึงดูดใจ มีข้อเสนอแนะทางการพัฒนาสรุปได้ว่า วัดควรจัดประสานงานระหว่าง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยวในการช่วยเหลือให้การสนับสนุนในเรื่องการโฆษณา ประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก อีกทั้งร่วมกับคนในชุมชนสนับสนุนวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชน พร้อมทั้งร่วมกันปรับปรุง บูรณะ และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในด้านความสะอาด ความปลอดภัย ความสวยงามของแหล่งท่องเที่ยว ส่งเสริมการจัดทำสตรีทอาร์ต จุดถ่ายภาพที่แสดงให้เห็นอัตลักษณ์ของชุมชน เพื่อเป็นการดึงดูดใจนักท่องเที่ยว

๔. ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก มีข้อเสนอแนะทางการพัฒนาสรุปได้ว่า วัด เทศบาลหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการท่องเที่ยวควรจัดทำป้ายบอกทางหรือสถานที่ต่างๆ เช่น ที่จอดรถหรือจุดบอก ตำแหน่งกิจกรรมการท่องเที่ยว และป้ายแผนที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่ชัดเจน จัดสถานที่ไว้คอยบริการต้อนรับนักท่องเที่ยวให้เพียงพอ และคอยดูแลรักษาความปลอดภัย คอยอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวในด้านต่าง ๆ

๕. ด้านกิจกรรม มีข้อเสนอแนะทางการพัฒนาสรุปได้ว่า ควรสร้างอัตลักษณ์การท่องเที่ยวสู่ความเป็นเลิศ ความโดดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เช่น จัดงานประเพณี กิจกรรมชุมชนสร้างสรรค์ แสดงวิถีชีวิตชุมชน สถาปัตยกรรมต่าง ๆ และถนนคนเดิน เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เที่ยวชมวิถีชีวิต จำหน่ายของที่ระลึก ขนมหวานและกล้วยตากที่ผลิตจากคนในชุมชน โดยเผยแพร่ผ่านทางอาสาสมัครมัคคุเทศก์หรือทางระบบออนไลน์

๖. ด้านการให้บริการของแหล่งท่องเที่ยว มีข้อเสนอแนะทางการพัฒนาสรุปได้ว่า ควรมีการจัดตั้งศูนย์บริการข้อมูลข่าวสารทางด้านการท่องเที่ยวตามจุดแหล่งท่องเที่ยวสำคัญต่างๆ จัดทำป้ายสื่อ ความหมายแหล่งท่องเที่ยว และจัดทำ QR Code เรื่องเล่าของแหล่งท่องเที่ยวและข้อมูลของ

พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เพื่อเป็นทางเลือกในการเข้าถึงแหล่งข้อมูลและแนะนำข้อมูลทางการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวทราบ

ภาพที่ ๔.๑๖ ที่ตั้งแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมสำคัญในอำเภอบางกระทุ่ม

๔.๔ การพัฒนาชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ให้เป็นชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนา

การศึกษาวิจัยเรื่อง “บางกระทุ่มน่าอยู่ : ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนา” ได้มีการศึกษาแนวทางการพัฒนาชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ให้เป็นชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนา สามารถแยกเป็นประเด็นแยกย่อย ดังนี้

๔.๔.๑ หลักการพัฒนาชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ให้เป็นชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนา

จากการการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้างเชิงคุณภาพ (In-depth Interview Semi-Structure) และการจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) ร่วมกับแกนนำชุมชน ผู้สูงอายุ ประชาชนชาวบ้าน ที่มีความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ในประเด็นการพัฒนาชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ให้เป็นชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนา ควรเป็นอย่างไร ทำให้ได้หลักการพัฒนาชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ให้เป็นชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนา โดยสรุปว่า

สภาพเศรษฐกิจและสังคมของอำเภอบางกระทุ่มในปัจจุบัน เป็นสังคมเมืองที่ทุกชีวิตต่างคนต่างอยู่ บางครั้งเพื่อนบ้าน ที่อยู่บ้านติดกัน หรืออยู่ในซอยหรือละแวกเดียวกัน แต่ไม่เคยทำความรู้จัก ทักทายหรือผูกสัมพันธ์กันไว้ ทำให้สังคม ภายในชุมชนขาดพลังของการช่วยเหลือและป้องกันภัย การทำความรู้จัก ยิ้มแย้มทักทายกันและกัน เป็นการผูกมิตร สร้างเพื่อนบ้านและเครือข่ายของชุมชนที่เป็นเสมือนเกราะป้องกันภัยในทุกรูปแบบ ปัญหาอาชญากรรม ยาเสพติด ฉกชิงวิ่งราว จัดแฉะ ลักขโมย จี้ ปล้นทรัพย์สินและภัยอื่นๆ ที่เกิดขึ้นทุกวัน ในทุกที่ ทั้งบนท้องถนน ตรอก ซอก ซอยในที่

ชุมชน ศูนย์การค้า บนรถประจำทาง หรือแม้แต่ในที่พักอาศัยส่วนบุคคล จะลดลงได้ หากทุกคนในชุมชนหรือ ในสังคมร่วมมือ ร่วมใจกันในการเฝ้าระวัง เป็นหูเป็นตา และสอดส่องดูแล เมื่อพบคนแปลกหน้า สิ่งผิดปกติที่เกิดขึ้น รอบๆตัวเรา อย่างนี้ดูตาย คิดว่าไม่ใช่ธุระ ควรแจ้งเจ้าหน้าที่ หรือ โทรศัพท์ ๑๙๑ แจ้งเหตุด่วนเหตุร้าย เพราะภัยนั้นอาจลุกลามและเกิดขึ้นกับตัวเราหรือคนใกล้ชิดเข้าสักวันก็ได้ หากเราช่วยกันเฝ้าระวัง และเตรียมพร้อมกัน ตั้งแต่ระดับครัวเรือน ขยายไปสู่ระดับชุมชน และสังคม สังคมไทยจะเป็น สังคมที่ปลอดภัย น่าอยู่อย่างที่สุด การสร้างสำนักของการเฝ้าระวัง เริ่มจากการประพุดติ ปฏิบัติของพ่อแม่ หรือคนในครอบครัว จะเป็นต้นแบบให้ลูกๆ ได้เรียนรู้ และซึมซับสิ่งต่างๆ เหล่านั้น และนำไปปฏิบัติเองโดยอัตโนมัติ ในทางตรงข้าม

หากทุกคนในชุมชนหรือสังคม ต่างคนต่างอยู่ ไม่เอื้ออาทรต่อกัน เช่น เพื่อนบ้านทำงาน กลับถึงบ้านมืดค่ำ แต่ลูกของ เพื่อนบ้านเลิกเรียนกลับมาถึงบ้านตั้งแต่บ่าย พาเพื่อนมามั่วสุมเสพยาบ้า อยู่ที่บ้านเป็นประจำ หากเพื่อนบ้านคิดว่าธุระไม่ใช่ ไม่อยากหาเรื่องใส่ตัว ปลอบใจให้เด็กๆ มามั่วสุมเสพยาบ้า โดยไม่บอกให้พ่อแม่ได้รับรู้ และหาทางป้องกันแก้ไข ต่อไปเด็กๆ ที่มั่วสุมกัน อาจเพิ่มจำนวนมากขึ้น และเมื่อไม่มีเงินซื้อยาบ้ามาเสพ อาจจัด แะ เล็กๆ โหมยน้อยหรือฉก ซึ่ง วังราวให้คนในชุมชนนั้นได้รับความเดือดร้อนกันทั่วหน้า

การส่งเสริมและสร้างกิจกรรมให้เด็กๆ และผู้คนภายในชุมชน ได้มาใช้เวลาว่างหลังเลิกเรียน หลังจากการทำงาน หรือ ทำภารกิจประจำวันร่วมกัน โดยอาจใช้พื้นที่ว่างที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ในชุมชน ทำสถานที่พักผ่อนออกกำลังกาย ร่วมกันของชุมชน เช่น สนามฟุตบอลโกล์เล็ก ที่เดิน วิ่งออกกำลังกาย หรืออื่นๆ เพื่อให้เด็กๆ และคนในชุมชน ได้ทำกิจกรรมที่สร้างสรรค์ สร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และทำให้คนในชุมชนมีสุขภาพดี แข็งแรง ปราศจากโรคภัย สังคมน่าอยู่ ด้วยพลังชุมชน และพลังชุมชน เราทุกคนร่วมมือกันสร้างให้เกิดขึ้นมาได้ในทุกชุมชน

๔.๔.๒ หลักการและแนวทางการพัฒนาชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ให้เป็นชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนา

จากการการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้างเชิงคุณภาพ (In-depth Interview Semi-Structure) และการจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) ร่วมกับแกนนำชุมชน ผู้สูงอายุ ประชาชนชาวบ้าน ที่มีความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ในประเด็นการพัฒนาชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ให้เป็นชุมชนน่าอยู่ และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนา ควรเป็นอย่างไร ทำให้ได้แนวทางการพัฒนาชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ให้เป็นชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนา ดังสรุปได้ว่า

ชุมชนน่าอยู่คือ ชุมชนที่คนในชุมชนอยู่ร่วมกัน อย่างมีความสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดีและ มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ปราศจากยาเสพติด การลักขโมยและอุบัติเหตุ โดยการที่จะสร้างชุมชนให้น่าอยู่นั้นจะต้องอาศัย ความร่วมมือกันของคนในชุมชนทุกคน หลักการสร้างชุมชนน่าอยู่คือ หลักการของการพัฒนาชุมชน ซึ่งถือเป็นจุดยืนในการดำเนินงานพัฒนาชุมชน ดังนี้

ต้องพัฒนาทุกด้านพร้อมกัน ทั้งด้านจิตใจและวัตถุ ยึดคนในชุมชนเป็นหลัก นึกถึงความต้องการของคนในชุมชนเป็นศูนย์กลาง ดำเนินงานอย่างค่อยเป็นค่อยไป ไม่ควรเร่งรีบจนเกินไปจนคนในชุมชนไม่พร้อม คำนึงถึงวัฒนธรรมของชุมชนเป็นหลัก พัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับประเพณีของ

ชุมชนนั้นๆ พยายามใช้ทรัพยากรในชุมชนให้มากที่สุด เอาทรัพยากรในท้องถิ่นมาดัดแปลงให้ชุมชนเห็นคุณค่าของสิ่งที่มีอยู่ในชุมชนมากที่สุด ยึดหลักประชาธิปไตย ประชุมและปรึกษากัน ทำให้คนในชุมชนทำงานร่วมกันอย่างสมัครใจ ใช้หลักการประสานงาน เพราะต้องอาศัยความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รวมทั้งภาครัฐด้วย ทำงานกับกลุ่มผู้นำก่อน เพราะคนในชุมชนจะเชื่อผู้นำที่น่าเชื่อถือมากกว่า ทำให้คนในชุมชนเชื่อมั่นในตัวเอง ความเชื่อมั่นในตัวเองเป็นพลังสำคัญที่จะช่วยให้การพัฒนาชุมชนสำเร็จลุล่วง ชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนควรมีแนวทางการพัฒนาต่างๆ ดังนี้

๑. สร้างสรรค์ชุมชนให้น่าอยู่ด้านสุขภาพ ควรมีการสร้างสถานที่ออกกำลังกาย การมีลานกิจกรรมให้คนในชุมชนออกมาทำกิจกรรมทางกายจะเป็นการช่วยให้ คนในชุมชนมีสุขภาพดี มีความสุขมากขึ้นจากการพบปะ พูดคุยทำกิจกรรมร่วมกัน การสร้างสถานที่ออกกำลังกาย ไม่ควรอยู่ไกลจากชุมชนนัก ออกแบบให้สวยงามน่าใช้ทั้งในร่มและกลางแจ้ง มีกิจกรรมทางกายหลากหลายเหมาะกับทุกเพศ ทุกวัย มีกลุ่มหรือชมรมออกกำลังกายประจำและหลากหลาย มีอุปกรณ์สำหรับออกกำลังกายที่เหมาะสมสำหรับวิถีชีวิตของคนในแต่ละชุมชน และมีผู้นำทำกิจกรรมทางกายที่มีใจรักในการออกกำลังกาย

๒. สร้างสรรค์ชุมชนให้น่าอยู่ด้านสิ่งแวดล้อม ควรมีการจัดการขยะชุมชน เพราะขยะเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพคนในชุมชน ทำให้มีกลิ่นรบกวน เกิดสัตว์พาหะนำโรคจนทำให้สภาพแวดล้อมของชุมชน ไม่น่าอยู่ได้ แนวทางการจัดการขยะชุมชน ควรหาแกนนำคณะทำงานการจัดการขยะเพื่อทำการติดตาม ให้ความรู้ และสรุปผล สร้างความตระหนักถึงความสำคัญในการจัดการขยะแก่คนในชุมชน ให้ความรู้เพื่อให้คนในชุมชนคัดแยกขยะได้ถูกต้อง สร้างกติกา ข้อตกลงสำหรับการกำจัดขยะในครัวเรือนและชุมชน ทุกบ้านจะไม่ทิ้งขยะลงในที่สาธารณะและลดการใช้ขยะในชุมชน โดยหลายๆ หน่วยงานให้ความสำคัญเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอย เช่น

๒.๑ โครงการบริหารจัดการขยะต้นทางในชุมชน ในกิจกรรมโครงการมีการบรรยายให้ความรู้ภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความรู้เกี่ยวกับขยะประเภทต่างๆ ตลอดจนทราบหาผลกระทบที่เกิดจากขยะและจัดการขยะได้อย่างถูกต้องวิธี

๒.๒ โครงการการบริหารจัดการขยะมูลฝอยชุมชน จังหวัดสะอาด โดยใช้หลักการ 3 R S การใช้น้อย ใช้ซ้ำ กลับมาใช้ใหม่ โดยบรรยายในหัวข้อ สถานการณ์การจัดการขยะมูลฝอยในประเทศไทย การสร้างแรงจูงใจในการคัดแยกขยะและการแก้ไขปัญหาขยะ

๒.๓ โครงการจัดการขยะในชุมชน และกิจกรรมโครงการสร้างสรรค์สิ่งประดิษฐ์จากวัสดุเหลือใช้มาปรับปรุงภูมิทัศน์และเพิ่มพื้นที่ โดยบรรยาย เรื่องปัญหาขยะ สาเหตุที่เกิดขยะ และการคัดแยกขยะในครัวเรือน การบรรยายเรื่อง ทำอย่างไรกับเศษอาหารที่เหลือใช้ในครัวเรือน (ขยะอินทรีย์) การทำบ่อดักไขมันในครัวเรือน การประดิษฐ์จากวัสดุเหลือใช้

นอกนั้นอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน สมาชิกเทศบาล และแกนนำชุมชน ร่วมกันตรวจติดตามโครงการคัดแยกขยะในชุมชน โดยมีหน่วยงานจากภาครัฐให้คำแนะนำการแก้ไขปัญหาบ่อขยะ

๓. สร้างสรรค์ชุมชนให้น่าอยู่ด้านสังคม สร้างชุมชนปลอดภัยเสถียร ผลกระทบจากปัญหายาเสพติดในชุมชนจะก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรม การลักขโมย ความไม่ปลอดภัยต่อร่างกายและชีวิตของคนในชุมชน สู้ตายเด็กและเยาวชนก็จะไม่ปลอดภัยตามไปด้วยการสร้างชุมชนปลอดภัยเสถียร

ติด ส่งเสริมความรู้ให้คนในชุมชนรู้ถึงโทษของยาเสพติด เป็นหูเป็นตาช่วยกันสอดส่องคนที่มีพฤติกรรมน่าสงสัย สอดส่องดูแลคนในครอบครัวไม่ให้ลองยาเสพติดและใช้เวลาร่วมกันให้อบอุ่น ช่วยชุมชนในการต่อต้านยาเสพติด

๔. สร้างสรรค์ชุมชนให้น่าอยู่ด้านเศรษฐกิจ ควรสร้างชุมชนเกษตรอินทรีย์ หลายชุมชนที่หาเลี้ยงชีพด้วยอาชีพเกษตรกรรมส่วนใหญ่ใช้สารเคมีในการ เพาะปลูก เช่น นาข้าว ไร่อ้อย แปลงผัก ทำให้เสียสุขภาพในระยะยาว แถมยัง ส่งผลเสียต่อชุมชนเรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นพิษอีกด้วย เคล็ดลับสร้างชุมชนเกษตรอินทรีย์ หาเกษตรกรรมต้นแบบเพื่อเริ่มทำการเกษตรแบบอินทรีย์ ทดลองเพาะปลูกด้วยวิธีเกษตรอินทรีย์ เปรียบเทียบผลกำไร ต้นทุนให้คนในชุมชนเห็นว่าทำเกษตรอินทรีย์ดีกว่าอย่างไร เปิดให้ผู้สนใจเข้ามาศึกษาวิธีการทำเกษตรอินทรีย์อย่างทั่วถึง ตลอดจนจัดตั้งตลาดนัดชุมชน ส่งเสริมให้คนในชุมชนได้มีสถานที่สำหรับขายสินค้าที่ตัวเองทำ โดยไม่ผ่าน พ่อค้าคนกลาง การท่องเที่ยวโดยชุมชน สร้างรายได้เสริมให้กับคนในชุมชน โดยการจัดที่พักสัมผัสวิถีชีวิตชุมชนใน รูปแบบโฮมสเตย์ เปิดให้นักท่องเที่ยวท่องเที่ยวได้ตลอดทั้งปีตามปฏิทินชุมชน

ในขณะเดียวกันแนวทางการพัฒนาชุมชนในอำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ให้เป็นชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนา พบว่า “สัปปายะ ๗” เป็นหลักพุทธธรรมที่สามารถนำมาใช้พัฒนาชุมชนในอำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ให้เป็นชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนได้ เนื่องจากสัปปายะ ๗ เป็นหลักพุทธธรรมอันเป็นสิ่งที่สบาย, สบายใจ, สิ่งเอื้อต่อการอยู่ดีและการที่จะพัฒนาชีวิต, สิ่งที่เหมาะสม อันเกื้อหนุนในการเจริญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอย ซึ่งประกอบไปด้วย

๑. อาวาสสัปปายะ คือ ที่อยู่อันเหมาะสม เช่น ปลอดภัย ไม่พลุกพล่านจอแจ
๒. โคจรสัปปายะ คือ แหล่งอาหารอันน่ายกย่อง ที่เกี่ยวพันบทบาทที่เหมาะสมดี เช่น มีหมู่บ้านหรือชุมชนที่มีอาหารบริบูรณ์อยู่ไม่ไกลไม่ไกลเกินไป
๓. ภัสสสัปปายะ คือ การพูดคุยที่เหมาะสมกัน เช่น พูดคุยเล่าขานกันแต่ในกถา ๑๐ และพูดแต่พอประมาณ ขำสรวลและสื่อสารที่เอื้อปัญญา
๔. บุคคลสัปปายะ คือ บุคคลที่ถูกต้องเหมาะสมกัน เช่น ไม่มีคนร้าย แต่มีท่านผู้ทรงคุณธรรมทรงภูมิปัญญาเป็นที่ปรึกษาเหมาะสมใจ
๕. โภชนสัปปายะ คือ อาหารที่เหมาะสมกัน เช่น ถูกกับร่างกาย เกื้อกูลต่อสุขภาพ ฉ้น/รับประทานไม่ยาก
๖. อุตสัปปายะ คือ ดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม เช่น ไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไป เป็นต้น
๗. อิริยาปถสัปปายะ คือ อิริยาปถที่เหมาะสมกัน เช่น บางคนถูกกับกิจกรรม บางคนถูกกับนั่งตลอดจนมีการเคลื่อนไหวที่พอดี มีอิริยาปถสมดุล

หลักพุทธธรรม “สัปปายะ ๗” จึงสามารถนำมาปรับปรุงณาการใช้ในการพัฒนาชุมชนในอำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ให้เป็นชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน และสร้างยุทธศาสตร์การเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนาของชุมชนในอำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เพราะเป็นหลักพุทธธรรมนี้มีแนวทางการพัฒนาครอบคลุมทั้งการจัดการบุคลากร สถานที่และสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนได้

๔.๕ ยุทธศาสตร์การพัฒนากองท้องเกี่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา

ที่ผ่านมาชุมชนหลายแห่งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมจำนวนมากกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ไม่มีคุณภาพ เพราะขาดการจัดการที่เหมาะสมกับสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม สาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาดังกล่าวคือ หน่วยงานต่างๆ และชุมชนท้องถิ่นมีบทบาทที่ไม่สมดุลในการวางแผน การบริหารงาน และการตลาด ทั้งนี้เพราะแหล่งท่องเที่ยวจำนวนมากได้รับการพัฒนาไปตามนโยบายของรัฐ ซึ่งหน่วยงานส่วนกลางของภาครัฐมักมีบทบาทในการกำหนดนโยบาย วางแผนงาน และดำเนินงาน ในขณะที่ชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวมีส่วนร่วมน้อยมาก จึงทำให้ไม่เข้าใจแผนและวิธีการพัฒนาพื้นที่ของตนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

ด้วยเหตุนี้ การมีส่วนร่วมอย่างสมดุลระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มจึงเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่สุดในการพัฒนากองท้องเกี่ยวรูปแบบต่างๆ เพื่อความยั่งยืน ทั้งนี้การมีส่วนร่วมของทุกกลุ่มต้องครอบคลุมเรื่องการวางแผน และการกำหนดเครื่องมือในการพัฒนากองท้องเกี่ยวร่วมกัน ซึ่งแต่ละประเด็นจำเป็นต้องมีความสัมพันธ์และสอดคล้องกันอย่างเป็นวงจร ในการวิจัยเรื่อง “บางกระทุ่มนำชม : ยุทธศาสตร์การพัฒนากองท้องเกี่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก” จึงได้เสนอยุทธศาสตร์การพัฒนากองท้องเกี่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา เพื่อให้ท้องถิ่นนำไปประยุกต์หรือบูรณาการในการพัฒนากองท้องเกี่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๔.๕.๑ การกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนากองท้องเกี่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมและวิเคราะห์เกี่ยวกับหลักพุทธธรรมในการพัฒนายุทธศาสตร์การพัฒนากองท้องเกี่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา ซึ่งพบว่า “สัปปายะ ๗” เป็นหลักพุทธธรรมที่สามารถนำมาใช้ในการเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนากองท้องเกี่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลกได้ เนื่องจากสัปปายะ ๗ เป็นหลักพุทธธรรมอันเป็นสิ่งที่สบาย, สบาย, สบาย, สิ่งเอื้อต่อการอยู่ดีและการที่จะพัฒนาชีวิต, สิ่งที่เหมาะสมกัน อันเกื้อหนุนในการเจริญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอย ซึ่งประกอบไปด้วย

๑. อาวาสสัปปายะ คือ ที่อยู่อันเหมาะสม เช่น ปลอดภัย ไม่พลุกพล่านจอแจ
๒. โคจรสัปปายะ คือ แหล่งอาหารอันน่าย ที่เที่ยวบิณฑบาตที่เหมาะสม เช่น มีหมู่บ้านหรือชุมชนที่มีอาหารบริบูรณ์อยู่ไม่ไกลไม่ไกลเกินไป
๓. ภัสสสัปปายะ คือ การพูดคุยที่เหมาะสมกัน เช่น พูดคุยเล่าขานกันแต่ในกถา ๑๐ และพูดแต่พอประมาณ ขำสรวลและสื่อสารที่เอื้อปัญญา
๔. บุคคลสัปปายะ คือ บุคคลที่ถูกต้องเหมาะสมกัน เช่น ไม่มีคนร้าย แต่มีท่านผู้ทรงคุณธรรมทรงภูมิปัญญาเป็นที่ปรึกษาเหมาะสมใจ
๕. โภชนสัปปายะ คือ อาหารที่เหมาะสมกัน เช่น ถูกกับร่างกาย เกื้อกูลต่อสุขภาพ ฉันท/รับประทานไม่ยาก

๖. อุตุสัปปายะ คือ ดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม เช่น ไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไป เป็นต้น

๗. อิริยาปถสัปปายะ คือ อิริยาบถที่เหมาะสม เช่น บางคนถูกกับกิจกรรม บางคนถูกกับนั่งตลอดจนมีการเคลื่อนไหวที่พอดี มีอิริยาบถสมดุล

หลักพุทธธรรม “สัปปายะ ๗” จึงสามารถนำมาปรับบูรณาการใช้ในการสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เพราะเป็นหลักพุทธธรรมที่มีแนวทางการพัฒนาครอบคลุมทั้งการจัดการบุคลากร สถานที่และสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนได้

การนำหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์หรือบูรณาการร่วมกับหลักเกณฑ์การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Sustainable Tourism Development) ขององค์การการท่องเที่ยวแห่งโลก (WTO) ในการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ถือเป็นการนำแนวคิดของคนในโลกตะวันออกกับคนในโลกตะวันตกมาใช้ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

ในเกณฑ์การนำเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เพื่อนำมาเป็นเกณฑ์ในค้นหายุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา จึงเสนอให้มีจุดเน้นไปที่การสร้างกลยุทธ์ที่มีความสอดคล้องกับหลักสัปปายะ ๗ ที่มุ่งให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวซึ่งสามารถสรุปได้ ๔ ประการ ดังนี้

ประการที่ ๑ หลักการพัฒนาเชิงพื้นที่หรือการพัฒนาด้านกายภาพ คือ อาวาสสัปปายะ โคจรสัปปายะ อุตุสัปปายะ

ประการที่ ๒ หลักการพัฒนาทรัพยากร คือ บุคคลสัปปายะ โภชนสัปปายะ

ประการที่ ๓ หลักการมีส่วนร่วม คือ ภัตสัปปายะ

ประการที่ ๔ หลักการบริการ คือ อิริยาปถสัปปายะ

การกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา มีกระบวนการดำเนินการดำเนินงานดังนี้

๑. กำหนดวิสัยทัศน์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา (๑ วิสัยทัศน์)

๒. กำหนดพันธกิจการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา (๓ ประการ)

๓. กำหนดเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา (๓ ข้อ)

๔. กำหนดกระบวนการดำเนินงานเชิงยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา

๔.๑ กลยุทธ์การจัดการเชิงยุทธศาสตร์ (๔ กลยุทธ์)

๔.๒ วิธีการดำเนินงานเชิงกลยุทธ์

๔.๓ การวางแผนเตรียมการด้วยทรัพยากรต่างๆ ที่ใช้ในการดำเนินงาน

๔.๔ การวางแผนและกำหนดบทบาท หน้าที่ ของหน่วยงานของบุคคลที่

๔.๕ การจัดทำแผนงาน/โครงการ/กิจกรรม ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

๔.๖ กระบวนการวัด ประเมินผล ความสำเร็จเกี่ยวข้อง

ผลการจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) ร่วมกับแกนนำชุมชน ผู้สูงอายุ ประชาชน ชาวบ้าน ที่มีความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ในประเด็นยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา ควรเป็นอย่างไร ทำให้ได้สาระสำคัญดังนี้

๑. วิสัยทัศน์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา

“บางกระทุ่ม เมืองแห่งการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม”

๒. พันธกิจ : การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา

๒.๑ ท้องถิ่นมีบทบาทในการส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น

๒.๒ ท้องถิ่นมีหน้าที่สร้างเสริมความรู้และทัศนคติที่ดีของบุคลากรในชุมชนในการปฏิบัติหน้าที่ด้านการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

๒.๓ ท้องถิ่นมีความรับผิดชอบในการกำกับดูแลมาตรฐานในการจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบและเกิดความยั่งยืน

๓. เป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา

๓.๑ เพื่อให้ระบบการบริหารงานของท้องถิ่นในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก มีความสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา

๓.๒ เพื่อให้ระบบการบริการของท้องถิ่นในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก มีความสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา

๓.๓ เพื่อให้ระบบงานการสนับสนุนของท้องถิ่นในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก มีความสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา

๔. กระบวนการดำเนินการเชิงยุทธศาสตร์ ท้องถิ่นในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ควรมีกำหนดกลยุทธ์เพื่อการบริหารงานเชิงยุทธศาสตร์ ให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา ดังนี้

๔.๑ กลยุทธ์การพัฒนาด้านกายภาพ (อवासสัปปายะ โคจรสัปปายะ อุตุสัปปายะ)

๔.๒ กลยุทธ์การพัฒนาทรัพยากร (บุคคลสัปปายะ โภชนสัปปายะ)

๔.๓ กลยุทธ์การมีส่วนร่วม (ภัสสสัปปายะ)

๔.๔ กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์และบริการ (อิริยาปถสัปปายะ)

ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ข้อมูลจากการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) ได้ดังนี้

๔.๕.๒ กลยุทธ์การพัฒนาด้านกายภาพ

๔.๕.๒.๑ เป้าหมายเชิงกลยุทธ์

- ๑) เพื่อปรับปรุงสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้เกิดความยั่งยืน
- ๒) เพื่อให้สถานที่ท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม เกิดความดึงดูดนักท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น
- ๓) เพื่อทุกภาคส่วนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

๔.๕.๒.๒ กระบวนการดำเนินงาน

- ขั้นที่ ๑ สร้างความรู้ในการปรับปรุงและพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่น
- ขั้นที่ ๒ สร้างความเชื่อในการนำความรู้ด้านการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวมาบูรณาการกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่นโดยมีส่วนร่วมของคนในชุมชน
- ขั้นที่ ๓ วางแผนการปรับปรุงและพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม
- ขั้นที่ ๔ ดำเนินการปรับปรุงและพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมตามที่ได้วางแผนในทุกขั้นตอน
- ขั้นที่ ๕ ประเมินความสำเร็จด้วยความพึงพอใจของบุคลากร ประชาชน และนักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการ

๔.๕.๒.๓ การวางแผนเตรียมการด้านทรัพยากรต่างๆ

- ๑) ห้องประชุม เพื่อใช้เป็นสถานที่ในการจัดการอบรมและประชุม
- ๒) คอมพิวเตอร์และอุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้ในการประชุม
- ๓) กิจกรรม ที่จะให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกภาคส่วน
- ๔) แบบประเมินความพึงพอใจของบุคลากร ผู้ประกอบการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ประชาชนและนักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการ
- ๕) ข้อมูลด้านการบริหาร บริการ และการสนับสนุนการทำงานด้านต่างๆ

๔.๕.๒.๔ การมอบหมายบทบาท หน้าที่ของหน่วยงาน/บุคคลในการดำเนิน

กลยุทธ์

๑) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน เปิดอบรมให้มีความรู้เกี่ยวกับหลักการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้แก่บุคลากร

๒) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน จัดประชุม แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างบุคลากร ผู้ประกอบการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

๓) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

๔) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน ประชา สัมพันธ์ ประสานงาน เชิญชวนประชาชนทุกภาคส่วนเข้าร่วมประชุม แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และประเมินผลโครงการ

๔.๕.๒.๕ แผนงาน/โครงการ/กิจกรรม

๑) แผนงานการพัฒนาด้านกายภาพ

ตารางที่ ๔.๓

แผนงานการพัฒนาด้านกายภาพ

สาระสำคัญของ แผนงาน	วัตถุประสงค์และ เป้าหมาย	วิธีการ	ระยะเวลา ดำเนินการ	งบประมาณ
๑. สถานที่ท่องเที่ยว เชิงพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมใน ท้องถิ่นได้รับการ ปรับปรุงและพัฒนา เพื่อตอบสนองการ ท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมอย่าง ยั่งยืน	๑. เพื่อปรับปรุง สถานที่ท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมให้เกิด ความยั่งยืน ๒. เพื่อให้สถานที่ ท่องเที่ยวเชิง พระพุทธศาสนาและ วัฒนธรรม ให้เกิด ความดึงดูด นักท่องเที่ยวมาก ยิ่งขึ้น	หน่วยงานดำเนินการ เอง หรือ ร่วม กับ หน่วยงานอื่น โดยวิธีการ ดังนี้ ๑. ฝึกอบรม ๒. ประชุมเชิง ปฏิบัติการ/สัมมนา/ วางแผน ๓. ศึกษาดูงาน ๔. การลงมือ ดำเนินการในเชิง พื้นที่	พ.ศ.๒๕๖๗- ๒๕๖๙	งบ อปท. หรือ หน่วยงานที่ เกี่ยวข้อง

๒) โครงการ/กิจกรรมการพัฒนาด้านกายภาพ

ตารางที่ ๔.๔

โครงการ/กิจกรรมการพัฒนาด้านกายภาพ

โครงการ/กิจกรรม	วัตถุประสงค์	เป้าหมาย (ผลผลิตโครงการ)	งบประมาณ (บาท)	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ
๑. อบรมให้ความรู้ในหลักการปรับปรุงและพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้แก่บุคลากร	เพื่อให้บุคลากรมีความรู้ความเข้าใจในหลักการปรับปรุงและพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม	ผู้อบรมผ่านแบบทดสอบความรู้ความเข้าใจในหลักการปรับปรุงและพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม	๑๐๐,๐๐๐	ผู้รับการอบรมนำความรู้และหลักการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิง
		พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม		พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมมาใช้ในการบริหารงานอย่างเต็มที่
๒. โครงการศึกษาดูงาน อบท. ที่ได้รับรางวัลด้านการพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยว	เพื่อสร้างแรงจูงใจในการปรับปรุงพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม	ผู้เข้าร่วมโครงการมีแรงจูงใจในการปรับปรุงพัฒนา การจัดการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมร่วมกัน	๒๐๐,๐๐๐	องค์กรได้รับรางวัลด้านการพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

ตารางที่ ๔.๔ (ต่อ)

โครงการ/กิจกรรม	วัตถุประสงค์	เป้าหมาย (ผลผลิตโครงการ)	งบประมาณ (บาท)	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ
๓. ประชุมชี้แจงและรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนในการปรับปรุงและพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม	เพื่อนำเสนอหลักการพัฒนาความรู้และรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนในการปรับปรุงและพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม	ผู้เข้าร่วมประชุมเข้าใจหลักการพัฒนาและร่วมแสดงความคิดเห็นในการปรับปรุงและพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม	๑๐๐,๐๐๐	ประชาชนเข้าใจหลักการพัฒนาและมีส่วนร่วมในการปรับปรุงและพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม
๔. โครงการปรับปรุงและพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในท้องถิ่น	เพื่อปรับปรุงและพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในท้องถิ่นให้เกิดความเหมาะสม	สถานที่ท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในท้องถิ่นได้รับการพัฒนาให้มีความเหมาะสมและดึงดูดนักท่องเที่ยว	๕,๐๐๐,๐๐๐	ประชาชนและนักท่องเที่ยวเกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน พร้อมต้อนรับนักท่องเที่ยว

๔.๕.๒.๖ การวัดและประเมินผลเชิงกลยุทธ์

- ๑) ร้อยละของความเข้าใจและการนำหลักการปรับปรุงและพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของบุคลากรและประชาชนในท้องถิ่น
- ๒) ร้อยละความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวผู้มาใช้บริการ

๔.๕.๓ กลยุทธ์การพัฒนาทรัพยากร

๔.๕.๓.๑ เป้าหมายเชิงกลยุทธ์

- ๑) เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในการหลักการผู้ให้บริการด้านการท่องเที่ยวในงานสนับสนุนของหน่วยงานในท้องถิ่น
- ๒) เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของบุคลากรและประชาชนในการสนับสนุนการบริหารและการบริการของหน่วยงานในท้องถิ่น ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

๔.๕.๓.๒ กระบวนการดำเนินงาน

- ขั้นที่ ๑ สร้างความรู้ในหลักการบริหารในการสนับสนุนการบริหารและการให้บริการด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของหน่วยงานในท้องถิ่น
- ขั้นที่ ๒ สร้างความเชื่อในหลักการบริหารในการสนับสนุนการบริหารและการให้บริการด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของหน่วยงานในท้องถิ่น
- ขั้นที่ ๓ อบรมเชิงปฏิบัติการในการนำหลักการบริหารด้านการท่องเที่ยวมาประยุกต์ใช้ในงานสนับสนุน
- ขั้นที่ ๔ สร้างแนวทางการดำเนินงานร่วมกันของคนในองค์กรให้มีการปฏิบัติหน้าที่ที่ยึดหลักการบริหารในการปฏิบัติหน้าที่ในงานสนับสนุนในทุกฝ่ายเพื่อการให้บริการด้านการท่องเที่ยวที่ดี
- ขั้นที่ ๕ อบรมเชิงปฏิบัติการมัคคุเทศก์ท้องถิ่น เพื่อการเป็นผู้นำชมที่ดี
- ขั้นที่ ๖ ประเมินผลความสำเร็จของโครงการ และกิจกรรมต่างๆ

๔.๕.๓.๓ การวางแผนเตรียมการด้านทรัพยากรต่างๆ

- ๑) ห้องประชุม เพื่อใช้เป็นสถานที่ในการจัดการอบรมและประชุม
- ๒) คอมพิวเตอร์และอุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้ในการประชุม
- ๓) กิจกรรม ที่จะให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกภาคส่วน
- ๔) แบบประเมินความพึงพอใจของบุคลากร ผู้ประกอบการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ประชาชนและนักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการ
- ๕) ข้อมูลด้านการบริหาร บริการ และการสนับสนุนการทำงานด้านต่างๆ

๔.๕.๓.๔ การมอบหมายบทบาท หน้าที่ของหน่วยงาน/บุคคลในการดำเนินกล

ยุทธ์

- ๑) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน จัดอบรมให้ความรู้ในหลักการบริหารในการสนับสนุนการบริหารและการให้บริการด้านการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธ ศาสนาและวัฒนธรรมของท้องถิ่นแก่บุคลากรทุกคน

๒) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน จัดอบรมเชิงปฏิบัติการในการนำหลักการบริการด้านการท่องเที่ยวมาประยุกต์ใช้ในงานสนับสนุน

๓) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน ประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมในการระดมความคิดเห็น

๔.๕.๓.๕ แผนงาน/โครงการ/กิจกรรม

๑) แผนงานการพัฒนาด้านการพัฒนาทรัพยากร

ตารางที่ ๔.๕

แผนงานการพัฒนาด้านการพัฒนาทรัพยากร

สาระสำคัญของ แผนงาน	วัตถุประสงค์และ เป้าหมาย	วิธีการ	ระยะเวลา ดำเนินการ	งบประมาณ
๑. เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจและส่งเสริมในการให้บริการด้านการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของของหน่วยงานในท้องถิ่น เพื่อให้การบริการแก่นักท่องเที่ยวเป็นไปด้วยความรวดเร็ว มีประสิทธิภาพ และเป็นที่ประทับใจ	๑. เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในการนำหลักการบริการมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของหน่วยงานในท้องถิ่น ๒. เพื่อให้บุคลากรทำหน้าที่บริการและสนับสนุนการทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยความเข้าใจ	ดำเนินการเองหรือร่วมกับหน่วยงานอื่น โดยวิธีการ ดังนี้ ๑. ฝึกอบรม ๒. ประชุมเชิงปฏิบัติการ/สัมมนา	พ.ศ.๒๕๖๗-๒๕๖๘	งบ อปท. หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๒) โครงการ/กิจกรรมการพัฒนาด้านการพัฒนาทรัพยากร
ตารางที่ ๔.๖
 โครงการ/กิจกรรมการพัฒนาด้านการพัฒนาทรัพยากร

โครงการ/กิจกรรม	วัตถุประสงค์	เป้าหมาย (ผลผลิตโครงการ)	งบประมาณ (บาท)	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ
๑.โครงการอบรมให้ความรู้ในหลักการบริการในการสนับสนุนการบริหารและการให้บริการด้านการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม	เพื่อให้บุคลากรมีความรู้ความเข้าใจในหลักการบริการในการสนับสนุนการบริหารและการให้บริการด้านการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม	ผู้อบรมผ่านแบบทดสอบความรู้ความเข้าใจหลักการบริการ	๑๐๐,๐๐๐	ผู้รับการอบรมมีความเข้าใจและนำหลักการบริการมาปรับใช้ปฏิบัติงานตามหน้าที่ของตนอย่างเต็มที่
๒. โครงการอบรมเชิงปฏิบัติการในการนำหลักการบริการด้านการท่องเที่ยวมาประยุกต์ใช้ในงานสนับสนุน	เพื่อให้บุคลากรทำหน้าที่บริการและสนับสนุนการทำกิจกรรมต่างๆ ด้านการท่องเที่ยวด้วยความเข้าใจ	ผู้อบรมสามารถนำความรู้ด้านการบริการมาใช้ในการทำงานอย่างเป็นรูปธรรม	๑๐๐,๐๐๐	รางวัลด้านการเป็นองค์กรที่ให้บริการที่ดีเยี่ยมแก่ประชาชนและนักท่องเที่ยว
๓. โครงการอบรมเชิงปฏิบัติการมัคคุเทศก์ท้องถิ่น	เพื่อให้บุคลากรและประชาชนมีความรู้และสามารถถ่ายทอดความรู้ที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นให้กับนักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ	ผู้อบรมผ่านแบบทดสอบความรู้ที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นและหลักการบริการให้กับนักท่องเที่ยว	๓๐๐,๐๐๐	ใบอนุญาตมัคคุเทศก์นำเที่ยวเฉพาะพื้นที่ จากกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

๔.๕.๓.๖ การวัดและประเมินผลเชิงกลยุทธ์

๑) ร้อยละของความพึงพอใจของบุคลากร

๒) ร้อยละความพึงพอใจของประชาชนและนักท่องเที่ยวผู้มาใช้บริการ

๔.๕.๔ กลยุทธ์การมีส่วนร่วม

๔.๕.๔.๑ เป้าหมายเชิงกลยุทธ์

เพื่อทุกภาคส่วนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

๔.๕.๔.๒ กระบวนการดำเนินงาน

ขั้นที่ ๑ สร้างความรู้ในหลักการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้แก่บุคลากร

ขั้นที่ ๒ สร้างความเชื่อในการนำความรู้ด้านการมีส่วนร่วมสามารถนำมาบูรณาการในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในท้องถิ่นได้

ขั้นที่ ๓ ประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างบุคลากร ผู้ประกอบการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

ขั้นที่ ๔ สร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นในท้องถิ่น

ขั้นที่ ๕ ประเมินความสำเร็จด้วยความพึงพอใจของบุคลากร ผู้ประกอบการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ประชาชนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการ

๔.๕.๔.๓ การวางแผนเตรียมการด้านทรัพยากรต่างๆ

๑) ห้องประชุม เพื่อใช้เป็นสถานที่ในการจัดการอบรมและประชุม

๒) คอมพิวเตอร์และอุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้ในการประชุม

๓) กิจกรรม ที่จะให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกภาคส่วน

๔) แบบประเมินความพึงพอใจของบุคลากร ผู้ประกอบการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ประชาชนและนักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการ

๕) ข้อมูลด้านการบริหาร บริการ และการสนับสนุนการทำงานด้านต่างๆ

๔.๕.๔.๔ การมอบหมายบทบาท หน้าที่ของหน่วยงาน/บุคคลในการดำเนิน

กลยุทธ์

๑) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน เปิดอบรมให้มีความรู้เกี่ยวกับหลักการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้แก่บุคลากร

๒) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน จัดประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างบุคลากร ผู้ประกอบการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

๓) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

๔) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน ประชาสัมพันธ์ประสานงาน เชิญชวนประชาชนทุกภาคส่วนเข้าร่วมประชุม แลกเปลี่ยนความคิดเห็น

๔.๕.๔.๕ แผนงาน/โครงการ/กิจกรรม

๑) แผนงานการพัฒนาด้านการมีส่วนร่วม

ตารางที่ ๔.๗

แผนงานการพัฒนาด้านการมีส่วนร่วม

สาระสำคัญของ แผนงาน	วัตถุประสงค์และ เป้าหมาย	วิธีการ	ระยะเวลา ดำเนินการ	งบประมาณ
๑. เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อให้การบริการ การบริหาร กิจกรรมและโครงการต่างๆ เป็นไปด้วยความรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ	๑. เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในการนำหลักการมีส่วนร่วมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ของหน่วยงานในท้องถิ่น ๒. เพื่อสร้างความร่วมมือของคนในชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมด้วยการสร้างเครือข่ายของภาคส่วนต่างๆ ที่ทำหน้าที่บริการและสนับสนุนการทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยความเข้าใจในปัญหาเป็นอย่างดี และต่อเนื่อง	ดำเนินการเองหรือร่วมกับหน่วยงานอื่น โดยวิธีการ ดังนี้ ๑. ฝึกอบรม ๒. ประชุมเชิงปฏิบัติการ/สัมมนา ๓. สร้างเครือข่าย ๔. จัดนิทรรศการ ร่วมคิดร่วมทำของคนในชุมชน	พ.ศ.๒๕๖๗-๒๕๖๘	งบ อปท. หรือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๒) โครงการ/กิจกรรมการพัฒนาด้านการมีส่วนร่วม

ตารางที่ ๔.๘

โครงการ/กิจกรรมการพัฒนาด้านการมีส่วนร่วม

โครงการ/กิจกรรม	วัตถุประสงค์	เป้าหมาย (ผลผลิตโครงการ)	งบประมาณ (บาท)	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ
๑. โครงการอบรมให้มีความรู้เกี่ยวกับหลักการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้แก่บุคลากร	เพื่อให้บุคลากรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม	ผู้อบรมผ่านแบบทดสอบความรู้ความเข้าใจหลักการมีส่วนร่วม	๑๐๐,๐๐๐	ผู้รับการอบรมมีความเข้าใจและนำหลักการมีส่วนร่วมมาปรับใช้ในการปฏิบัติงานของตนอย่างเต็มที่
๒. ประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างบุคลากร ผู้ประกอบการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม	เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างบุคลากรผู้ประกอบการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม	ผู้ร่วมประชุมได้แสดงความคิดเห็นอันมีประโยชน์ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม	๕๐,๐๐๐	แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม
๓. สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม	เพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนและสร้างเครือข่ายภาคประชาสังคมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม	ผู้เข้าร่วมโครงการร่วมคิด ร่วมสร้างแนวทางในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาการ	๑๕๐,๐๐๐	ผู้ร่วมโครงการสร้างชมรมต่างๆ ขึ้นในชุมชน เช่น ชมรมคนรักบ้านเกิด

ตารางที่ ๔.๘ (ต่อ)

โครงการ/กิจกรรม	วัตถุประสงค์	เป้าหมาย (ผลผลิตโครงการ)	งบประมาณ (บาท)	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ
		ท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม		ชมรมผู้ผลิตสินค้าที่ระลึก

๔.๕.๔.๖ การวัดและประเมินผลเชิงกลยุทธ์

- ๑) ร้อยละของความพึงพอใจของบุคลากร ผู้ประกอบการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และประชาชนในท้องถิ่น
- ๒) ร้อยละความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวผู้มาใช้บริการ

๔.๕.๕ กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์และบริการ

๔.๕.๕.๑ เป้าหมายเชิงกลยุทธ์

- ๑) เพื่อสร้างการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงพระพุทธ ศาสนาและวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่ทันสมัยและเข้าถึงนักท่องเที่ยว
- ๒) เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของบุคลากร ผู้ประกอบการและประชาชนในการพัฒนาการให้บริการที่สะดวก รวดเร็วและเหมาะสมแก่นักท่องเที่ยว

๔.๕.๕.๒ กระบวนการดำเนินงาน

- ขั้นที่ ๑ สร้างความรู้ความเข้าใจในหลักการประชาสัมพันธ์และหลักการบริการที่เหมาะสมต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้แก่บุคลากร ผู้ประกอบการและประชาชน
- ขั้นที่ ๒ สร้างการมีส่วนร่วมของบุคลากร ผู้ประกอบการและประชาชนในการพัฒนาการให้บริการที่สะดวก รวดเร็วและเหมาะสมแก่นักท่องเที่ยว
- ขั้นที่ ๓ อบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อออกแบบและสร้างสื่อประชาสัมพันธ์การจัดการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของท้องถิ่น
- ขั้นที่ ๔ ดำเนินการปรับปรุงและพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว เช่น ห้องสุขา สถานที่จอดรถ ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เป็นต้น
- ขั้นที่ ๕ ประเมินความสำเร็จด้วยความพึงพอใจของบุคลากร ผู้ประกอบการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ประชาชนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการ

๔.๕.๕.๓ การวางแผนเตรียมการด้านทรัพยากรต่างๆ

- ๑) ห้องประชุม เพื่อใช้เป็นสถานที่ในการจัดการอบรมและประชุม
- ๒) คอมพิวเตอร์และอุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้ในการประชุม
- ๓) กิจกรรม ที่จะให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกภาคส่วน
- ๔) แบบประเมินความพึงพอใจของบุคลากร ผู้ประกอบการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ประชาชนและนักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการ
- ๕) ข้อมูลด้านการบริหาร บริการ และการสนับสนุนการทำงานด้านต่างๆ

๔.๕.๕.๔ การมอบหมายบทบาท หน้าที่ของหน่วยงาน/บุคคลในการดำเนินกล

ยุทธ์

- ๑) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน จัดอบรมให้ความรู้ความเข้าใจในหลักการประชาสัมพันธ์และหลักการบริการที่เหมาะสมต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้แก่บุคลากร ผู้ประกอบการและประชาชน
- ๒) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน จัดอบรมสร้างการมีส่วนร่วมของบุคลากร ผู้ประกอบการและประชาชนในการพัฒนาการให้บริการที่สะดวก รวดเร็วและเหมาะสมแก่นักท่องเที่ยว
- ๓) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน จัดอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อออกแบบและสร้างสื่อประชาสัมพันธ์การจัดการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของท้องถิ่น
- ๔) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน ดำเนินการปรับปรุงและพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว เช่น ห้องสุขา สถานที่จอดรถ ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เป็นต้น
- ๕) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน ประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมในการระดมความคิดเห็น

๔.๕.๕.๕ แผนงาน/โครงการ/กิจกรรม

- ๑) แผนงานการพัฒนาด้านการประชาสัมพันธ์และบริการ

ตารางที่ ๔.๙

แผนงานการพัฒนาด้านการประชาสัมพันธ์และบริการ

สาระสำคัญของ แผนงาน	วัตถุประสงค์และ เป้าหมาย	วิธีการ	ระยะเวลา ดำเนินการ	งบประมาณ
๑. ส่งเสริมการสร้าง ความรู้ความเข้าใจใน หลักการประชา สัมพันธ์และหลักการ บริการ เพื่อให้ บุคลากร ผู้ประกอบ การและประชาชน มี ความรู้ความสามารถ ในการปฏิบัติหน้าที่ ในงานการประชา สัมพันธ์และบริการ อย่างมีประสิทธิภาพ	๑. เพื่อสร้างความรู้ความ เข้าใจในการนำหลักการ ประชาสัมพันธ์และ หลักการบริการมา ประยุกต์ใช้ในการจัดการ ท่องเที่ยวเชิง พระพุทธศาสนาและ วัฒนธรรมของท้องถิ่น๒. เพื่อสร้างความรับผิดชอบ ร่วมกันของบุคลากร ผู้ประกอบการและ ประชาชน ในการ ประชาสัมพันธ์และ ให้บริการทางด้าน ท่องเที่ยวเชิง พระพุทธศาสนาและ วัฒนธรรมร่วมกัน	ดำเนินการเอง หรือร่วมกับ หน่วยงานอื่น โดยวิธีการ ดังนี้ ๑. ฝึกอบรม ๒. ประชุมเชิง ปฏิบัติการ/ สัมมนา ๓. สร้าง เครือข่าย ๔. การลงมือ ดำเนินการใน เชิงพื้นที่	พ.ศ.๒๕๖๗- ๒๕๖๘	งบ อปท. หรือ หน่วยงานที่ เกี่ยวข้อง

๒) โครงการ/กิจกรรมการพัฒนาด้านการประชาสัมพันธ์และบริการ

ตารางที่ ๔.๑๐

โครงการ/กิจกรรมการพัฒนาด้านการประชาสัมพันธ์และบริการ

โครงการ/กิจกรรม	วัตถุประสงค์	เป้าหมาย (ผลผลิตโครงการ)	งบประมาณ (บาท)	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ
๑. โครงการอบรมให้ความรู้ความเข้าใจในหลักการประชาสัมพันธ์และหลักการบริการที่เหมาะสมต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้แก่บุคลากร ผู้ประกอบการ และประชาชน	เพื่อให้บุคลากร ผู้ประกอบการ และชุมชนมีความรู้ความเข้าใจในหลักการประชาสัมพันธ์และหลักการบริการที่เหมาะสมต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม	ผู้อบรมผ่านแบบทดสอบความรู้ความเข้าใจในหลักการประชาสัมพันธ์และหลักการบริการที่เหมาะสมต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม	๑๐๐,๐๐๐	ผู้รับการอบรมสามารถนำหลักการประชาสัมพันธ์และหลักการบริการที่เหมาะสมต่อการจัดการท่องเที่ยวประยุกต์ใช้อย่างเต็มที่
๒. โครงการอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อออกแบบและสร้างสื่อประชาสัมพันธ์การจัดการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของท้องถิ่น	เพื่อให้บุคลากร ผู้ประกอบการ เยาวชน และประชาชนสามารถออกแบบและสร้างสื่อประชาสัมพันธ์การจัดการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของท้องถิ่นได้	สื่อประชาสัมพันธ์การจัดการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆ	๑๕๐,๐๐๐	ประชาชนและเยาวชนรุ่นใหม่เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาชุมชนผ่านการสร้างสรรค์สื่อประชาสัมพันธ์ท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของท้องถิ่น

ตารางที่ ๔.๑๐ (ต่อ)

โครงการ/กิจกรรม	วัตถุประสงค์	เป้าหมาย (ผลผลิตโครงการ)	งบประมาณ (บาท)	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ
๓. โครงการนิทรรศการเพื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของท้องถิ่นโดยคนท้องถิ่น	เพื่อสร้างแรงจูงใจของคนท้องถิ่นในการนำหลักประชาสัมพันธ์และหลักการบริการมาใช้ให้เกิดเป็นรูปธรรมและมีประสิทธิผล	บุคลากรและคนท้องถิ่นเกิดแรงจูงใจ ในการนำหลักประชาสัมพันธ์และหลักการบริการเป็นแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมร่วมกัน	๓๐๐,๐๐๐	เกิดการจัดนิทรรศการเป็นประจำทุกปีและต่อเนื่องไปในลักษณะงานเทศกาลของท้องถิ่น
๔. โครงการปรับปรุงและพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว	เพื่อปรับปรุงและพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว เช่น ห้องสุขา สถานที่จอดรถ ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เป็นต้น	ประชาชนและนักท่องเที่ยวได้รับความสะดวกสบาย สะอาด ถูกสุขลักษณะ มีความเหมาะสมและปลอดภัย	๓,๐๐๐,๐๐๐	ประชาชนและนักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจปลอดภัย และต้องการกลับมาเที่ยวชมอีก

๔.๕.๕.๖ การวัดและประเมินผลเชิงกลยุทธ์

- ๑) ร้อยละของความพึงพอใจของบุคลากร ผู้ประกอบการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และประชาชนในท้องถิ่น
- ๒) ร้อยละความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวผู้มาใช้บริการ

ด้วยเหตุนี้ การมีส่วนร่วมอย่างสมดุลระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มจึงเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาการท่องเที่ยวรูปแบบต่างๆ เพื่อความยั่งยืน ทั้งนี้การมีส่วนร่วมของทุกกลุ่มต้องครอบคลุมเรื่องการวางแผน และการกำหนดเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนร่วมกัน ซึ่งแต่ละประเด็นจำเป็นต้องมีความสัมพันธ์และสอดคล้องกันอย่างเป็นวงจร จึงได้เสนอยุทธศาสตร์การ

เสริมสร้างชุมชนน่ายู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนาของชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เพื่อให้ท้องถิ่นนำไปประยุกต์หรือบูรณาการในการพัฒนาชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก อย่างยั่งยืน

๔.๕.๖ การกำหนดยุทธศาสตร์การเสริมสร้างชุมชนน่ายู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนาของชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

ในเกณฑ์การนำเสนอยุทธศาสตร์การเสริมสร้างชุมชนน่ายู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนของชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เพื่อนำมาเป็นเกณฑ์ในค้นหายุทธศาสตร์การเสริมสร้างชุมชนน่ายู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนาของชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก จึงเสนอให้มีจุดเน้นไปที่การสร้างกลยุทธ์ที่มีความสอดคล้องกับหลักสัปปายะ ๗ ที่มุ่งให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวซึ่งสามารถสรุปได้ ๔ ประการ ดังนี้

ประการที่ ๑ หลักการพัฒนาด้านสุขภาพ คือ อิริยาปสัปปายะ

ประการที่ ๒ หลักการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม คือ อาวาสสัปปายะ อุตสัปปายะ

ประการที่ ๓ หลักการพัฒนาด้านสังคม คือ ภัสสสัปปายะ อิริยาปสัปปายะ

ประการที่ ๔ หลักการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ คือ โคจรสัปปายะ โภชนสัปปายะ

การกำหนดยุทธศาสตร์การเสริมสร้างชุมชนน่ายู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนาของชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก มีกระบวนการขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

๑. กำหนดวิสัยทัศน์การเสริมสร้างชุมชนน่ายู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนาของชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก (๑ วิสัยทัศน์)

๒. กำหนดพันธกิจการเสริมสร้างชุมชนน่ายู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนาของชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก (๒ ประการ)

๓. กำหนดเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์การเสริมสร้างชุมชนน่ายู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนาของชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก (๓ ข้อ)

๔. กำหนดกระบวนการดำเนินงานเชิงยุทธศาสตร์การเสริมสร้างชุมชนน่ายู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนาของชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๔.๑ กลยุทธ์การจัดการเชิงยุทธศาสตร์ (๔ กลยุทธ์)

๔.๒ วิธีการดำเนินงานเชิงกลยุทธ์

๔.๓ การวางแผนเตรียมการด้วยทรัพยากรต่างๆ ที่ใช้ในการดำเนินงาน

๔.๔ การวางแผนและกำหนดบทบาท หน้าที่ ของหน่วยงานของบุคคลที่

๔.๕ การจัดทำแผนงาน/โครงการ/กิจกรรม ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

๔.๖ กระบวนการวัด ประเมินผล ความสำเร็จเกี่ยวข้อง

ผลการจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) ร่วมกับแกนนำชุมชน ผู้สูงอายุ ประชาชนชาวบ้าน ที่มีความรู้เกี่ยวกับการเสริมสร้างชุมชนน่ายู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนของชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลกและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ในประเด็นยุทธศาสตร์การเสริมสร้างชุมชนน่ายู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนาของชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ควรเป็นอย่างไร ทำให้ได้สาระสำคัญดังนี้

๑. วิสัยทัศน์การเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนาของชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

“บางกระทุ่ม ชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนา”

๒. พันธกิจ : การเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนาของชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๒.๑ ชุมชนมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนา

๒.๒ ท้องถิ่นมีหน้าที่สร้างเสริมความรู้และทัศนคติที่ดีแก่คนในชุมชนเพื่อเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนา

๓. เป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์การเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนาของชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๓.๑ เพื่อให้ระบบการบริหารงานของท้องถิ่นในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก มีความสอดคล้องกับแนวทางการเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนาของชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๓.๒ เพื่อให้ระบบการบริการของท้องถิ่นในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก มีความสอดคล้องกับแนวทางการเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนาของชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๓.๓ เพื่อให้ระบบงานการสนับสนุนของท้องถิ่นในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก มีความสอดคล้องกับแนวทางการเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนาของชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๔. กระบวนการดำเนินการเชิงยุทธศาสตร์

ท้องถิ่นในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ควรมีการกำหนดกลยุทธ์เพื่อการบริหารงานเชิงยุทธศาสตร์ ให้เกิดการเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนาของชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ดังนี้

๔.๑ กลยุทธ์การพัฒนาด้านสุขภาพ (อริยาบถสัปปายะ)

๔.๒ กลยุทธ์การพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม (อาวาสสัปปายะ อุดุสสัปปายะ)

๔.๓ กลยุทธ์การพัฒนาด้านสังคม (ภัสสสัปปายะ อิริยาบถสัปปายะ)

๔.๔ กลยุทธ์การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ (โคจรสัปปายะ โภชนสัปปายะ)

ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ข้อมูลจากการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) ได้ดังนี้

๔.๕.๗ กลยุทธ์การพัฒนาด้านสุขภาพ

๔.๕.๗.๑ เป้าหมายเชิงกลยุทธ์

๑) เพื่อสร้างสถานที่ออกกำลังกายสำหรับคนในชุมชน

๒) เพื่อให้สถานที่ออกกำลังกายเป็นที่พบปะพูดคุยและทำกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชน

๔.๕.๗.๒ กระบวนการดำเนินงาน

ขั้นที่ ๑ สร้างความรู้ในสร้างลานออกกำลังกาย

ขั้นที่ ๒ สร้างความเชื่อในการสร้างออกกำลังกายจะทำให้คนในชุมชนมีสุขภาพดีและมีความสุขมากขึ้น

ขั้นที่ ๓ วางแผนการสร้างลานออกกำลังกาย

ขั้นที่ ๔ ดำเนินการสร้างลานออกกำลังกายตามที่ได้วางแผนในทุกขั้นตอน

ขั้นที่ ๕ ประเมินความสำเร็จด้วยความพึงพอใจของประชาชนที่มาใช้บริการ

๔.๕.๗.๓ การวางแผนเตรียมการด้านทรัพยากรต่างๆ

๑) ห้องประชุม เพื่อใช้เป็นสถานที่ในการจัดการอบรมและประชุม

๒) คอมพิวเตอร์และอุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้ในการประชุม

๓) กิจกรรม ที่จะให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกภาคส่วน

๔) แบบประเมินความพึงพอใจของบุคลากร ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และประชาชนที่มาใช้บริการ

๕) ข้อมูลด้านการบริหาร บริการ และการสนับสนุนการทำงานด้านต่างๆ

๔.๕.๗.๔ การมอบหมายบทบาท หน้าที่ของหน่วยงาน/บุคคลในการดำเนินกล

๑) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน เปิดอบรมให้มีความรู้เกี่ยวกับหลักการสร้างลานออกกำลังกายและการออกกำลังกายให้กับประชาชน

๒) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน จัดประชุม แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างบุคลากร ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และประชาชนในท้องถิ่นในการสร้างลานออกกำลังกาย

๓) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ในการสร้างลานออกกำลังกาย

๔) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน ประชา สัมพันธ์ ประสานงาน เชิญชวนประชาชนทุกภาคส่วนเข้าร่วมประชุม แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และประเมินผลโครงการ

๔.๕.๗.๕ แผนงาน/โครงการ/กิจกรรม

๑) แผนงานการพัฒนาด้านสุขภาพ

ตารางที่ ๔.๑๑
แผนงานการพัฒนาด้านสุขภาพ

สาระสำคัญของ แผนงาน	วัตถุประสงค์และ เป้าหมาย	วิธีการ	ระยะเวลา ดำเนินการ	งบประมาณ
๑. คนในชุมชนมีที่ ออกกำลังกายประจำ หลากหลาย และ ปลอดภัย	๑. เพื่อสร้างสุขภาพ ที่ดีทั้งสุขภาพกาย และสุขภาพใจของ คนในชุมชนอย่าง ยั่งยืน	หน่วยงานดำเนินการ เอง หรือ ร่วม กับ หน่วยงานอื่น โดยวิธีการ ดังนี้ ๑. ประชุมเชิง ปฏิบัติการ/สัมมนา/ วางแผน ๒. ลงมือดำเนินการ ในเชิงพื้นที่	พ.ศ.๒๕๖๗- ๒๕๖๘	งบ อปท. หรือ หน่วยงานที่ เกี่ยวข้อง

๒) โครงการ/กิจกรรมการพัฒนาด้านสุขภาพ

ตารางที่ ๔.๑๒
โครงการ/กิจกรรมการพัฒนาด้านสุขภาพ

โครงการ/กิจกรรม	วัตถุประสงค์	เป้าหมาย (ผลผลิต โครงการ)	งบประมาณ (บาท)	ผลลัพธ์ที่ คาดว่าจะ ได้รับ
๑. อบรมให้ความรู้ เกี่ยวกับหลักการ ออกกำลังกายให้กับ ประชาชน	เพื่อให้บุคลากรมี ความรู้ความเข้าใจใน หลักการออกกำลังกาย ที่ถูกต้อง	ผู้อบรมผ่าน แบบทดสอบ ความรู้ความเข้าใจในหลักการ ออกกำลังกาย	๑๐๐,๐๐๐	ผู้รับการ อบรมนำ ความรู้และ หลักการ ออกกำลังกาย มา ปรับใช้
๒. โครงการสร้าง กระบวนการการมี ส่วนร่วมของทุกภาค ส่วน ในการสร้าง ลานออกกำลังกาย	เพื่อสร้างกระบวนการ การมีส่วนร่วมของทุก ภาคส่วน ในการสร้าง ลานออกกำลังกาย	ผู้เข้าร่วมโครงการมี ส่วนร่วม ในการ สร้างลานออกกำลังกาย	๘๐,๐๐๐	องค์กรได้รับ รางวัลด้าน การมีส่วนร่วมของ ประชาชน

ตารางที่ ๔.๑๒ (ต่อ)

โครงการ/กิจกรรม	วัตถุประสงค์	เป้าหมาย (ผลผลิตโครงการ)	งบประมาณ (บาท)	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ
๓. อบรมผู้นำ กิจกรรมออกกำลัง กาย	เพื่อฝึกทักษะการเป็น ผู้นำในการออกกำลัง กายที่ถูกต้อง	ผู้เข้าร่วมประชุม เข้าใจหลักการออก กำลังกายและนำ การออกกำลังกาย ได้	๑๐๐,๐๐๐	ประชาชน เข้าใจ สามารถออก กำลังกายได้ ถูกต้อง เป็น ผู้นำและผู้ ตามที่ดี
๔. โครงการสร้าง ลานออกกำลังกาย ประจำชุมชน	เพื่อสร้างลานออก กำลังกายประจำชุมชน ให้เกิดความเหมาะสม	ลานออกกำลังกาย ได้รับการพัฒนาให้ เกิดความเหมาะสม และดึงดูดใจ	๑,๐๐๐,๐๐๐	ประชาชน สามารถออก กำลังกายได้ อย่างถูก หลักการและ ปลอดภัย

๔.๕.๗.๖ การวัดและประเมินผลเชิงกลยุทธ์

- ๑) ร้อยละของความเข้าใจและการนำหลักการออกกำลังกายของบุคลากรและประชาชนในท้องถิ่น
- ๒) ร้อยละความพึงพอใจของประชาชนผู้มาใช้บริการ

๔.๕.๘ กลยุทธ์การพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม

๔.๕.๘.๑ เป้าหมายเชิงกลยุทธ์

- ๑) เพื่อปรับปรุงรูปแบบการจัดการขยะและสิ่งแวดล้อมในชุมชนให้เกิดความยั่งยืน
- ๒) เพื่อให้ชุมชนมีบรรยากาศที่น่าอยู่อย่างถูกหลักสุขภาวะ
- ๓) เพื่อทุกภาคส่วนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชน

๔.๕.๘.๒ กระบวนการดำเนินงาน

- ขั้นที่ ๑ สร้างความรู้ในการจัดเก็บ คัดแยกและทำลายขยะ
- ขั้นที่ ๒ สร้างความเชื่อในการการสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีจะทำให้สุขภาพกายและสุขภาพใจของคนในชุมชนดีขึ้น

ขั้นที่ ๓ วางแผนการปรับปรุงและพัฒนารูปแบบการจัดเก็บ คัดแยก และทำลายขยะ

ขั้นที่ ๔ ดำเนินการปรับปรุงและพัฒนารูปแบบการจัดเก็บ คัดแยก และทำลายขยะ ตามที่ได้วางแผนในทุกขั้นตอน

ขั้นที่ ๕ ประเมินความสำเร็จด้วยความพึงพอใจของประชาชน

๔.๕.๘.๓ การวางแผนเตรียมการด้านทรัพยากรต่างๆ

- ๑) ห้องประชุม เพื่อใช้เป็นสถานที่ในการจัดการอบรมและประชุม
- ๒) คอมพิวเตอร์และอุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้ในการประชุม
- ๓) กิจกรรม ที่จะให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกภาคส่วน
- ๔) แบบประเมินความพึงพอใจของบุคลากร ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และประชาชน
- ๕) ข้อมูลด้านการบริหาร บริการ และการสนับสนุนการทำงานด้านต่างๆ

๔.๕.๘.๔ การมอบหมายบทบาท หน้าที่ของหน่วยงาน/บุคคลในการดำเนินกล

- ๑) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน เปิดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับหลักการจัดเก็บ คัดแยก และทำลายขยะที่ถูกต้อง ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม
- ๒) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน จัดประชุม แลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการปรับปรุงและพัฒนาแบบการจัดเก็บ คัดแยก และทำลายขยะ
- ๓) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ในการปรับปรุงและพัฒนาแบบการจัดเก็บ คัดแยก และทำลายขยะ
- ๔) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน ประชา สัมพันธ์ ประสานงาน เชิญชวนประชาชนทุกภาคส่วนเข้าร่วมประชุม แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และประเมินผลโครงการ

๔.๕.๘.๕ แผนงาน/โครงการ/กิจกรรม

- ๑) แผนงานการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม

ตารางที่ ๔.๑๓
แผนงานการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม

สาระสำคัญของ แผนงาน	วัตถุประสงค์และ เป้าหมาย	วิธีการ	ระยะเวลา ดำเนินการ	งบประมาณ
๑. รูปแบบการจัดการขยะได้รับการปรับปรุงและพัฒนาให้เกิดความยั่งยืน	๑. เพื่อปรับปรุงรูปแบบการจัดการขยะภายในชุมชน ๒. เพื่อให้สถานที่ต่างๆ ในชุมชนมีความน่าอยู่มากขึ้น	หน่วยงานดำเนินการเอง หรือ ร่วม กับ หน่วยงานอื่น โดยวิธีการ ดังนี้ ๑. ฝึกอบรม ๒. ประชุมเชิงปฏิบัติการ/สัมมนา/วางแผน ๓. ศึกษาดูงาน ๔. การลงมือดำเนินการในเชิงพื้นที่	พ.ศ.๒๕๖๓-๒๕๖๘	งบ อปท. หรือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๒) โครงการ/กิจกรรมการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม

ตารางที่ ๔.๑๔
โครงการ/กิจกรรมการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม

โครงการ/กิจกรรม	วัตถุประสงค์	เป้าหมาย (ผลผลิตโครงการ)	งบประมาณ (บาท)	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ
๑. อบรมให้ความรู้รูปแบบการจัดการขยะให้แก่ประชาชน	เพื่อให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในหลักการรูปแบบการจัดการขยะที่ถูกต้องและเหมาะสม	ผู้อบรมผ่านแบบทดสอบความรู้ความเข้าใจรูปแบบการจัดการขยะ	๑๐๐,๐๐๐	ผู้รับการอบรมนำความรู้มาใช้ในการจัดการขยะในครัวเรือนและชุมชนได้
๒. โครงการศึกษาดูงานชุมชนที่ได้รับรางวัลด้านการ	เพื่อสร้างแรงจูงใจในการปรับปรุงพัฒนาและการจัดการขยะ	ผู้เข้าร่วมโครงการมีแรงจูงใจในการปรับปรุง	๒๐๐,๐๐๐	องค์กรได้รับรางวัลด้านการพัฒนา

ตารางที่ ๔.๑๔ (ต่อ)

โครงการ/กิจกรรม	วัตถุประสงค์	เป้าหมาย (ผลผลิตโครงการ)	งบประมาณ (บาท)	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ
จัดการขยะ	ภายในชุมชน	พัฒนาการจัดการขยะร่วมกัน		และการจัดการขยะ
๓. ประชุมชี้แจงและรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนในการปรับปรุงและพัฒนารูปแบบการจัดการขยะ	เพื่อนำเสนอหลักการพัฒนาความรู้และรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนในการปรับปรุง พัฒนาและสร้างกติกาสำหรับการจัดการขยะที่เหมาะสมของชุมชน	ผู้เข้าร่วมประชุมเข้าใจหลักการพัฒนาและร่วมแสดงความคิดเห็นในการปรับปรุงและพัฒนาแบบการจัดการขยะในชุมชน	๑๐๐,๐๐๐	ประชาชนเข้าใจหลักการพัฒนาและมีส่วนร่วมในการปรับปรุงและพัฒนาแบบการจัดการขยะ
๔. โครงการปรับปรุงและพัฒนาแบบการจัดเก็บ คัดแยกและทำลายขยะ	เพื่อปรับปรุงและพัฒนาแบบการจัดเก็บ คัดแยกและทำลายขยะให้เกิดความเหมาะสม	การจัดการขยะได้รับการพัฒนาให้เกิดความเหมาะสมและสร้างภาพลักษณ์ที่ดี	๑,๐๐๐,๐๐๐	ประชาชนเกิดความภาคภูมิใจในชุมชนของตน

๔.๕.๘.๖ การวัดและประเมินผลเชิงกลยุทธ์

- ๑) ร้อยละของความเข้าใจและการนำหลักการปรับปรุงและพัฒนาแบบการจัดเก็บ คัดแยกและทำลายขยะของประชาชนในท้องถิ่น
- ๒) ร้อยละความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อรูปแบบการจัดการขยะ

๓. สร้างสรรค์ชุมชนให้น่าอยู่ด้านสังคม สร้างชุมชนปลอดยาเสพติด ผลกระทบจากปัญหายาเสพติดในชุมชนจะก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรม การลักขโมย ความไม่ปลอดภัยต่อร่างกายและชีวิตของคนในชุมชน สู้ตายเด็กและเยาวชนก็จะไม่ปลอดภัยตามไปด้วยการสร้างชุมชนปลอดยาเสพติด ส่งเสริมความรู้ให้คนในชุมชนรู้ถึงโทษของยาเสพติด เป็นหูเป็นตาช่วยกันสอดส่องคนที่มีพฤติกรรมน่าสงสัย สอดส่องดูแลคนในครอบครัวไม่ให้ลองยาเสพติดและใช้เวลาาร่วมกันให้อบอุ่น ช่วยชุมชนในการต่อต้านยาเสพติด

๔.๕.๙ กลยุทธ์การพัฒนาด้านสังคม

๔.๕.๙.๑ เป้าหมายเชิงกลยุทธ์

- ๑) เพื่อสร้างความตระหนักรู้ถึงปัญหาและพิษภัยของยาเสพติดให้เข้าถึงประชาชนทุกวัยในชุมชน
- ๒) เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและแก้ปัญหายาเสพติดภายในชุมชน

๔.๕.๙.๒ กระบวนการดำเนินงาน

- ขั้นที่ ๑ สร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาและพิษภัยของยาเสพติดที่มีผลกระทบต่อชุมชน
- ขั้นที่ ๒ สร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและแก้ปัญหายาเสพติด
- ขั้นที่ ๓ อบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อออกแบบและสร้างสื่อประชาสัมพันธ์การแก้ปัญหายาเสพติด
- ขั้นที่ ๔ ดำเนินการแก้ไขปัญหายาเสพติด
- ขั้นที่ ๕ ประเมินความสำเร็จด้วยความพึงพอใจของประชาชน

๔.๕.๙.๓ การวางแผนเตรียมการด้านทรัพยากรต่างๆ

- ๑) ห้องประชุม เพื่อใช้เป็นสถานที่ในการจัดการอบรมและประชุม
- ๒) คอมพิวเตอร์และอุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้ในการประชุม
- ๓) กิจกรรม ที่จะให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกภาคส่วน
- ๔) แบบประเมินความพึงพอใจของเจ้าหน้าที่ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และประชาชน
- ๕) ข้อมูลด้านการบริหาร บริการ และการสนับสนุนการทำงานด้านต่างๆ

๔.๕.๙.๔ การมอบหมายบทบาท หน้าที่ของหน่วยงาน/บุคคลในการดำเนิน

กลยุทธ์

- ๑) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน จัดอบรมให้ความรู้ความเข้าใจปัญหาและพิษภัยของยาเสพติดที่มีผลกระทบต่อชุมชนให้แก่ประชาชนทุกช่วงวัย
- ๒) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน จัดอบรมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและแก้ปัญหายาเสพติด
- ๓) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน จัดอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อออกแบบและสร้างสื่อประชาสัมพันธ์การแก้ปัญหายาเสพติด
- ๔) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน ประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมในการระดมความคิดเห็น

๔.๕.๙.๕ แผนงาน/โครงการ/กิจกรรม

๑) แผนงานการพัฒนาด้านสังคม

ตารางที่ ๔.๑๕

แผนงานการพัฒนาด้านสังคม

สาระสำคัญของ แผนงาน	วัตถุประสงค์และ เป้าหมาย	วิธีการ	ระยะเวลา ดำเนินการ	งบประมาณ
๑. การป้องกันและ แก้ไขปัญหายาเสพติด ในชุมชนอย่าง ได้ผลต้องอาศัยความ ร่วมมือจากทุกภาค ส่วนในชุมชน	๑. เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับ ปัญหาและพิษภัย ของยาเสพติดที่มี ผลกระทบต่อชุมชน ๒. เพื่อสร้างความรู้ รับผิดชอบร่วมกัน ของประชาชนในการ ป้องกันและแก้ไข ปัญหายาเสพติด	ดำเนินการเองหรือ ร่วมกับหน่วยงาน อื่นโดยวิธีการ ดังนี้ ๑. ฝึกอบรม ๒. ประชุมเชิง ปฏิบัติการ/สัมมนา ๓. สร้างเครือข่าย ๔. การลงมือ ดำเนินการในเชิง พื้นที่	พ.ศ.๒๕๖๗- ๒๕๖๘	งบ อปท. หรือ หน่วยงานที่ เกี่ยวข้อง

๒) โครงการ/กิจกรรมการพัฒนาด้านสังคม

ตารางที่ ๔.๑๖

โครงการ/กิจกรรมการพัฒนาด้านสังคม

โครงการ/กิจกรรม	วัตถุประสงค์	เป้าหมาย (ผลผลิต โครงการ)	งบประมาณ (บาท)	ผลลัพธ์ที่ คาดว่าจะ ได้รับ
๑. โครงการอบรมให้ ความรู้ความเข้าใจ ปัญหาและพิษภัย ของยาเสพติดที่มี ผลกระทบต่อชุมชน ให้แก่ประชาชนทุก ช่วงวัย	เพื่อให้ประชาชนมี ความรู้ความเข้าใจและ ตระหนักต่อปัญหาและ พิษภัยของยาเสพติดที่ มีผลกระทบต่อชุมชน	ผู้อบรมผ่าน แบบทดสอบ ความรู้ความเข้าใจ ปัญหายาเสพติดที่มี ต่อชุมชน	๑๐๐,๐๐๐	ผู้เข้าอบรม สามารถนำ ความรู้มาใช้ ในการแก้ไข และป้องกัน ปัญหายาเสพติดได้
๒. โครงการอบรม สร้างการมีส่วนร่วม	เพื่อให้ประชาชนมีส่วน ร่วมในการป้องกันและ	ผู้อบรมผ่าน แบบทดสอบ	๑๕๐,๐๐๐	ประชาชน เป็นกำลัง

ตารางที่ ๔.๑๖ (ต่อ)

โครงการ/กิจกรรม	วัตถุประสงค์	เป้าหมาย (ผลผลิตโครงการ)	งบประมาณ (บาท)	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ
ของประชาชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด	แก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชนร่วมกัน	และมีส่วนร่วมในการปัญหายาเสพติดในชุมชน		สำคัญในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดโดยเริ่มต้นจากครัวเรือน
๓. โครงการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อออกแบบและสร้างสื่อประชาสัมพันธ์การแก้ปัญหายาเสพติด	เพื่อสร้างแรงจูงใจของคนท้องถิ่นในการแก้ปัญหายาเสพติดให้เกิดเป็นรูปธรรมและมีประสิทธิผล	ประชาชนเกิดแรงจูงใจในการแก้ไขปัญหายาเสพติดร่วมกัน	๒๐๐,๐๐๐	เกิดการจัดกิจกรรมรณรงค์และสร้างสื่อประชาสัมพันธ์เพื่อแก้ปัญหายาเสพติดในชุมชน

๔.๕.๙.๖ การวัดและประเมินผลเชิงกลยุทธ์

- ๑) ร้อยละของความพึงพอใจของเจ้าหน้าที่รัฐ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
- ๒) ร้อยละความพึงพอใจของประชาชนในท้องถิ่น

๔.๕.๑๐ กลยุทธ์การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ

๔.๕.๑๐.๑ เป้าหมายเชิงกลยุทธ์

- ๑) เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในหลักการประกอบการด้านการจำหน่ายสินค้าและบริการ
- ๒) เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของผู้ประกอบการและประชาชนในการผลิตสินค้าทางเกษตรที่มีคุณภาพและปลอดภัยสำหรับจำหน่ายในชุมชน

๔.๕.๑๐.๒ กระบวนการดำเนินงาน

- ขั้นที่ ๑ สร้างความรู้ความเข้าใจในหลักการประกอบการด้านการจำหน่ายสินค้าและบริการ

ขั้นที่ ๒ สร้างการมีส่วนร่วมของผู้ประกอบการและประชาชนในการผลิตสินค้าทางเกษตรที่มีคุณภาพและปลอดภัยสำหรับจำหน่ายในชุมชน

ขั้นที่ ๓ อบรมเชิงปฏิบัติการในการเป็นผู้ประกอบการที่ดี

ขั้นที่ ๔ สร้างแนวทางการดำเนินงานร่วมกันของผู้ประกอบการด้านการจำหน่ายสินค้าและอาหาร เพื่อการให้บริการที่ดี

ขั้นที่ ๕ ประเมินด้วยความสำเร็จของโครงการและกิจกรรมต่างๆ

๔.๕.๑๐.๓ การวางแผนเตรียมการด้านทรัพยากรต่างๆ

- ๑) ห้องประชุม เพื่อใช้เป็นสถานที่ในการจัดการอบรม
- ๒) คอมพิวเตอร์และอุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้ในการประชุม
- ๓) กิจกรรม ที่จะให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกภาคส่วน
- ๔) แบบประเมินความพึงพอใจของบุคลากร ผู้ประกอบการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และประชาชนที่มาใช้บริการ
- ๕) ข้อมูลด้านการบริหาร บริการ และการสนับสนุนการทำงานด้านต่างๆ

๔.๕.๑๐.๔ การมอบหมายบทบาท หน้าที่ของหน่วยงาน/บุคคลในการดำเนินกล

- ๑) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน จัดอบรมสร้างความรู้ความเข้าใจในการหลักการประกอบการด้านการจำหน่ายสินค้าและบริการ
- ๒) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน จัดอบรมสร้างการมีส่วนร่วมของผู้ประกอบการและประชาชนในการผลิตสินค้าทางเกษตรที่มีคุณภาพและปลอดภัยสำหรับจำหน่ายในชุมชน
- ๓) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน จัดอบรมเชิงปฏิบัติการในการเป็นผู้ประกอบการที่ดี
- ๔) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน ประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมในการระดมความคิดเห็น

๔.๕.๑๐.๕ แผนงาน/โครงการ/กิจกรรม

- ๑) แผนงานการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ

ตารางที่ ๔.๑๗
แผนงานการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ

สาระสำคัญของ แผนงาน	วัตถุประสงค์และ เป้าหมาย	วิธีการ	ระยะเวลา ดำเนินการ	งบประมาณ
๑. ส่งเสริมการสร้าง ความรู้ความเข้าใจ และการมีส่วนร่วม ของผู้ประกอบการ และประชาชนในการ ผลิตสินค้าทาง เกษตรที่มีคุณภาพ และปลอดภัยสำหรับ จำหน่ายในชุมชน	๑. เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจหลักการ ประกอบการ๒. เพื่อให้ผู้ประกอบการ และชุมชนมีส่วนร่วม ในการผลิตสินค้าและ บริการ	ดำเนินการเองหรือ ร่วมกับหน่วยงานอื่น โดยวิธีการ ดังนี้ ๑. ฝึกอบรม ๒. ประชุมเชิง ปฏิบัติการ/สัมมนา ๓. สร้างเครือข่าย ๔. การลงมือ ดำเนินการในเชิง พื้นที่	พ.ศ.๒๕๖๗- ๒๕๖๘	งบ อปท. หรือ หน่วยงานที่ เกี่ยวข้อง

๒) โครงการ/กิจกรรมการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ

ตารางที่ ๔.๑๘
โครงการ/กิจกรรมการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ

โครงการ/กิจกรรม	วัตถุประสงค์	เป้าหมาย (ผลผลิต โครงการ)	งบประมาณ (บาท)	ผลลัพธ์ที่ คาดว่าจะ ได้รับ
๑. โครงการจัดอบรม สร้างความรู้ความ เข้าใจในการหลักการ ประกอบการด้าน การจำหน่ายสินค้า และบริการ	เพื่อให้ผู้ประกอบการ และชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจในหลักการ ประกอบการและ หลักการบริการที่ เหมาะสม	ผู้อบรมผ่าน แบบทดสอบความรู้ ความเข้าใจใน หลักการ ประกอบการและ หลักการบริการที่ เหมาะสม	๑๐๐,๐๐๐	ผู้รับการ อบรม สามารถนำ หลักการฯไป ประยุกต์ใช้ อย่างเต็มที่
๒. โครงการจัดอบรม สร้างการมีส่วนร่วม ของผู้ประกอบการ และประชาชนในการ ผลิตสินค้าทาง เกษตรที่มีคุณภาพ	เพื่อให้ผู้ประกอบการ และประชาชนมีส่วน ร่วมในการผลิตสินค้า ทางเกษตรที่มีคุณภาพ และปลอดภัยสำหรับ จำหน่ายในชุมชน	เกิดผู้ประกอบการ ผลิตและจำหน่าย สินค้าทางการ เกษตรรายย่อยใน ชุมชน	๑๕๐,๐๐๐	ผู้รับการ อบรม สามารถนำ หลักการฯไป ประยุกต์ใช้ อย่างเต็มที่

ตารางที่ ๔.๑๘ (ต่อ)

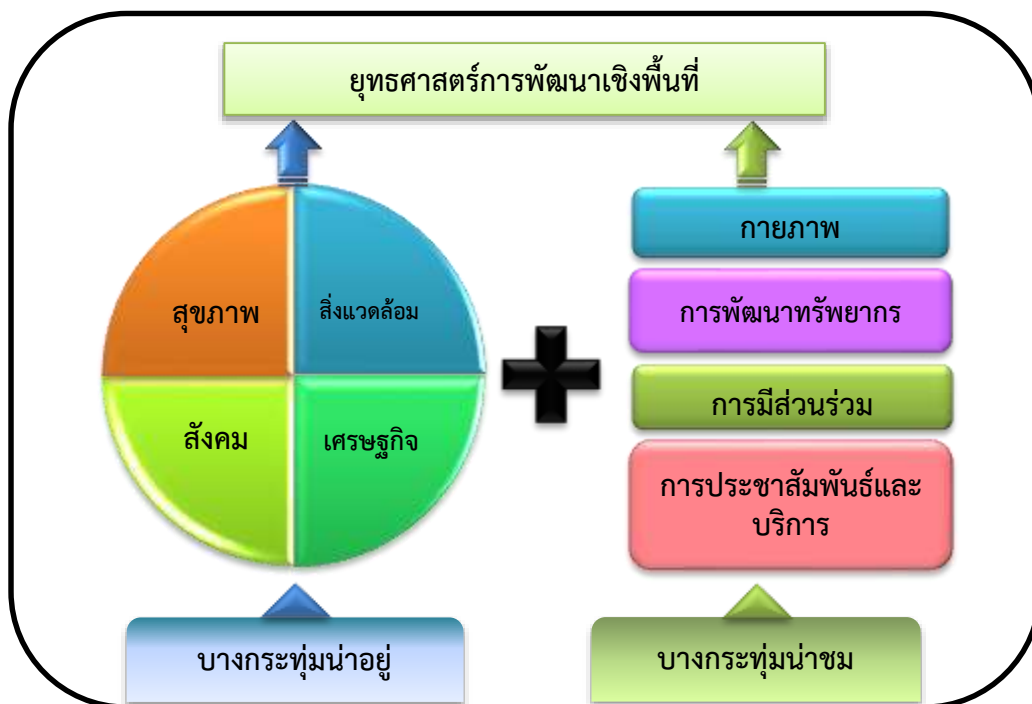
โครงการ/กิจกรรม	วัตถุประสงค์	เป้าหมาย (ผลผลิตโครงการ)	งบประมาณ (บาท)	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ
และปลอดภัยสำหรับจำหน่ายในชุมชน				
๓. โครงการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการในการเป็นผู้ประกอบการที่ดี	เพื่อให้ผู้ประกอบการและประชาชนสามารถเป็นผู้ประกอบการจำหน่ายสินค้าและอาหารที่ดี มีคุณภาพ มีราคาที่เหมาะสมและมีการบริการที่ดี น่าประทับใจ	ผู้อบรมสามารถเป็นผู้ประกอบการด้านการจำหน่ายสินค้าและอาหารที่ดี	๒๐๐,๐๐๐	มีร้านค้าจำหน่ายอาหารและสินค้าเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นรูปแบบต่างๆ หลากหลายมีเครือข่าย

๔.๕.๑๐.๖ การวัดและประเมินผลเชิงกลยุทธ์

- ๑) ร้อยละของความพึงพอใจของผู้ประกอบการ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
- ๒) ร้อยละความพึงพอใจของประชาชนและผู้มาใช้บริการ

๔.๖ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ผู้วิจัยสรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยนี้ แสดงให้เห็นเป็นแบบสังเคราะห์ (Synthesis Model) โดยสรุปองค์ความรู้ใน ๔ ประเด็น ๑) การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการแก้ไขปัญหาของชุมชนให้สอดคล้องกับความต้องการ เพื่อให้ชุมชนมีศักยภาพพร้อมรองรับเป็นแหล่งท่องเที่ยว ๒) ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้มีส่วนได้เสีย ๓) องค์ความรู้ด้านส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน สามารถสร้างความเข้มแข็งของชุมชนได้อย่างยั่งยืน และ ๔) ชุดความรู้ภูมิปัญญาของชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งทั้ง ๔ ประเด็นนี้ ได้ดังแผนภาพ ๔.๑ ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๑ สรุปองค์ความรู้จากการวิจัย

จากแผนภาพที่ ๔.๑ พบว่า ยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เพื่อเสริมสร้างชุมชนน่ายุและสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนา สามารถอธิบายได้ดังนี้

๑. การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน ต้องอาศัยข้อมูลจากสภาพบริบทและแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งประกอบด้วย ๑) ด้านความสามารถในการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยว ๒) ด้านความสามารถในการเข้าถึง ๓) ด้านสิ่งดึงดูดใจ ๔) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ๕) ด้านกิจกรรม และ ๖) ด้านการให้บริการของแหล่งท่องเที่ยว

๒. ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา จะประกอบไปด้วย ๔ กลยุทธ์ ซึ่งเป็นการบูรณาการตามหลักสัปปายะ ๗ ได้แก่

๒.๑ กายภาพ (Physical) : กลยุทธ์การพัฒนาด้านกายภาพ (อาวาสสัปปายะ โคจรสัปปายะ อุตสัปปายะ) คือ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้มีการรักษาความสะอาด ถนนหนทาง สะดวกสบาย มีป้ายบอกทาง เช่น แหล่งท่องเที่ยว ที่พัก หัวหน้าชุมชน เป็นต้น

๒.๒ การพัฒนาทรัพยากร (Resource Development) : กลยุทธ์การพัฒนาทรัพยากร (บุคคลสัปปายะ โภชนสัปปายะ) คือ จัดโครงการหรือกิจกรรมอบรมคนในชุมชนให้มีความรู้ ความสามารถในการทำงานในธุรกิจท่องเที่ยว ด้านการให้บริการ ได้อย่างมีคุณภาพ เช่น บริการรถนำเที่ยว บริการร้านอาหาร บริการนำเที่ยว บริการด้านที่พัก

๒.๓ การมีส่วนร่วม (Participation) : กลยุทธ์การมีส่วนร่วม (ภัสสสัปปายะ) หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิใน กระบวนการส่งเสริมการท่องเที่ยวทั้งในด้านการให้และรับรู้ ข้อมูลข่าวสาร การให้ความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะ การร่วมตัดสินใจ การจัดทำแผนงาน โครงการ หรือกิจกรรมที่อาจมีผลกระทบ ต่อคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการปฏิบัติ การติดตาม และ ประเมินผลตามนโยบายแผนงานโครงการหรือกิจกรรม

๒.๔ การประชาสัมพันธ์และบริการ (Public Relations and Services) : กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์และบริการ (อิริยาปถสัปปายะ) คือ เพื่อพัฒนาจิตสำนึกและความเข้าใจของ นักท่องเที่ยวในการทำคุณประโยชน์แก่สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจ เพิ่มพูนประสบการณ์ที่มีคุณภาพ หรือคุณค่าสูงให้แก่นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือนแหล่งท่องเที่ยว และปรับปรุงคุณภาพชีวิตของชุมชนที่ แหล่งท่องเที่ยวตั้งอยู่ ซึ่งจะส่งผลทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอ บางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก อย่างยั่งยืนต่อไป

๓. การพัฒนาชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ให้เป็นชุมชนน่าอยู่และ สร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนาต้องอาศัยข้อมูลจากสภาพบริบทของชุมชนที่มีความสำคัญและมีความน่าสนใจในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ที่มีศักยภาพในการเสริมสร้างชุมชน น่าอยู่และสร้างสรรค์ จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์การพัฒนาชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัด พิษณุโลก ให้เป็นชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนา ซึ่งประกอบด้วย ๑) สร้างสรรค์ชุมชนให้น่าอยู่ด้านสุขภาพ ๒) สร้างสรรค์ชุมชนให้น่าอยู่ด้านสิ่งแวดล้อม ๓) สร้างสรรค์ ชุมชนให้น่าอยู่ด้านสังคม และ ๔) สร้างสรรค์ชุมชนให้น่าอยู่ด้านเศรษฐกิจ โดยมีการหลัก “สัปปายะ ๗” ซึ่งเป็นหลักพุทธธรรมมาบูรณาการในการพัฒนา

๔. ในยุทธศาสตร์การเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนว พระพุทธศาสนาของชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก จะประกอบไปด้วย ๔ กลยุทธ์ ซึ่งเป็น การบูรณาการตามหลักสัปปายะ ๗ ได้แก่

๔.๑ สุขภาพ (Health) : กลยุทธ์การพัฒนาด้านสุขภาพ (อิริยาปถสัปปายะ) คือ โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์นวัตกรรมและเอกลักษณ์ ความเป็นไทย เพื่อสร้างความหลากหลายของ กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพที่ได้มาตรฐานเป็นที่ยอมรับในระดับ สากลและเชื่อมโยงกับกิจกรรมการ ท่องเที่ยวต่าง ๆ

๔.๒ สิ่งแวดล้อม (Environment) : กลยุทธ์การพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม (อาวาสสัปปายะ อุตสัปปายะ) คือ คนทุกคนในชุมชนเป็นเจ้าของและมีสิทธิที่จะใช้ทรัพยากรได้ ฉะนั้นทุกคนก็ ควรที่จะมีหน้าที่ดูแลรักษาและแก้ไขให้สภาพแวดล้อมในชุมชนดีขึ้น แม้ว่ารัฐบาลจะมีหน้าที่โดยตรง ในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมก็ตาม แต่การดำเนินงานอาจมีอุปสรรคบ้าง ลำบาก ถ้า คนในชุมชนไม่ให้ความร่วมมือช่วยเหลือ ทุกคนควรจะถือว่าสิ่งแวดล้อมทั้งหลายเป็นทรัพย์สมบัติของ ชาติ และถือเอาเป็นความรับผิดชอบและหน้าที่ของตนเองที่มีต่อชุมชน ในอันที่จะอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ให้อยู่ในสภาพที่ดีมีคุณภาพ เพื่อคนทุกคนในชุมชน เพื่อส่วนรวม เพื่อตัวเอง และครอบครัว และเพื่อ
อนุชนรุ่นหลังที่จะได้มีโอกาสพึ่งพาอาศัยและใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมที่ดีต่อไป

๔.๓ สังคม (Society) : กลยุทธ์การพัฒนาด้านสังคม (ภัสสส์ปายะ อิริยาปถสัปปา
ยะ) คือ หากสังคมที่เราอยู่ดำเนินไปด้วยความราบรื่นและสงบสุข ส่งผลให้คนเรามีสติสัมปชัญญะอยู่
ตลอดเวลา สร้างความมีระเบียบวินัยให้แก่บุคคลในชุมชน ซึ่งควบคุมไม่ไห้คนชั่วมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น
ส่งผลให้คนในชุมชนสามารถนำความรู้และประสบการณ์ ที่ร่ำเรียนมาสร้างสรรค์สิ่งที่มีคุณค่า

๔.๔ เศรษฐกิจ (Economy) : กลยุทธ์การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ (โคจรสัปปายะ
โกชนสัปปายะ) คือ สนับสนุนส่งเสริมการลงทุนและพาณิชย์กรรม โดยสร้างระบบเศรษฐกิจที่ดี จะ
ส่งผลทำให้เกิดการเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืน
ต่อไป ดังนี้

- ส่งเสริม การค้า การลงทุนอุตสาหกรรมในครัวเรือน อุตสาหกรรมขนาดย่อม
- ส่งเสริมระบบเศรษฐกิจชุมชน และการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนแบบพอเพียง
และชุมชนพึ่งพา
- ส่งเสริมอาชีพเพิ่มรายได้ให้กับประชาชน โดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
โดยมีศูนย์ผู้เชี่ยวชาญด้านอาชีพให้คำปรึกษาแนะนำ
- ส่งเสริมและสนับสนุนกองทุนสวัสดิการชุมชนให้มีสมาชิกกระจายอยู่ใน พื้นที่ไม
น่อกว่าร้อยละ ๕๐ ของจำนวนหมู่บ้านและชุมชน

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “บางกระท่อมโมเดล : ยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อเสริมสร้างชุมชนน่ายุและสร้างสรรค์ อย่างยั่งยืน” ผู้วิจัยได้มุ่งเน้นศึกษารูปแบบ ความสัมพันธ์ กระบวนการสร้าง การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ผู้วิจัยได้เลือกใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่เน้นในหลักการค้นหาความรู้ที่เป็นความจริงจากแหล่งรากเงาของข้อมูลโดยแท้ (Grounded Theory Approach) ศึกษาวิเคราะห์การมีส่วนร่วมทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย รายงานการประชุมที่เกี่ยวข้อง การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ส่วนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูลนั้นเน้นวิธีการแสวงหาความรู้ จากการตั้งประเด็นหลักเพื่อเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่ และเสริมสร้างชุมชนน่ายุ สร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนา สรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ การอภิปรายผลการวิจัย

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “บางกระท่อมโมเดล : ยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อเสริมสร้างชุมชนน่ายุและสร้างสรรค์ อย่างยั่งยืน” คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อแสวงหาองค์ประกอบที่สำคัญในเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอบางกระท่อม จังหวัดพิษณุโลก เพื่อเสริมสร้างชุมชนน่ายุและสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนา จากเอกสารและการศึกษาเชิงคุณภาพภาคสนามในพื้นที่ศึกษา ทำให้ได้ผลการวิจัย ดังนี้

๕.๑.๑ สภาพบริบททั่วไปทางด้านการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระท่อม จังหวัดพิษณุโลก

อำเภอบางกระท่อมซึ่งเป็นตำบลอยู่ใต้นครป่าหมากลงมามีขนาดชุมชนใหญ่ขึ้น จึงถูกยกฐานะเป็นกิ่งอำเภอขึ้นกับอำเภอวังทอง และได้รับการยกฐานะเป็นอำเภอบางกระท่อมเมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๔๙ จากนั้นอำเภอบางกระท่อมก็ได้มีการพัฒนาและเจริญรุ่งเรืองทางด้านต่างๆ เป็นลำดับ เพราะพื้นที่อำเภอบางกระท่อมมีแม่น้ำน่านและทางรถไฟผ่านกลางพื้นที่อำเภอ จึงสะดวกต่อการคมนาคมทั้ง ๒ ทาง ส่วนพื้นที่ด้านในก็ยังมีอาศัยคลองแม่ระกา คลองตายนและแม่น้ำวังทองเป็นเส้นทางคมนาคมเข้าไปด้านในเขตอำเภอวังทองได้อีกด้วย

จากการศึกษาพบแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระท่อม จังหวัดพิษณุโลก ที่มีความโดดเด่นและน่าสนใจ มีศักยภาพที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมได้ ๓ แห่ง ดังนี้

๑. วัดสนามคลีตะวันตก อยู่ริมฝั่งแม่น้ำน่านทางทิศตะวันตกในเขตบ้านสนามคลี ตำบลสนามคลี เดิมมีชื่อว่า “วัดกัญชสีวนาราม” สร้างขึ้นเป็นวัดตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลาง

ชาวบ้านเรียกชื่อวัดนี้ว่า “วัดสนามคลี” และยังมีเรื่องเล่าว่าแถบนี้เป็นสนามคลีของสังข์ทองอีกด้วย เนื่องจากว่าชุมชนสนามคลีมีอยู่ทั้ง ๒ ฝั่งแม่น้ำ ต่อมาได้มีการสร้างวัดขึ้นทางฝั่งตะวันออกเรียกว่า “วัดสนามคลีตะวันออก” แล้วเรียกวัดเดิมว่า “วัดสนามคลีตะวันตก”

๒. วัดไพรสุวรรณ อยู่ริมฝั่งแม่น้ำน่านทางทิศตะวันออกในเขตบ้านย่านโนนไพร ตำบลบ้านไร่ ชื่อบ้านย่านโนนไพรนั้น แต่เดิมแถบนี้คงมีเนินที่มีต้นไพลขึ้นอยู่มากชาวบ้านจึงเรียกว่า “ย่านโนนไพล” แต่ต่อมากงมีการเขียนเพี้ยนไปเป็นคำว่าไพรซึ่งแปลว่าป่าแทนเช่นในปัจจุบัน การที่พบไพลมากนี้ถือเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า บริเวณนี้เคยเป็นที่ตั้งของชุมชนโบราณมาก่อนอย่างแน่นอน เพราะไพลเป็นได้ทั้งอาหารและเป็นสมุนไพรในการรักษาโรค ชาวบ้านในอดีตนิยมปลูกไว้ตามริมรั้วและหัวไร่ปลายนา

๓. วัดโคกสลด อยู่ริมฝั่งแม่น้ำน่านทางทิศตะวันตก ในเขตบ้านโคกสลด ตำบลบ้านไร่ เป็นวัดโบราณน่าจะสร้างมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลาง-ตอนปลาย เดิมชื่อ “วัดโคกสนุก” ต่อมาเพี้ยนเป็นวัดโคกสลด ภายในวัดมีโบราณวัตถุสถานที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมสำคัญและน่าสนใจ เช่น วิหาร เข้าใจว่าคงได้รับการซ่อมแซมมาหลายครั้งแล้ว เป็นอาคารทรงสูง ยกพื้นก่ออิฐฉาบปูน ตามผนังวิหารมีลายปูนปั้นประดับอยู่บ้างเล็กน้อย ภายในวิหารเป็นที่ประดิษฐาน “หลวงพ่อดำ” พระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ศิลปะพื้นบ้าน คงซ่อมแซมมาจากองค์เดิมที่น่าจะเป็นศิลปะอยุธยา และมีรอยพระพุทธรูปจำลองหล่อด้วยสำริด ศิลปะรัตนโกสินทร์ตอนต้น ประดิษฐานอยู่หน้าพระประธาน

ชุมชนที่มีความสำคัญและมีความน่าสนใจในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งมีศักยภาพที่สามารถพัฒนาให้เป็นชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนาได้ จำนวน ๔ ชุมชน ดังนี้

๑. ชุมชนบ้านท่าตาล เป็นชุมชนที่มีแม่น้ำวังทองไหลผ่าน เดิมชุมชนนี้มีชื่อเรียกว่า “ท่าคลาน” เริ่มที่คำว่า “ท่า” ได้มาจากการที่มีลำคลองแควแม่น้ำวังทองไหลผ่าน และที่เรียกว่า “ท่าคลาน” เพราะชุมชนแห่งนี้ มีชื่อเสียงในการทำน้ำกระแช่ ชาวบ้านต่างถิ่นที่ผ่านมาที่นี้ส่วนมากจะต้องมาแวะตักน้ำกระแช่ แล้วก็นำตักกลับบ้านจึงต้องคลานกลับบ้านจึงเป็นคำพูดเล่นล้อเลียนกันว่า “บ้านท่าคลาน” ต่อมาชาวบ้านในหมู่บ้านเห็นว่าชื่อไม่ค่อยเป็นมงคล และเห็นว่าชุมชนของตนมีต้นตาลเป็นจำนวนมากสมควรที่จะนำมาเป็นสัญลักษณ์ของชุมชน จึงได้เปลี่ยนชื่อหมู่บ้านจาก ท่าคลาน มาเป็นชื่อว่า “ท่าตาล” และผู้คนที่ย้ายมาอยู่ในชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นคนดั้งเดิม มีบ้างที่อพยพเข้ามาจากที่อื่น

๒. ชุมชนบ้านสามเรือน ชุมชนบ้านสามเรือนที่ชื่อนี้เนื่องจากเมื่อก่อนตอนแรกในการเกิดหมู่บ้านครั้งแรกมีบ้านเพียงสามหลังจึงเรียกว่า “บ้านสามเรือน” ชุมชนบ้านสามเรือนเคยเป็นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอนครป่าหมากมาก่อน แต่ปัจจุบันชุมชนบ้านสามเรือนได้ย้ายมาขึ้นกับตำบลนครป่าหมาก อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๓. ชุมชนบางกระทุ่ม ปัจจุบันเป็นศูนย์กลางการปกครอง เศรษฐกิจและสังคมของอำเภอบางกระทุ่ม ผู้คนในชุมชนนี้ส่วนใหญ่มาจากบรรพบุรุษที่อพยพมาจากจังหวัดราชบุรี จังหวัดเพชรบุรี จังหวัดกาญจนบุรี เพื่อตั้งหลักแหล่งบริเวณอำเภอบางกระทุ่มปัจจุบัน เห็นว่าเป็นภูมิประเทศที่อุดมสมบูรณ์มีน้ำท่า มีป่าทึบ แสดงถึงความบริบูรณ์ จึงตั้งบ้านเรือนบริเวณซึ่งมีต้นไม้

ขึ้นอยู่หนาแน่นเป็นต้นไม้ใหญ่ พุ่มใบหนา แต่ไม่มีผู้ใดรู้จักนามไม้ชนิดนี้ ชนกลุ่มนี้จึงเรียก “ต้นกระพุ่ม” และนามหมู่บ้านก็เรียก “บางกระพุ่ม” ต่อมากลายไปเป็น “บางกระพุ่ม” อีกนามหนึ่งของอำเภอนี้ในอดีตชื่ออำเภอนครป่าหมาก เนื่องจากมีต้นหมากขึ้นมากมาย แต่ปัจจุบันบางกระพุ่มมีชื่อเสียงเรื่องกล้วยตาก

๔. บ้านสนามคลีตะวันตก เป็นชุมชนที่อยู่สองฝั่งแม่น้ำน่านในท้องที่ตำบลสนามคลี ชุมชนแห่งนี้มีประวัติความเป็นมาว่า นานมาแล้วมีผู้เล่าสืบทอดกันมาว่า มีสองพี่น้องล่องเรือมาตามลำแม่น้ำน่านจากเมืองจีน มีชื่อว่า “ก่งจัน” กับ “ก่งคำ” เห็นสภาพภูมิประเทศเป็นถิ่นฐานที่อุดมสมบูรณ์เหมาะสมกับการปลูกพืช ทำสวน ไร่นา จึงได้ตกลงกันขึ้นฝั่งปักหลักฐานทำมาหากิน และได้แต่งงานกับหญิงไทย ได้ร่วมกันสร้างวัดขึ้นทางฝั่งตะวันออกขึ้นเพื่อแสดงถึงความสามัคคีของทั้งสองพี่น้อง ท้องถิ่นนี้มีความเจริญรุ่งเรืองเรื่อยมาจนเป็นหมู่บ้านใหญ่ ทั้งสองตกลงที่จะแยกไปตั้งหมู่บ้านทางตะวันตก อีกฝั่งหนึ่งโดยมีแม่น้ำน่านกั้นอยู่ระหว่างกลาง ทางตะวันตก ก่งจันเป็นผู้ก่อตั้งวัดขึ้นอีก ๑ วัด เดิมชื่อแรกใช้ชื่อว่า “วัดสนามคลี” ต่อมาไม่นานนักได้เปลี่ยนมาใช้ชื่อว่า “วัดสนามคลีศรีมังคาราม”^๑

๕.๑.๒ จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคทางการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

จากการสำรวจศึกษาและสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญของงานวิจัย เรื่อง “บางกระพุ่มโมเดล : ยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อเสริมสร้าง ชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน” เพื่อวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคของชุมชนในอำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ในการเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์ สามารถวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคของชุมชนในอำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ในการเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์ ดังนี้

๕.๑.๒.๑ การวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคทางการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

จุดเด่น

๑) อำเภอบางกระพุ่มเป็นพื้นที่ที่มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมที่เป็นวัดหรือศาสนสถานที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

๒) อำเภอบางกระพุ่มเป็นแหล่งผลิตกล้วยตากซึ่งเป็นสินค้าที่ระลึกหรือผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรที่สำคัญของจังหวัดพิษณุโลก

๓) หน่วยงานราชการ เช่น อำเภอบางกระพุ่ม องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ได้มีความพยายามในการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมาโดยตลอด

๔) อำเภอบางกระพุ่มอยู่กลางระหว่างอำเภอเมืองพิษณุโลกกับอำเภอเมืองพิจิตร สามารถพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมเชื่อมต่อกันได้ โดยอาศัยเส้นทางเรือตามแม่น้ำน่านเป็นการเชื่อมโยงการท่องเที่ยว

^๑ ธีระวัฒน์ แสนคำ, “บางกระพุ่ม เขตถูกลืมที่กำลังจะถูกเปิดเผย”. เมืองโบราณ, ปีที่ ๓๗ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๕๔), หน้า ๔๑.

จุดด้อย

- ๑) ขาดการบริหารจัดการทรัพยากรทางการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นอย่างสูงสุด
- ๒) ขาดแนวทางการนำการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธ ศาสนาและวัฒนธรรมมาขยายฐานทางเศรษฐกิจในท้องถิ่น
- ๓) ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนหรือเครือข่ายในท้องถิ่นในการพัฒนาการท่องเที่ยว

โอกาส

- ๑) มีการพัฒนาปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวให้มีความสวยงามน่าเที่ยว ตลอดจนพัฒนาเส้นทางคมนาคมให้สามารถเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวได้โดยสะดวก ปลอดภัย และรวดเร็ว
- ๒) มีการส่งเสริมและสนับสนุนวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมและประเพณีของท้องถิ่น
- ๓) มีการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลบริการนักท่องเที่ยวที่บริเวณสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอบางกระทุ่ม ตลอดจนจัดให้มีสถานที่จำหน่ายของที่ระลึกและจำหน่ายสินค้าพื้นเมืองในบางโอกาส

อุปสรรค

- ๑) ขาดการประชุมปรึกษาหารือและทำความเข้าใจกับประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ทำให้ประชาชนไม่มีความรู้ความเข้าใจและเล็งเห็นคุณค่า ตลอดจนรายได้ที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม
- ๒) ขาดแนวทางการพัฒนาบุคลากรในท้องถิ่นเพื่อตอบสนองความต้องการทางการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอย่างเป็นรูปธรรม
- ๓) ขาดการประเมินผล ตรวจสอบและติดตามผลหลังการทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม
- ๔) ขาดการจัดการเพื่อให้เกิดการเชื่อมต่อเส้นทางแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติดกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมกระทุ่ม

๕.๑.๒.๒ การวิเคราะห์ของชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ในการเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์

จุดเด่น

- ๑) อำเภอบางกระทุ่มเคยเป็นที่ตั้งของชุมชนโบราณเมืองนครป่าหมาก ซึ่งเป็นเมืองบริวารของเมืองพิษณุโลก
- ๒) อำเภอบางกระทุ่มเป็นแหล่งผลิตกล้วยตากซึ่งเป็นสินค้าที่ระลึกหรือผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรที่สำคัญของจังหวัดพิษณุโลก
- ๓) หน่วยงานราชการ เช่น อำเภอบางกระทุ่ม องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอบางกระทุ่ม ได้มีความพยายามในการพัฒนาและส่งเสริมการพัฒนาชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง

จุดด้อย

- ๑) ขาดการบริหารจัดการทรัพยากรบุคคลในชุมชนให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น
อย่างสูงสุด
- ๒) ขาดแนวทางการนำการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนมาขยายฐานทางเศรษฐกิจ
ในท้องถิ่น
- ๓) ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนหรือเครือข่ายในท้องถิ่นในการพัฒนาสังคม
และวัฒนธรรม
- ๔) ขาดการประชุมปรึกษาหารือและทำความเข้าใจกับประชาชนในการจัดการ
พัฒนาชุมชนทำให้ประชาชนไม่มีความรู้ความเข้าใจและเล็งเห็นคุณค่า ตลอดจนรายได้ที่จะเกิดขึ้น
จากการท่องเที่ยวเชิงสังคมวัฒนธรรม
- ๕) ขาดแนวทางการพัฒนาบุคลากรในท้องถิ่นเพื่อตอบสนองความต้องการ
ทางการพัฒนาชุมชนสร้างสรรค์อย่างเป็นรูปธรรม

โอกาส

- ๑) มีการพัฒนาชุมชนโดยสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดพิษณุโลกให้มีความ
สวยงามน่าเที่ยว ตลอดจนพัฒนาเส้นทางคมนาคมให้สามารถเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวได้
โดยสะดวก ปลอดภัย และรวดเร็ว
- ๒) มีการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลบริการนักท่องเที่ยวที่บริเวณสำนักงานพัฒนาชุมชน
อำเภอบางกระทุ่ม ตลอดจนจัดให้มีสถานที่จำหน่ายของที่ระลึกและจำหน่ายสินค้าพื้นเมืองในบาง
โอกาส
- ๓) อำเภอบางกระทุ่มอยู่กลางระหว่างอำเภอเมืองพิษณุโลกกับอำเภอเมืองพิจิตร
สามารถพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเชื่อมต่อกันได้ โดยอาศัยเส้นทางเรือตามแม่น้ำน่านเป็นการ
เชื่อมโยงการท่องเที่ยว

อุปสรรค

- ๑) นักท่องเที่ยวไม่นิยมมาท่องเที่ยวในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
เนื่องจากไม่มีข้อมูลทางด้านการท่องเที่ยวของอำเภอบางกระทุ่ม
- ๒) เนื่องจากชุมชนในอำเภอบางกระทุ่มมีความโดดเด่นน้อย เมื่อเทียบกับชุมชน
ท่องเที่ยวในเขตจังหวัดพิษณุโลก และสามารถใช้เวลาในการเยี่ยมชมไม่นาน นักท่องเที่ยวจึงไม่มีการ
พักค้างคืนด้วย
- ๓) แหล่งท่องเที่ยวเชิงสังคมวัฒนธรรมกระจายอยู่ภายในอำเภอบางกระทุ่ม ซึ่ง
การเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ค่อนข้างอยู่ไกลกัน และยังไม่มียุทธศาสตร์ส่งเสริมบริการครบ
- ๔) ประชาชนในท้องถิ่นจริงๆ ค่อนข้างมีรายได้ จากการท่องเที่ยวน้อย เนื่องจาก
ที่ผ่านมาไม่ค่อยมีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่อำเภอบางกระทุ่ม จึงไม่สนใจการพัฒนาชุมชน
เพื่อรองรับการท่องเที่ยวหรือสร้างความน่าอยู่ร่วมกัน

๕.๑.๓ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการสำรวจศึกษาและสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญของงานวิจัยเรื่อง “บางกระทุ่มโมเดล : ยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อเสริมสร้าง ชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์ อย่างยั่งยืน” เพื่อนำไปสู่การเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เพื่อเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนา สามารถแยกเป็นประเด็นแยกย่อย ดังนี้

๕.๑.๓.๑ หลักการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน

การท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมสามารถเป็นผลิตภัณฑ์ในการสร้างรายได้ให้กับท้องถิ่นอำเภอบางกระทุ่มได้ นอกจากนี้ยังมีบทบาทในการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมของประเทศที่เป็นจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยวอีกด้วย กระแสการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นเชิงบวกที่ชัดเจนที่สุดซึ่งเกิดจากการเติบโตของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหรือการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม เพราะหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนเห็นความสำคัญของวัฒนธรรมท้องถิ่นว่าเป็นผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวที่น่าเสนอขายให้นักท่องเที่ยวได้ หน่วยงานต่างๆ จึงได้ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์และสร้างจิตสำนึกให้ชุมชนท้องถิ่นรู้พื้นประเพณีที่กำลังสูญหาย อนุรักษ์โบราณสถานต่างๆ รวมทั้งพัฒนางานหัตถกรรม ซึ่งล้วนเป็นสิ่งกระตุ้นให้คนท้องถิ่นมีความภาคภูมิใจต่อวัฒนธรรมของตน และมีความตื่นตัวที่จะอนุรักษ์และพัฒนาการตลาดวัฒนธรรมโดยร่วมมือกันเป็นหนึ่งเดียว รวมทั้งมีบทบาทในการจัดการหรือการบริหารการท่องเที่ยวมากขึ้น โดยให้ชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจเลือกที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้เกิดขึ้น รวมทั้งมีบทบาทอย่างยิ่งในการจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนของตน

คนท้องถิ่นในอำเภอบางกระทุ่มมักจะปรับตัวธรรมชาติและประเพณีท้องถิ่นให้สนองความต้องการและความคุ้นเคยของนักท่องเที่ยว เพื่อสร้างความพึงพอใจให้นักท่องเที่ยว แต่หากการปรับตัวธรรมชาติเกิดขึ้นเพื่อการค้า (Cultural Commodification) ซึ่งไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของตน จะมีผลให้คนท้องถิ่นรับค่านิยมของนักท่องเที่ยวมาเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นการลอกเลียนแบบพฤติกรรมนักท่องเที่ยว (Demonstration Effect) และมีผลทำให้คนท้องถิ่นสูญเสียความเป็นเอกลักษณ์และความดั้งเดิมของตนได้

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่าหากขาดแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก การท่องเที่ยวจะกลายเป็นดาบสองคมที่นำประโยชน์และผลเสียมาสู่สังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งจะส่งผลเชิงลบเป็นลูกโซ่ (Chain Effect) กลับไปยังเศรษฐกิจของชุมชน ด้วยเหตุนี้ ผู้บริหารที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทั้งระดับประเทศและชุมชนจึงได้ทบทวนและพิจารณาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้ดำเนินต่อไปได้อย่างยั่งยืน

๕.๑.๓.๒ แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน

๑) ด้านความสามารถในการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยว ชุมชนควรเชื่อมโยงกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่างๆ หรือแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อจัดกิจกรรมร่วมกัน

๒) ด้านความสามารถในการเข้าถึง วัด เทศบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนด้านการจัดทำสื่อโฆษณา ประชาสัมพันธ์ แนะนำให้นักท่องเที่ยว ทราบผ่านสื่อต่างๆ และควรมีแกนนำคอยอำนวยความสะดวกต่อการเดินทางเข้าถึงยังแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้แก่นักท่องเที่ยว

๓) ด้านสิ่งดึงดูด วัดควรจัดประสานงานระหว่าง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยวในการช่วยเหลือให้การสนับสนุนในเรื่องการโฆษณา ประชาสัมพันธ์ พร้อมทั้งร่วมกันปรับปรุง บูรณะ และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในด้านความสะอาด ความปลอดภัย ความสวยงามของแหล่งท่องเที่ยว ส่งเสริมการจัดทำสตรีทอาร์ต จุดถ่ายภาพที่แสดงให้เห็นอัตลักษณ์ของชุมชน

๔) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก วัด เทศบาลหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการท่องเที่ยวควรจัดทำป้ายบอกทางหรือสถานที่ต่างๆ

๕) ด้านกิจกรรม ควรสร้างอัตลักษณ์การท่องเที่ยวสู่ความเป็นเลิศ ความโดดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม เช่น จัดงานประเพณี กิจกรรมชุมชนสร้างสรรค์ แสดงวิถีชีวิตชุมชน สถาปัตยกรรมต่างๆ และถนนคนเดิน จำหน่ายของที่ระลึก ขนมหวานและกล้วยตากที่ผลิตจากคนในชุมชน โดยเผยแพร่ผ่านทางอาสาสมัครภาคีหรือทางระบบออนไลน์

๖) ด้านการให้บริการของแหล่งท่องเที่ยว ควรมีการจัดตั้งศูนย์บริการข้อมูลข่าวสารทางด้านการท่องเที่ยวตามจุดแหล่งท่องเที่ยวสำคัญต่างๆ จัดทำป้ายสื่อ ความหมาย แหล่งท่องเที่ยว และจัดทำ QR Code เรื่องเล่าของแหล่งท่องเที่ยวและข้อมูลของพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๕.๑.๓.๓ หลักการพัฒนาชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ให้เป็นชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนา

สภาพเศรษฐกิจและสังคมของอำเภอบางกระทุ่มในปัจจุบัน เป็นสังคมเมืองที่ทุกชีวิตต่างคนต่างอยู่ บางครั้งเพื่อนบ้าน ที่อยู่บ้านติดกัน หรืออยู่ในซอยหรือละแวกเดียวกัน แต่ไม่เคยทำความรู้จัก ทักทายหรือผูกสัมพันธ์กันไว้ ทำให้สังคม ภายในชุมชนขาดพลังของการช่วยเหลือและป้องกันภัย การทำความรู้จัก ยิ้มแย้มทักทายกันและกัน เป็นการผูกมิตร สร้างเพื่อนบ้าน และเครือข่ายของชุมชนที่เป็นเสมือนเกราะป้องกันภัยในทุกรูปแบบ ปัญหาอาชญากรรม ยาเสพติด ฉกชิงวิ่งราว จักแฉก ลักขโมย จี้ ปล้นทรัพย์สินและภัยอื่นๆ ที่เกิดขึ้นทุกวัน ในทุกที่ ทั้งบนท้องถนน ตรอก ซอก ซอยในที่ชุมชน ศูนย์การค้า บนรถประจำทาง หรือแม้แต่ในที่พักอาศัยส่วนบุคคล จะลดลงได้ หากทุกคนในชุมชนหรือ ในสังคมร่วมมือ ร่วมใจกันในการเฝ้าระวัง เป็นหูเป็นตา และสอดส่องดูแล เมื่อพบคนแปลกหน้า สิ่งผิดปกติที่เกิดขึ้น รอบๆตัวเรา อย่างนี้ดูตาย คิดว่าไม่ใช่ธุระ ควรแจ้งเจ้าหน้าที่ หรือโทรศัพท์ ๑๙๑ แจ้งเหตุด่วนเหตุร้าย เพราะภัยนั้นอาจลุกลามและเกิดขึ้นกับ

ตัวเราหรือคนใกล้ชิดเข้าสักวันก็ได้ หากเราช่วยกันเฝ้าระวัง และเตรียมพร้อมกัน ตั้งแต่ระดับครัวเรือน ขยายไปสู่ระดับชุมชนและสังคม สังคมไทยจะเป็น สังคมที่ปลอดภัย น่าอยู่อย่างที่สุด การสร้างสำนักของการเฝ้าระวัง เริ่มจากการประพาสติ ปฏิบัติของพ่อแม่ หรือคนในครอบครัว จะเป็นต้นแบบให้ลูกๆ ได้เรียนรู้ และซึมซับสิ่งต่างๆ เหล่านั้น และนำไปปฏิบัติเองโดยอัตโนมัติ ในทางตรงข้าม

การส่งเสริมและสร้างกิจกรรมให้เด็กๆ และผู้คนภายในชุมชน ได้มาใช้เวลาวางหลังเลิกเรียน หลังจากการทำงาน หรือ ทำภารกิจประจำวันร่วมกัน โดยอาจใช้พื้นที่ว่างที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ในชุมชน ทำสถานที่พักผ่อนออกกำลังกาย ร่วมกันของชุมชน เช่น สนามฟุตบอลใกล้เคียง ที่เดิน วิ่งออกกำลังกาย หรืออื่นๆ เพื่อให้เด็กๆ และคนในชุมชน ได้ทำกิจกรรมที่สร้างสรรค์ สร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และทำให้คนในชุมชนมีสุขภาพดี แข็งแรง ปราศจากโรคภัย สังคมน่าอยู่ ด้วยพลังชุมชน และพลังชุมชน เราทุกคนร่วมมือกันสร้างให้เกิดขึ้นมาได้ในทุกชุมชน

๕.๑.๓.๔ หลักการและแนวทางการพัฒนาชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ให้เป็นชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนา

ชุมชนน่าอยู่คือ ชุมชนที่คนในชุมชนอยู่ร่วมกัน อย่างมีความสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดีและ มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ปราศจากยาเสพติด การลักขโมยและอุบัติเหตุ โดยการที่จะสร้างชุมชนให้น่าอยู่นั้นจะต้องอาศัย ความร่วมมือกันของคนในชุมชนทุกคน หลักการสร้างชุมชนน่าอยู่คือหลักการของการพัฒนาชุมชน ซึ่งถือเป็นจุดยืนในการดำเนินงานพัฒนาชุมชน ดังนี้

๑) สร้างสรรค์ชุมชนให้น่าอยู่ด้านสุขภาพ ควรมีการสร้างสถานที่ออกกำลังกาย การมีลานกิจกรรมให้คนในชุมชนออกมาทำกิจกรรมทางกายจะเป็นการช่วยให้ คนในชุมชนมีสุขภาพดี มีความสุขมากขึ้นจากการพบปะ พูดคุยทำกิจกรรมร่วมกัน

๒) สร้างสรรค์ชุมชนให้น่าอยู่ด้านสิ่งแวดล้อม ควรมีการจัดการขยะชุมชน เพราะขยะเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพคนในชุมชน ทำให้มีกลิ่นรบกวน เกิดสัตว์พาหนะนำโรคจนทำให้สภาพแวดล้อมของชุมชน ไม่น่าอยู่ได้ แนวทางการจัดการขยะชุมชน ควรหาแกนนำคณะทำงานการจัดการขยะเพื่อทำการติดตาม ให้ความรู้ และสรุปผล สร้างความตระหนักถึงความสำคัญในการจัดการขยะแก่คนในชุมชน

๓) สร้างสรรค์ชุมชนให้น่าอยู่ด้านสังคม สร้างชุมชนปลอดภัยปราศจากยาเสพติด ผลกระทบจากปัญหายาเสพติดในชุมชนจะก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรม การลักขโมย ความไม่ปลอดภัยต่อร่างกายและชีวิตของคนในชุมชน ส่งเสริมความรู้ให้คนในชุมชนรู้ถึงโทษของยาเสพติด สอดส่องดูแลคนในครอบครัวไม่ให้หลงยาเสพติดและใช้เวลาว่างร่วมกันให้อบอุ่น ช่วยชุมชนในการต่อต้านยาเสพติด

๔) สร้างสรรค์ชุมชนให้น่าอยู่ด้านเศรษฐกิจ ควรสร้างชุมชนเกษตรอินทรีย์ หลายชุมชนที่หาเลี้ยงชีพด้วยอาชีพเกษตรกรรมส่วนใหญ่ใช้สารเคมีในการเพาะปลูก เช่น นาข้าว ไร่ถั่ว ฝรั่ง กล้วย กล้วย กล้วย ทำให้เสียสุขภาพในระยะยาว แล้วยังส่งผลกระทบต่อชุมชนเรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นพิษอีกด้วย เคล็ดลับสร้างชุมชนเกษตรอินทรีย์ หาเกษตรกรต้นแบบเพื่อเริ่มทำการเกษตรแบบอินทรีย์ ทดลองเพาะปลูกด้วยวิธีเกษตรอินทรีย์ เปรียบเทียบผลกำไร ต้นทุนให้คนในชุมชนเห็นว่าทำเกษตร

อินทรีย์ดีกว่าอย่างไร ตลอดจนจัดตั้งตลาดนัดชุมชน ส่งเสริมให้คนในชุมชนได้มีสถานที่สำหรับขายสินค้าที่ตัวเองทำ โดยไม่ผ่าน พ่อค้าคนกลาง

ในขณะเดียวกันแนวทางการพัฒนาชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ให้เป็นชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนา พบว่า “สัปปายะ ๗” เป็นหลักพุทธธรรมที่สามารถนำมาใช้พัฒนาชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ให้เป็นชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนได้ เนื่องจากสัปปายะ ๗ เป็นหลักพุทธธรรมอันเป็นสิ่งที่สบาย, สบายใจ, สิ่งเอื้อต่อการอยู่ดีและการที่จะพัฒนาชีวิต, สิ่งที่เหมาะสม อันเกื้อหนุนในการเจริญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอย ซึ่งประกอบไปด้วย

๑. อาวาสสัปปายะ คือ ที่อยู่อันเหมาะสม เช่น ปลอดภัย ไม่พลุกพล่านจอแจ
๒. โคจรสัปปายะ คือ แหล่งอาหารอันน่าย ที่เที่ยวบินทบาตที่เหมาะสมดี เช่น มีหมู่บ้านหรือชุมชนที่มีอาหารบริบูรณ์อยู่ไม่ไกลไม่ไกลเกินไป
๓. ภัตตสัปปายะ คือ การพูดคุยที่เหมาะสมกัน เช่น พูดคุยเล่าขานกันแต่ในกถา ๑๐ และพูดแต่พอประมาณ ขำสรวลและสื่อสารที่เอื้อปัญญา
๔. บุคคลสัปปายะ คือ บุคคลที่ถุกกันเหมาะสมกัน เช่น ไม่มีคนร้าย แต่มีท่านผู้ทรงคุณธรรมทรงภูมิปัญญาเป็นที่ปรึกษาเหมาะสมใจ
๕. โภชนสัปปายะ คือ อาหารที่เหมาะสมกัน เช่น ถูกกับร่างกาย เกื้อกูลต่อสุขภาพ ฉ้น/รับประทานไม่ยาก
๖. อุตสัปปายะ คือ ดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม เช่น ไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไป เป็นต้น
๗. อิริยาปถสัปปายะ คือ อิริยาบถที่เหมาะสมกัน เช่น บางคนถูกกับกิจกรรม บางคนถูกกับนั่งตลอดจนมีการเคลื่อนไหวที่พอดี มีอิริยาบถสมดุล

หลักพุทธธรรม “สัปปายะ ๗” จึงสามารถนำมาปรับปรุงณาการใช้ในการพัฒนาชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ให้เป็นชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน และสร้างยุทธศาสตร์การเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนาของชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เพราะเป็นหลักพุทธธรรมที่มีแนวทางการพัฒนาครอบคลุมทั้งการจัดการบุคลากร สถานที่และสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนได้

๕.๑.๔ ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอ บางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา

๕.๑.๔.๑ การกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและ วัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมและวิเคราะห์เกี่ยวกับหลักพุทธธรรมในการพัฒนายุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา ซึ่งพบว่า “สัปปายะ ๗” เป็นหลักพุทธธรรมที่สามารถนำมาใช้ในการเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลกได้ เนื่องจากสัปปายะ ๗ เป็นหลักพุทธธรรมอันเป็นสิ่ง

ที่สบาย, สภาพเอื้อ, สิ่งเอื้อต่อการอยู่ดีและการที่จะพัฒนาชีวิต, สิ่งที่เหมาะสม อันเกี่ยวพันในการเจริญก้าวหน้าให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอย ซึ่งประกอบไปด้วย

๑. อาวาสสี่ปายะ คือ ที่อยู่อันเหมาะสม เช่น ปลอดภัย ไม่พลุกพล่านจอแจ
๒. โคจรสี่ปายะ คือ แหล่งอาหารอันวย ที่เที่ยวบิณฑบาตที่เหมาะสมดี เช่น มีหมู่บ้านหรือชุมชนที่มีอาหารบริบูรณ์อยู่ไม่ไกลไม่ไกลเกินไป
๓. ภัตตสี่ปายะ คือ การพูดคุยที่เหมาะสมกัน เช่น พูดคุยเล่าขานกันแต่ในกถา ๑๐ และพูดแต่พอประมาณ ข่าวดสารและสื่อสารที่เอื้อปัญญา
๔. บุคคลสี่ปายะ คือ บุคคลที่ถูกต้องเหมาะสมกัน เช่น ไม่มีคนร้าย แต่มีท่านผู้ทรงคุณธรรม ทรงภูมิปัญญาเป็นที่ปรึกษาเหมาะสมใจ
๕. โภชนสี่ปายะ คือ อาหารที่เหมาะสมกัน เช่น ถูกกับร่างกาย เกื้อกูลต่อสุขภาพ ฉ้น/รับประทานไม่ยาก
๖. อุตุสี่ปายะ คือ ดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม เช่น ไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไป เป็นต้น

๗. อิริยาปถสี่ปายะ คือ อิริยาบถที่เหมาะสมกัน เช่น บางคนถูกกับกิจกรรม บางคนถูกกับนั่ง ตลอดจนมีการเคลื่อนไหวที่พอดี มีอิริยาบถสมดุล

การนำหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์หรือบูรณาการร่วมกับหลักเกณฑ์การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Sustainable Tourism Development) ขององค์การการท่องเที่ยวแห่งโลก (WTO) ในการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ถือเป็นการนำแนวคิดของคนในโลกตะวันออกกับคนในโลกตะวันตกมาใช้ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

ในเกณฑ์การนำเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เพื่อนำมาเป็นเกณฑ์ในคั่นหายุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา จึงเสนอให้มีจุดเน้นไปที่การสร้างกลยุทธ์ที่มีความสอดคล้องกับหลักสี่ปายะ ๗ ที่มุ่งให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวซึ่งสามารถสรุปได้ ๔ ประการ ดังนี้

ประการที่ ๑ หลักการพัฒนาเชิงพื้นที่หรือการพัฒนาด้านกายภาพ คือ อาวาสสี่ปายะ โคจรสี่ปายะ อุตุสี่ปายะ

ประการที่ ๒ หลักการพัฒนาทรัพยากร คือ บุคคลสี่ปายะ โภชนสี่ปายะ

ประการที่ ๓ หลักการมีส่วนร่วม คือ ภัตตสี่ปายะ

ประการที่ ๔ หลักการบริการ คือ อิริยาปถสี่ปายะ

การกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา มีกระบวนการขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

๑. กำหนดวิสัยทัศน์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา (๑ วิสัยทัศน์)

๒. กำหนดพันธกิจการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา (๓ ประการ)

๓. กำหนดเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา (๓ ข้อ)

๔. กำหนดกระบวนการดำเนินงานเชิงยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา

๔.๑ กลยุทธ์การจัดการเชิงยุทธศาสตร์ (๔ กลยุทธ์)

๔.๒ วิธีการดำเนินงานเชิงกลยุทธ์

๔.๓ การวางแผนเตรียมการด้วยทรัพยากรต่างๆ ที่ใช้ในการดำเนินงาน

๔.๔ การวางแผนและกำหนดบทบาท หน้าที่ ของหน่วยงานของบุคคลที่

๔.๕ การจัดทำแผนงาน/โครงการ/กิจกรรม ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

๔.๖ กระบวนการวัด ประเมินผล ความสำเร็จเกี่ยวข้อง

ผลการจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) ร่วมกับแกนนำชุมชน ผู้สูงอายุ ประชาชน ชาวบ้าน ที่มีความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ในประเด็นยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา ควรเป็นอย่างไร ทำให้ได้สาระสำคัญดังนี้

๑. วิสัยทัศน์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา

“บางกระทุ่ม เมืองแห่งการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม”

๒. พันธกิจ : การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา

๒.๑ ท้องถิ่นมีบทบาทในการส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น

๒.๒ ท้องถิ่นมีหน้าที่สร้างเสริมความรู้และทัศนคติที่ดีของบุคลากรในชุมชนในการปฏิบัติหน้าที่ด้านการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

๒.๓ ท้องถิ่นมีความรับผิดชอบในการกำกับดูแลมาตรฐานในการจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบและเกิดความยั่งยืน

๓. เป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา

๓.๑ เพื่อให้ระบบการบริหารงานของท้องถิ่นในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก มีความสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา

๓.๒ เพื่อให้ระบบการบริการของท้องถิ่นในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก มีความสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา

๓.๓ เพื่อให้ระบบงานการสนับสนุนของท้องถิ่นในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก มีความสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา

๔. กระบวนการดำเนินการเชิงยุทธศาสตร์

ท้องถิ่นในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ควรมีการกำหนดกลยุทธ์เพื่อการบริหารงานเชิงยุทธศาสตร์ ให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา ดังนี้

๔.๑ กลยุทธ์การพัฒนาด้านกายภาพ (อวาสส์ปายะ โคจรส์ปายะ อุตุส์ปายะ)

๔.๒ กลยุทธ์การพัฒนาทรัพยากร (บุคคลส์ปายะ โภชนส์ปายะ)

๔.๓ กลยุทธ์การมีส่วนร่วม (ภัสส์ปายะ)

๔.๔ กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์และบริการ (อิริยาปถส์ปายะ)

ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ข้อมูลจากการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) ได้ดังนี้

๕.๑.๔.๒ กลยุทธ์การพัฒนาด้านกายภาพ

๑) เป้าหมายเชิงกลยุทธ์

- เพื่อปรับปรุงสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้เกิดความยั่งยืน
- เพื่อให้สถานที่ท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม เกิดความดึงดูดนักท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น
- เพื่อทุกภาคส่วนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

๒) กระบวนการดำเนินงาน

ขั้นที่ ๑ สร้างความรู้ในการปรับปรุงและพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่น

ขั้นที่ ๒ สร้างความเชื่อในการนำความรู้ด้านการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวมาบูรณาการกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่นโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

ขั้นที่ ๓ วางแผนการปรับปรุงและพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

ขั้นที่ ๔ ดำเนินการปรับปรุงและพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมตามที่ได้วางแผนในทุกขั้นตอน

ขั้นที่ ๕ ประเมินความสำเร็จด้วยความพึงพอใจของบุคลากร ประชาชนและนักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการ

๓) การวางแผนเตรียมการด้านทรัพยากรต่างๆ

- ห้องประชุม เพื่อใช้เป็นสถานที่ในการจัดการอบรมและประชุม
- คอมพิวเตอร์และอุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้ในการประชุม

- กิจกรรม ที่จะให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกภาคส่วน
- แบบประเมินความพึงพอใจของบุคลากร ผู้ประกอบการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ประชาชนและนักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการ
- ข้อมูลด้านการบริหาร บริการ และการสนับสนุนการทำงานด้านต่างๆ

๔) การมอบหมายบทบาท หน้าที่ของหน่วยงาน/บุคคลในการดำเนินกลยุทธ์

- มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน เปิดอบรมให้มีความรู้เกี่ยวกับหลักการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมให้แก่บุคลากร
- มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน จัดประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างบุคลากร ผู้ประกอบการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม
- มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน สร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรม
- มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน ประชาสัมพันธ์ ประสานงาน เชิญชวนประชาชนทุกภาคส่วนเข้าร่วมประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และประเมินผลโครงการ

๕.๒ การอภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาวิจัยเรื่อง “บางกระทู้โมเดล : ยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์ อย่างยั่งยืน” สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

๕.๒.๑ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก พบว่า มี ๖ ด้าน คือ ๑) ด้านความสามารถในการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยว ชุมชนควรเชื่อมโยงกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่างๆ หรือแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อจัดกิจกรรมร่วมกัน ๒) ด้านความสามารถในการเข้าถึง วัด เทศบาลและ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนด้านการจัดทำสื่อโฆษณา ประชาสัมพันธ์ แนะนำให้นักท่องเที่ยว ทราบผ่านสื่อต่างๆ และมีแกนนำคอยอำนวยความสะดวกต่อการเดินทางเข้าถึงยังแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้แก่นักท่องเที่ยว ๓) ด้านสิ่งดึงดูดใจ ควรจัดประสานงานระหว่าง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยวในการช่วยเหลือให้การสนับสนุนในเรื่องการโฆษณา ประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของอำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก ๔) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ควรจัดทำป้ายบอกทางหรือสถานที่ต่างๆ เช่น ที่จอดรถหรือจุดจอด ตำแหน่งกิจกรรมการท่องเที่ยว และป้ายแผนที่ท่องเที่ยวต่างๆ ที่ชัดเจน ๕) ด้านกิจกรรม ควรสร้างอัตลักษณ์การท่องเที่ยว สู่ความเป็นเลิศ ความโดดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก เช่น จัดงานประเพณี กิจกรรมชุมชนสร้างสรรค์ แสดงวิถีชีวิตชุมชน สถาปัตยกรรมต่างๆ และถนนคนเดิน โดยเผยแพร่ผ่านทางอาสาสมัครภาคีหรือทางระบบออนไลน์ และ ๖) ด้านการให้บริการ

ของแหล่งท่องเที่ยว ควรมีการจัดตั้งศูนย์บริการข้อมูลข่าวสารทางด้านการท่องเที่ยวตามจุดแหล่งท่องเที่ยวสำคัญต่างๆ จัดทำป้ายสื่อ ความหมายแหล่งท่องเที่ยว และจัดทำ QR Code เรื่องเล่าของแหล่งท่องเที่ยวและข้อมูลของพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เพื่อเป็นทางเลือกในการเข้าถึงแหล่งข้อมูลและแนะนำข้อมูลทางการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวทราบ สอดคล้องกับการศึกษาของ **สุจิตราภรณ์ จุสปาโล** ที่พบว่า โปรแกรมการท่องเที่ยวสำเร็จรูปที่เหมาะสมกับชุมชน เพื่อการเรียนรู้วิถีชีวิตความพอเพียงของชาวบ้าน ร่วมกิจกรรมรักษาสันติภาพสิ่งแวดล้อม เช่น เดินชมปะการัง สัมผัสสัตว์หลากหลายชนิด การเลี้ยงสาหร่ายผมนาง ปลุกหญ้าทะเลอาหารพะยูน ปลอยพันธุ์ปูม้าไข่ สร้างบ้านปลาการ์ตูน ปลุกปะการังเขากวาง เป็นต้น และบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ เพื่อเอื้อต่อการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน และสร้างรายได้จากอาชีพเสริมเรื่องการท่องเที่ยว โดยนำร่องที่ชุมชนบ้านบากันใหญ่ หมู่ที่ ๒ ตำบลเกาะสาหร่าย จังหวัดสตูล^๒ สอดคล้องกับการศึกษาของ **ณัฏยาณี บุญทองคำ** ที่พบว่า ความสำคัญของการพัฒนาชุมชน การพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศ ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น ๔ ด้าน คือ ๑) ด้านการเรียนรู้ การที่จะถ่ายทอดให้ประชาชนได้รับความรู้และนำความรู้นั้น ๒) ด้านการลงทุน การสร้างสังคมที่เข้มแข็งและอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข จะเห็นได้ว่าแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนั้น เป็นแนวคิดที่ตั้งอยู่บนความไม่ประมาท ด้วยการใช้ความรู้และคุณธรรม เพื่อให้เกิดการพึ่งพาตัวเองได้ และแผ่แผ่ไปถึงสังคม ๓) ด้านการดูแลสัมพันธภาพระหว่างสมาชิกเครือข่าย การส่งเสริมสัมพันธภาพระหว่างสมาชิกเครือข่ายนั้นจำเป็นต้องคำนึงถึงความรู้สึกและความพอใจของทั้งสองฝ่ายเป็นเบื้องต้นทางปลายทางก็พอใจที่จะคบหาสมาคมกัน การรู้จักและไว้วางใจกัน เมื่อบุคคลพูดคุยสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นส่วนตัวแสดงความบริสุทธิ์ใจเพื่อให้ฝ่ายตรงข้ามรู้จักคุ้นเคยหรือไว้วางใจ ๔) ด้านการรักษาสัมพันธภาพระหว่างสมาชิก^๓ และสอดคล้องกับการศึกษาของ **พระครูปลัด สุธันนพุทธิคุณ (สุเทพ ตีเยี่ยม), พระมหาเทวประภาส มากคล้าย** ได้วิจัยเรื่อง การสร้างศักยภาพด้านการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก พบว่า องค์ประกอบที่สำคัญต่อปัจจัยความสำเร็จเชิงกลยุทธ์ ในการจัดการสร้างศักยภาพด้านการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก สามารถจัดลำดับตามความจำเป็นเร่งด่วนใหม่ จากผลการวิจัยเชิงปริมาณ แบ่งเป็น ๗ ด้าน ๑๒ กลยุทธ์ คือ ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน, ด้านขีดความสามารถในการรองรับ, ด้านการบริการแก่นักท่องเที่ยว, ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยว, ด้านผลิตภัณฑ์ชุมชนทางการท่องเที่ยว, ด้านกิจกรรมและกระบวนการท่องเที่ยว และด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว โดยสรุปในสามด้านแรกที่มีความจำเป็น คือ ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ที่ต้องมุ่งประเด็นความรับรู้ถึง การเข้าร่วมประชุมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน ประเด็นการมีส่วนร่วมลงมตในการจัดทำโครงการหรือกิจกรรม ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน เป็นต้น ด้านขีดความสามารถในการรองรับ คือต้องคำนึงถึงการจัดการแก้ไข ปริมาณขยะ หรือคำนึงถึงสภาพความเป็นธรรมชาติดั้งเดิมใน

^๒ สุจิตราภรณ์ จุสปาโล, “การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่เกาะสาหร่าย จังหวัดสตูล”, **รายงานการวิจัย**, (สำนักงานคณะกรรมการอุดมการศึกษา (สกอ.) ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๔).

^๓ ณัฏยาณี บุญทองคำ, “การพัฒนาศักยภาพเครือข่ายศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดพิษณุโลก”, **วารสารการบริหารนิติบุคคลและนวัตกรรมท้องถิ่น**, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔), หน้า ๒๔๙.

ชุมชน จากการที่มีนักท่องเที่ยวมาท่องเที่ยวในพื้นที่ (ด้านชีวกายภาพหรือด้านนิเวศ) รวมทั้งประเด็นจากผลกระทบต่อปริมาณการใช้ทรัพยากรน้ำ หรือข้อจำกัดการใช้ลานจอดรถชุมชน (ด้านการจัดการและสิ่งอำนวยความสะดวก) ในระดับที่ชุมชนยอมรับได้แค่ไหนเพียงใด^๔

๕.๒.๒ ยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เพื่อเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนา พบว่า ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนของชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เพื่อนำมาเป็นเกณฑ์ในค้นหายุทธศาสตร์การเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนาของชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก จึงเสนอให้มีจุดเน้นไปที่การสร้างกลยุทธิ์ที่ดีให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวซึ่งสามารถสรุปได้ ๔ ประการ คือ ๑) ยุทธศาสตร์การสร้างสุขภาพที่ดีทั้งสุขภาพกายและสุขภาพใจของคนในชุมชนอย่างยั่งยืน ๒) ยุทธศาสตร์การจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อให้สถานที่ต่างๆ ในชุมชนมีความน่าอยู่มากขึ้น ๓) ยุทธศาสตร์การการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดในชุมชนอย่าง และ ๔) ยุทธศาสตร์การการผลิตสินค้าทางเกษตรที่มีคุณภาพและปลอดภัย สอดคล้องกับการศึกษาของ **วงศ์ระวิทย์ น้อมนำทรัพย์** ได้พบว่า แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนในจังหวัดนครปฐม มีวิสัยทัศน์คือ จังหวัดนครปฐมจะเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาของโลก เพื่อปลูกจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรม และพัฒนาจิตใจ เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาให้มีมาตรฐาน และคุณภาพระดับโลกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เพื่อสนับสนุนให้มีการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น และเป็นต้นแบบการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย ๔ ยุทธศาสตร์ คือ ๑) ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาเพื่อปลูกจิตสำนึก ด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรม ๒) ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ๓) ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา เพื่อสนับสนุนให้มีการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นและกระจายรายได้สู่ชุมชน และ ๔) ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา เพื่อเป็นต้นแบบการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน^๕ สอดคล้องกับการศึกษาของ **นงลักษณ์ จิ๋ว และคณะ** ที่พบว่า กลยุทธ์ในการขับเคลื่อนการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง และปัจจัยความสำเร็จสู่การเป็นชุมชนต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียง จากนั้นผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้การเป็นชุมชนต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียง ให้กับกลุ่มครัวเรือนเป้าหมายของชุมชน โดยมุ่งที่จะพัฒนาสู่การเป็นชุมชนต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงทั้งหมด ๔ ด้าน คือ ด้านจิตใจและสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเรียนรู้ และด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งในชุมชนให้ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างดี และเมื่อกลุ่มครัวเรือนต้นแบบนำไปขยายผลก็จะเป็นแรงผลักดันให้กลุ่มชาวบ้านเกิดความสนใจ และ ดำเนินชีวิตตามแนวทางชีวิตแบบพอเพียง โดยน้อมนำแนวคิดหลัก

^๔ พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ (สุเทพ ดีเยี่ยม), พระมหาเทวประภาส มากคล้าย, “การสร้างศักยภาพด้านการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก”, **วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์**, ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๕ (กันยายน-ตุลาคม ๒๕๖๖), หน้า ๒๕๕.

^๕ วงศ์ระวิทย์ น้อมนำทรัพย์, “แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนในจังหวัดนครปฐม”, **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต** สาขาการจัดการการท่องเที่ยว, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยพะเยา, ๒๕๖๑).

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาประยุกต์ใช้ภายในชุมชน ซึ่งจะส่งผลให้ชุมชนมีชีวิตที่ดีสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน สมาชิกในชุมชนเกิดความสุข และเป็นแนวทางการพัฒนาการเป็นชุมชนต้นแบบต่อไป^๖ และสอดคล้องกับการศึกษาของ สมบูรณ์ ธรรมลังกา ที่ได้วิจัยเรื่อง รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในจังหวัดเชียงราย ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน มีปัจจัยสำคัญคือ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ระบบเครือข่าย ระบบความสัมพันธ์ในชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานได้ใช้ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้มากำหนดรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน ส่วนกลยุทธ์การนำรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ได้แก่ กลยุทธ์การบริหารจัดการชุมชน กลยุทธ์การมีส่วนร่วมของชุมชน กลยุทธ์การสร้างกระบวนการเรียนรู้ กลยุทธ์การสร้างเครือข่าย และกลยุทธ์สร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิด^๗

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “บางกระพุ่มโมเดล : ยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์ อย่างยั่งยืน” คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะจากการวิจัย และข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยต่อไป ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดสำหรับการเสริมสร้างชุมชนในอำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ให้น่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธานุภาพ คณะผู้วิจัยมีความเห็นเกี่ยวกับข้อเสนอแนะในการนำผลจากการวิจัยไปปฏิบัติสำหรับผู้เกี่ยวข้องเป็น ๓ ส่วน ดังนี้

๕.๓.๑.๑ ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายสำหรับหน่วยงานหรือการสนับสนุนจากภายนอกชุมชน ซึ่งเป็นหน่วยงานของภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ควรส่งเสริมสนับสนุน และเป็นผู้ที่นำข้อมูลความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน ไปใช้เพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธานุภาพและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระพุ่มอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม

๕.๓.๑.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับชุมชน ชุมชนอำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก สามารถนำข้อมูล ไปประยุกต์ในการจัดการพัฒนาชุมชน ร่วมกับแผนปฏิบัติการที่โครงการ OTOP นวัตกรรม ของกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ได้ดำเนินการไว้แล้ว เพื่อส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาชุมชนควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนในอนาคตต่อไป

๕.๓.๑.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรนำยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เพื่อเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่าง

^๖ นงลักษณ์ จีวงศ์ และคณะ, “การถอดบทเรียนความสำเร็จการเป็น ชุมชนต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำมาพัฒนาชุมชนบ้านวังน้ำแดง หมู่ที่ ๕ ตำบลท่ามะเขือ อำเภอลองของ จังหวัดกำแพงเพชร”, รายงานการวิจัย, คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, ๒๕๕๘.

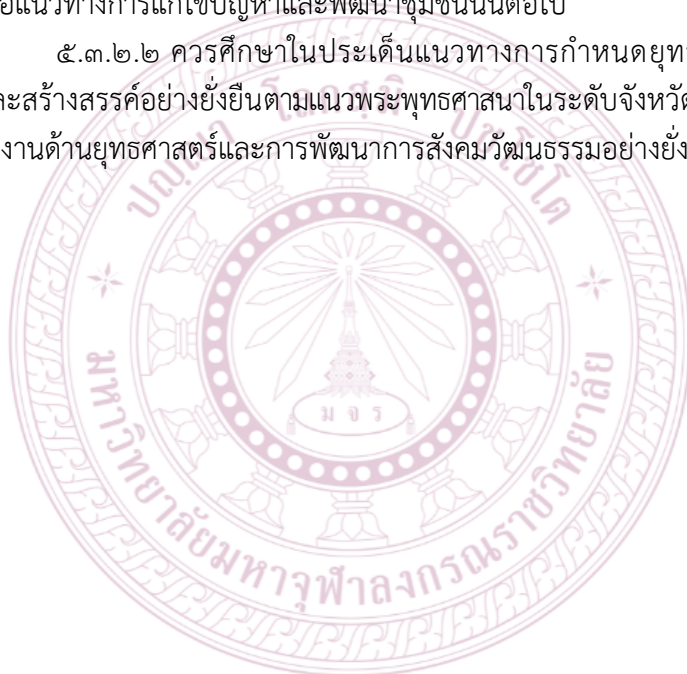
^๗ สมบูรณ์ ธรรมลังกา, “รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในจังหวัดเชียงราย”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาการศึกษาและการพัฒนาสังคม, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๕๖).

ยังยืนตามแนวพระพุทธศาสนา ไปประยุกต์ใช้อย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม มีการกำหนดวิสัยทัศน์ ในการเสริมสร้างชุมชนให้น่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างชัดเจนเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ควรร่วมมือและ ประสานงานกับหน่วยงานราชการต่างๆ เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพิษณุโลก สำนักงานพัฒนา ชุมชนจังหวัดพิษณุโลก เป็นต้น และมีการสร้างเครือข่ายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อร่วมมือกันในการ พัฒนาชุมชน เพื่อมารับใช้ชุมชนท้องถิ่น โดยการพัฒนา ส่งเสริมอาชีพ เพิ่มรายได้จากสิ่งที่มีอยู่ต่อไป

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยต่อไป

๕.๓.๒.๑ ควรศึกษาวิจัยในพื้นที่ชุมชนในอำเภออื่นของจังหวัดพิษณุโลก ที่มีความแตกต่างทางด้านบริบทชุมชน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ภูมิปัญญาและมีทรัพยากรในชุมชนที่ ต่างกัน ซึ่งจะทำให้ทราบข้อมูลบริบทและปัญหาชุมชนที่ต่างกัน นำไปสู่การวิเคราะห์และออกแบบ ยุทธศาสตร์หรือแนวทางการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนนั้นต่อไป

๕.๓.๒.๒ ควรศึกษาในประเด็นแนวทางการกำหนดยุทธศาสตร์การเสริมสร้าง ชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนาในระดับจังหวัดและระดับภูมิภาค เพื่อ ส่งเสริมการทำงานด้านยุทธศาสตร์และการพัฒนาการสังคมวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนร่วมกัน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ

คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ. แผนพัฒนาการท่องเที่ยว ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๖๐.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย. วิสัทธิธรรมรคแปลภาค ๑ ตอน ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย. วิสัทธิธรรมรคแปลภาค ๓ ตอน ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย.

มังคลทีปนีแปล เล่ม ๒, มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

ราชกิจจานุเบกษา. “ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ท้องถิ่นอกราชอาณาจักรที่เป็นเขตติดโรคติดต่ออันตราย กรณีโรคติดต่อเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙ หรือโรคโควิด ๑๙ .Coronavirus Disease 2019 (COVID-19)) .ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๖๓”. เล่มที่ ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๙๓ ง. วันที่ ๒๒ เม.ย. ๒๕๖๓. หน้า ๑๖.

ราชกิจจานุเบกษา. ประกาศ เรื่อง ยุทธศาสตร์ชาติ .พ.ศ. ๒๕๖๑ - ๒๕๘๐. เล่ม ๑๓๕ ตอนที่ ๘๒ ก. ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ

กาญจนา แก้วเทพ. องค์กรชุมชน : กลไกเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม. กรุงเทพมหานคร: แพลน พรินต์, ๒๕๔๐.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน: กระบวนทัศน์ การส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวยุคใหม่. กรุงเทพมหานคร: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๑.

ชนัญญา กาญจนรังสีนนท์. การสร้างเครือข่ายเพื่อ การพัฒนาเรียบเรียง Networking for Development ของ Paul Starkey (1997). กรุงเทพมหานคร: เอกสารกลุ่มงานวิจัยและพัฒนา กรมการพัฒนาชุมชน, ๒๕๔๒.

คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ. แผนพัฒนาการท่องเที่ยว ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๖๐.

ฉลองศรี พิมพ์สมพงศ์. การวางแผนและพัฒนาตลาดการท่องเที่ยว. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๐.

ฉลิยา บุรีภักดี. การวิจัยชุมชน. กรุงเทพมหานคร: เอส.อาร์.พรินต์ แมสโปรดักส์, ๒๕๕๕.

ชัยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. วาทกรรมการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: วิชา, ๒๕๔๒.

ชัยอนันต์ สมุทรวณิช. รัฐ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

- ชูวิทย์ ศิริโชคเวชกุล. **การท่องเที่ยวโดยชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ., ๒๕๔๔.
- ธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พระ. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์. **กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง**. ขอนแก่น: ศูนย์ฝึกอบรมและ พัฒนาการ สาธารณสุขมูลฐานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, ๒๕๔๓.
- ปัญชร แก้วส่อง และคณะ. **“รายงานผลการประเมินผลโครงการพัฒนาขนาดเล็กภาคอีสาน”**, ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๗ (อัดสำเนา).
- บุญนาค ตีวกุล. **ชนบทไทย : การพัฒนาสู่ประชาสังคม**. นครปฐม: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๓.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. **การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร: เพรสแอนด์ ดีไซน์, ๒๕๔๘.
- ปกรณ์ ปรียากร. **ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาในการบริหารการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: สามเจริญพานิช, ๒๕๓๘.
- พจนา สอนศรี. **คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism Handbook)**. กรุงเทพมหานคร: โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ, ๒๕๔๖.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) หมวดยุทธศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๒.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม Dictionary of Buddhist**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอสอาร์พริ้นติ้งแมสโปรดักส์จำกัด, ๒๕๔๕.
- พระโสภณมหาเถระอัครมหาบัณฑิต (มหาสีสยาตอ). **วิปัสสนานัย เล่ม ๑**. พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม, ป.ธ. ๙, Ph.D) ตรวจชำระ. พระคันธสราภิงค์เรียบเรียง. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดซีเอไอเซ็นเตอร์, ๒๕๔๘.
- พระโสภณมหาเถระอัครมหาบัณฑิต (มหาสีสยาตอ). **วิปัสสนานัยเล่ม๑**. พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม, ป.ธ. ๙, Ph.D) ตรวจชำระ, พระคันธสราภิงค์เรียบเรียง. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดซีเอไอเซ็นเตอร์, ๒๕๔๘.
- ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม. **ประชาคมตำบล : หมายเหตุจากนักคิด สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๑.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์จำกัด, ๒๕๔๖.
- วัชร ไชยสาร. **การเมืองภาคประชาชน**. กรุงเทพมหานคร: หจก. วี.เจ.พริ้นติ้ง, ๒๕๔๕.
- วัฒนา พัฒนพงษ์. **การบริหารแบบมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์**. กรุงเทพมหานคร: ปรีดีการพิมพ์, ๒๕๔๖.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. **การบริหารการพัฒนาชนบทเปรียบเทียบ : การบริหารการพัฒนาชนบทตาม แนวทางแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ความจำเป็นพื้นฐานและโครงการอีสานเขียว**. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส พริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๔.

สนธยา พลศรี. **กระบวนการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔**. กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๖๐.

สุมิตร สุวรรณ. **รัฐกับแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนา**. นครปฐม: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๔.

สุรีย์ มีผลกิจ และวิเชียร มีผลกิจ. **พระพุทธกิจ ๔๕ พรรษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: บริษัทคอมฟอร์มจำกัด, ๒๕๔๕.

เสรี พงศ์พิศ. **คู่มือการทำวิสาหกิจชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทยการพิมพ์, ๒๕๕๒.

อเนก เหล่าธรรมทัศน์. **วิพากษ์สังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๓๘.

อัมภาณ์ ปาณิกบุตร. **แนวคิดเกี่ยวกับการปฏิรูปการเมือง**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสุขุมและบุตร จำกัด, ๒๕๔๐.

อุทัย ดุลยเกษม และอเนก นาคะบุตร. **เสริมความแข็งแกร่งให้ตำบลจากวิถีคิดสู่วิถีปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๔๑.

๑.๒.๒ บทความ

ณัฏยาณี บุญทองคำ. “การพัฒนาศักยภาพเครือข่ายศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดพิษณุโลก”, วารสารการบริหารนิติบุคคลและนวัตกรรมท้องถิ่น. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔): ๒๔๙.

พระครูปลัดสุวัฒนพุทธิคุณ (สุเทพ ดีเยี่ยม), พระมหาเทวประภาส มากคล้าย. “การสร้างศักยภาพด้านการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก”, วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์. ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๕ (กันยายน-ตุลาคม ๒๕๖๖): ๒๕๕.

พระครูปลัดสุวัฒนพุทธิคุณ, (สุเทพ ดีเยี่ยม). “กลไกภาครัฐในการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ตามยุทธศาสตร์สี่แยกอินโดจีน”, วารสารการบริหารนิติบุคคลและนวัตกรรมท้องถิ่น. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓): ๘๑-๘๒.

พระครูรัตนสุตาภรณ์ (ธีรเดช โพธิ์ทอง). “สี่แยกอินโดจีน : กระบวนการและกลไกการขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคมกับ การพัฒนาเชิงพื้นที่ในจังหวัดพิษณุโลก”, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒ (มีนาคม-เมษายน ๒๕๖๔): ๗๖๓.

๑.๒.๓ รายงานการวิจัย

กมลวรรณ วรรณธำ. **ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่ชุมชนพึ่งตนเอง**. วิทยานิพนธ์ปริญญาคุุณบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๓.

- นงลักษณ์ จีวู และคณะ. การถอดบทเรียนความสำเร็จการเป็น ชุมชนต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำมาพัฒนาชุมชนบ้านวังน้ำแดง หมู่ที่ ๕ ตำบลท่ามะเขือ อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร. รายงานการวิจัย คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, ๒๕๕๘.
- นภาลัย มีลาและคณะ. การศึกษาคุณภาพความเป็นนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศกรณีศึกษานักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม. รายงานการวิจัย งบประมาณแผ่นดิน พ.ศ. ๒๕๕๒, ๒๕๕๒.
- นาวาอากาศตรีเถกิงศักดิ์ ชัยชาญ. การพัฒนาคุณภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, ๒๕๕๖.
- บุญพา คำวิเศษณ์. ข้อมูลพื้นฐานที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาชุมชนหมู่บ้านวัดเขา ตำบลโคกกกลอย อำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัดพังงา. รายงานการวิจัย วิทยาลัยราชพฤกษ์, ๒๕๕๗.
- พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอู่) และคณะ. การพัฒนารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- พัชรียา แก้วชู. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนักท่องเที่ยวแบบ New Normal หลังการแพร่ระบาดโควิด-19. รายงานการวิจัย คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยรามคำแหง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๖๔.
- วงศ์ระวิทย์ น้อมนำทรัพย์. แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนในจังหวัดนครปฐม. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาการจัดการการท่องเที่ยว บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยพะเยา, ๒๕๖๑.
- วัชรภรณ์ จันท์ขำ. ศักยภาพของชุมชนไทลื้อในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกรณีศึกษาบ้านดอนมูล อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน. รายงานการวิจัย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗.
- สมบูรณ์ ธรรมลังกา. รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในจังหวัดเชียงราย. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาการศึกษาและการพัฒนาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๕๖.
- สิริกร บุญสังข์และคณะ. การพัฒนาชุมชนต้นแบบในการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เพื่อชุมชนอยู่เย็นเป็นสุข. รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๖๐.
- สุจิตราภรณ์ จุสปาโล. การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่เกาะสาหร่าย จังหวัดสตูล. รายงานการวิจัย สำนักงานคณะกรรมการอุดมการศึกษา (สกอ.), ๒๕๕๔.
- อิทธิพล โกมลิล. รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ : กรณีศึกษาบ้านวังน้ำมอก อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย. รายงานการวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรมประจำปีงบประมาณ, ๒๕๕๓.

๑.๒.๔ สื่ออิเล็กทรอนิกส์

การท่องเที่ยว แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ. <http://nscr.nesdb.go.th/wp-content/uploads/2021/01/๐๖_NS_๐๕.pdf>. ๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๕.

ทิวากร นุกิจ. ยุทธศาสตร์คืออะไร. <<http://oknation.nationtv.tv/blog/nakamonTH/2016/09/25/entry-1>>. ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๖.

TAT REVIEW. การท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน. <<https://tatreviewmagazine.com/article/cbt-thailand/>>. ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๗.

๒. ภาษาอังกฤษ

I Books

Constantino, Renato. **The Challenge of the Churches**. Paper presented during the First Gregorio Aplipay Lecture on Nationalism, Manila, Philippines, May 18, 1984.

Coralie Bryant and Louise G. White. **Managing development in the third world**. Colorado: Westview Press, 1982.

Freire, P. **Education : The Practice of Freedom**. London: Writers and Readers Publishing Cooperative, 1972.

Michael P. Todaro. **Economic development**, 5th ed. New York: Longman, 1994.

Misra, R.P. and Jonjo, M. (ed.). **The Changing Perspective of Development Problems In Misra**. Hong Kong: Maruzen Investment Hong Kong, 1981.

Roger, Everette M. and Burdgerabel J. **Social Change In Rural Societies**. New Jersey: Prentice – Hall, 1972.

ที่ อว ๘๐๑๖/๑๘

วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒๑๗ หมู่ที่ ๖ ต.บึงพระ อ.เมือง จ.พิษณุโลก
โทร.โทรสาร ๐ ๕๕๒๘ ๗๒๕๕-๖
www.mcupl.com

๒๘

มกราคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขออนุญาตเข้าเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร นายอำเภอบางกระทุ่ม

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ, ผศ.ดร. สังกัด หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ปี ป.ม.๒๕๖๖ แผนงานวิจัย เรื่อง บางกระทุ่มโมเดล : ยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์ อย่างยั่งยืน ซึ่งประกอบด้วย โครงการวิจัยย่อย ๒ โครงการ ดังนี้

โครงการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง บางกระทุ่มน่าชม : ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

โครงการวิจัยย่อยที่ ๒ เรื่อง บางกระทุ่มน่าอยู่ : ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และ สร้างสรรค์ อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนาประกอบด้วยนิสิตผู้ทำการวิจัย

มีความประสงค์จะขออนุญาตเข้าเก็บข้อมูลจากประชาชนในเขตพื้นที่ อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เพื่อนำข้อมูลดังกล่าวเสนอเป็นยุทธศาสตร์การเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนาของชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

เพื่อให้การดำเนินงานวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและมีประสิทธิภาพ วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จึงขออนุญาตเก็บข้อมูลเพื่อทำการวิจัย ดังกล่าว ระหว่างวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ถึง ๓๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๖

จึงเจริญพรมหาเพื่อขอความอนุเคราะห์และขออนุโมทนา มา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระราชรัตนสุธี, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รับทราบ
๒๙/๐๑/๖๖

วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช
โทร. ๐๕๓๓-๗๐๓๓-๕๓๘๘

แบบสัมภาษณ์

บางกระทู้โมเดล : ยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อเสริมสร้าง
ชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์ อย่างยั่งยืน

Bang Krathum Model : Area Based Approach Strategies to Create Liveable and
Sustainable Communities

คำชี้แจง

๑. แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก และ ๒) เพื่อเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่ในอำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก เพื่อเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนา

๒. สัมภาษณ์ฉบับนี้ แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ส่วนที่ ๒ ข้อคำถามแบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก กับผู้เชี่ยวชาญ โดยมีแนวคำถามในการศึกษาจะมีด้วยกัน ๕ ตอน ดังนี้

๑. สภาพบริบททั่วไปทางด้านการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก ปัจจุบันเป็นอย่างไร

๒. จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคทางการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก มีอะไรบ้าง

๓. การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน ควรเป็นอย่างไร

๔. ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา ควรเป็นอย่างไร

๕. ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก อย่างไรบ้าง

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....
 ตำแหน่ง.....
 สัมภาษณ์วันที่เวลา.....น.
 สถานที่.....

ส่วนที่ ๒ ข้อคำถามแบบสัมภาษณ์

ตอนที่ ๑ สภาพบริบททั่วไปทางด้านการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ปัจจุบันเป็นอย่างไร

๑) ด้านการเกษตร

.....

๒) ด้านสิ่งแวดล้อม

.....

๓) ด้านสวัสดิการชุมชน

.....

๓) ด้านศิลปะ หัตถกรรม ดนตรี การละเล่น และวรรณกรรมพื้นบ้านอื่นๆ

.....

ตอนที่ ๒ จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคทางการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก มีอะไรบ้าง

๑) จุดเด่น

.....

๒) จุดด้อย

.....

๓) โอกาส

.....

๔) อุปสรรค

.....

ตอนที่ ๓ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน ควรเป็นอย่างไร

๑) การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาควรเป็นอย่างไรบ้าง

.....

.....

๒) การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมควรเป็นอย่างไรบ้าง

.....

.....

๓) การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมควรอย่างไร

.....

.....

ตอนที่ ๔ ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา ควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ ๕ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก อย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

ขอขอบคุณ/เจริญพรขอบคุณ ผู้ให้ข้อมูลทุกท่าน
คณะผู้วิจัย

การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
 บางกระทุ่มโมเดล : ยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อเสริมสร้าง
 ชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์ อย่างยั่งยืน
 Bang Krathum Model : Area Based Approach Strategies to Create Liveable
 and Sustainable Communities

วัตถุประสงค์การสนทนา

๑. เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิได้ร่วมกันพิจารณาความถูกต้อง ความเหมาะสมของร่างแบบจำลอง
 ต้นแบบเครือข่าย บางกระทุ่มโมเดล : ยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อเสริมสร้าง ชุมชนน่าอยู่และ
 สร้างสรรค์ อย่างยั่งยืน

๒. เพื่อนำข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิไปพัฒนา แก้ไข ปรับปรุง
 บางกระทุ่มโมเดล : ยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อเสริมสร้าง ชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์ อย่าง
 ยั่งยืน ให้สมบูรณ์แบบ

สถานที่จัดสนทนากลุ่ม

ห้องประชุมฯ.....

วันเวลาที่จัดสนทนากลุ่ม

วันที่..... พ.ศ. ๒๕๖๖ เวลา..... น.

ผู้ร่วมการสนทนากลุ่ม

การประชุมสนทนากลุ่ม ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิเข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จำนวน ๑๐ ท่าน ประกอบด้วย

๑. ผู้แทนเครือข่ายที่เข้าร่วมเป็นแกนนำในการสืบค้นภูมิปัญญา	จำนวน ๒ ท่าน
๒. ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการส่งเสริมท่องเที่ยวในพื้นที่	จำนวน ๒ รูป/คน
๓. ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นปราชญ์ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่	จำนวน ๒ รูป/คน
๔. ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นเครือข่ายภาคเอกชนด้านการท่องเที่ยว	จำนวน ๒ คน
๕. ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้นำท้องที่และผู้นำในภาคส่วนชุมชน	จำนวน ๒ คน

การศึกษาวิจัยเรื่อง “บางกระทู้โมเดล : ยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อเสริมสร้างชุมชนน่ายุ่และสร้างสรรค์ อย่างยั่งยืน” มีวัตถุประสงค์ ๒ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาและพัฒนาการท่องเที่ยวงึ่งพระพุทธรศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก และ ๒) เพื่อเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก เพื่อเสริมสร้างชุมชนน่ายุ่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธรศาสนา โดยมีประเด็นสนทนา ดังนี้

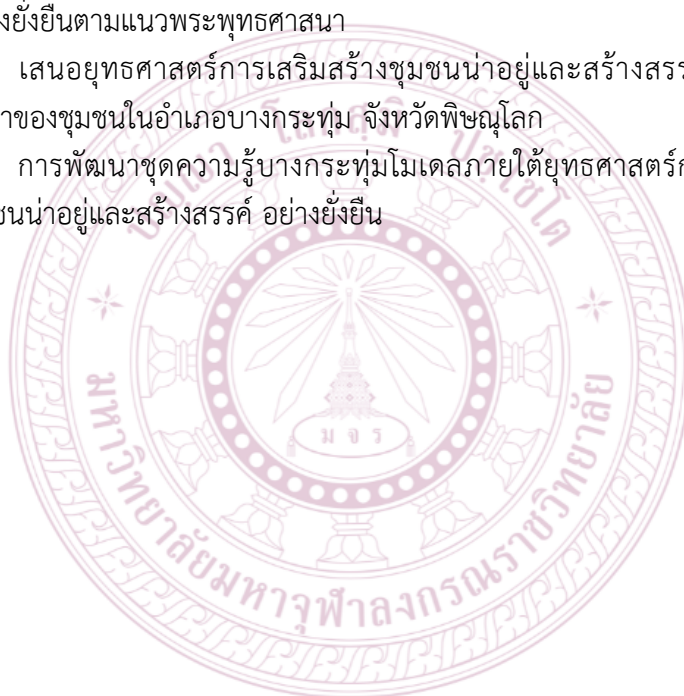
๑. การพัฒนาการท่องเที่ยวงึ่งพระพุทธรศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน

๒. จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคของชุมชนในอำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก ในการเสริมสร้างชุมชนน่ายุ่และสร้างสรรค์

๓. การพัฒนาชุมชนในอำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก ให้เป็นชุมชนน่ายุ่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธรศาสนา

๔. เสนอยุทธศาสตร์การเสริมสร้างชุมชนน่ายุ่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธรศาสนาของชุมชนในอำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก

๕. การพัฒนาชุดความรู้บางกระทู้โมเดลภายใต้ยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อเสริมสร้าง ชุมชนน่ายุ่และสร้างสรรค์ อย่างยั่งยืน

วัดโคกสลุด

วัดตายม

วัดนายาว

วัดไพรสวรรณ

วัดสนามคลีตะวันออก

วัดห้วยแก้ว

ที่ว่าการอำเภอบางกระทุ่ม

ผนวก ง
รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่มเฉพาะ

๑. พระครูสุนทรกิตติรัตน์ (ประยูร) เจ้าคณะอำเภอบางกระพุ่ม อำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
๒. พระครูพิพิธชาภรณ์ (สุทัศน์) เจ้าอาวาสวัดไพรสุวรรณ อำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
๓. นางสาวปณณศิริ ถนอมมิตร หัวหน้ากลุ่มส่งเสริมและพัฒนาด้านการท่องเที่ยว สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพิษณุโลก
๔. นายสวาท เขียวขำ พัฒนาการอำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
๕. นางสาวนิภาพรรณ กาญจนพิทักษ์ วัฒนธรรมจังหวัดพิษณุโลก
๖. นายบุญสวน มณีทาโพธิ์ นายกเทศมนตรีตำบลบางกระพุ่ม อำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
๗. นายจรัญ แสงปรารค์ นายกเทศมนตรีตำบลนามคลี อำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
๘. นางสาวนีย์ ห้วยหงษ์ทอง กำนันตำบลนามคลี อำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
๙. นายวิเชียร ทองสัมฤทธิ์ ตัวแทนผู้ประกอบการธุรกิจกล้วยตาก อำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
๑๐. นางพนม พรหมขานา ตัวแทนผู้ประกอบการสินค้า OTOP อำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

รายนามผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการให้สัมภาษณ์

๑. นายไพรัตน์ เสือเปรม สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านไร่ อำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
๒. นายเฉลิมวิทย์ ทิวงษา สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านไร่ อำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
๓. นางรัตนา กลิ่นแย้ม สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านไร่ อำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
๔. นางสาวทิพวรรณ มณีทาโพธิ์ เลขานุการนายกเทศมนตรีตำบลบางกระพุ่ม อำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
๕. นายธนโชติ มีขำ เจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลบางกระพุ่ม อำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
๖. นายบุญญกร ภูมิดี กำนันตำบลบางกระพุ่ม อำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
๗. นายสมนึก ทองสัมฤทธิ์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๗ ตำบลบางกระพุ่ม อำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
๘. นางสุรรัตน์ คงเนียม ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๕ ตำบลบางกระพุ่ม อำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๙. นายราวิณ ทับทิม ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๓ ตำบลบางกระทุ่ม อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๑๐. นายบุญเชิด อยู่สาโก สมาชิกสภาเทศบาลตำบลห้วยแก้ว อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๑๑. นายจรูญศักดิ์ โตจันทร์ นักพัฒนาชุมชนปฏิบัติการ องค์การบริหารส่วนตำบลนครป่าหมาก อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๑๒. นางสาวจิราทิพย์ พรหมแดนศิลป์ เจ้าหน้าที่ธุรการองค์การบริหารส่วนตำบลนครป่าหมาก อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๑๓. นายเสวย พระอัย ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๔ ตำบลท่าตาล อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๑๔. นางนงลักษณ์ จันทรแจ้ง ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๖ ตำบลท่าตาล อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๑๕. นางสาวรสิตา หาญทอง หัวหน้าสำนักงานปลัด องค์การบริหารส่วนตำบลท่าตาล อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๑๖. นายทรงกลด เกษรสกุล นักพัฒนาชุมชนชำนาญการ องค์การบริหารส่วนตำบลท่าตาล อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๑๗. นายชูชาติ แสงปรามค์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๖ ตำบลสนามคลี อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๑๘. นายวินัย แก้วกำพล ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๑ ตำบลสนามคลี อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๑๙. นางวัลยา ปิ่นแก้ว เจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลสนามคลี อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๒๐. นายธนากร จันทรศรี เจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลสนามคลี อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๒๑. นางมฤดี เงินแจ้ง เจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลสนามคลี อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๒๒. นางสาวเอมอร สว่างสุวรรณ เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลท่าตาล อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๒๓. นางสาววาสนา ทิมจันทร์ เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลท่าตาล อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๒๔. นายรชา คงขาวนา เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลท่าตาล อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๒๕. นายถนอมชัย บุตรวงษ์ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลไผ่ล้อม อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๒๖. นายนที คำนนท์ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลไผ่ล้อม อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๒๗. นางสาวมยุรี นัดกิง ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลไผ่ล้อม อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัด
พิษณุโลก
๒๘. นางธนศิริ ฉิมแสง ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๑ ตำบลไผ่ล้อม อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัด
พิษณุโลก
๒๙. นายสมนึก โคกทอง ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๖ อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
๓๐. นางสาวเยาวเรศ เดชบุญ หัวหน้าสำนักงานปลัด เทศบาลตำบลเนินกุ่ม อำเภอบาง
กระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
๓๑. นายสมศักดิ์ โคกทอง เจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลเนินกุ่ม อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัด
พิษณุโลก
๓๒. นางรวิภา มณีท่าโพธิ์ เจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลเนินกุ่ม อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัด
พิษณุโลก
๓๓. นางคณินิจ ทองรุ่ง เจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลเนินกุ่ม อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัด
พิษณุโลก
๓๔. สิบเอกเอนก ดาด้วง ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลโคกสลอด อำเภอบางกระทุ่ม
จังหวัดพิษณุโลก
๓๕. นายสม ไตน์มิ่ง สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลโคกสลอด อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัด
พิษณุโลก
๓๖. นางสาวเดือนเพ็ญ ปั่นเอี่ยม เจ้าหน้าที่ธุรการชำนาญงาน องค์การบริหารส่วนตำบล
โคกสลอด อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
๓๗. นางสาวรวิวรรณ หาญสอน นักวิเคราะห์นโยบายและแผนปฏิบัติการ องค์การบริหาร
ส่วนตำบลโคกสลอด อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
๓๘. นายเทียน ติวสูงเนิน ภูมิปัญญาท้องถิ่นตำบลท่าตาล อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัด
พิษณุโลก
๓๙. นางสาวหยุด จินาพันธ์ ผู้ประกอบการสินค้า OTOP อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัด
พิษณุโลก
๔๐. นางลำภา ทองสัมฤทธิ์ ผู้ประกอบการสินค้า OTOP อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัด
พิษณุโลก

ผนวก จ
ประวัติผู้วิจัย

ประวัติผู้วิจัย

๑. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) พระครูปลัดสุวัฒนพุทธิกุล, ดร. (สุเทพ ดีเยี่ยม)
ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Phrakrupaladsuwattanabuddhikun, Dr.
(Suthep Deeyiam)
๒. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน XXXXXXXXXX
๓. ตำแหน่งปัจจุบัน
ประธานหลักสูตรสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔. หน่วยงานและสถานที่อยู่ติดต่อได้สะดวก
ที่อยู่ปัจจุบัน ๙๒/๓ ถนนพุทธบูชา ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
สถานที่ทำงาน วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๑๗
หมู่ ๖ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐
โทรศัพท์ ๐๙๒-๙๙๓-๙๖๕๖
E-mail suthepdee55@gmail.com
๕. ประวัติการศึกษา
 - ๕.๑ เปรียญธรรม ๖ ประโยค พ.ศ. ๒๕๕๔
 - ๕.๒ พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๖
 - ๕.๓ พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๗
 - ๕.๔ พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๖๐

๑. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) พระครูรัตนสุตาภรณ์, ผศ.ดร. (ธีรเดช โพธิ์ทอง)
 ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Phrakrurattanasutaphorn, Asst.Prof. Dr.
 (Teeradet Photong)
๒. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน [REDACTED]
๓. ตำแหน่งปัจจุบัน
- ๓.๑ รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๓.๒ เป็นอาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔. หน่วยงานและสถานที่ติดต่อได้สะดวก
- ที่อยู่ปัจจุบัน วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๑๗/๙
 หมู่ ๖ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐
- สถานที่ทำงาน วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๑๗/๙
 หมู่ ๖ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐
- โทรศัพท์ ๐๘๑-๐๔๒-๗๑๘๒
- E-mail tandej@hotmail.com
๕. ประวัติการศึกษา
- ๕.๑ เปรียญธรรม ๔ ประโยค พ.ศ. ๒๕๓๖
- ๕.๒ ครุศาสตรบัณฑิต (ค.บ.) สาขาการบริหารการศึกษา
 มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม พ.ศ. ๒๕๔๓
- ๕.๓ รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (รป.ม.) สาขารัฐประศาสนศาสตร์
 มหาวิทยาลัยเจ้าพระยา พ.ศ. ๒๕๔๖
- ๕.๔ รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต (รป.ด.) สาขารัฐประศาสนศาสตร์
 มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ พ.ศ. ๒๕๕๘

๑. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) พระราชรัตนสุธี, รศ.ดร. (ขวัญรัก เกษรบัว)
 ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Phrarajrattanasudhi, Assoc.Prof. Dr.
 (Khaunrak Gaesonbau)

๒. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน

๓. ตำแหน่งปัจจุบัน

๓.๑ เจ้าคณะจังหวัดพิษณุโลก

๓.๒ ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓.๓ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์
 พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔. หน่วยงานและสถานที่ติดต่อได้สะดวก

ที่อยู่ปัจจุบัน ๙๒/๓ ถนนพุทธบูชา ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

สถานที่ทำงาน วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๑๗/๙
 หมู่ ๖ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐

โทรศัพท์ ๐๘๑-๘๘๘-๖๒๔๘

E-mail khun83@hotmail.com

๕. ประวัติการศึกษา

๕.๑ ปริญญาเอก รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ปี ๒๕๕๘

๕.๒ ปริญญาโท ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย)

มหาวิทยาลัยนเรศวร ปี ๒๕๔๘

๕.๓ ปริญญาตรี รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

มหาวิทยาลัยเจ้าพระยา ปี ๒๕๔๖

๕.๔ เปรียญธรรม ๙ ประโยค (ป.ธ.๙) ปี ๒๕๓๗

๑. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) พระมหาเทวประภาส วชิรญาณเมธี, ดร. (มากคล้าย)
ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Phramaha Tevaprapas Vajirayanamedhi, Dr.
๒. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน [REDACTED]
๓. ตำแหน่งปัจจุบัน
๔. หน่วยงานและสถานที่ติดต่อได้สะดวก
- ที่อยู่ปัจจุบัน ๒๘๕ หมู่ ๔ วัดคู้้งตะเภา ตำบลคู้้งตะเภา อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี
- สถานที่ทำงาน วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๑๗/๙
หมู่ ๖ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐
- โทรศัพท์ ๐๙๐-๑๙๙-๙๐๒๒
- E-mail tevaprapas@gmail.com
๕. ประวัติการศึกษา
- ๕.๑ เปรียญธรรม ๔ ประโยค พ.ศ. ๒๕๔๕
- ๕.๒ นิติศาสตรบัณฑิต (น.บ.)
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช พ.ศ. ๒๕๕๑
- ๕.๓ รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (รป.ม.)
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี พ.ศ. ๒๕๕๔
- ๕.๔ พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์ (พธ.ด.)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๖๐

๑. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) นางสาวณัฏยาณี บุญทองคำ
ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Miss. Nattayanee Boontongkham
๒. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน [REDACTED]
๓. ตำแหน่งปัจจุบัน
อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔. หน่วยงานและสถานที่ติดต่อได้สะดวก
ที่อยู่ปัจจุบัน ๑๖๘ หมู่ ๒ ตำบลท่าพล อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๗๒๕๐
สถานที่ทำงาน วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่ ๒๑๗/๙ หมู่ ๖ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐
โทรศัพท์ ๐๙๑-๗๔๓-๕๗๘๙
E-mail kboontongkham@gmail.com
๕. ประวัติการศึกษา
๕.๑ บริหารธุรกิจบัณฑิต (บธ.บ.) สาขาการจัดการอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย พ.ศ. ๒๕๔๗
๕.๒ บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต (บธ.ม.) สาขาการจัดการทั่วไป มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ. ๒๕๕๓
๕.๓ พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.) สาขารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๖๐

๑. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) ผู้ช่วยศาสตราจารย์จุมพต อ่อนทรวง

ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Asst.Prof.Chumphot Onsuang

๒. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน

๓. ตำแหน่งปัจจุบัน

ประธานหลักสูตรสาขาวิชาภาษาอังกฤษ วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔. หน่วยงานและสถานที่อยู่ติดต่อได้สะดวก

สถานที่ทำงาน วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่ ๒๑๗/๙ หมู่ที่ ๖ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐

โทรศัพท์ ๐๕๕-๙๘๕-๐๘๕ โทรศัพท์มือถือ ๐๘๙-๒๐๘-๖๑๔๒

E-mail onsuang@hotmail.com

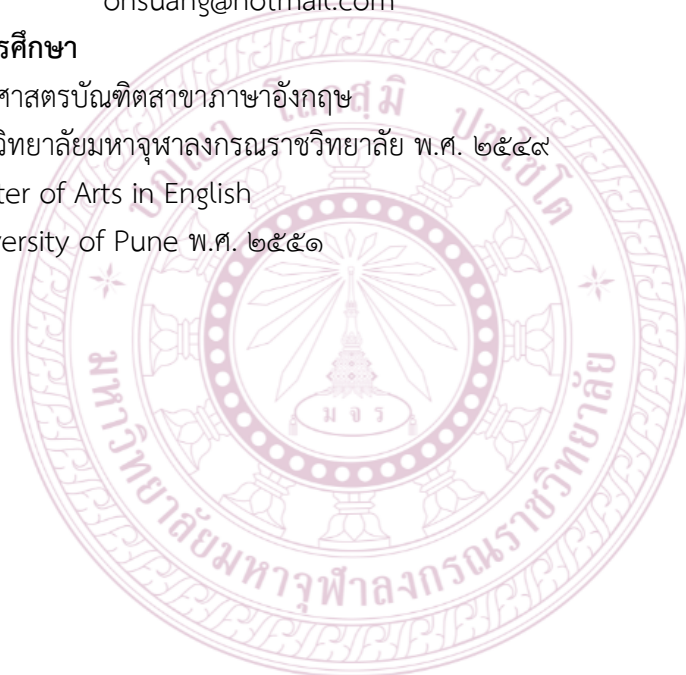
๕. ประวัติการศึกษา

๕.๑ พุทธศาสตรบัณฑิตสาขาภาษาอังกฤษ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๙

๕.๒ MAster of Arts in English

University of Pune พ.ศ. ๒๕๕๑

๑. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) ดร.กษิดิศร์ ชื่นวิทยา
ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Dr.Kasidit Chueinwittaya
๒. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน [REDACTED]
๓. ตำแหน่งปัจจุบัน
ผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียนระบิยวิทยา
๔. หน่วยงานและสถานที่ติดต่อได้สะดวก
ที่อยู่ปัจจุบัน ๗ หมู่ ๑๘ ตำบลคูคต อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ๑๒๑๓๐
สถานที่ทำงาน โรงเรียนระบิยวิทยา เลขที่ ๗ หมู่ ๑๘
ตำบลคูคต อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ๑๒๑๓๐
โทรศัพท์ ๐๒-๕๓๑-๘๐๓๐ โทรศัพท์มือถือ ๐๘๑-๙๑๕-๙๖๖๙
E-mail kasidit2525@gmail.com
๕. ประวัติการศึกษา
- ๕.๑ วิศวกรรมศาสตรบัณฑิต (วิศวกรรมการสื่อสาร หลักสูตรนานาชาติศึกษาเป็นภาษาอังกฤษ)
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๕๑
- ๕.๒ Master Science in Engineering Management
University of Northumbria at Newcastle. พ.ศ. ๒๕๕๓
- ๕.๓ Diploma Program in Teaching Profession
St. Theresa International College พ.ศ. ๒๕๖๑
- ๕.๔ ศีษศาสตรดุษฎีบัณฑิต (การบริหารการศึกษาและผู้นำการเปลี่ยนแปลง)
มหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย พ.ศ. ๒๕๖๒